

సంపుటము 24
సంచిక 6

భారతి

జూన్ 1947
సర్వజిత్తు, జ్యేష్ఠము

ద్వేషవహ్ని

●

— శ్రీ భట్టిప్రోలు కృష్ణమూర్తి —

౧

ఆతని వాఁడి బాకుకొన నడ్డుగఁ జీల్పఁగబడ్డ గుండెపై
నీతని వేడినెత్తురు లదేవనిగా ప్రవహించెడుఁ — ప్రభూ!
ఆత డితండు నీకు సుతు లౌదురుగా, పగ మాన్పవేటికో!
రాతిమెడందవాఁడవో, పరాకొ, అసత్యమొ నీకు మన్కియే!

౨

రాముఁడవో, రహీముఁవో, విలాసమయప్రకృతిఁ సృజించినా
వేమిటి కీమనుష్యుల? సృజించితిబో, దయసేసి తేటి క
య్యా మతమన్న పేరి సుర నన్నలు దమ్ములు కత్తిబట్టగా?
ప్రేమలతఁ దహించు పగవేడిపొగల్ నిను జుట్టవా ప్రభూ!

౩

తనప్రక్కింటి కుమారు లేబెదవి సత్యంతాభిమానాన ని
న్నసె ముద్దుల్ గురిపించినట్టి నరు డీనా డేసురం ద్రావెనో,
కనులఁ గెంపు నటింప కుంతమున బుగ్గల్ జీల్చి ఆపాప వె
చ్చని క్రొన్నెత్తురు గ్రోలె తృప్తిగను: ఆశ్చర్యమ్ము గాదా ప్రభూ!

౪

నీరుగ తీర్చికట్టిన మసీదుల నిన్దలపోయనిమ్ము—మం
దారసుమాల మాలల కనత్కనకప్రతిమన్ నితాంతశృం
గారము సేసి వైవిధపు నామములన్ నిను గొల్వనిమ్ము—చ
ల్లారని ద్వేష మేల మెదలందు పరస్పర మైత్రి నిల్వదా ?

౫

నీకయి వాదులాడి మరణించిన, ఈ దురదృష్టమానవా
నీకము ద్వేషమున్ విడిచి నేరిచికొన్నది రాతినేలపై
ఏకత ! ప్రక్కప్రక్కల శయించిన వీరి కళేబరమ్ములన్
సోకవు పూర్వపున్ మతపు సూడుల నీడలు సంజచీకటిన్ !

౬

అదె ధూళిన్ బొరలాడు జన్నిదపు బ్రహ్మస్నిగ్ధ వర్చస్సుతో
గదిసెన్ తీయని నెయ్యముల్ నెరపగా గడ్డంపు ధావళ్యముల్ !
ఇదె గాలిన్ గదలాడు మేల్ముసుగు కంటించెన్ స్వరక్తచ్ఛవుల్
నుదుటన్ శోభిలుచున్న శోణితమసింధూరార్ద్ర రేఖాంకముల్ !

౭

చచ్చినవారి జూచియు నిషావయి నుండుట మానవాళికిన్
వచ్చదు స్నేహజీవనఘనత్వము : కత్తులు దూసి నిల్చి రీ
పచ్చని నేల నెత్తురుల వాగులు బారగజేయగా—ప్రభూ !
ఎచ్చట దాగినావు ? కరుణింపవ ? మాన్పవ సర్వనాశమున్ ?

ఆంధ్రసాహిత్యంలోని - - - - - స్త్రీపర్యాయాలు

= శ్రీ టి. రామచంద్ర =

మానవజాతికళిక విజ్ఞానంతో వికసించడంతో పాటు భాషాసుగంధంకూడ నలుదిక్కులా కనలువారసాగింది. ఆదిమానవుడు తన భౌగోళిక పరిస్థితినిబట్టి, అవసరాలనుబట్టి సంకేతించుకొన్న శబ్దాలు క్రమంగా కొంత మార్పుతో నానార్థాలనూ సంతరించుకొనినవి. ఒక సంఘం మరోసంఘంతో చేరుటతోనూ భావశబ్దార్థవినిమయమూ విశేషించింది.

మానవుడు పరిసరవస్తుపరిశీలనలో సంచితాలయిన భావాలను సంకేతించుకొని అనుభవపుమూసలో పోసి వాటికి శబ్దరూప మిచ్చినాడు. కమ్మదనంతో కళకళలాడే ప్రకృతిని పరిశీలించినాడు. ఆయనఅందానికి ఆమ్మ్రకుపోయినాడు. తన సమీపవస్తువులకు వానిపేరు పెట్టడంతోసంతోషించినాడు. కొన్నొక్క ఆకసమంతా అలముకొని గుండెలు గుభేలుమన గర్జించే మేఘరాజునుండీ, అడవిఅంతా తనదే అన్నట్లుగా జూలు జూలు వార్చుకొని పొదలూ నదులూ దూరి వీరవిహారం చేసే మృగరాజునుండీ, పురిని విరియబోసుకొని పరవళ్లు తొక్కే శిఖిరాజునుండీ అందమూ, ఆత్మవిశ్వాసమూ అలవరచుకొన్నాడు. వాటిని తన భాషలో జీర్ణించుకొన్నాడు. చక్కని చిలుకచెలితో తన సహచరిని పరిపోల్చుకొని మురిసినాడు. నదుల ఒడ్డుల సికతాశయ్యలపై ఎకసక్కములాడే అంచరాణుల మెలమెల్లని నడకలను తన చెలియందే భావించుకొని సంతృప్తిపడినాడు. ప్రకృతిలోని సోయగాన్నంతా ఒకేమారు ఆకళించుకొన అట్టులు సాచినాడు.

ప్రకృతిసౌందర్యలబ్ధమయిన మానవుని ప్రప్రథమ సంకేతసమూహామే సాహిత్యంగా సాకారమయే కాలానికి తన సంకేతితార్థాన్ని సడలించుకొని మరో అర్థంలో రూఢస్థితికి వచ్చినది. కొన్ని సంకేతాలు మానవజాతి మారినకొలది తమ వేషాన్నే మార్చుకొన్నవి. మరికొన్ని అసలే అడుగంటినవి. ఇక కొన్ని తమ వ్యక్తిత్వాన్నే కోలుపోయినవి.

మన భాషలోని స్త్రీవాచకపర్యాయపదాల పరిశీలన ఈ సిద్ధాంతనిరూపణకు మనకు కొంత సాధకం.

ప్రపంచంలోని అన్ని భాషల స్త్రీపర్యాయపదాలూ సుచ్చొత్తినాకూడ ఒక తెనుగులోని స్త్రీపర్యాయపదాల సంఖ్యకు సరిపోవని నామిత్రు డొక డన్నాడు. ఇది పూర్తిగా నిజం. ఆంధ్రనామసంగ్రహాన్ని బట్టి స్త్రీకి ౮౫ తెలుగుపర్యాయపదాలూ, సాంబనిఘంటువును బట్టి ౫౮ పదాలూ మనకు లభిస్తున్నాయి. వీనికి ఏలాటి వ్యుత్పత్త్యర్థాన్నీ మన నిఘంటుకారులు నిరూపించలేదు. ఆ ప్రయత్నంకూడ చేయలేదన్నా తప్పు లేదనుకుంటాను.

ఏ చికికండ్ల ఆమెనో చూచి మనం కమలాక్షీ, ఇందీవరాక్షీ మొదలయిన సుందరశబ్దాలతో సంబోధించవచ్చు. ఒక పవిత్రబ్రాహ్మణిని 'పాలతీ' అనవచ్చు. పేదరాలు పెద్దమ్మనుకూడ 'ప్రోయాలా' అని పిలువవచ్చు. ఇల్లు చక్కబెట్టజాలని ఇల్లాలినికూడ 'గరితా' అనవచ్చు. కన్యాశుల్కమేమీ లేకనే కరగ్రహణం చేసినకాంతను తోట్రుపాటు తొలగదోచుకొని తెరవా,

అని పిలువవచ్చు. మరోవిధంగా సంక్రమించిన ఆమెను 'పడతీ, మడతీ' అని అనవచ్చు. మోటుగా, మొరటుగా మనకు దర్శనమిస్తున్న హస్తినినికూడ 'ఎలనాగా, నెలతా' అని ఎలుగెత్తి పలుకవచ్చు. అగ్నిసాక్షిగా వివాహమాడినదాన్ని 'చేడియా' అనడం అభావ్యంకాదు.

తెలుగునాట సాహిత్యం సొబగులువారే కాలానికే వీని సంకేతితవాచ్యార్థం విలయమై రూఢమయిపోయినది. తెలుగుసాహిత్యం సంస్కృత వాఙ్మయ శిథిలాలలో మొలకెత్తిన మల్లెతీగ. దాని పూవుల తావులలో సంస్కృతశివ పూతిగంధం పొరలువారడం అసహజమూకాదు, అన్యాయ మంతకంటెనూ కాదు. నన్నయభట్టు రాజరాజనరేంద్రుని మన్ననలతో భారత రచనకు గంటం పన్నిన కాలానికే సంస్కృతసాహిత్య సౌధం నేలమట్టమయి, పునాదికూడ బీటలువారినది. కొనయూపిరితో ఉన్న సంస్కృతపదజాలం దేశభాషలపై కడపటి దాడి జరిపినది. క్రమంగా సంస్కృతశబ్దాలు కూడ రూఢమయిపోయినవి. ఆ సంస్కారమే గల తెనుగుకవులు వానినే గ్రహించినారు. శబ్దప్రయోగ సారస్యంలో ఏమరినారు. "స్త్రీ రితి నామాపి మధురం" అని చొంగలుకార్చే రాజాస్థానపండితులూ, కవులూ వాని వ్యుత్పత్తివిమర్శకే వెనుకాడినారు.

నన్నయమొదలు చిన్నయవరకూ గల కవుల ప్రయోగాలే ఈ వాదానికి తార్కాణ. భారతం ఆది, సభాపర్వాలలోని ఈ క్రింది ప్రయోగాలను పరామర్శించండి. (ఇది నన్నయ నాక్షేపించడమే మాత్రమూ కాదని మనవి.)

వాసుకి తన చెల్లెలు జరత్కారువును 'అంబుజనేత్రా' అని పిలుస్తాడు. దుష్యంతుడు క్రొత్తగా ఆశ్రమంలో ప్రవేశించినవాడు అక్కడి ఆశ్రమ కన్యను మర్యాదగా పిలువవద్దూ ? శకుంతలను 'వనజనేత్రా' అని సంబోధిస్తాడు. సభలో శకుంతలపై కోపం వచ్చినప్పుడుకూడ 'అంబురుహాననా' అని అనడం మానడు. ఒళ్లు మండుతున్నా ఒపలి అందాన్ని విడవాడదలచుకోలేదుకాబోలు ?

ప్రతీపుడు తాను గంగఒడ్డులో ఒక అందకత్తెను (గంగను) చూచి, దానిని తనకు కుదిర్చిపెట్టుమని తన కుమారుని కోరుతూ, 'కన్యను' చూచినా నంటాడు. ఆయమ కన్య అని ఈయనగారికి ఎలా తెలిసింది ?

దీర్ఘతముడు 'సతులకు' శాపమిస్తాడు. మాద్రి కుంతిని 'అక్కా' అని పిలవడానికి మారుగా 'కమలాక్షీ' అని పిలుస్తుంది.

అన్నిటికంటే నవ్వుపుట్టించే దేమంటే హిడింబుడు తన చెల్లెలు హిడింబను 'కోమలి' అనడం, భీముని చంపి తీసుకొనిరమ్మని ఫర్మాయించడం. వెంటనే నన్నయగారి కంటికి హిడింబి 'రమణి' అయింది. భీమునికికూడ అంతేలెండి. లేకపోతే 'వనజనేత్రా' అంటూ సరసాలాడుతాడా ? ప్రేమ పుడ్తిదంటారుకదూ ! హిడింబి భీముని రూపబలాలకు లోగి తన ఆనతి అతిక్రమిస్తుంటే, నన్నయ దానిని "పతిస్నేహము 'కామినులకు' బలవంతము, పెరసెయ్యరులు చేయు దత్సదృశము లే" అని సమర్థిస్తాడు. కామిను లనే శబ్ద ప్రయోగం ఎంతవరకు ఉచితమో ఏమో ?

స్వయంవరంలో తెచ్చిన ద్రౌపది 'బాలిక' అట. అర్జునుడు ఉలూపిని "తామరస నేత్ర ఎవ్వరవు?" అని పలుకరిస్తాడు. 'ఎవరమ్మా నీవు?' అని కనుక్కోలేదూ? అర్జునుని సుభద్ర కుశలప్రశ్న వేస్తూ "మాయత్త 'యంభోరుహాక్షి' కుంతీమహాదేవి కుశలయే?" అని ప్రశ్నిస్తుంది. బృహద్రథుడు 'జరను' 'వారిరుహాయతలోచనా !' అంటాడు.

ద్రౌపదిని సభకు తేబోయి, ప్రాతికామి 'వనజాక్షీ ! వెంటర'మ్మంటాడు. దుశ్శాసనుడుమాత్రం 'పాత్రీ' అని హెచ్చరిస్తాడు. (ఇది యాదృచ్ఛికంగా పడిన మాట. ద్రౌపది అప్పుడు రజస్వలగనుక ఈ మాట అచ్చంగా సరిపోయింది.) సభలో ద్రౌపదిపై జరిగే అత్యాచారాన్ని వికర్ణుడు ఖండిస్తూ ఈ 'కోమలికి' అన్యాయం జరిగిందని అంటాడు. పెద్దమ్మకదా మర్యాదగా పిలువలేదూ ? పెద్దమ్మ అని తనకు తెలీదనుకుందాము. కోమలి అనే మాటకంటే గంభీరమయిన మాట అనలేడూ ? పుట్టుకబోది ధృతరాష్ట్రుడు

ద్రౌపదిని సమాశ్వాసిస్తూ, 'సుందరి, ఇందుముఖి' అంటూ దగ్గరకు పిలుచుకుంటాడు. ఆ అంధుని నోట ఇవేటి మాటలు ? కోడలు బిడ్డకరుసగదా? ఆయమసౌంద ర్యాన్ని ఎన్నగూడదని శాస్త్రకారుల కట్టుదిట్టాలు కదా! అమ్మాయి, బిడ్డా అని పిలువలేదూ? భీష్ము డొకడే పెద్దమనిషిలా కనిపిస్తాడు. ద్రౌపదిని ఊరడించే ప్పుడు 'అవ్వా' (అమ్మ) అని సంబోధిస్తాడు.

అచ్చులో పోసిన ఆకారాలులాగ, రవివర్మ రంగుబొమ్మల్లాగ నన్నయగారి ఆడవారు పిన్నా పెద్దా అంతా ఒకటే. నన్నయగారేకాదు, తెనుగు కవుల జనానా అంతా ఒకటే. అందరూ వారిరుహా ననలే వారిరుహనేత్రలే; కన్యలే కమలాక్షులే; సతులే సీమంతినులే; ఇంతులే గొంతులే; భామినులే శాలి కలే; తరుణులే తనుమధ్యలే; లలనలే లలితాంగులే; మానినులే మృగాక్షులే.

తిక్కనకూడ నన్నయ కేమాత్రమూ తీసిపోలేదు లెండి. చూడండి మచ్చుకు ఒక ప్రయోగం. విరాటుడు తన కుమార్తెను బృహన్నలకు పరిచయంచేస్తూ 'ఇచ్చేడియ' అంటూ చెంతకు పిలుస్తాడు. ఉత్తరకు ఈ శబ్దార్థం తెలిసేవుంటే "నీనాట్యమూవద్దు, నాట్య మూవద్దు" అని తండ్రిని నానాచీవాట్లూ పెట్టి తొలగి పోయేదే. ఇలాగే తిక్కన ప్రయోగాలూను.

విలాసినీ విలాసాలు వఱదలై పారిన ప్రబంధాల కాలంలో వావి, వరుస లేకుండ స్త్రీ పర్యాయశబ్దాలు ప్రయోగింపబడినాయి. పెద్దన వరూధినీవిలాసాలకు లొంగలిగాక నైష్ఠికుడయిన ప్రవరుని చరిత్రను ప్రశం సిస్తూ "కలంచునే 'సతుల' మాయల్ ధీరచిత్తంబులన్" అని సమర్థిస్తాడు. సతీశబ్దార్థగౌరవంపై పెద్దన దృష్టి బరపివుంటే ఇలాటి ప్రయోగంతో ఎందుకు తన చిన్న తనాన్ని చాటుకుంటాడు! (శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారు దీనివిషయమై ఎంతో చర్చించారుకూడ.)

కొన్ని శబ్దాల సంకేతితార్థం కాలప్రవాహంలో పడి కొంత, కవుల స్వైరప్రయోగాలవల్ల కొంత సమసి పోయిందనడమే పై నిదర్శనప్రదర్శనంలోని పర మార్థం. కాని, భారత కాలంనాటికీ, అంతకు ముందు నుంచీకూడ వాఙ్మయసౌరభాలు విరజిమ్మే కర్ణాట తమిళభాషలలోని పదాలకుమాత్రం ఇప్పటికీ వ్యుత్పత్తి సౌలభ్యం లభిస్తూండడం తెనుగు పదాలలోని చిక్కును తెమల్చడానికి కొంత తెరవవుతూన్నది. ఒక సంఘానికి చెందిన వనగలిగి, కాలప్రవాహంలో వేర్వేరు ఒడ్డుల బడి, అన్ని సంఘర్షణలనూ ఎదుర్కొని, నానా సాంకర్యాలనూ సంతరించుకొని, ప్రస్తుతం తమ వ్యక్తిత్వాన్ని నిలబెట్టుకుంటున్న అన్ని భాషలూ ఒకే అజ్ఞాతఅక్షరేఖపై అంజవేస్తున్నాయి.

మూలశబ్దాలే కొంతమార్పుతో నానార్థాలలో, నానుడులలో నాటుకొనిపోవడం భాషాప్రధానలక్షణ మని చెప్పడం చర్వితచర్వణం. ఈ దృష్టితో పరిశీలన అన్నిశబ్దాల వ్యుత్పత్తినిరూపణకూ నిర్ణాయక మవు తుంది. ప్రస్తుతం స్త్రీపర్యాయపదాలను పరామర్శి ద్దాం.

నెలత :—

నెలత, నెలతుక, మెలత, ఎలనాగశబ్దాలు ధ్వని లోనేకాక అర్థంలోనూ సమానాలే. మూలభాషలోని ఇళం, ఎళం అనే శబ్దాలు లేత, చిన్న అనే అర్థాన్ని ఇచ్చేవి తెలుగులతనం తెచ్చుకొని (వర్ణ వ్యత్యయం కాగా) లే, లేత అని మారినవి. కొన్నిట 'ఎల' గానే నిలిచినవి. ఎలనాగ, ఎలమావి మొదలయినవి మనకు దృష్టాంతం. కాగా : నెలతను చిన్న ఆడుది, పసిది, బాలిక, కోమలి అనవచ్చు. నెలతశబ్దానికే బహువచన ప్రత్యయంలోని 'క' వర్ణం చేరగా 'నెలతక' అయి, పదాంత్య ఉకారప్రభావంతో 'నెలతుక' అయిందని మనం పరిపెట్టుకొనవచ్చు. లేమశబ్దానికూడ 'ఇళం' అనేదే మూలరూపం.

పొలతి :—

పొల, పొలసు శబ్దాలు అశుచి అనే అర్థంలోనూ, క్రమంగా మాంసానికి (మాంసాన్ని అపవిత్రమని భావించి నారుగనుక) తెనుగులో ప్రయుక్తం. ('పొలతుక కాంతి యింత పొలివోవగ నీక' తిక్కనప్రయోగం.) కన్న డంలో పొలి, పొలెశబ్దాలు అశుచి, రక్తం అనే

అర్థంలో వాడబడినవి. ఈలాటి అశుద్ధకార్యం చేసేవారు పొలకులు, పొలయతి-హొలయతి, పొలంతి, పొలయచ్చి-రజస్వల, మాదిగది, అశుచిఅయిన స్త్రీ.

పడతి :—

పడతి, మడంతి వివాహిత స్త్రీవాచకాలు. 'మణం'తమిళంలో వివాహార్థకం. ఈ 'మణం'వల్ల లభించిన స్త్రీ మడంౙై—మడంది క్రమంగా పడంతి, మడంతిగా మారింది. 'మణం'నుంచే మనువుకూడ పుట్టింది.

ఇంతి :—

ఇఙ్ ధాతువు అందమూ, రుచీ ప్రకటించేది. ఇన్‌పు=అందము. ఇంతి=సుందరి–ఇంపైనది.

తొయ్యలి :—

ఈశబ్దంలోని 'లి'కూడ ఇల్లాలు మొదలయినవాటిలోలాగనే 'అళ్'శబ్దభాగమనేది స్పష్టం. తొఙ్, తొళ్ ధాతువు సేవార్థకంగా సమకాలిక తమిళ్ భాషలో కనిపిస్తున్నది. తొళ్ + అళ్=సేవిక, పరిచారిక అనే అర్థంలో వాడబడి క్రమంగా తొళ్అళ్-తొళ్యాళ్-తొయ్యలి అయివుండవచ్చునేమో!

నాతి, నాచి :—

నాయకస్త్రీ. ప్రాకృతంలో నాయకయిత్తి నాయకత్తి అయి, తవర్గం చవర్గం కావడం (దంపతీ,జంపతీ) సహజమేగనుక నాయకచ్చిగా మారి క్రమంగా నాచ్చి, మరల నాతి అయివుంటుంది. సంగనాచిశబ్దానికి మూలం 'సంగానాచ్' అనే హిందుస్తానీపదం కాదనుకుంటాను. దిసమొలగా నాట్యంచేసేంతటి సాహసికురాలని శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారు సెలవిచ్చారు. కాని చేసేదంతా చేసి ఏమీ తెలీనట్లు అమాయికవలె ప్రవర్తించే ఆడది అనే అర్థమే లోకప్రసిద్ధం గనుక దీని మూలం వేరని నా ఊహ. నగ్నిక చిన్నపిల్ల-దిసమొలతో తిరిగేది. నగ్నికలాగ అమాయికంగా, నిష్కపటంగా ప్రవర్తిస్తున్నట్లు అభినయించే నాతి—నాయకుని స్త్రీ (చతురురాలు) సంగనాచి. నగ్నికాశబ్దం తమిళంలోని నంగై, మంగై, మడంౙై అనే అవస్థాత్రయం తెలిపే సంప్రదాయ వాక్కునుంచికూడ పసిపాప అనే నిర్ధారితమవుతూంది. నంగై=నగ్నిక. దిసమొలతో తిరిగే పసిపాప. మంగై=అంతకంటే పెద్దది. మడంౙై=వివాహిత.

ప్రోయాలు :—

శ్రీమతి, ఐశ్వర్యవంతురాలు. పురళ్=ధనం + అళ్=పురళాళ్. క్రమంగా, పురళ్-ప్రోవి, తొరవు-త్రోవ, పురవ్-ప్రోవి మొదలయినవాటిలోలాగ (వర్ణవ్యత్యయంతో) ప్రోయాళ్-ప్రోయాలు అయివుంటుంది. ఈశబ్దంలోని లువర్ణం అళ్ శబ్దభాగమని చెప్పడం చర్వితచర్వణం.

'చేడియ' చేటికాశబ్దభవం. పరిచారిక అని అర్థం గనుక తిక్కనయినాసరే, ఎవరయినాసరే యిష్టంవచ్చినట్లు ప్రయోగించడానికి వీలులేదు. 'బోటి' వధూటిశబ్దం నుంచి వచ్చింది. 'బోటి' సామాన్యస్త్రీపర్యాయం కాదు. పెరయింటినుంచి వచ్చిన స్త్రీ. కోడలు కావచ్చు, మరదలు కావచ్చు. 'చామ' శ్యామనుంచి పుట్టిన శబ్దం. 'చాన'జాణ –చతురురాలయిన స్త్రీ. జ్ఞానశబ్దం ప్రాకృతంలో ణాణ, జాణలుగా మారింది. జాణయే చాన.

చెలువ :—

సుందరి. చెలువు సౌందర్యం. సెల్వం తమిళ కన్నడాలలో సౌందర్యవాచకం. చెలువు, చెలువము గలది చెలువ.

వెలది, వెలందు, వెలంది. వెళ్ ధాతువునుంచి నిష్పన్నమయిన శబ్ద మిది. వెళ్-వెలుగు. కాంతి, తెలుపు. వెలంది=కాంతిగలది, సుందరి, గౌరి.

గరిత :—

గర్తి అని కన్నడరూపం. గృహస్త్రీ అనే శబ్దం ప్రాకృతంలో ఘరత్తి అయి, గరత్తి, గర్తి, గరితగా మారింది. గరిత=గృహిణి, ఇల్లు చక్కబెట్టుకొనగలది.

తెఱవ :—

ఈ పదం మన ప్రాచీనసాంఘికాచారాలకు సాక్షి. కన్యాశుల్కం పాతపుంతల్లో నడచిందనడా

నికి నిదర్శనం. కైటాల-శుల్కంతో కొన్న స్త్రీ. క్రింది జాతుల స్త్రీలు మారుమనువు చేసుకొనునప్పుడు కుల స్థులకు చెల్లించే దండుగ తెలువు. కన్యకిచ్చే శుల్క మని కన్నడనిఘంటుకారులు. తెలువు చెల్లించే ఆచారం ఆంధ్రదేశంలోని బళ్లారిజిల్లాలో యింకా పాతుకొనిఉంది.

అన్న, అన్నవ :—

అన్నై అని తమిళంలో మాతృవాచకం. ప్రకృతం వ్యవహారంలోనూ ఉంది. భాష అభివృద్ధి కాని కాలంలో అనునాసికాలకు అట్టే భేదం లేకుండా వుండడం సహజం. పిల్లలు అమ్మ, అన్న శబ్దాలే మొదట పలుక నేరుస్తారు. ఈ రెండు అనునాసికాలకూ పరస్పరవినిమయం వాఙ్మయంలో ఉపలభ్యమవుతూంది. "లోకవంద్యుమ్మని నప్పురాశరు" అని భారత శాసనశాసనిక పర్వంలో తిక్కన ప్రయోగించినాడు. కాన అన్నై-అన్న-అన్నవ=అమ్మ.

ఆఁడది, ఆఁటది :—

తమిళ, కన్నడ, మళయాళ, తుళుభాషలలో పురుషవాచకమయిన ఆణ్, ఆళ్ శబ్దాలకూ, తెలుగులోని స్త్రీవాచకమయిన ఆడశబ్దానికీ ఏమీ సంబంధం కనిపించదు. 'ఆఁడది'లోని అరసున్న ననుబట్టి మనం ఆణ్ శబ్దంనుంచే యిది నిష్పన్నమయివుండవచ్చునని ఊహించవచ్చు.

ఆణ్ - ఆళ్ శబ్దం మనుష్యసామాన్యవాచకం, ఉభయలింగం. ఈశబ్దం మనిషి అనే అర్థంలో లింగభేద మేమీ లేకుండా పూర్వం ప్రయోగింపబడివుంటుంది. ఉదాహరణంగా ఇల్లాలు శబ్దాన్ని పరిశీలించండి. ఇల్=ఇంటిలోని, ఆళ్=మనిషి - ఇంటిని చక్కబెట్టే వ్యక్తి అని అర్థం. ఇల్లాలులోని ఇల్ శబ్దం క్రమంగా వాడుకలో లోపించి ఆలుశబ్దంమాత్రమే మిగిలినది. గృహిణీ వాచకంగా రూఢమయినది.

ఆళ్-ఆణ్ శబ్దం ఒకచోట ఆలుగా మారి మరొకచోట అణ్ణు అయి, పదాంత్యణకారం క్రమంగా 'ండు' అయింది. ఆండది, ఆంటది అనే రూపాలు ఇప్పటికిని దక్షిణదేశంలోని తెలుగువారి నిత్యవ్యవహారాలు. పదాంత్యనకారం 'ండు'గా అయిన పరిణామం శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు తమ 'సంధి' అనే పుస్తకంలో అవన్, రామన్ మొదలయిన శబ్దాల పదాంత్యనకారం అవండు, వాండు, రామండు అని ఎలా మారిందో నిరూపించడం పరిశీలిస్తే అవగతమవుతుంది.

పై శబ్దాల వ్యుత్పత్తిలోని దోసగులను తెలియబరుప పాఠకలోకానికి మనవి. ప్రాచీనుల ప్రయోగకాలానికే వాని సంకేతితార్థం సమసిపోయిం దనడమే నా అభిప్రాయం కాని, వారి ప్రయోగౌచితిని పూర్వపక్షం చేయడం కానేకాదు.

తొలుకారుశోభ

శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

రాలిచిపోయె నీ పరిసరంబులలో నొక కొన్ని శుష్కప
త్రాలు సమీరనందనుడు రమ్యవనీస్థలమెల్ల పల్లవ
శ్రీలలితంబుగా ప్రకృతిరీతులు మారెదు, నే వినూత్నభా
వాలో స్పృశించు నాయెడద పైకొని యీ మధుమాసవేళలన్.

కడచిన వేదనాభరము కన్నుల నీరు దొలంచివైచి యీ
యెడ నెలమావిమోకపయి నింపుగ బాడెడి కోకిలంబుతో
విడువని నేస్తమున్ సలిపి విశ్వమనోహరగీతికావళిన్
దడుపుదు నాజగంబు, నొక తన్మయభావములో సుఖించుచున్.

ఈరమ్ముల్ కుసుమించె పాంథహృదయం బేకాగ్రతం జెంద, వి
స్తారంబౌ తొలుకారు మేఘముల నాచ్ఛాదించె వ్యోమమ్ము, హృ
ద్భారంబున్ దొలగించి యీ నవఋతుప్రారంభమున్ గాంచి నే
నారాధింతున—నా తపోగతులలో నానందమున్ బొందుచున్.

విరహములో కృశించి పలవించిన ప్రేయసియున్ ప్రియుండు మో
దరసవశాత్ములైరి, నడుదారుల సంఘటనంబు గూర్చు నీ
శ్వరుని కృతజ్ఞతాంజలుల భావనసేసి, వసంతదివ్యవై
ఖరు లిటు జూచి నామధురగానములో నిముసంబు బుత్తునా.

అనంతామాత్యుని అమృతశైలి

❋

— శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వర్లు —

ఉత్తమపరిణతి నందిన హస్తమునకే గాని యుత్తమ శైలి యలవడదు. రచనావిధానమునఁ జక్కని మెలఁకువ లెఱిఁగి కవి యెంతపరిపాకము గాంచిన నంత సహజసుందరము, మృదుమధురము నగు శైలి యాతని హస్తమున కలవడును. శైలి విషయమున ననంతామాత్యుని భోజరాజీయ మొక విశిష్టస్థానము గడించుకొన్నది. దీనికిఁ గారణము చక్కని శైలికిఁ గావలసిన సద్గుణము లన్నియు నీ కృతియందుఁ దలడాఁగి యుండుటే. ఉత్తమశైలికిఁ గల ప్రధానగుణములను దలపోసి యాయాగుణములు భోజరాజీయమున కెంత శోభ నొనగూర్చినవో స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ గనఁ గొందము.

సాధారణముగా గానమాధుర్యము, అర్థసౌలభ్యము, సరసోచితపదప్రయోగము, సహజగాంభీర్యము, మార్దవము, ఔపదేశికసంపన్నత మున్నగునవి మన ముత్తమశైలికిఁ బ్రధానగుణము లని యంగీకరింపవచ్చును. వీనిని క్రమముగాఁ బరిశీలింతము.

గాన మాధుర్యము

పద్యమునకును, రాగమునకును సంబంధ మున్నదా యను ప్రశ్న ముదయించుటకే తావు లేదు. వాగర్థములకు, భార్యాభర్తలకు సంబంధము లేదని యంగీకరించినవాఁడు పద్యరాగములకు సంబంధము లేదని యంగీకరింపవచ్చును. ఛందశ్శాస్త్రముయొక్క ప్రధాన లక్ష్యములలో నిది యొకటగుటయే యందులకుఁ దార్కాణము. ఈ విషయ మనుభవవేద్యమే కాని యనుటకు యోగ్యము కానిది. ఎంత నీరసమైన పద్యమైనను జక్కని రాగముతోఁ బాడిన నెంతవారినైన సమ్మోహితులఁ జేయుటఁ జూతుము. వేయేల, మన త్యాగరాజకీర్తనములే యిందులకు సాక్ష్యములు. సామాన్యములగు మాటలనే మంత్రమొనరించి యుత్తమగానమున మేళవించుటచేతనే శిలలనైనఁ గరఁగించి భక్తహృదయములతోపాటు భగవంతుని హృదయమును గూడ శ్రీ త్యాగరాజస్వామి వశపఱచుకొనలేదా! మన తెలుఁగు పలుకులలో నీ గానలహరి యంతర్వ్యాప్తమై యున్నది. అది జాణ యగు కవిచేత నెల్లరకు హృదయగ్రాహియై మాధుర్యము నించుచున్నది. ఈ గుణము భోజరాజీయమునఁ గల దనుటకు రెండుమూఁ డుదాహరణములు మాత్రము చూచి ముందుగుణముఁ జర్చింతము:

"చిగురుటాకులలోని జిగి గూర్చి యాబాల
యఱకాళ్లఁ జేకుల నలఁది రొక్కొ
పసిఁడితీఁగెలయొఱఁది ప్రభ దెచ్చి యాకాంత
మెయిదీఁగె యంకట మేది రొక్కొ
చంద్రబింబము కాంతి సవరించి యాతేమ
మోమున నునుపుగాఁ దోమిరొక్కొ
క్రొమ్మెఱుంగుల మించు గొనివచ్చి యాయింతి
కలికికన్నులఁ గీలుకొలిపిరొక్కొ...

"ఆమదిరాక్షి నేత్రరుచు లావనజావన ముద్దుగవ్వలా
భామిని మందమందమృదు భాషితరీతులు డెందమందుఁ జే
రామనిరైతె తనర్చుటయు..."

"ఆలోలమందానిలాధూతలతమాడ్కి ..."

ఇయ్యావులయం దొక్క సునిశితమగు గానమాధుర్య ముండుటచేఁ జదువరులకుఁ బద్యపఠనమున నాసక్తి యినుమడించుచుండును.

అర్థ సౌలభ్యము

అర్థసౌలభ్య మను గుణ మింకఁ గలదనుటకుఁ గావ్యమంతయుఁ దార్కాణముగాఁ జూపవచ్చును. అన్వయక్లిష్టత లేక పాఠకునకుఁ జదివినంతనే పద

ముతోఁ బాటర్థము వెంటనే స్ఫురించుటయే యర్థసౌలభ్యము. ఈసుగుణము నీక్రిందిపద్యములఁ జక్కఁగాఁ గననగును:

"కావున నిన్నుఁ జూచి కడఁ
గంటిమి మా దురితాబ్ధి కంచు సం
భావనచేసి యావనిత
భర్తయుఁ దాను నిషిద్ధభావముల్
పోవఁగఁ ద్రోచి శుద్ధమగు
పూర్వపు ప్రేమలు దాల్చి సెమ్మదిం
బోవఁగ విప్రకాంతయును
బోయె నకల్మషవృత్తి నింటికిన్."

"చెప్పఁగఁ జూచి సిగ్గువడుఁ
జెప్పఁగఁ; జెప్పకయున్నఁ దీర, దేఁ
జెప్పెదఁగాక; యంచుఁ దగి
చెప్పఁదలంచు; నిదేమి మాటగాఁ
జెప్పుదుఁ! జెప్పినం బతియుఁ
జిత్తమునం గలుషించునో పరుల్
చెప్పెడు వార్త కాదనుచుఁ
జెప్పఁగఁబూనును జెప్పఁగా దనున్.

"కన్నకడుపుగానఁ, గడుఁ బిన్నగాన, నే
నతనిఁ బాసి దూరమరుగునట్టి
వేళగాన, వాని వీక్షించిరాకున్న
వలపుమాన దరిన వదలనైతి."

ఇట్టి సులభమగు రచన పరిణతహస్తునకే కాని సామాన్యునకు సాధ్యము కాదు. పెద్దల సూక్తులు మాత్రప్రాయములు, విస్పష్టార్థద్యోతకములు, అక్లిష్టములు; అందువలననే మధురములు. ఈ కృతియంతయు నిట్లుండుట విశేషములకెల్ల విశేషము.

నవరసోచిత పదప్రయోగము

రసోచితము లగు పదములు కావ్యదేహమునకుఁ బ్రాణవాయువులు. భోజరాజీయమున నవరసవర్ణనములు నాయా తావుల నుచితపదజాలములతో విరాజిల్లుచుండుట యనంతామాత్యుని శైలీ కమ్రతత్వ మాపాదించె ననుటలో సందేహము లేదు. శృంగారరసోచితము పదజాలముతోడి యీక్రిందివర్ణనఁ గనుఁడు:

"స్మరచాపముక్తమై చనుదెంచునట్టి మో
హనసాయకంబో యీ వనజగంధి
హరజూటమున నుండి యరుగుదెంచినయట్టి
చంద్రబింబమొకో యీ జలజనయన
యంబరస్థలినుండి యరుగుదెంచినయట్టి
క్రొమ్మెఱుంగొక్కొ యీ కోమలాంగి
యుద్యానతరులలో నుండి వచ్చినయట్టి
యెలదీఁగయొక్కొ యీ యిగురుబోఁడి
యనఁగ నత్యంతసౌకుమార్యమునఁ బేర్చి
చిత్తమున కింపునించు నచ్చెలువఁ జూచి."

ఆ చెలి సౌకుమార్యము మన కేల కాని యీ పదసౌకుమార్యము మాత్రము మనలను సమ్మోహితులఁ జేయుచున్న దికదా!

కరుణరసోచితమగు నీక్రిందిపద్యము రాతినైనఁ గరఁగించుఁగదా!

"పిడుగు గడచిన క్రియ నీడొం
బొడిచినగతి గుండె పగిలి భూస్థలిమీఁదన్
బడి పొరలుఁ దన్నుఁ గొను ను
గ్గడువుగఁ గన్నీరు నించు గడగడ వడఁకున్.
"చే యనుఁ దల్లీ నీ వెట
పోయెద నను నన్నుఁ డించి పులివాతఁ బడన్
బోయెదవే యనుఁ జెల్లం
బోయను నింకేటి బ్రతుకు పో నాకు ననున్."

ఇందలి 'చే' 'పో' యను పదములు కరుణరసస్ఫోరకములు. ఇట్లే యితరములగు బీభత్స, భయానక, వీర, హాస్య, రౌద్రాద్భుతశాంతరసములను వర్ణించు సందర్భముల నాయా తావుల నాయారసములు సుస్పష్టముగా ద్యోతకము లగుచుండును.

"క్రుంకిన యంగుళములు దళ
మెక్కిన దేహము గాంతిరొదలిన మొగముల్
ముక్కిన చెవులును ముడిఁగిన
ముక్కులునై వచ్చు హాఁడు ముద్దియఁ గనియెన్"

అనుచోట బీభత్సమును,

"వచ్చిన నమ్మహాత్ముఁడును
వావిరిఁ దత్తరుశాఖ డిగ్గి చే

వచ్చి నృపాత్మజుం గదిసి
  వాని శిరోరుహరాశి యొక్కచేఁ
జెచ్చెరఁ బట్టి పట్టి యొక
  చో వెలుగెత్తి గళంబు చాయకుఁ
దెచ్చి వెలుంగు దంష్ట్రికలు
  దీటుచు నుత్కటసంభ్రమంబునన్."

అనుచో భయానకరసమును,

"...అప్పుమారకంఠీరవుం డకుంఠితసత్త్వంబున... సత్త్వహీనంబగు మూషకంబు వెనుకనైవి యీడు మార్జాలంబునుం బోలెఁ గొంతతడవు వీరవినోదంబు సలిపి యధికరోషంబున నా రోషకారిం గడకాలఁబట్టి ఖేచరప్రీతిగా బలిసేయుచు చొప్పనం ద్రిప్పి..."

మున్నగు తావుల వీరరసంబును,

"చంపంగవచ్చిన జమునిదూతలకు లం
  చము వెట్టి వచ్చెనో చావు నొల్లఁ
బొమ్మని మోఱకంబునఁ ద్రోచి వచ్చెనో
  యింటివారికిఁ జెప్ప కిటఁ జచ్చి
వచ్చెనఁ గోపింతురని చెప్పవచ్చెనో...."

మున్నగుచోట్ల హాస్యరసమును,

"వెలఁగి కాల్ద్రివ్విన నిలఁగ్రక్కైన భుజం
  గమరాజితలల రత్నములు దోఁప
వెస అంకెవైచిన వసుధాధరేంద్రగ
  హ్వరముల హరులు బిట్టదరి పడఁగఁ
గొమ్మలఁ గోరాడి చిమ్మితో నెగసిన
  ఘనగండశిలలు మేఘములు దాఁకఁ
జేఁదఱఁగొని పాఱుటోఁ దరుశ్రేణులు
  దుర్వాతహతిఁబోలెఁ దుమురుగాఁగ."

ఇత్యాదితావుల రౌద్రరసమును,

"వెరు విమ్మని యటు లడుగుము
పరభవగతి నుదక మిరువెసలఁ బాయఁ గడుం
బరువునఁ బోవఁగ నయ్యెడఁ
దరుణీ యడుగు మఱి కాలు తడిగాకుండన్.
అనిన వసిష్ఠుఁడు మున్న
ట్లనుటకుఁ దోడితియు నొక్క యాశ్చర్యము పొ
మ్మని తలఁచుచు గౌతమికిం
జని యట్టుల పల్క నది వెసం దరు విచ్చెన్."

అనుచో నద్భుతరసమును,

"ఇవిస్సనమున శోకింపఁగ
నవ్వత్సశిరంబుమీఁద నానన మిడి నీ
వెవ్వరికిఁ గాఁగ వగచెద
వివ్వలవని జాలిపడఁగ నేటికిఁ బుత్త్రీ.
పుట్టిన పిమ్మటఁ జావును
గట్టి వృథామరణ మెందుకంటె బున్నులకున్
దట్టమగు కీర్తి సుకృతము
లిట్టలముగఁ గల్గు చావు లింపులుఁ గావే."

మున్నగుతావుల గోమాత పులివాఁతఁ బడుటకై పుత్త్రి నొప్పించి పోవుసమయమున శాంతరసమును సార్థక పదజాలములోఁ జక్కఁగ నొప్పారియున్నది.

సహజ గాంభీర్యము

సహజ గంభీరమగు శైలి యలవడుట కవిపూర్వపుణ్యవశముననే కాని యలవఱచుకొందమన్న నలవడునది కాదు. ఈ గుణ మున్న దనుటకు నిదర్శనము పద్యములలోఁ గుంటినడక కాని, వ్యర్థపదములు గాని పాదపూరకములై యుండక యొక ప్రవాహముగాఁ బద్యమంతయు నడచుటే. ఇందుల కుదాహరణముగా రెండు మూఁడు పద్యముల గమనించినఁ జాలును.

"మమకారంబు సహంకా
రము సంసారానుబంధరజ్జువు లని చి
త్తముల విసర్జింతురు సం
యము లీవును నడుపుమా తదాచారంబున్.
ఆడకు మసత్యభాషలు
గూడకు కొఱగానివానిఁ గొంకక యెరు లె
గ్గాడిన నెదురుత్తర మీఁ
జూడకు విని విననివాని చొప్పునఁ జనుమీ.
చులకన జలరుహ జంతువు
చులకన తృణకణము దూది చులకన సుమ్మీ
యిల నెగయు ధూళి చులకన
చులకన మఱి తల్లి లేని సుతుఁడు కుమారా!"

ఇట్లే కృతి యామూలాగ్రముగా సహజ గంభీర శైలికి నిలయమై యున్నది.

మా ర్ద వ ము

ఇక మార్దవ మను సుగుణ మెట్లొప్పినదో చూతము. కవి తా నేరికొను పదములు కుసుమసదృశములై యుండునట్లు చూచుకొనును. నిఘంటువుఁ జూచు కొన్న నర్థము సరిపడునుగదా యన్న సంతృప్తితో నక్కఱని యే పదమును వాడఁడు. మాధుర్యమునకుఁ దోడు మృదుపదజాలముఁ గవి యెన్ని యొక సుమ హారమువలెఁ గావ్యహారమును నిర్మించును. అనంతా మాత్యుని మార్దవగుణమున కీ క్రింది పద్యము లెట్టి చక్కని తార్కాణలో పరికింపుఁడు.

"తావిగొనని పువ్వుదామంబు విధమునఁ
జిదుమఁబడని మావిచిగురు భంగిఁ
ద్రావఁబడని నవసుధాధారపగిదిని
జెలువఁ జూడ సురతదిహ్న లేదు."

"పెదవులు గదలెం గదలవు
రదనంబులు గావచ్చె రా వసుపాటిన్
మృదువచనరచన లెసఁగఁగ
ముదిత యతని హృదయకమలముం గరఁగించెన్."

"జపములకుఁ జొరక మఱి తపములకుఁ జనక మదిఁ
గపటములు విడిచి నినుఁ గృపణులయి వేఁడన్
విపులతరమగు పరమకృప దిసరు నిసుదఁ జెలం
వెపములకుఁ దొడిపలఁద కలదు నిజరూపం
బుపమలకు మిగిలి యతినిపుణగతిఁ జొరలు మృదు
లపితముల నెసఁగ వశికపురుహిమ చూపన్
సుపథ మను సుగతి గని యపగతదురితు లగుదు
రపరిమితవిధములను త్రిపురదనుజారీ."

ఇట్టి మృదువచనములచేతనే పైపద్యమున ముదిత పతిహృదయమును, రుదిపద్యమున భక్తుఁడు భగవంతుని హృదయమును గరఁగించి వశపఱచుకొనుట వర్ణించి యనంతామాత్యుఁ డాకారణముననే పాఠకహృదయముల నపహరించియున్నాఁడు.

ఔ దే శి క సం ప న్న త

బుధుఁడే యనువాఁడే కవి యనును. అతని ప్రధాన లక్ష్యము శాస్త్రములలో విధిరూపమునసుండి భీతిని కలిగించు పరమధర్మములను దాను కాంతాసమ్మితము చేసి మృదుమధురముగఁ జెప్పి పాఠకులను సన్మార్గము నకుఁ ద్రిప్పఁజాలును. ఈ శక్తి మానవాతీతము. విష యము ప్రాఁతదే యైనను జెప్పువానికిఁ గల యీ శక్తి కతమునసే యది మహామంత్రమై పలువుర కాదర్శ ప్రాయమగును. ఈవిషయమున ననంతామాత్యుని దండ వేసిన చేయియే. ఈ విషయమునను రెండు నాఁడు పట్టులే పరికించి యనంతామాత్యుని యతిశయనిపుణత కానందింతము.

పాకకరోముఁడును, సోదరియు నొక గురువు నొద్ద కావ్యపాటకాడు లభ్యసించుచున్న దినములలో నొకనాఁడు పాకకరోముని సోదరిని :

"సుశీలసూజాండు మనమునఁ గోర్కి నిగుడఁ
దోడిశిష్యుల వందఱ వీడుకొల్పి
వనిత నేకాంతమందిరంబునకుఁ దెచ్చి
కదియవచ్చిన నది వాని కెల లెఱింగి"

యిట్లు బోధించినది.

"ఇటు తగున య్య విప్రేంద
  ఖహీనసుణాధ్యుఁడ వీవు నీవు నే
మిటి కిటువంటి దౌష్ట్యము
  తమించుచునె మజ్జనకుండు విన్నఁ ద
క్కటి జను లేమి యందు
  మదిఁ గాంతుఁడయె గర్దివ నగ్ని సాక్షిగాఁ
జిటికెన వట్టి కాక
  వృథ సేయుట ధర్మమె కన్యకాత్వమున్!

పడఁతికిఁ గన్యాధర్మం
బెడలినఁ గొఱ యగునె పిండి యొక్వరికైనం
గడివోయిన పుష్పంబు మఱి
ముడుచునె రసికుఁ డగువాఁ డమోఘవిచారా!"

ఇట్టి బోధనముచేతనే పిమ్మట వాతని హృదయము పవిత్రమై యామెను మాతృభావముతో సంస్తుతించినాఁడు. ఈ మెయే మహాక్రూరరాక్షసుని హృదయమును దన సత్యవాక్పరిపాలనముచే మార్పనైచి యాతని కిట్లుపదేశించినది:

"భోంకకు మెన్నఁడున్ దనుజపుంగవ
  శాంతివహించియుండు మే

శంకను జీవబాధ లనువాని నొనర్పకు
    శాచివై గతా
హంకరణుండవై ఘనదయామతివై
    విజితేంద్రియుండవై
పంకజనాభ దివ్యపదపంకజ
    భక్తి పరాయణుండవై."

తన సత్యవాక్పరిపాలనమునఁ బులి కాహారముగాఁ బోవు గోవు తన వత్సము నెట్లు బోధించి బుజ్జగించుచున్నదో కనుఁడు.

"నిన్నుఁ గని యున్ని దినములు
చన్నిచ్చితి నేను బుణవశంబున నీక నీ
వెన్నఁడు నన్నుఁ దలంపకు
మన్న మమత్వంబు విడువుమన్న మనమునన్...
"ఒంటిఁ జరింపకు పొలముల
నింటికిఁ గడు ప్రొద్దుగలుగ నేతెంచుచు రా
వెంటఁబడి పొడుచు గోవుల
దంటఁ జనకు క్రయ్యఁబడకు పందడి ముసుచోన్.
"చులుకన జలరుహ జంతువు
చులుకన తృణకణము మూది చుల్కన సుమ్మీ
యిల నెగయు ధూళి చుల్కన
చులుకన మఱి తల్లి లేని సుతుఁడు కుమారా.
కావున నెట్టి లాఘవము గానుపకుండఁ
    బ్రభుత్వతాసుణ
శ్రీ వెలయంగ సజ్జనులఁ జెంది
    తదీయహితోపదేశముల్
నీవిమలాంతరంగమున నిల్పుకుగాని
    నిరగ్గోక్షిం
బోవకుము తార్క్ష్య దుర్గములఁ బొందకుమయ్య
    వివేకహీనతన్."

ఈ విధముగా సందర్భోచితముగ సహృదయ హృదయ రంజకముగా నాయా సుగుణముల వల వఱచుకొన్న యనంతామాత్యుని యమృతహస్త మమృత శైలిచే ప్రదర్శించినది. ఇంకను నాయాపట్టులఁ గల సంభాషణ చాతుర్యము, హితోపదేశము, ధర్మబోధ హృదయంగమముగా పఠితల నోలలాడించుచుండును. ఇట్టి అనంతామాత్యుఁడు సులభ సుందరమగు భాషలో సుజన స్తవనీయమగు భోజరాజీయము - నాంధ్ర భాష కొసఁగి చిరస్థాయి యైనాఁడు. పసిబిడ్డలకైన నర్థమగు నీతని మృదుమధుర భాషయు, నాతని రచనా విధానము నెల్లరకు నాదర్శప్రాయము లనుటలో సందేహము లేదు.

ఆడవే పురివిచ్చి ఆడవే నెమలి!

"సంపత్"

ఆడవే పురివిచ్చి ఆడవే నెమలీ,
వాడిపోయిన మనసు పీడి వెన్నెల గాయ-
ఏడాదిగా నీవు ఎదురుచూచిన మొగిలు
కొండదరిలో తాను గొడుగల్లె వాలింది-
ఏ చెట్టు, ఏ గుట్ట, ఏది చూచినగాని
కనుమూసుకొని లోన కలలు కంటున్నాయి-
ఎలుగిచ్చి, తలకుచ్చు ఎత్తి చూశావంటె
పులకించి, పన్నీరు చిలకరించును మబ్బు
నీరసేనరికల్ల నోరుతెరిచే భూమి
తీరుగా నాగుండె తెరచి నురిచున్నాను.

కృష్ణలీల

లీలాశుకుని కృష్ణకర్ణామృతములోని యొక శ్లోక మిది:—

"కృష్ణేనాంబ! గతేన రన్తు మధునా మృద్భక్షితా స్వేచ్ఛయా
సత్యం కృష్ణ!, క ఏవ మాహ? ముసలీ, మిథ్యాంబ పశ్యాననమ్,
వ్యాదేహీతి విదారితే శిశుముఖే దృష్ట్వా సమస్తం జగత్
మాతా యస్య జగామ విస్మయపదం కృష్ణ స్స పుష్ణాతు నః"

ఇందు 'అమ్మా! కృష్ణుఁ డాటకు వచ్చి మన్ను తిన్నాఁడమ్మా' యని బలరాముఁడు యశోదతో చెప్పినంతనే ఆమె వెంటనే 'నిజమేనా కృష్ణా!' యని యడుగుటనుబట్టి కృష్ణుఁడు దగ్గఱ నుండఁగానే బలరాముఁడు చెప్పినట్లు స్పష్టమగును. అపుడు కృష్ణుఁడు 'నీ కెవరు చెప్పినారమ్మా' యని యడుగుటయు, 'బలరాముఁడు చెప్పినాఁ'డని యామె బదులాడుటయు సుసంగతములు కాఁజాలవు. అందుచే బలరాముఁడు ఫిర్యాదు చేసిన కొంతసేపటికి కృష్ణుఁ డింటికి వచ్చినట్లును, అపుడు "మన్ను తిన్నా వట నిజమేనా కృష్ణా!" అని తల్లి యడిగినట్లును అధ్యాహారము చేర్చి సమన్వయించుకొనవలసి యున్నది. ఆ ట్లర్థస్ఫూర్తి యగునట్లు పై శ్లోక మా ముగ్గురి మాటలలో నవతరింపఁబడినది. ఈ క్రింది మాటలు సంధులు కలిపి చదివినచో సీసపద్య మగును:—

బల—అహోయి! కృష్ణుఁడేం!! అమతూ మన్ను తిన్నాఁడు—
యశో—ఏమిటే! ఏఁడి వాఁడు? రాని!

... ...

యశో—ఏమిరా కృష్ణ! మన్నెందుకు తిన్నావు? చెప్పవేం!
కృ—ఎవ రమ్మ చెప్పినారు?
యశో—రాముఁడన్నయ్య.
కృ—అయ్యో! మన్ను తిన్నాన? అది యబద్ధము, చూడవమ్మ నోరు.
యశో—తెఱవరా నోరు!

కృ—సందేహము తీర్చుకో, తెఱచుచున్నా

నని తెఱచినపట్టి, తన ముఖంబున జగ మెల్ల గనిన తల్లి-కద్భుతానందములు గూర్చినట్టి యఖిల-భువన గర్భుండు పద్మనాభుండు లోక-రక్షకుం డగు కృష్ణుండు గాచు మనల.

మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి.

రంగయ్య

[కథానిక]

❋

— శ్రీ పద్మరాజు —

కొత్త ఇంటికి గోడలు పూర్తిగా లేచాయి. దూలాలు పరిచేసి ఎక్కిస్తున్నారు. ఒక పక్క పెద్ద పందిరికింద పెద్దగొయ్యి తవ్వి కర్ర కోస్తున్నారు. కొంత మంది కూలివాళ్లు ఇటుకలు మోస్తున్నారు. కొంతమంది బండలు మోస్తున్నారు.

ఇన్ని పనులమీద దృష్టినిలిపి చూడలేక సుబ్బారావుకి నీరసం వొస్తుంది. ఇంత మంది కూలివాళ్ళలో ఎవడు బద్ధకిస్తున్నాడో కనిపెట్టడం ఎంత కష్టం! ఒక కూలివాడు తట్ట కిందపెట్టి చెట్టుకి చేరబడి చుట్ట వెలిగిస్తాడు. సుబ్బారావుకి ఆ సమయంలో చాలా కోపం వస్తుంది. కాని అతను ఏదో అందామనుకునేసరికి కూలివాడు తట్ట తీసుకొని మళ్ళీ బయలుదేరుతాడు. తీరా తట్టతీసుకు నడుస్తుంటే వాడు పని చేస్తున్నట్టేగా? అంచేత సుబ్బారావు వాడిని ఏమీ అనలేక పోతాడు. కూలివాడు పైగా అతనివేపుచూచి చిరునవ్వునవ్వుతాడు.

సుబ్బారావుకి పదిహేను సంవత్సరాలు. మేన మామ గారి ఇంట్లోవుండి చదువుకుంటున్నాడు. అతని మేనమామపేరు రామశాస్త్రి. కట్టే కొత్త ఇల్లు రామశాస్త్రిది. అతను సుబ్బారావుని పిలిచి ఒకనాడు అన్నాడు:

"ఒరే సుబ్బన్నా! నువ్వు ఈ శెలవులకి ఇంటికి ఎందుకు పోవడం! నీకు సంగతులన్నీ బాగా తెలుస్తాయి. మన కొత్త ఇంటి దగ్గరకు పోయి కనిపెట్టి చూస్తుండు. ఇటువంటి పన్నీ నేర్చుకోవాలి. ఒరేయి, ఆకూలివాళ్లు దొంగవెధవలుసుమా! జాగ్రత్తగా కనిపెట్టి చూస్తుండాలి. బోలెడంత ఇనపసామాను, కర్ర ఉంది. ప్రతీరోజూ లెక్కవేస్తుండు సామాను. చెప్పడం మరిచిపోయాను. ఆ రంగయ్య వొట్టి బద్ధకస్తుడు. వాడిని పొడుస్తుండాలి."

కాని సుబ్బారావుకి రంగయ్యని చూస్తే అమిత భయం.

రంగయ్య ఎప్పుడో కాని పనిచెయ్యడు. ఊరికే చుట్ట కాలుస్తూ తిరుగుతుంటాడు. మెలి తిరిగిన మీసాలు, ఎర్రటి కొంటెకళ్లు—అతన్ని ఎవ్వరూ లొంగదీయలేరు. అతను తిరుగుతూ కబుర్లు చెప్పుతుంటాడు. పనివాళ్ళు విని నవ్వుకుంటారు. ఆ నవ్వులో కొంతసేపు పని ఆగిపోతుంది.

సుబ్బారావుకి పనిచేసేవదానికన్నా నవ్వడంలోనే ఎక్కువకాలం వినియోగపడుతున్నట్టు అనుమానం. అందుచేత అతను ఒకనాడు ధైర్యంచేసి రంగయ్యదగ్గరకు వెళ్ళి సగం జంకుతూనే అన్నాడు:

"రంగయ్యా! నువ్వు పూర్తిగా పనిచెయ్యడం లేదు. మామయ్యతో చెపుతాను."

రంగయ్య విరగబడి నవ్వాడు. పక్కని ఉన్న ఒక పెద్ద దూలంమీద కూర్చుని చుట్ట తీసి కాల్చాడు.

"ఇలా రా పంతులూ! కూర్చో. నువ్వా! మేస్త్రీ అంటే ఏటనుకుంటున్నా? కూలోళ్ళచాత పని సేయించాలన్నమాట. ఇల్లా వొచ్చి కూర్చో. కాళ్లు లాగుతాయి."

సుబ్బారావుకి లోపల చాలా అవమానంగా ఉంది గాని ఏమీ అనలేకపోయాడు. దూలంమీద కూర్చుని ఈ పని విషయంలో నిబంధన లేమిటోనని ఆలోచిస్తున్నాడు. రంగయ్య ఏదో చెపుతున్నాడు. కూలీలు వింటున్నారు సరదాగా.

రంగయ్య నలభయి సంవత్సరాల నల్లటి మనిషి. అతను పుట్టుకతోటే సోమరిగా పుట్టి వుంటాడు. కబుర్లలో అతన్ని కాదనగలవాడెవడూ అతనికి ఇంత వరకూ తగలలేదు. అతనికి పని అప్పగించేవారందరూ

అతన్ని ఎరుగుండే అప్పగిస్తారు. అతను పని చెయ్యడం లేదని ఎరుగుండావచ్చు ఎవరూ అనగలేరు. అతను నిజానికి అంత మోటుమనిషీ కాడు. మాటకి మాట పెడే మని అంటాడు. అంచేత అతనంటే అందరికీ జంకు.

ఒకనాడు పొద్దున్న సుబ్బారావు పెద్ద గొడవ చేశాడు. మేకులబుట్టలో రెండు మర మేకుల పొట్లాలు పోయాయి. కూలీలంతా అతనిమీద జాలి దలిచినట్టు చుట్టూచేరి చూస్తున్నారు. అతను ఏం చెయ్యడానికీ తోచని గొంగుకలో అంటున్నాడు:

"చెప్పండి, ఎవరు తీశారో. మా మామయ్యతో చెప్పతాను లేకపోతే"

ఇంతలో రంగయ్య వచ్చాడు. "పోండ్రా పని లోకి. అల్లా చూస్తారేటి?...ఏం పంతులూ?"

"మర మేకుల పొట్లాలు రెండు పోయాయి."

రంగయ్య చుట్ట కొస పంటితో కొరుకుతూ అన్నాడు: "అం సేగిందా. రెండేనా! పోతే పోనాయిలే ...యింకన్నగా ఇల్లు కట్టేటప్పుడు దూలాలు దూలాలే పోనయి"

"మా మామయ్యతో చెప్తాను"

"చెప్పు......చెప్పేం లాబం?"

"ఎవరు తీశారో చెప్పకం లేదు"

"ఏం గాపకంవుంటది? నిన్న రేత్రి ఏ కల్లుపాక లోకో పోయుంటయి. ఎవడికి గుర్తుంటాది?"

"అల్లా దొంగతనంగా పట్టుకుపోతే ఎల్లాగమరి?"

"తమ్ముడూ, నువ్వు దొంగతన మంటున్నావా! నిజంగా దొంగతనం కాదు. మీ మామ ఎంత దొంగో నీకు తెల్సా? వొడ్డీలమీదవొడ్డీలు కూడేసి ఎన్ని కొంపలు మట్టం చేశాడు మరి! పోనీ, ఈళ్ళకి రోజుకి రూపాయన్నా లేకపోతే తాగుడుకీ తిండికీ ఎల్లా సరిపోద్ది?"

"అందుకోసం దొంగతనం చేస్తారా?"

"ఎల్లి దొంగతన మంటావేంటి? సూశా! సంద లేల అలిసిపోయి దావతగా ఉంటది. సీకులో మీ మామ దమ్మిడీ పెట్టడు. ఏదో సేతికొచ్చిందె పట్టుకుపోకపోతే ఎత్తారా! నువ్వే చెప్పు. ఏమంటావ్?"

సుబ్బారావు మాట్లాడలేదు. ఇంత దొంగముండా వాడు ఈలోకంలో ఇంకొకడు ఉండడనుకున్నాడు. కాని రంగయ్యనిచూస్తే అతనికి లోపల ఏదో అందోళన కలుగుతుంది.

"మాకు తమ్ముడూ! మీమామకో ఇట్టాంటి వన్నీ సెప్పి ఏం లాబం! పోయిన సరుకు ఎల్లాగా రాదు. పైగా ఎందుకు పోయిందని నిన్నే తంతాడు. మీమామ మంచోడు గాడు"

రంగయ్య లేచి కూలివాళ్ళని హెచ్చరించడానికి వెళ్ళాడు.

సుబ్బారావు "ఈ విషయాన్ని మేనమామకు చెప్పాలా! అక్కరలేదా" అని చాలాసేపు తర్కించుకున్నాడు. అతని మనసు ఏ నిశ్చయానికీ రాలేదు.

ఇల్లా రెండురోజులు గడిచిపోయింది. రెండు రోజులు గడిచిన తరువాత విషయం పాతబడిపోయింది. ఇప్పుడింక చెప్పడంలో అర్థంలేదని సుబ్బారావు మాట్టాడక ఊరుకున్నాడు.

ఆవేళ ఎండ తీవ్రంగా ఉంది. పని కొంచెం ఇంచుమించుగా సాగటం లేదు. గోడలమీద లేచిన వాసాలు ఇంటి అస్థిపంజరంలాగ ఉన్నాయి. సుబ్బారావు కునికిపాట్లు పడుతూ పెద్ద చింతచెట్టు కింద తాటాకు చాప పరుచుకుని పడుకున్నాడు. సగం మగతలో అనేక దృశ్యాలు అతని మనస్సులోనించి నడిచిపోతున్నాయి. ఈ కూలి పనివాళ్లు, వాళ్ళబాధ ఈ రంగయ్య, మామయ్య, యిల్లు, దూలాలు, వాసాలు— ఇవన్నీ అతని మనస్సులో గాబరా చేస్తున్నాయి. ఇవన్నీ ఉన్న లోకంలో తనబోటి అమాయకులు నివసించడానికి వీలున్నట్టు అతనికి తోచలేదు.

రంగయ్యని ఏరకంగా అర్థంచేసుకోవాలో అతనికి ఎంత ఆలోచించినా తెగలేదు. అతన్ని చూసినప్పుడల్లా అతనికి మామయ్యగారిఇంట్లో కోడెదూడ జ్ఞాపకం వస్తుంది. అది ఒక్కొక్కసారి అతను గోకితే అతని చేతిని నాకుతుంది. ఒక్కొక్కసారి గలుక్కుని గంతు వేసి ముఖం ఓరగాపెట్టి నానా అల్లరీ చేస్తుంది. ఒక్కొక్కసారి పొడవడానికి తల వంచుతుంది. అంచేత దాన్ని ఎల్లా బుజ్జగించాలో అతనికి తెలియనం లేదు. రంగయ్యకూడా అంతే.

ఆ కలత నిద్రలో అతనికి టపటపమని ధ్వని వినబడింది. మొదట బద్ధకించి ఇంకో పక్కకి తిరిగి కళ్లు మూశాడు. కాని టపటపశబ్దం మళ్లీ వినబడింది. ఈ సారి కొంచెం గట్టిగా వినబడింది. సుబ్బారావు లేచి కూర్చున్నాడు. అతనికి మొదట్లో ఏదో పెద్దజంతువు చుట్ట కాలుస్తున్నట్టు ఆకాశంలో పొగలు కనిస్తున్నాయి. పనివాళ్ళు పరుగెత్తుకున్నారు. కొందరు దూలాలమీద నిలబడి చూస్తున్నారు.

ఒక వందగజాల అవతల ఇళ్లు అంటుకున్నాయి.

రంగయ్య గబగబ వచ్చాడు. గట్టిగా అరుస్తూ ఆజ్ఞాపించాడు :

"ఒరేయ్, ఆ వాసాలూ, గేసాలు ఊడపీకెయ్యండి. దూలాలు కూడా కిందకు తప్పించెయ్యండి"

"గాలి అటుందిరా. దీనికి పరవాలేదు" అన్నాడొక వడ్రంగి.

"ఊడపీకేస్తే ఇంకో సిల పని పెరుగుద్ది. ఎర్రి వాయాలా!...ఏమో ఎవరు సూడొచ్చారు! గాలి ఉన్నట్టుండి ఇటు తిరిగితే! ఇప్పెయ్యండి గబగబ."

సుబ్బారావుకి నోట మాట లేదు. అప్పుడే వడ్రంగులు వాసాలు పీకేస్తున్నారు. రంగయ్య కాలిన ఇళ్ళ వేపు గబగబ పరిగెత్తాడు. సుబ్బారావు అతన్ని పిలుస్తూ అతని వెనకాలే వెళ్లాడు.

రెండు ఇళ్లు జంటగా కాలుతున్నాయి. ఇవతల ఇద్దరు మగవాళ్లు, ఇద్దరు ఆడవాళ్లూ నెత్తీ నోరూ మొత్తుకుని ఏడుస్తున్నారు. చాలామంది దూరంగా నిలబడి చోద్యం చూస్తున్నారు. కొంతమంది మాత్రం చంద్రుడికి ఒక నూలుపోగన్నట్టు ఒక బిందెడు బిందెడు నీళ్లు ఆ పెద్ద మంటల్లోకి చల్లుతున్నారు.

రంగయ్య నిలబడి చూశాడు. ఒక వెర్రి మొంగం వాడు రంగయ్యదగ్గరకు వచ్చి అన్నాడు:

"ఇంట్లో నలుగురు పిల్లలూ, ఒక ముసిలీ ఉండిపోయారు. గుమ్మాలు అంటుకుపోనాయి. పాపం, అళ్లు ఏడుస్తున్నారు."

"ఏ గదిలో ఉన్నారు?"

ఏడుస్తున్న మగవాళ్లలో ఒకడు దీనంగా దగ్గరకు వచ్చి అన్నాడు:

"ఇద్దరు పిల్లలు దచ్చిసంగదులో పండుకున్నారు. ఇద్దరు పిల్లలూ, ముసలమ్మ పడమటింట్లో ఉన్నారు. అయ్యబాబో! కాలి మసయిపోతారు. నా తల్లులోయి. కుర్రోడు ఒక్కగానొక్క కుర్రోడు బాబోయి...."

"నోరు మూసుకో. సిగ్గులేదూ. మొగోడివి!"

రంగయ్య తొడుక్కున్న బనీను విప్పాడు. ఇంతలో సుబ్బారావు అతని దగ్గరకు చేరుకున్నాడు. రంగయ్య బనీను అతనిచేతిలో పెట్టాడు. ఇంటి అరుగు దగ్గరకు వెళ్లి పరిశీలించి చూస్తున్నాడు. సుబ్బారావు కోపంగా అతన్ని సమీపించి అన్నాడు:

"ఇల్లంతా మళ్ళీ విప్పెయ్యమంటావా! మామయ్యతో చెపుతానుండు. అంతదూరాన్నుంది."

ఒక కాలినదూలం కింద పడిపోయింది. రంగయ్య సుబ్బారావుని ఒక చేత్తో ఎత్తి అవతలకి విసిరాడు. తను ఒక్క గంతు వేసి తప్పుకున్నాడు. దూలం పెద్దగా మండుతూ అరుగు మీద పడి కిందకి పడిపోయింది. రంగయ్య పక్కనున్న మనిషి తలకి చుట్టుకున్న తువ్వాలు పీకి గోచీపెట్టి పంచి సుబ్బారావుచేతికిచ్చాడు.

"మాట్టాడావంటే ముక్కు విరుగుతోయి. కూడా కూడా తిరిగావా సత్తావు."

సుబ్బారావు పెదవు దిమ్మెక్కి నమాదట జవాబు ఏమీ చెప్పలేదు. రంగయ్యని పెద్దకళ్లతో అమాయకంగా చూశాడు. రంగయ్య పెద్ద కొత్త వాసాలు రెండు తెప్పించాడు. రెండు చేతుల్లోనూ రెండు పట్టుకుని మండుతున్న ద్వారబంధం దగ్గరకు వెళ్లాడు. అరుగుమీద కప్పు ఇంకా కాలుతోంది. రెండు వాసాలను కింద కొసలకు అన్ని శక్తికొద్దీ కాలుతున్న ద్వారబంధాన్ని నెట్టాడు. సగం కాలిన కర్ర పట్టుతప్పి ద్వారబంధం దభేలుమని మండుతూ ముందుకు పడింది. రంగయ్య పట్టుతప్పి కొంచెం తూలాడు. మీద పడబోయే ద్వారబంధాన్ని చేతులో ఉన్న వాసంతో అరుగుకిందకి నెట్టాడు. పెద్ద మంట మండుతూ ద్వారబంధం కింద పడిపోయింది. రంగయ్య ఇంట్లో ప్రవేశించాడు. నిప్పు వేడి తగలకుండా దూరంగా నిలబడి అందరూ చూస్తున్నారు. ఇంట్లో అంతా మంటలు, పొగ. అన్నీ తుప్పులా అంటుకున్నాయి. రంగయ్య శరీరం ఉడుకుతోంది. ఊపిరి ఆడటంలేదు. తిన్నగా పొగ, మంటలమధ్యనించి పడమటి వసారాలోకి దూకాడు. భుజం కాలింది. చేత్తో కాలిన చోట రాసుకుంటూ ఇటూ అటూ వెదికాడు. ఇద్దరు పిల్లలు ముఖాలు దేవురించి కిందపడి ఇటూ అటూ దొర్లుతున్నారు. ముసిలి ఒక పక్కని గోడకి చేర్లబడి కొన ప్రాణంతో స్పృహ తప్పివుంది. ఇద్దరు పిల్లలూ అతన్ని చూశారు. కాని లేవలేకపోయారు. బయటికి రావడానికి మార్గంలేదు. గుమ్మం పెద్దగా మండుతోంది. సావడిలోంచి పోవాలంటే మంటల మధ్యనించి వెళ్లాలి. పిల్లలు పట్టుకోలేరు. కిటికీలోంచి అవతలికి చూశాడు. వసారా అవతల దొడ్డే. అయితే దొడ్డిలోకి దారి పక్కకొంపలోంచి ఉంది. కొంపా పెద్దగా మండుతోంది. రంగయ్య కిటికీమీద పని ప్రారంభించాడు. కిటికీ ఇంకా అంటుకోలేదు. ఇనప

ఊసలు పాతవయినా గట్టిగా ఉన్నాయి. ఒక క్షణం పాటు అతనికి ఆలోచన పోలేదు. మంటపొగలు పక్క కొంజాలలోంచి వసారాలోకి పాకుతున్నాయి. చటుక్కుని అతనికి ఆలోచన తట్టింది. చేతిలో వాసాల్ని చివర పట్టుకుని రెండో తాపులు కిటికీ ఊసలమధ్య తగిలించి దూరంగా నిలబడి శక్తికొద్దీ వంచాడు. ఊసలు కొంచెం పెంకితనంచేసి వొంగిపోయాయి. ఒక్కొక్క ఊసనీ రెండు చేతుల్లోనూ పట్టుకుని తన బలమంతా గోడకు తన్నిపట్టి లాగాడు. ఊసలు కమ్ముల్లోంచి ఊడిపోయాయి. ఆ ఊపుకి రంగయ్య వెనక్కి పడిపోయాడు. పైనించి దూలం కాలి పడబోతోంది. గబుక్కుని లేచి ఇద్దరు పిల్లల్నీ చెరొక చేత్తోనూ పట్టుకుని గోడపక్కకి లాగాడు. దూలం పడిపోయింది. మంట దగ్గరగా దేహాన్ని ఊడిస్తోంది. కడుపులో అతనికి త్రిప్పు ప్రారంభమయింది. కళ్లు మూసుకుని ఇద్దరు పిల్లల్నీ కిటికీ దగ్గరగా తీసుకువచ్చి కిటికీలోంచి దొడ్డిలోకి దింపాడు. దొడ్డివేపు కొంతమంది జనం వచ్చి రంగయ్య ప్రయత్నాలన్నీ చూస్తున్నారు. వాళ్లు తొందరగా పిల్లల్ని అందుకున్నారు. రంగయ్య ముసలమ్మనికూడా కిటికీలోంచి అందిచ్చాడు. అవతల్నించి ఎంతోమంది కేకలువేశారు.

"నువ్వు కూడా దిగొచ్చెయ్యి రంగయ్యా! ...చచ్చిపోతావు రంగయ్యా!... ఇంకొచ్చెయ్యి!..." ఒకక్షణం కిటికీకి చేర్లబడి నిలబడ్డాడు. అతనికి స్పృహ తప్పి మళ్ళీ వచ్చింది. అతని మనస్సులో ఏదో ప్రవేశించింది. కాలుతున్న ఇంట్లోకి నిర్లక్ష్యంగా నడిచి వెళ్లాడు. అందరూ సగం సందేహంతో, సగం భయంతో అతను కనిపించినంతవరకూ చూశారు.

సుబ్బారావు అందరినీ తప్పించుకొని ముందుకు వచ్చి చూశాడు. రంగయ్య ముసలమ్మని ఇవతలికి అందిచ్చి లోపలికి వెడుతున్నాడు. రంగయ్య ముఖంలో చావును జయించిన వెలుగేదో సుబ్బారావుకి కనిపించింది. నోరు తెరుచుకొని రంగయ్యముఖాన్ని జ్ఞాపకం చేసుకుంటూ నిలబడ్డాడు.

దక్షిణపు వేపు దొడ్డిలోనించి రంగయ్య గొంతుక వినబడింది. దొడ్డి గోడకి తలుపులేదు. నిచ్చెన వేసుకొని ఇద్దరు ఎక్కారు. దొడ్డిలో స్పృహతప్పిన ఇద్దరు పిల్లల్తోబాటు, రంగయ్య ఉన్నారు. సుబ్బారావు కూడా చటుక్కుని గోడ ఎక్కాడు. రంగయ్య మామూలు రంగయ్యలాగ లేడు. ముఖం మాడిపోయింది. రెండుమూడు చోట్ల చర్మం కాలిపోయింది. కళ్లు ఎర్రగా గొప్పగా వెలుగుతున్నాయి.

ఇద్దరు పిల్లల్నీ, రంగయ్యనీ ఇవతలికి చేర్చారు. సుబ్బారావు రంగయ్యని భక్తిగా చూశాడు. పిల్లల తల్లిదండ్రులు రంగయ్య రెండుచేతులూ పట్టుకుని సంతోషం, కృతజ్ఞతా వెలిబుచ్చుకున్నారు. రంగయ్య పచ్చికమీద వెల్లకిల పడుకున్నాడు. నలుగురయిదుగురు చుట్టూ చేరారు. తక్కినవాళ్లు చుట్టూ గుమికట్టి అతని ధైర్యస్థైర్యాలని పొగుడుకున్నారు.

"కళ్లు కొండుమంటలు లేంవ్రా!" అన్నాడు కళ్లుమూస్తూ రంగయ్య. సుబ్బారావు అతని తలయెత్తి అతని పంచి, బనీను లుంగచుట్టి తలగడకింద పెట్టి పక్కని కూర్చున్నాడు.

కల్లుతాగిన అరగంటదాకా రంగయ్యకి స్పృహ రాలేదు. తరవాత కళ్లు తెరిచాడు. వంటికంతకీ ఇద్దరు ఆముదం పట్టిస్తున్నారు. రంగయ్య సుబ్బారావుని చూశాడు. వెనకటి కొంటెతనం అతని చూపుల్లో ప్రవేశించింది.

"ఏం పంతులూ, ఇల్లంతా ఇస్పేరారా!"

"నేను చూడలేదు."

"చూశావు పంతులూ! మనిషయిపుట్టినందుకు నలుగురికి చాలుగురా వొచ్చేట్టు చూడాలి. మీ మామ ఇల్లు పూర్తి అయిపోతే ఇంక మాకు పనేదీ! ఇప్పుడింకో రెండునెల్లు ఇంకా పనుంటది."

సుబ్బారావు దానికేమీ సమాధానం చెప్పలేదు. అతని వేపు ఒక క్షణం చూసి అన్నాడు:

"నువ్వు ముందూవెనకా చూసుకోకుండా అల్లా మండుతున్న ఇంట్లోకి వెళ్లిపోయావుగదా, వొళ్ళంతా కాలి చచ్చిపోతేః?"

"చచ్చిపోతే రేపటికి రెండు" అంటూ రంగయ్య బాధతో కళ్లుమూస్తోనే పెదవులతో నవ్వాడు.

తల్లికోట యుద్ధము : సాహిత్య పరిణామము

●

— శ్రీ చింతగుంట రామకృష్ణరావు —

క్రీ. శ. ౧౫౬౫ సం.న జరిగిన తల్లికోట యుద్ధమునకు ఆంధ్ర చారిత్రక ప్రాధాన్యమే గాక, ఆంధ్ర సాహిత్య ప్రాధాన్యమును గలదు. ఆ సంవత్సరముననే శ్రీ కృష్ణదేవరాయలచే స్థాపింపబడిన విజయనగర సామ్రాజ్యము ఛిన్నభిన్నమాయెను; అతనిచే ప్రారంభింపబడిన సాహిత్యోద్యమములును క్షీణింప మొదలిడెను. అతని రాజకీయ పతనానంతరము ౫౦ సంవత్సరముల వఱకు కావ్యోద్యమము సజీవముగనే యుండెను. ఏలన, ఆ కవిపుంగవుని కాలమున పుట్టి పెరిగిన కవులు ఆ యుద్యమమందే పాటుపడి దానిని ఉన్నతపథమున నడప ప్రయత్నించిరి. కాని ౧౭ వ శతాబ్దమునందలి మూడవదశాబ్దమునుండి ౧౯ వ శతాబ్దము వఱకు అంధకారబంధురమే. ఈ కాలమున పద్యము లల్లెడువారు మెండుగనే యున్నారు గాని కవులు మాత్రము అరుదు; సాహిత్య రచనలు మిక్కుటమే గాని అవి మేలిరకము నొందినవి మాత్రము కావు. క్రీ. శ. ౧౬౩౦ నుండి ౧౮౫౦ వఱకుగల కాలమును సాంద్రముగను, విస్తారముగను పెరిగియుండు మందునకు ఉన్నతవృక్ష మేదియు నగుపడని వనమునకు పోల్చుట మిక్కిలి సమంజసము. కాని ఈ కాలమున సాహిత్య ప్రవాహ మరికట్టబడియు ఆంధ్ర వాఙ్మయము దక్షిణముదాక వ్యాపించిన విషయమును గమనించి మనము సంతసింప వలెను. ప్రత్యేకాంశములతోను, క్రొత్త పోకడలతోను గూడిన పద్యగ్రంథోత్పత్తి తంజావూరు, మధుర, పుదుక్కోట, మైసూరులనుండే వచ్చినది. ప్రధాన ప్రవాహమైన ఉత్తరాపథము (Northern School) నకు ముక్కలుగ కన్పట్టుటచే దక్షిణాపథము (S.uthern School) అని ఇది పేరు గాంచినది.

ఉత్తరాపథము క్షీణించుటకు కారణముల నరయుదము. విజయనగర సామ్రాజ్యము చిరుపాళెముల క్రింద విడిపోయెను. ఈ పాళెగాధికారులు విద్యావిజ్ఞానములు లేనివారగుటచేత సాహిత్యోద్యమములను పెంపొందింప లేకపోయిరి. అల్పపోషకులు అల్ప కవిత్వమునే వెలికి తెచ్చిరి. అందుచే కవులకు ప్రేరేపణ, దృష్టి, ఉత్సాహము, ఔన్నత్యవాంఛ లేకపోయినవి.

పురాణయుగము నాటి గొప్పకవులు వ్యాకరణ వ్యాసాలంకార శాస్త్రముల సృష్టికర్తలు. కాని ౧౭, ౧౮ శతాబ్దములకు చెందిన రచయితల విషయము వేరు. ఏలన, కావ్యరచనావిధానమందలి కవితాశిల్పము క్లిష్టమై యుండినందున కవివరుడు ఈ క్రొత్త పద్ధతియందు రచన లొనర్ప వ్యాకరణ వ్యాసాలంకార శాస్త్రములందు తర్ఫీదు కావలసివచ్చెను. కవితాస్వేచ్ఛ శాస్త్రశృంఖలములచే బంధింపబడెను. స్వచ్ఛంద రహితమైనట్టి, ముఖ్యతెగకు చెందినట్టి కవిత్వసృష్టికి శాస్త్రజ్ఞుల నియంతృత్వమే కారణ మనవచ్చును.

సాహిత్యానుకరణమునకు కావ్యము తగినపద్ధతి కాదు. ఆంధ్రకవుల నాళములందు 'అనుకరణ' రక్తము ప్రవహించుచునే యుండెను. కావ్యములందు నిర్దిష్టకృతమైన మంచి యంశములను అనుకరణకు గ్రహింపలేక తేటతెల్లముగ చెడువిషయములను మాత్రమే చూడ గల్గిరి. కావ్యరచనా విధానమందు జీవితమునుండి కళ వేరుపరుపబడెను. ఎట్లన, కావ్యమునందు వర్ణనలు మెండు; వర్ణనలకు ఉపమానోత్ప్రేక్షలు ప్రధానము, కాని కావ్యయుగము నాటి గొప్పకవులు జీవితమును,

కళను తీర్పుతో అనుసంధించిరి. వారి ననుసరించినవారు జీవితముతో సంబంధము వీడి వ్రాయసాగిరి. వారు అష్ట దిగ్గజముల వరవడినే వ్రాయుటచే వారి ఇతివృత్తములను, వారి అభిప్రాయములనే మరల మరల గ్రహించెడివారు. ఈ కాలపు రచనలు మస్తరకమునకు చెందినవే కాక ఏకరీతినే సాగినవి. కావ్యశైలియందలి లోపమే ఉత్తరాపథ క్షీణదశకు మూడవ ముఖ్యకారణము.

ఇక దక్షిణాపథ మెట్లుద్భవించినదో చూతము. కృష్ణదేవరాయలచే దక్షిణమున జయింపబడిన ప్రతి దేశమునకు అతడు అధికారులను నియమించెను. ఆ సామ్రాజ్య పతనానంతరము వారి యధీనమందలి దేశములకు వారే స్వతంత్రులైరి. ఆ శతాబ్దమునందలి చాల భాగము వారు రాజకీయపరిస్థితిని పదిలపరుచుకొనుటతో సాగిపోయినది. రాజకీయబాధలు తొలగినపిదప వారు శాంతియుతముగ సారస్వతసేవకు దొడగిరి. రాయలచే నియమింపబడిన రాజప్రతినిధులు అతనివలెనే సారస్వతాభిమానులై, వారి ననుసరించినవారును కళారాధకులై, మాతృభాషాపకులై, దేశాంతరమున నివాస మేర్పరుచుకొనిన తన తోడి సోదరులకు ఆంధ్ర నాగరికతను జాగ్రతగా కాపాడవలసినవారై యుండుట నిజముగ మన అదృష్టమే! స్వదేశ నాగరికతను వారిచే స్వీకరింపబడిన దేశమున ప్రతిష్ఠ చేయవలెనను దొడ్డ ప్రయత్నమే దక్షిణాపథోత్పత్తికి కారణము. దక్షిణ సాహిత్యము కొంత ౧౬ వ శతాబ్దమునకు, ఎక్కువగా ౧౭ వ శతాబ్దమునకు చెందినది. తంజావూరు, మధుర, పుదుక్కోట, మైసూరులు అందుకు సహాయభూతములైనవి.

రాయలచే నియమింపబడిన తంజావూరు అధినేత చెవ్వరాజు. ఇతని కుమారుడు అచ్యుత నాయకుడు గోవిందదీక్షితులను తెనుగు పండితుని తన మంత్రిగ నుంచుకొనెను. క్రీ.శ. ౧౬౩౦-౪౦ సం.ల నడుమ అచ్యుతుని కుమారుడు రఘునాథుని ఆస్థానమున క్రొత్త పంట కోతకు వచ్చెను. "వాల్మీకి చరిత్ర" అను గద్యకావ్యమును రాజు స్వయముగ రచించెను. ఆస్థానకవి యగు చేమకూర వేంకటకవి "సారంగధర", "విజయ విలాసము" అను గ్రంథములను రచించెను. భాషలో నిగ్గు, భావములలో మృదుత్వము, పద్యములలో మాధుర్యము—ఈతనిరచనలలో చక్కగా సమ్మేళనమైనవి. ఈతని శైలి ప్రత్యేకతను బట్టి దానికి "చేమకూర పాక"మని పేరువచ్చెను. కవిచౌడప్ప ఈ కాలపువాడని కొందరందురు. అనంతరము క్రీ.శ. ౧౬౮౪సం.న తంజావూరును చెందిన ప్రతాపసింహుని వేశ్య ముద్దుపళని "రాధికాసాంత్వనము"అను కావ్యమును తెనుగున రచించెను. కాని తంజావూరువలన ఆంధ్రవాఙ్మయము పొందిన గొప్ప బహుమానము త్యాగరాజకృతులని ఘంటాపథముగ చెప్పవచ్చును. త్యాగయ్యకృతులు దక్షిణమున అంతట వ్యాపించినవి. ప్రతిగృహమునను వీటి ప్రతిధ్వనులు వినవచ్చును. వారి గానామృతమును తనివితీర గ్రోలనివారు లేరు.

కాని ౧౭ వ శతాబ్దమున నిగమనాయకుని తరమువాడు, రాయలచే నియమింపబడినవాడు నగు మధురరాజు విజయరంగచొక్కనాథుని ఆస్థానమున దక్షిణాపథము పరిపూర్ణవికాసము నొందెను. చొక్కనాథుని తండ్రి విశ్వనాథనాయకుడు ఉత్తరదేశముల నుండి పండిత బృందములను తెచ్చి వారికి భూదానము లొసగి వారిని దక్షిణముననే స్థిరవాస మేర్పరుచుకొనునట్లు చేసెను. విశ్వనాథుని దూరదృష్టిఫలములు అతని కొడుకు చొక్కనాథుని కాలమున పరిపక్వము నొందెను. పెక్కు గ్రంథములను రచించి దక్షిణసాహిత్యోత్కర్షమునకు పుష్టినొసగిన కవులలో సముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుడు ప్రథముడు. ఇతనిచే వ్రాయబడిన 'జైమినిభారతము' నాటి దక్షిణాపథశ్రేష్ఠరచనకు తార్కాణము. అహల్యాసంక్రందనము, సారంగధర చరిత్ర, రాధికాసాంత్వనము—ఇతని ఇతరరచనలు. ఇతని రచనలు శృంగారప్రధానములు. శేషం వెంకటపతి 'తారాశశాంకము'కూడ ఆట్టి తెగకు చెందినదే. ఈ కాలమున కొన్ని మతవిషయగ్రంథములును వెలువడినవి. శ్యామకవి రామాయణమును వచనమున వ్రాసెను. కుపాకుల అనంతరాజు విష్ణుపురాణము, భగవద్గీత రచించెను. సుమతి రామభద్రకవి హాలాస్యమాహాత్మ్యమును, వెలగపూడి కృష్ణకవి వేదాంతసారమును వ్రాసిరి.

పుదుక్కోటలో క్రీ. శ. ౧౬౮౬-లో మన్య రాజా రఘునాథతొండమాన్ ఆధ్వర్యమున కొన్ని శద్ద

రత్నాకరములు, పద్యమంజరులు క్రోడీకరింపబడినవి. నుదురుపాటి వెంకటనారాయణుని భాషార్ణవము చేర్చ దగినది. అతని కొడుకు 'బిల్హణీయ' కారుడు.

క్రీ. శ. ౧౬౫౦, ౧౭౦౦ సం.ల మధ్య వీర రాజుచే రచింపబడిన ప్రథమగద్యకావ్య మగు భారతము, మైసూరు నృపుని మంత్రి సంజరాజువిరచితమగు శింగపురాణము, హాలాస్యమాహాత్మ్యము దక్షిణసాహిత్యము మైసూరువలన పొందిన సహాయము.

ఈకాలమునందలి సారస్వతమును పరిశీలించినచో మనకు కొన్ని ప్రత్యేకాంశములు గోచరమగును. గద్య రచనలను పాఠకలోకమునకు అందజేయుటచే దక్షిణాపథము ప్రశంసాపాత్రమైనది. పురాణయుగమున నన్నయతిక్కనలు కథను క్లుప్తపరుచుటకు, చదువరుల కొకింత విరామ మొసగుటకు మాత్రమే వచనముపై ఆధారపడెడివారు. కాని వారి ననుసరించినవారు చాల మంది అన్నితావులందు శ్లేషయమకాది అలంకారములను జొప్పించి, వచనము వ్రాయసాగిరి. ఇంతకన్న రచన పూర్తిగ గద్యమైయుండిన బాగుండునని దక్షిణాపథము గుర్తించుటచే అది వాసికెక్కినది.

ఉత్తరపథముయొక్క రచనలన్నియు చంపూపద్ధతినే అవలంబించినవి. "పద్యములు అల్లగలిగినవాడే కవిగాని గద్యము వ్రాసెడివాడు కాడని వారి అభిప్రాయ మనుటకు కవిబ్రహ్మనిర్వచనోత్తర రామాయణమే నిదర్శనము. సంస్కృతమున దండి 'దశకుమారచరిత్ర' వచనమున వ్రాసెను. ఆ గ్రంథమును కేతన వచనమందే తెనిగింపక చంపూపద్ధతిని అవలంబించుట మరియొక ఉదాహరణము. ప్రబంధకవితాలత ఎట్టి వాతావరణమున చిగిర్చి పుష్పించునో ఆంధ్రకవితాపితామహుడు రాయలకు తెల్పియున్నాడుగదా.

"నిరుపహతిస్థలంబు రమ
ణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు క
ప్పురవిడె మాత్మ కింపయిన
భోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పు త
ప్పరయు రసజ్ఞు లూహ తెలి
యంగల లేఖక పాఠకోత్తముల్
దొరికినగాక, యూరక కృతు
ల్ రచియింపుమనంగ శక్యమే?"

తల్లికోట యుద్ధానంతరము అంతట అశాంతి నెలకొనెను. కవులకు కావలసిన విశ్రాంతి, విరామము లేకపోయెను. అయినను నాగరికత నశింపకుండుటకై రచయితలు వచనరచన సాగించిరి.

ఉత్తరాపథము నాటకరచన కట్టి ప్రోత్సాహము నీయలేదు. సంస్కృతమున కాళిదాసుని నాటకము ననుసరించిన పినవీరభద్రుని రచన కావ్యపద్ధతినే సాగినది. ఉత్తరాపథకవులకుగాని, వారి పోషకులకుగాని, నాటి ప్రజకుగాని నాటకమున అభిలాష ఎక్కువగ నుండలేదని తెలియుచున్నది. వారికి దృశ్యప్రబంధములకన్న శ్రవ్యప్రబంధములపై అభిరుచిగలిగి యుండవోవును. వారు నాటకరచనను సగౌరవముగ చూచియుండరేమోనే. కాని దక్షిణాపథకవులు నాటకమునకుగల ప్రయోజనమును బాగుగా గుర్తించిరి.

మతసంబంధరచనలు కొన్నితప్ప తక్కిన ఉత్తర దక్షిణ సాహిత్యరచన లన్నియు వివాహసంబంధమైనవే. నాటికి తొంభైపుస్తకములు పరిణయమును గురించి వ్రాయబడిన వనుట సత్యమునకు దూరముకాదు. వివాహమే కథకు కీలుగ నుండెను. స్త్రీపురుషుల అన్యోన్యాకర్షణయందలి మర్మమే కవిత్వవిషయమై యొప్పినది. కాని కవితాదృష్టి ఒక కాలముయొక్క నాగరికతను సూచింపకమానదు. పురాణయుగకవులు ఈ సందర్భమున అతిసునిశితముగను, ఆముష్మికార్థము నెఱిగియు వ్రాసియుండిరి. నాయకుడు అర్ధాంగిని రణరంగమునగాని, పరాక్రమపోటీయందుగాని గెల్చి పొందెడివాడు. కావ్యయుగకవులు ఈ ఆదర్శమునకు చాల కొఱతబడిరి. వారు శృంగారరసమునకే మితిమీరిన ప్రాముఖ్య మిచ్చిరి. శారీరకాకర్షణలను విపులముగ వర్ణించి చదువరులకు వెగటుగొల్పించిరి.

ఈ సందర్భమున కొందరు విమర్శకులు ఉత్తర దక్షిణ సాహిత్యరచనలకు గల భేదమును నిరూపించుచు ఈ క్రిందివిధముగ అభిప్రాయపడుచున్నారు: "దక్షిణాపథము నీతినియమములను పూర్తిగ త్యజించినది. అది దుర్నీతిని ప్రోత్సహించినది. ఉత్తరాపథమున స్త్రీపురుషుల అన్యోన్యాకర్షణ వివాహాంతముగ నుండెడిది

కాని దక్షిణసాహిత్యరచయితలు వివాహమునకన్న పాతివ్రత్యభంగమునే కథావస్తువుగ గైకొనిరి. నాటి రచనలైన సారంగధర, తారాశశాంకము ఇత్యాదులు నాటి కవులు దుర్నీతినే మతముగ ప్రచురించిరను విషయమును బలపరుచుచున్నవి."

వీరి వాదము సరియని తోచుటలేదు. కథ వివాహాంతమైనను సరే, శోకపోయినను సరే, కవులు పచ్చి శృంగారమును చిత్రించి, చదువరులకు అసహ్యమొనర్చిరనుట నిర్వివాదాంశము. ఉత్తరాపథ కవులు వివాహాంతముగల నాటకములను చాలవఱకు గ్రహించియుండుటచే దక్షిణాపథకవులు క్రొత్త ఇతివృత్తములను పాఠకలోకమునకు అందజేయవలెనని పురాణములనుండి ఇట్టి కథలను గైకొని యుండవచ్చును. అంతమాత్రమున వారు దుర్నీతిని ప్రోత్సహించిరనుకొనుట పొరబాటు. విషాదాంతములగు కథలు చదువరులకు నీతిని బోధించుచున్నవి. 'సారంగధర' చూచినంతమాత్రమున ఎవరును పెడత్రోవ త్రొక్కరు సరిగదా, నిర్బంధ వివాహముల వలన గల్గెడు చెఱుపు అందరికిని ప్రస్ఫుటమొనర్చుచున్నది. ప్రాతమద్యమునే క్రొత్త సీసాలలో నింపుట కన్న క్రొత్త మద్యము పాఠకుల కీయవలెనను సదుద్దేశ్యమే ఇట్టి రచనలకు కారణమనుకొనుట యుక్తముగ నుండును.

వస్తుతః కథ చెడుదైనను కవిప్రతిభ దానిని మంచిదిగ మార్చగలదని మనము గ్రహింపవలెను.

పాశ్చాత్య వాఙ్మయమున రెండవ ఛార్లెస్ కాలమున, అనగా Restoration Period లో రచయితలు పాతివ్రత్యభంగము, పాతివ్రత్యదూషణ కథావస్తువుగ గైకొని తమ రచనలలో బాహ్యప్రాపి, సంఘమున దుర్నీతిని ఒక మతముగ ప్రచారముచేసి రనుట యుక్తము. కాని షేక్స్పియరు తన 'Rape of Lucrece' అను పద్యకావ్యమందు పాతివ్రత్యభంగమే ఇతివృత్తముగ గైకొని ఇట్టి ప్రచారము చేసెననుట న్యాయము కాదు; ఏలన, రచనావిధానమందు చక్కని నీతులను మనకు బోధించి తన అసమాన ప్రతిభను ప్రదర్శించెను. కథావస్తువు ఇంచుమించు ఒకే రకమునకు చెందినదైనను రచనావిధానమందు హస్తిమశకాంతర మున్నది.

"కాకః కృష్ణః, పికః కృష్ణః
కో భేదః పికకాకయోః!
వసంతకాలే సంప్రాప్తే
కాకః కాకః; పికః పికః"

షేక్స్పియరు రచనకు, Restoration Period రచనలకు గల భేదము పికకాకముల భేదమే. షేక్స్పియరుపద్యకావ్యమువంటివే దక్షిణాపథ రచనలు. అందుచే దక్షిణాపథకవులు దుర్నీతిప్రచారమునకు ఒడిగట్టిరనుట అసమంజసము.

విమర్శకుడైనవాడు కేవలము చెడురచనలను వర్జించి, నీతిబోధకములగు రచనలను మాత్రమే గ్రహింపవలెను. ఈ సందర్భమునవే విమర్శకుని నేర్పు ద్యోతకమగును.

సౌందర్య మీమాంస

= శ్రీ పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి =

సౌందర్యశబ్దము కావ్యలోకములో నేకాక వ్యావహారిక జగత్తులో కూడ ప్రథితము. శిల్పమును గాని, చిత్రమును గాని, నృత్యమును గాని, కావ్యమును గాని, నాటకమును గాని ఆస్వాదించు సందర్భమున తత్తద్విషయములు సుందరములుగా నున్నవనుట సర్వజన సామాన్యము. వ్యక్తులను చూచినప్పుడు కూడ వారు సుందరముగా నున్నారని, లేక అసహ్యముగా నున్నారని అనుట కూడ పరిపాటి. ప్రతివ్యక్తిదృష్టిలోను ఒక సౌందర్యవస్తువు సుందరముగానే కన్పించుచున్నది. వ్యక్తిభేదముచేత సౌందర్యప్రతీతిలో సహితము ఈషద్భేదము కన్పించవచ్చును. అంతేకాని సౌందర్యవస్తు వసహ్యముగాను, అసహ్యవిషయము సుందరముగాను భాసించుటలేదు. అనగా సౌందర్యము ఆత్మాశ్రితము గాక వస్తుసత్తాకమైనట్లు జనులందరు అంగీకరించుచున్నారు. విషయనిష్ఠమైన సౌందర్యము (Beauty as objective) ఆత్మవృత్తిద్వారా అనుభూతమగుచున్నది (Subjective Experience). కాని శృంగారము ఆత్మనిష్ఠము, ఆత్మాశ్రయము (Subjective)నై విషయముతో తాదాత్మ్యమును గాని, అనన్యత్వమును గాని (Unity, Synthesis) పొందుచున్నది. ఇంతవరకు అందరు ఈ విషయమును అంగీకరించకపోరు.

౨

కాని, సౌందర్యమనగా నేమి ? అను ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పుట దుర్లభము. సౌందర్యమీమాంసకు బయలుదేరదలచిన, సౌందర్యోపాసకులగు మహాకవులచే ఏ విధముగా సౌందర్యమును తెలిసికొనినారో విచారించవలెను. అభినవగుప్తుడనినట్లు మహాకవి కాళిదాసు 'కవికులచక్రవర్తి', 'భగవదనుగ్రహపవిత్రవాక్కు' గలవాడు. కావున కాళిదాసకవితాలోకనముతో అస్మదాదులు 'ఉపోషితలోచనములతో, నిమేషాలసపక్ష్మపంక్తులతో' కవితామధువును త్రావి నేత్రనిర్వాణమందగలరు.

కుమారసంభవములో నితివృత్తము సౌందర్యోపాసన. పార్వతి సౌందర్యమూర్తి; యౌవనమును ధరించుచున్న మేనకకు అంగపుత్రిగా జన్మించినది. మహాకవి ప్రథమసర్గలో నామె చిత్రమును చూప నిశ్చయించుచు —

"ఉన్మీలితం తూలికయేవ చిత్రం
సూర్యాంశుభి ర్భిన్న మివారవిందమ్,
బభూవ తస్యా శ్చతురస్రశోభి
వపు ర్విభక్తం నవయౌవనేన" (౧-౩౨)

అని నాడు. ఈ శ్లోకమును సౌందర్యదర్శన చేసిన ఋషిమాత్రమే రచింపగలడు. సౌందర్యమీమాంసకిది మూలమంత్రము. ఇంద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రా సంకలితమైన ఈ శ్లోకమును ఏకాదశాక్షరియగు త్రిష్టుప్ఛందోజమనదగును. ఏకాదశరుద్రులున్నారట! రుద్రుని సౌందర్యోపాసన ఇతివృత్తమేమో! రుద్రుడు —

"స్వయం విధాతా తపసః ఫలానాం
కేనాపి కామేన తపశ్చచార" (౧-౫౭)

తపస్సులకు ఫలమొసగువాడు శివుడు. అట్టి శివుడు కూడ ఏదో కోరికతో తపస్సు చేయుచున్నాడట! సౌందర్యప్రతీతి వరించి తపస్సు చేయుచున్నవాడు శివుడు. ఈ ప్రతీతికి తపస్సు ఉభయనిష్ఠము కావలెను. పార్వతి తపస్సు చేసినది. శివుడు బ్రహ్మమయమైన తేజస్సుచే జ్వలించుచున్న (౫-౩౦) నైష్ఠికసుందరుడు (౫-౬౨). మార్గమధ్యములో అడ్డముగా వచ్చిన పర్వతమును చూచి ఆకులితమైన నదివలె, శైలాధిరాజతనయయగు పార్వతికూడ శివుని దాటి ముందుకు పోలేక, అచటనే నిలువలేక పోయినదట (౫-౮౫)! అప్పుడా 'అవనతాంగి'ని చూచి 'నీ తపస్సులచే క్రీతుడనైన నీ దాసుడ'నని చంద్రమౌళి రాగాభివ్యక్తిని, భక్తిభావమును కనబరచినాడు (౫-౮౬). అనగా పార్వతి ఆధ్యాత్మికశక్తి సమున్మిషితయై సౌందర్యమూర్తియైనది. శివుడు ఆత్మావలోకనముతో, నైష్ఠికసౌందర్యముతో, బ్రహ్మతేజస్సుతో "శాంతం,

"శివం, సుందరం" అని అనుభూయమాను డనుచున్నారు. అట్టి పార్వతిని మహాకవి సౌందర్యమూర్తిగా నిర్వచించు సందర్భములోనిది పై ఉదాహృతశ్లోకము.

౩

చిత్తరువును వేయుట కుపయోగించు కూర్చికకు తూలిక అని పేరు. తూలికతో చిత్రమునకు రూపపోషణ కలుగుచున్నది. ఆ తూలికచే ఉన్మీలితమైన చిత్రమువలె నున్నది పార్వతి. అనగా రంజనద్రవ్యముచే నుద్భాసితము, సముత్కీర్ణము నైనది చిత్రము. చిత్రము షడంగకము.

"రూపభేదాః ప్రమాణాని భావలావణ్యయోజనమ్,
సాదృశ్యం వర్ణికాభంగ ఇతి చిత్రం షడంగకమ్"

అని వాత్స్యాయనుని కామసూత్ర వ్యాఖ్యానావసరమున జయమంగళలో నున్నది. రూపము, ప్రమాణములు, భావయోజన, లావణ్యయోజన, సాదృశ్యము, రేఖ అనునవి చిత్రమున నివేశితములు.

రూపనిష్పాదన యనునది చిత్రము కళాస్రష్ట యొక్క భావవీథిలో నున్నది. కూర్చిక చిత్రమును క్రొత్తగా తీసికొనివచ్చుట లేదు. తతఃపూర్వము భావస్థిరము, ఆత్మనిష్ఠము నైన సౌందర్యమును కేవలము అభివ్యక్తము చేయునది తూలిక. ఆత్మాశ్రితము, ఆత్మనిష్ఠము (Subjective) గా నున్న భావమునకు బాహ్యజగత్తులో స్థితి (Objective Existence) పొందుటకు కావలసిన పరిణామము నొసగునది తూలిక. అనగా చిత్రమునకు తూలిక నిమిత్తకారణ మనుచున్నది. ఆత్మనిష్ఠమైన భావమును కలిగియున్న కళాస్రష్ట ఉపాదాన కారణము. ఈ వర్ణికాభంగమునకు సమాధి అత్యంత మవసరము. మాలవికను ప్రథమమున చిత్రగతగా అగ్నిమిత్రుడు దర్శించి, తర్వాత మాలవికను జూచి, చిత్రముకన్న మాతృకయే సుందరతమముగా నున్నదని భావించు సందర్భమున—

"చిత్రగతాయా మస్యాం
కాంతివిసంవాదశంకి మే హృదయమ్,
సంప్రతి శిథిలసమాధిం
మన్యే యేనేయ మాలిఖితా" (౨-౨)

అనినాడు. చిత్రము కాంతివిసంవాదము, అనగా మాతృకలోని శోభను, సౌందర్యమును తీసికొనిరాలేకపోయినదని భావము. చిత్రకారునకు సమాధిస్థమైన స్థిరప్రజ్ఞత్వము లేకపోవుటచే, శిథిలసమాధిలో భావించి రూపనిష్పాదనకు ప్రసిద్ధుడైనాడు గనుకనే మాతృకను చిత్రము మీరలేకపోయినది. శాకుంతలములోని—

"యద్యత్సాధు న చిత్రే స్యాత్
క్రియతే తత్త దన్యథా
తథాపి తస్యా లావణ్యం
రేఖయా కించి దన్వితమ్" (౬-౧౪)

అను శ్లోకమునకు చిత్తరువు సాధువుగా మాతృక ననుప్రవిష్టము గానిచో, పునఃపున రుత్కీర్ణమైనను, లావణ్యము స్వల్పముగానైనను రేఖాన్వితము కాగలదని సంప్రదాయసిద్ధార్థము. బాహ్యజగత్తులో సుందరములు కాని వస్తువులు సహితము కళావిశ్వమున సౌందర్యముగా స్ఫురించగలవు. అనగా కళాప్రపంచమునందే సౌందర్య మున్నది కాని అన్యత్ర లేదు. శృంగారాదిరసములుకూడ లోకమునగాక కావ్యమునందే కలవు—"సర్వాస్వాగ్రాహకం హి కావ్యమితి న్యాయాత్తేన నాట్యఏవ రసా న లోక ఇత్యర్థః. కావ్యంచ నాట్యమేవ" (అభినవభారతీ, పుట ౩౯౨) అని అభినవగుప్తుడనినాడు.

ఇవన్నిటికిని శకుంతలా లావణ్యము సమగ్రముగా చిత్రమున భాసించుట లేదని దుష్యంతుని అనుభూతి. దీనికి కారణము భావస్థిరములైన జనాంతర సౌహృదములతో పర్యుత్సుకత నందిన దుష్యంతుని శిథిలసమాధి (౫-౨). అందుచే భావయోజన (Matter) సక్రమముగా నున్నను లావణ్యయోజన (Form) సరిగా లేదు. అనగా చిత్రమున భావ లావణ్యములు (Matter and Form) ఏకానుసంధానాత్మకములు కావలెను. కాని శకుంతలా చిత్రమున విదూషకు డనినట్లు "మధురావస్థానదర్శనీయో భావానుప్రవేశః"—ఏకానుసంధానాత్మకముగా లేకపోవుటచే చిత్రమును మృగతృష్ణికకు, మాతృకను నదికి పోల్చినాడు (౬-౧౬). కావ్యలోకములో రమ్యత భావలావణ్యములు ఏకమూర్తిత్వనిష్ఠము. కావ్యబహిర్దేశమున రమ్యత లేదు. కావుననే "శాస్త్రమాసేవ యో రమ్యః స రమ్యో నాన్య ఏవహి" అని శుక్రనీతిసారముకూడ (౪-౪-౧౦౪) చెప్పుచున్నది.

౪

ఏవంవిశిష్టమైన భావలావణ్యయోజన తూలికచే నున్మీలిత మగును. తాదృశ ఉన్మీలనముగా పార్వతిని భావనచేసిన కాళిదాసుని కీయుపమానము రుచికరముగా లేకపోవుటచే "సూర్యాంశుభి ర్భిన్న మివారవింద

అను ద్వితీయోపమ చెప్పబడినది. అనగా ప్రథమోప మలో కొంత న్యూనత గలదు. చిత్రగతసౌందర్యము కవిభావనాసమున్మీలితమైన దగుటచే వస్తుతంత్ర (Objective) మైనను, మనోవృత్తి (Subjective) చే నావృతమగుచున్నది. అనగా అమూర్తమైన సౌందర్య మునకు మూర్తస్పర్శ పనికిరాదు. కావుననే—

"మనోరమం యౌవన ముద్వహంత్యా
గర్భోఽభవ ద్భూధరరాజపత్న్యాః" (౧-౧౯)

అని మేనకాగర్భోత్పత్తిప్రసంగమున మహాకవి పలికినాడు. మనోరమమైన యౌవనములో గర్భము కలిగినది. మనోరమమైన సౌందర్యము మూర్తస్పర్శచే క్షీణత నందుచున్నది. సౌందర్యము సర్వదా వస్తునిష్ఠము, వస్తుతంత్రముమాత్రమే కావలెను. అప్పుడే అపరిచ్ఛిన్నము, అలౌకికము నైన ప్రేమ, ఆనందము కలుగగలవు.

ఈ సందర్భమున కీట్సు అను నాంగ్లకవి వ్రాసిన 'Ode on a Grecian Urn' అను పద్యము పరిశీలనార్హము. ప్రాచీనగ్రీసు దేశీయులు మరణించినవారి అస్థుల నొక పెద్దపాత్రలో దాచెడివారు. ఆ పాత్రపై పలురకముల చిత్రము లుండెడివి. కీట్సు చూచిన పాత్రపై నొక ఉద్యానవనము కలదు. ఆ వనవిహారము చేయుచున్న వారిలో నొక ప్రియుడు, అతని ప్రియురాలు కలరు. తన ప్రియురాలి కత్యంతసమీపములోనుండి కించిన్మితగాత్రుడై ముద్దుపెట్టుకొనబోవుచున్నట్లున్నాడు. కాని, అతడు ముద్దుపెట్టుకొనడు, ముద్దుపెట్టుకొనలేడు కూడాను. ఆ సందర్భమున—

"Bold lover, never, never canst thou kiss.
Though winning near the goal yet, do
not grieve;
She cannot fade, though thou hast
not thy bliss.
For ever wilt thou love, and she be fair!"

అని పలికినాడు. "అత్యంతసన్నిహితుడై ప్రేమోద్రేకమును చూపగలిగినను, ముద్దుగొనలేడు. తావన్మాత్రమున భిన్నుడు కారాదు. మూర్తస్పర్శ లేనంతవరకు సౌందర్యము క్షీణించదు. శృంగారానుభూతితో సౌందర్యము వస్తునిష్ఠత్వమును విడచి, పరిచ్ఛిన్నము, భౌతికము కాగలదు. కావున నాస్థితిలోనే అతడున్న శాశ్వతముగా నతడు ప్రేమించగలడు; శాశ్వతముగా నామె సుందరముగా నుండగలదు" అని కవిభావము. కావుననే కాళిదాసు తృతీయాంకాంతమున గౌతమీ ఆగమనముచే వారికడ్డైన దుష్యంతుడే కాంతమున—

"ముహు రంగులిసంవృతాధరోష్ఠం
ప్రతిషేధాక్షర విక్లబాభిరామమ్,
ముఖ మంసవివర్తి పక్ష్మలాక్ష్యాః
కథమ ప్యున్నమితం న చుంబితం తు" (౩-౨౨)

అనినాడు. "మాటిమాటికి వ్రేలితో పెదవిని కప్పుకొని, నిషేధించుమాటలను అస్ఫుటముగా నుచ్చరించుటచే హృద్యమై, స్కంధపరావర్తనశీలమైన ముఖమును ప్రయత్నపూర్వకముగా త్రిప్పియుకూడ ముద్దిడలేకపోయినాడు". అనగా నచుంబితయైన శకుంతల కేవలసౌందర్యమూర్తి. కాగా సౌందర్యమున మూర్తస్పర్శ (Subjective transformation) పనికిరాదు. చిత్రగతసౌందర్యమున నిది కనబడుటచే, ద్వితీయోపమ మహాకవిచే ప్రయుక్తమైనది.

సూర్యకిరణముల స్పర్శచే పద్మము వికసించుచున్నది. పద్మమునకు మానవస్పర్శ లేదు. రవికిరణజనిత ఉన్మేషమే సౌందర్యాభివ్యక్తిహేతుక మగుచున్నది. అనగా సౌందర్యము జగన్నిష్ఠము. అంతేకాని ఆత్మనిష్ఠము కాదు. రవికిరణములు పద్మమునకు లేని సౌందర్యమును తీసుకొనివచ్చుట లేదు. పద్మమున సౌందర్య మాకరకే అంతర్లీనమైయున్నది. తదభివ్యక్తికి సూర్యకిరణములు నిమిత్తము లగుచున్నవి. కావున భిన్నశబ్దమునకు "అవ్యక్తమై అచ్ఛాదితమై యున్న సౌందర్యము అభివ్యక్తమగుచున్నది" అను అర్థము చెప్పుకొనవలెను. పార్వతీసౌందర్యము యౌవనోదయమున అభివ్యక్తమైనది. పార్వతి సౌందర్యమూర్తియైనను తూలికచే రూపోన్మీలన మగునట్లు, తేజస్సుచే రూపాభివ్యక్తి యగునట్లు, యౌవనముచే సౌందర్య మభివ్యంజితమైనది.

౫

అటువంటి పార్వతిని "చతురస్రశోభి వపుః" అని తర్వాత నిర్దేశించినాడు. చతురస్ర మనగా నలుచదురమని అర్థము. సౌందర్యము చతురస్రమనిన నలుచదురముగా రూపమున్నదని భావించరాదు. 'అన్యూనానతిరిక్త'మని మల్లినాథుని వ్యాఖ్య. అనగా ఎక్కువతక్కువలు లేని అవయవనిర్మాణము. ఇది పరిగ్రాహ్యము కాదు.

సుందరవస్తువులో భిన్నావయవములు (parts) ఉండవలెనప్పుడు. ఒక్కొక్క అవయవము విశిష్టరూపయుతమైనను, నానాత్వము సౌందర్యవస్తువులో నీక

త్వము నందకలేదు. సౌందర్యము భిన్నావయవముల సముదాయము కాదు. మేఘదూతిలో—

"తన్వీ శ్యామా శిఖరిదశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ
మధ్యే క్షామా చకితహరిణీప్రేక్షణా నిమ్ననాభిః,
శ్రోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యాం
యా తత్ర స్యాద్యువతివిషయే సృష్టి రాద్యేవ
ధాతుః" (౨-౨౧)

అని యక్షుడు తన భార్యను చిత్రించుచు సుందరావయవముల నన్నిటిని ఏకత్ర సమావేశ పరచినాడు. భిన్నావయవసంయోజనలో నతనికి సౌందర్యప్రతీతి కలుగలేదు గనుకనే, ఆమె బ్రహ్మయొక్క మొట్టమొదటి సృష్టి యని హృదయమును సమాధానపరచుకొనినాడు. కావుననే తంత్రి "సా సన్న్యస్తాభరణ మబలా పేశలం ధారయంతీ" (౨-౩౨) అని ఆమెనుసరించి పలికినాడు. ఆమె ఆభరణరహిత యైనను, సౌందర్యమును ధరించుచునే యున్నదట! కాని ఈ సౌందర్యము విశేషణము కాజాలదు. సౌందర్య మెల్లప్పుడు విశేష్యమే. అనగా తదితరవస్తుసంచయమునకు సౌందర్యమాశ్రయస్థాయిత్వ ముండవలెను.

"సర్వోపమాద్రవ్య సముచ్చయేన
యథాప్రదేశం వినివేశితేన
సా నిర్మితా విశ్వసృజా ప్రయత్నా
దేకస్థ సౌందర్యదిదృక్షయేవ" (౧-౪౯)

అని పార్వతిని వర్ణించుచో కాళిదాసు సౌందర్యము భిన్నావయవనిష్ఠమని భావించినట్లు కన్పడినను, సౌందర్య మేకమనియు, వస్తుతంత్ర (Objective) మనియు నొక్కి చెప్పుచున్నాడు.

సౌందర్యము వస్తుతంత్ర మనినచో భిన్నావయవములు (parts) ఏకసౌందర్యసూత్రముచే (Principle of the Whole) అనుస్యూతములై, తత్సౌందర్యమాదేశించుపరిణామమునకనుగుణముగుచున్నవి. అంతర్యామి (Immanent), బహిర్యామి (Transcendent) యైన సౌందర్యము భిన్నత్వములో గల నానాత్వమును నశింపజేసి వాటికి సమగ్రసౌందర్యమున ఆనన్యత్వమును తెచ్చుచున్నది. కావుననే సౌందర్యము అలంకారనిష్ఠము కాదు. "కిమివహి మధురాణాం మండనం నాకృతీనాం" (౧-౧౮)అని శకుంతలను వర్ణించినాడు. అలంకరణములకే శోభ నాపాదించునది సౌందర్యము. అందువలననే—

"ఆభరణ స్యాభరణం
ప్రసాధనవిధేః ప్రసాధనవిశేషః,
ఉపమానస్యాపి సఖే
ప్రత్యుపమానం వపు స్తస్యాః" (౨-౩)

అని ఊర్వశిని నిర్వచించినాడు. ఊర్వశి స్వర్గమునకే అలంకారమని రంభ యన్నది. వేదాభ్యాసజడులు, తాపసులు ఆమెను సృష్టిచేయలేరు. ఆమె కేవలము కళాసృష్టి (౧-౧౦). ఆమెరూప మద్వితీయము. ఆమె దర్శనముచే బాహ్యాంతరాత్మ ప్రసన్నమగుచున్నదని పురూరవుడు చెప్పుచున్నాడు. అనగా సౌందర్యము ఆధ్యాత్మికతత్త్వము (Spiritual Reality).

కావున శకుంతలయొక్క అవ్యాజమనోహరమైన వపుస్సు శుద్ధాంతదుర్లభము. మర్త్యస్పర్శ లేకపోవుటచే "అనాఘ్రాతం పుష్పం"మ్మను శ్లోకమున (౨-౧౦) ఆమెసౌందర్యము అనాఘ్రాతము, అనావిద్ధము, అఖండము నని పల్కుచు వస్తుతంత్రత్వమును, అమర్త్యత్వమును ప్రతిపాదించినాడు. అనగా ఆమె మర్త్యస్త్రీ కాదు. ప్రభాతరళమైన జ్యోతి భూమి నుండి ఉదయించదట్లే, ఆమె మర్త్యాంగన కాదు (౧-౨౧). ఆమె "స్త్రీరత్నసృష్టి రపరా" (౨-౯). ఇందుమతి విధాతృవిధానమునుగూడ నతిక్రమించినదని రఘువంశమున చెప్పినాడు (౬-౧౧). విధాతయొక్క లలితమైన సృష్టియట (౬-౩౭)! అనగా లలితాత్మకమైన కళాప్రపంచమునకు చెందినది సౌందర్యము. అనగా సౌందర్యసృష్టికి లలితమైన, విజ్ఞానయుతమైన యోజన అవసరము.

"అవ్యాజసుందరీం తాం
విజ్ఞానేన లలితేన యోజయతా
పరికల్పితో విధాత్రా
బాణః కామస్య విషదిగ్ధః" (౨-౧౩)

అని అగ్నిమిత్రు డనినాడు. లలితమై విజ్ఞానవంతమైన యోజన (Contemplative and Penetrative Imagination) వలన సౌందర్యాభివ్యక్తి కలుగును. ఈ సౌందర్య మద్వితీయము, ఏకము. దీనిలో భాగలావణ్యముల కేకానుసంధానత్వ ముండును. ఈ ఏకానుసంధానములో Symmetry, Harmony, Proportion అనునవి భావనైతికోత్కర్షమున రూపాభివ్యక్తి హేతుకము లగుచున్నవి. ఏతదాభివ్యక్తి 'చతురస్ర' శబ్దవాచ్యము కనుకనే మహాకవిచే

ప్రయుక్తమైనది. అనగా చతురస్రశబ్దము సౌందర్యాభివ్యక్తిసూచకమైన రూపపరము, లావణ్యపరము.

పార్వతియొక్క శరీరము ఆమెసౌందర్యాభివ్యక్తికి యోగ్యమైన రూపము నొసగునది. కనకనే ఆమెశరీరము చతురస్రత్వమును శోభింపజేయునది, అనగా చతురస్రత్వమునకు యోగ్యమైనది. ‘చతురస్రశోభి’ యనగా ‘అంగసౌష్ఠవము కాదు’. చతురస్రత్వమును శోభింపజేయు శరీరమున భావలావణ్యముల ఏకానుసంధానత్వ ముండుటచే ఆత్మస్ఫూర్తిప్రధానమైన సౌందర్యభావన, వస్తుతంత్రనిష్ఠమైన సౌందర్యయోజన, పార్వతిలో లలితవిజ్ఞానయోజనల ఏకీభవమునంది అలౌకిక, ఆధ్యాత్మిక సౌందర్యాభివ్యక్తికి నిర్దేశకము లగుచున్నవి. కావుననే ఆమెశరీరము నవయౌవనముచే విభక్తము!

సౌందర్యము పార్వతికి క్రొత్తగావచ్చిన గుణవిశేషణము కాదు. ఆమెలో సాహజికే, పద్మగతసౌందర్యమువలె, ఈ సౌందర్యము అంతర్లీనమైయున్నది. యౌవనము తదభివ్యక్తికి నిమిత్తమాత్రమే. ఈ సౌందర్యము ఉన్మీలితము, భిన్నము నై, చివర విభక్తమంతమైనది.

౬

“ఉన్మీలితం తూలికయేవ చిత్రం ” అను శ్లోకమున మరికొంత విశేషార్థ మున్నది. సౌందర్యప్రతీతి త్రివస్థాత్మకము (Dialectical). ఈ అవస్థాత్రయమును “ఉన్మీలితం”, “భిన్నం”, “విభక్తం” అను శబ్దత్రయముచే మహాకవి నిర్దేశించినాడు. సౌందర్యము ప్రవృత్తిరహితమై, కేవల నివృత్త్యాత్మకమైన స్థావర పదార్థము కాదు. నివృత్తిప్రవృత్తుల కతీతమై, లోకోత్తర ప్రవృత్త్యాత్మకమైన దీ సౌందర్యము.

కవిభావనాసమున్మీలిత (Subjective Experience) మైన సౌందర్యభావము (Beauty-in-itself, or Being) లో సమగ్రసౌందర్యానుభూతి లేదు. దేశకాలపరిహాతీతమైన సౌందర్యము దేశకాలావచ్ఛిన్నమైన పురుషుని అనుభూతిలో సమగ్రముగ ప్రవేశించలేదు. ఈ భావనలో కేవల సౌందర్యభావన (Concept or notion of Beauty) మాత్రమే ఉన్నది. విషయానపేక్షమైన సౌందర్యము సత్య (Existent)మైనను, గగనకుసుమమువంటిది (Abstract) కాగలదు. కావున సౌందర్యప్రతీతిలో ప్రథమావస్థ కేవల మున్మీలన. అనగా ఉన్మీలితశబ్దమునకు Being, Notion, Concept అనునవి ఆంగ్ల పర్యాయములు. ఈ అవస్థలో లౌకికవస్తువు అలౌకికముగా భాసించును.

ద్వితీయావస్థాద్యోతకము ‘భిన్న’ శబ్దము. కేవల భావనావ్యాపారాధీనమైన సౌందర్యము విషయాపేక్షాత్మకము కాగానే భావనాస్థితమైన ఏకత్వము నశించి, జగద్రూపానుగుణమైన నానాత్వము సౌందర్యమునకు సిద్ధించుచున్నది. దీనినే Negation, Differentiation అని ఆంగ్లమున నందురు. ఈ యర్థమున “భిన్న”శబ్దమును మహాకవి ప్రయోగించినాడు. నానాత్వముతో సౌందర్యము పరిచ్ఛిన్నాత్మకము గాక, వస్తునిష్ఠ మగుచున్నది. అనగా అలౌకికసౌందర్య మీయవస్థలో లౌకికముగా భాసించుచున్నది(Beauty-for-itself).

కాని సౌందర్యము నానాత్వము కాదు. కేవల వస్తుతంత్రమును గాదు. వస్తునిష్ఠమై అద్వితీయమైన సౌందర్యము - ఆత్మేంద్రియములచే అనుభూతమైనపుడే పరిచ్ఛిన్నాత్మ నాశించు సీమాభావము మాయము కాగలదు. ఆ సమయముననే దేశకాలాద్యతీతమైన అనుభూతి రాగలదు. ఈయనుభూతిలో భావనాశ్రితమైన లాలిత్యము, వస్తుతంత్రమైన విజ్ఞానము కలవు. ఇంద్రియావరణమున ఆత్మచే లలితరూపోద్భాసితమైన తత్త్వజ్ఞానము ఆస్వాదింపబడుటయే సౌందర్యప్రతీతి. అనగా భావనయొక్క ఉన్మీలనము, వస్తుతంత్రము యొక్క భిన్నత్వము అను రెంటికిని సమన్వయము కుదరగా, తత్సమ్మేళనము పొందు పరిణామమే (Synthesis) సౌందర్యము. కావున “విభక్త”మను శబ్దమునకు ఆంగ్లమున Synthesis అని వ్యవహారము. విభక్తమనగా ఉన్మీలనమునకు, భిన్నత్వమునకు ఏకానుసంధానత్వము, అనన్యత్వము నాపాదించుట (Beauty-in and-or-itself).

ఈ అవస్థాత్రయమున తూలికచే నున్మీలితమైన చిత్రమనుటలో నాత్మభావన (Subjective Mind) కలదు. సూర్యకిరణములచే భిన్నమై వికసించిన పద్మమువలె సుందరమనుటలో సౌందర్యము వస్తుతంత్ర మను భావన (Objective Mind) కలదు. నవయౌవనముచే చతురస్రత్వమును శోభింపజేయు రూపనిష్పాదన విభక్తమైన దనుటలో సౌందర్యాభివ్యంజన విషయనిష్ఠమై, అద్వితీయమై, ‘భగ్నావరణమైన చిత్’ అను లలిత విజ్ఞానానుభూతి (Absolute Mind) కలదు. ఈ లలితవిజ్ఞానానుభూతియే సౌందర్యము. ఆ సౌందర్యమే పార్వతి.

౭

ఈ సౌందర్యము ఆత్మాశ్రితము కాదనుటకు శకుంతలావర్ణన చాలును. ద్వితీయాంకమున—

"అనాఘ్రాతం పుష్పం
  కిసలయ మలూనం కరరుహైః
అనావిద్ధం రత్నం
  మధు నవ మనాస్వాదితరసమ్,
అఖండం పుణ్యానాం
  ఫల మివచ తద్రూప మనఘం
నజానే భోక్తారం
  క మిహ సముపస్థాస్యతి విధిః" (౨-౧౦)

అని దుష్యంతుడు పలికినాడు. పుష్పమును వాసన చూడకపోయినను పుష్పగతసౌరభము లేదన వీలులేదు. ప్రసవసౌరభము నిరపేక్షమై విరాజిల్లునది. ఇది కేవలభావనాత్మకము గాదు. వస్త్వంతర్గతమైన దగుటచే సౌరభము సుందరము. ప్రేక్షక కత్తులచే నరుకబడని చిగురుటాకువంటిది శకుంతల. శాఖాగ్రములపై ఆకుల మధ్య నున్నప్పుడే కిసలయము సుందరముగా భాసించును. అనగా ప్రకృతి పరిసరములలోనే సౌందర్యము ప్రకాశించును. కాగా ప్రకృతిలో నంతర్యామిగా వర్తించునది సౌందర్యము. మానవస్పర్శ సౌందర్యవిచ్ఛేదకారి.

రత్నము శిలామధ్యమున అవినాభావసంబంధము కలిగియుండును. శిలనుంచి వేరుచేయబడని రత్నము వంటిది శకుంతల యనుచో, పునః సౌందర్యాభివ్యక్తికి మానవస్పర్శ నిషిద్ధమగుచున్నది. ఆస్వాదింపబడని క్రొత్తమధువుతోగూడ శకుంతల పోల్పబడినది. అనగా సౌందర్యమున మనోవృత్తులు కూడవు. అననుభూత వస్తువును అనుభవించవలెనని మనస్సు ప్రవర్తించును. అనగా శృంగారాది రసానుభూతిలో దేశకాలోపహిత ప్రవృత్తియుండును. సౌందర్యానుభూతిలో దేశకాలాతీతప్రవృత్తియుండును. ఈ ఉపమలలో సౌందర్యము ఇంద్రియముల నాశ్రయించుకొని యుండదని నిర్ణీతమగుచున్నది.

కాగా సౌందర్య మాధ్యాత్మికము, అపరిచ్ఛిన్నము నైన చైతన్యము. పుణ్యముల ఫలమూ, అఖండము నైనది సౌందర్యము. "అఖండ" శబ్దమునకు "పూర్ణం" అని వ్యాఖ్య చేసినారు. కాని, కళాప్రపంచమున సౌందర్యేతర శబ్దములు, భావములు సహితము సౌందర్యమును వివేచ్యమున పర్యవసితములు కావలెను. ఈ సౌందర్య పర్యవసాయిత్వమే అఖండశబ్దార్థము.

౮

అనగా సౌందర్యము నిష్కామయోజనచే ననుభూతియోగ్యము. శృంగారమున కామప్రవేశ మున్నది. అనగా శృంగారదశలో వ్యక్తికి పరిచ్ఛిన్న జగత్తులోనే అనుభూతి. ఈ అనుభూతి సహితము తత్తద్దేశకాలానుగుణములైన మనోవృత్తులచే ప్రేరితమగుచున్నది. కాని సౌందర్యము స్వేచ్ఛతో జగత్తు నధిష్ఠించి, జగత్ప్రవృత్తికి కారకమగుచున్నది. అనగా సౌందర్యము వస్తుతంత్రమై ఇంద్రియావస్థ కుచితస్థితిని (Sensuous Existence) కలిగియున్నప్పటికిని, తదతీత మగుచున్నది. అనగా సౌందర్యము మానసిక, ఆధ్యాత్మికానుభూతుల నీయగలగవలెను.

ఈ సౌందర్యావగాహనకు మాత్రమే తత్త్వాన్వేషణ జరుగును. కాని సౌందర్యానుభూతికి తత్త్వాన్వేషణ సముద్దిష్టమైన విశిష్టవిమర్శనా ప్రవృత్తి (Critical Analysis) అనవసరము. కావున మధువ్రతమును జూచి దుష్యంతుడు "వయం తత్త్వాన్వేషా న్మధుకర! హతా స్త్వం ఖలు కృతీ" (౧-౨౦) అనినాడు. అనగా ఈ అనుభూతిలో వివిధ విభావానుభావాలు, స్థాయిభావాలు మొదలగునవి యున్నను, జ్ఞానాకారమైన ఆనందానుభూతియే కలుగుచున్నది. "ఆనంద రూపతా సర్వరసానాం" అని అభినవభారతిలో (పుట ౨౭3) అభినవగుప్తుడు పల్కుచు, "సర్వరసానాం శాంతప్రాయ ఏవాస్వాదో న విషయేభ్యో విపరివృత్యా" (పుట 3౪౦) అన్నాడు. అనగా రసము లన్నిటిలోను శాంతమే అనుభూయమాన మగుచున్నది. శాంత మనగా తత్త్వజ్ఞానమే యని అభినవగుప్తుడు సత్యమును వచించినాడు. ఈ విధమైన శాంతమే సౌందర్యము. ఇది కాళిదాసుని నట్లు "లలితవిజ్ఞానయోజన". ఈ లలితవిజ్ఞానయోజనయే శాంతము, సౌందర్యము. తజ్జన్యమై, కామోపహితమై, ఆత్మాశ్రితమైన ప్రవృత్తి శృంగారము. ఈభేద మత్యంతము ముఖ్యము. శాంతము సౌందర్యము. ఇదే సత్యము. నిర్వికల్పకమైన రసమాత్రమూర్తి సౌందర్యము.

"అష్టానా మిహ దేవానాం
  శృంగారాదీన్ ప్రదర్శయేత్,
మధ్యేచ దేవదేవస్య
  శాంతం రూపం ప్రకల్పయేత్."

వాగర్థాలు

= శ్రీ గరికిపాటి కృష్ణమూర్తి =

అన్ని జంతువులూ శబ్దం చేసేవే. మనుష్యుడు చేసే శబ్దంలో ఒక విశేషం ఉన్నది. మనుష్యుడు మాట్లాడే జంతువు. 'వ్యక్తవాచామ్' అని పాణిని ఒక సూత్రంలో ప్రయోగించాడు. వ్యక్తవాక్కు కలవాళ్లు ఎవరు? అని ప్రశ్నవస్తే 'కోడి' అని ఒకాయన సమాధానం చెప్పుకున్నాడు. అది 'కుకూడ్' అని ఆగిఆగి, అందరికీ తెలిసేలాగున కూస్తుందిగనుక. "అకారాది వర్ణాత్మకమైన వాక్కు కలవాడే వ్యక్తవాక్కు. అది మనుష్యులకే ఉన్నది" అని పతంజలి స్వసిద్ధాంతం చెప్పకోవలసివచ్చింది. ఈ వాక్కుకు ఒక అర్థంకూడా ఉన్నది. మనస్సులో ఒక అర్థం గ్రహించి మనం దానిని తెలియజేయుటకు ఒక శబ్దం ప్రయోగిస్తున్నాము. ఈ శబ్దం అనేది ఒక ధ్వని. అకారాదివర్ణాత్మకమైన ఈ ధ్వని చెవికి తగులగానే శ్రోతకు ఒక అర్థస్ఫురణ కలుగుతున్నది. గోవు అనగానే సాస్నాలాంగూలకకుదఖురవిషాణాదులు గల జంతువు అని బుద్ధికి గోచరిస్తుంది. అర్థసంప్రత్యయము కలుగజేస్తాను అనేగదా ప్రతిమనుష్యుడు శబ్దములను ప్రయోగించుట (అర్థాన్ సంప్రత్యాయయిష్యామి ఇతి శబ్దాన్ ప్రయుంక్తే)

పరధ్యానంగా ఉన్నప్పుడు ఎంత దగ్గరగా అఱచినా వినపడదు. ఏదైనా ఒక ప్రత్యక్షం కావాలి అంటే ముందు ఆత్మ మనస్సుతో సంయోగం పొందాలి అని నైయాయికులు అంటారు. తరువాత మనస్సు ఇంద్రియంతో- శ్రవణేంద్రియంతోనో, త్వగింద్రియంతోనో- సంయోగం పొందాలట. ఇంద్రియం అర్థంతో కలిస్తే అప్పుడు ప్రత్యక్షం- శాబ్దప్రత్యక్షమో, త్వాచప్రత్యక్షమో-కలుగుతుందట. పరధ్యానంగా ఉన్నప్పుడు ఆత్మమనస్సులు సంయోగించి ఇంద్రియద్వారమున సిద్ధముగా లేవు కాబట్టి ప్రత్యక్షజ్ఞానం కలుగుటలేదు అని అంటారు. లేకాటు ఆ మనస్సుని, ఆత్మని కిందకు దింపలేదా అని అడిగితే బాగా పరధ్యానంలో ఉంటే, పరాత్పరధ్యానంలో ఉంటే దింపలేదు అని సమాధానం చెప్తారు. మాట వినపడాలి అంటే ఇంతపని జరగాలి.

మాట్లాడాలి అంటే దానికి ఒక క్రమం చెప్పకున్నారు పాణినీయశిక్షలో. మాట్లాడదలచినప్పుడు ఆత్మ బుద్ధిచేత అర్థములను గ్రహించి, మనస్సుని ప్రయోగిస్తుంది. ఆ మనస్సు కాయాగ్నిని ప్రేరేపిస్తుంది. కాయాగ్నినుంచి మారుతం బయలుదేరుతుంది. ఈ మారుతము ఉరఃప్రదేశమునందు మంద్రస్వరమును కలుగజేస్తుంది. కంఠానికి వచ్చేటప్పటికి మధ్యమస్వరమై శిరస్సువరకు ఎక్కి అక్కడ తారస్వరమై ఇంకా పైకి పోలేక నోటిలోకి వచ్చి వర్ణరూపంగా బయటపడుతుంది. మనం మాట్లాడుతున్నప్పుడు గాలిపీల్చుకుంటూ ఉండి నోటితో గాలిని విడిచిపెట్టి శబ్దం చేస్తూ ఉంటాము. బుద్ధిధార మారుతరూపం దాల్చి, వాగ్రూపంతో మనకు ప్రత్యక్షమౌతున్నది. బుద్ధికి వాక్కుకు అవినాభావసంబంధం కనబడుతూనే ఉన్నది. ప్రయోగముచేత అభిజ్వలితమై శ్రోత్రోపలబ్ధమై బుద్ధిచే నిర్గ్రహింపబడినది శబ్దము. అది ఆకాశదేశమునకు సంబంధించినదని పతంజలి.

వాక్కు అనేది లేకపోతే ఆలోచన అనేదే ఉండదు అని భర్తృహరి అంటాడు.* పశ్చవైజ్ఞానికులు ఈ మాట ఒప్పుకోరు. మంచి ఆలోచన చెయ్యగలిగిన మూగవాళ్లు అనేకమంది ఉన్నారు. పక్కాడు ఉన్న ఆలోచన ఎవరికీ లేదు. మాటలతో పనిలేకుండా

---

* 'Linguistic speculation of the Hindus' by P. Chakravarthi.

అర్థపూరైన వస్తువులను మనస్సులో చిత్రించుకొని ఆలోచన చేసుకొనవచ్చును అని పాశ్చాత్యవైజ్ఞానికుల సిద్ధాంతము. కాని, మూగవాళ్లకు మాట బయటకు రాకపోయినా ఈ ప్రపంచకంలో పుట్టి పెరుగుతున్నారుకాబట్టి శబ్దసంకేతము తెలుసుకొన్నారు. అందువలన వాళ్లకు ఆలోచన ఉన్నది. నిజమైన ఆలోచన ఉండాలి అంటే అది మాటలతోనే జరగాలి. దిగ్వాచకశబ్దములు, సంఖ్యాశబ్దములు, సంజ్ఞాశబ్దములు మొదలైనవి శబ్దంతో సంబంధం లేకుండా ఆలోచనలోకి రావు. మనస్సుకి స్వాంతం అనికూడా ప్రయోగిస్తారు. ఈమాట 'స్వన శబ్దే' అనే ధాతువునుంచి వచ్చినదే. శబ్ద బ్రహ్మమును ఒప్పే వైయాకరణులకు ఆత్మ శబ్దమే, మనస్సూ శబ్దమే. వాక్కుతో సంబద్ధముకాని ఆలోచన వారు ఊహించలేరు.

* "సఏవ జీవో వివరప్రసూతిః
ప్రాణేన ఘోషేణ గుహాం ప్రవిష్టః,
మనోమయం సూక్ష్మముపేత్య రూపం
మాత్రాః స్వరా వర్ణ ఇతి స్థవిష్టః"

ఆధారాది షట్చక్రములందు అభివ్యక్తుడైన జీవుడు, నాదవంతమైన ప్రాణముతో హృదయమును ప్రవేశించి, మనోమయమైన సూక్ష్మరూపమును దాల్చి, మాత్రలు (హ్రస్వదీర్ఘప్లుతములు), స్వరములు (ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితములు), వర్ణములు (అకారాదివర్ణములు) అనే అతిస్థూలమైన వైఖరిలో బయటపడును అని కృష్ణుడు ఉద్ధవుడికి ఉపదేశించాడు. 'మనస్సులోని మాట చెప్పటం' అని లోకంలో ఉన్న మాట శ్రీకృష్ణుడి ఉద్దేశంలో సరి అయినదే. పాశ్చాత్యవైజ్ఞానికులకు కాకపోయినా. †

---

* భాగవతం ౧౧ స్కం. ౧౨ అ. ౧౭ శ్లో.

† 'The popular belief that there can be no thought without language is incorrect' W. B. Pillsbury — quoted in Chakravarthi's 'Linguistic speculation of the Hindus.'

అర్థంలేని శబ్దం లేదు. శబ్దప్రయోగమంతా అర్థగర్భితమై ఉన్నదని పతంజలి. కొన్ని అర్థాలకు అనేక శబ్దాలు ఉన్నై. కొన్ని శబ్దాలకు అనేకఅర్థాలు ఉన్నై. ఈ శబ్దార్థములనిర్ణయం మొదట ఎవరుచేశారు? వైయాకరణులకు దీనితో పనిలేదు. వారికి ఎంతసేపూ శబ్దంమీదనే చూపు. శబ్దము స్వార్థమైనాసరే, సాధువుగాఉంటే సరి, వారు సంతోషిస్తారు. పైగా పతంజలి హుంకారము చేస్తాడు 'ధాతుప్రాతిపదిక ప్రత్యయనిపాతములకు అర్థము ఆదేశించుటకు ఎవరయ్యా సమర్థులు' అని.

అయితే వాక్కు ఏలాగు పుట్టింది, వాక్కుకు, అర్థానికి సంబంధం ఎవరైనా కుదిర్చారా లేక స్వయంవరం జరిగిందా ? ఈ ప్రశ్నలు అరిస్టాటిల్‌ని అడిగితే 'ఈ శబ్దానికి ఈ అర్థం ఉండాలి అని మొట్టమొదటి మనుష్యులలో ఒక ఒడంబడిక కుదిరింది' అంటాడు. కోతి కిచకిచలలోనుంచి మనుష్యవాక్కు బయలుదేరింది అనే డార్విన్ సిద్ధాంతాన్ని ఆమోదించే ఈ రోజుల్లో అరిస్టాటిల్ మాట అసంబద్ధంగా కనబడుతుంది. మొట్టమొదటి మనుష్యులు మాటలురానివాళ్లు అని మనం ఒప్పుకుంటే ఆ మూగమొద్దులు ఒకచోట కూర్చొని, ఈ అర్థానికి ఏమి నామకరణం చేద్దాము అని సభచేసి, తలలూ తలలూ పట్టుకుంటే ఏమి ప్రయోజనం !

డార్విన్ మతావలంబకులలో కొంతమంది "శబ్దానుకరణంనుంచి భాష బయలుదేరింది. కాకా అని అరిచినది కాకి, కోకో అని అరిచినది కోకిల అయినది" అని అంటారు. మరికొందరు "అహో, ఓహో మొదలైన ఆశ్చర్యద్యోతకములైన శబ్దములనుంచి భాష బయలుదేరింది" అంటారు. ఈ రెండూ కాక ఇంకా కొన్ని సిద్ధాంతాలు తెల్లవారు ప్రతిపాదించారు. ఈ సిద్ధాంతాలన్నీ కూడా భాషలో కొన్ని శబ్దాలు ఏలాగు పుట్టినవో చెప్పగలవుగాని భాష అంతా ఏలాగు పుట్టినదో చెప్పలేవు. విశేషించి సర్వాంగ సంపూర్ణమైన సంస్కృతభాష ఈ పిల్లసిద్ధాంతాలకు లొంగదు. యాస్కుడు అనేకశబ్దాలకు నిర్వచనం చెప్తున్నాడు. ఆయన మతంలోను, శాకటాయన మతంలోను శబ్దాలన్నీ ధాతువులనుంచి వచ్చినవే. ఈ ధాతువులు ఎక్కడనుంచి వచ్చినై !

మాట్లాడని మనుష్యులు ఒకప్పుడు ఉండేవాళ్లు అని చెప్పే సిద్ధాంతము ఊహాభాగంలోనిదే. ఇప్పటికీ కొన్ని అనాగరికజాతులున్నై. వారందరూ ఏదో ఒక భాష మాట్లాడుతూనే ఉన్నారు. బాగా అనాగరిక జాతులలో దక్షిణ ఆఫ్రికాలోని బుష్మన్ జాతి మొదటిది. వాళ్లు ఇదివరకు చాలామంది ఉండేవాళ్లు గాని ఇప్పుడు ౭౫౦౦ మంది * ఉన్నారు. మెల్లిగా అంతరించిపోతున్నారు. వాళ్లు పొట్టిగా వృషభజఘనులై ఉంటారు. చెవికి తమ్మె లేదట-పోగులు పెట్టుకోటానికి వీలులేదు. భూమి తవ్వగా వచ్చిన దుంపలు తిని బ్రతుకుతారు. వాళ్ళ భాష వాళ్ళకు ఉన్నది. ప్రతి జాతి వృద్ధి చెందుతుంటే వీళ్లు, చెవికి తమ్మె కూడా పుట్టకుండానే, అంతరించిపోతున్నారు. అనాగరికజాతులు, నాగరికజాతులు పక్కపక్కనే ఎప్పుడూ ఉన్నై అని అనుకోటానికి ఏమీ అభ్యంతరం కనబడదు. మొట్టమొదటి మనుష్యులు మాటలు రానివాళ్లు అనటానికి ఏమీ ఆధారం కనుబడదు. వాగ్ద్వారం ఎప్పుడు ఉన్నదో అప్పుడే అక్కడ మాట ఉన్నది అని నిర్భయంగా చెప్పవచ్చును.

అయితే మాటలు వింటూ ఉంటేనే గాని పిల్లలకు మాటలు రావు. ఇతర మనుష్యసంపర్కం లేకుండా పిల్లలను ఉంచితే వారి నోట మాట వస్తుందా రాదా అని అక్బరుచక్రవర్తి సందేహించినవాడై, అదిసంగా ఒకరిద్దరిని ఉంచి, వాళ్లని మూగవాళ్లని చేశాడని ఒక కథ ఉన్నది. ఒకరిద్దరిని విడిగా ఉంచితే తెలియదు గాని, ఒక వందమందినో రెండు వందలమందినో ఒకచోట ఉంచి, వాళ్లని పెంచటానికి మూగవాళ్ళని పెట్టి, పిల్లల చెవికి మాట సోకకుండా పెద్దవాళ్లు అయేదాకా పెంచి చూస్తే, వాళ్లలో వాళ్లు ఒకరి గొడవ రెండవవాడికి తెలియజేయుటకు ఏ భాష అల్లుతారో తెలుస్తుంది. ఈ పద్ధతిలో పరిశోధనలు నవీనవైజ్ఞానికులు ఇంతవరకు ఎందుకు చెయ్యలేదో ఆశ్చర్యంగా ఉన్నది. ఈమధ్యన అడవిలో (పర్షియాలో) గజల్ లేళ్ళతో బాటు పెరిగి వాటిమాదిరి కూత వెయ్యటం తప్ప మనుష్యశబ్దం చెయ్యటం చేతకాని పిల్లవాడిని వేటాడి పట్టుకున్న సంగతి వార్తాపత్రికలలో అందరూ చూసినదే. మాట్లాడే మనుష్యుల సంపర్కం ఉంటేనే గాని పిల్లలకు మాటలు రావు.

వాక్కు ఏలాగు పుట్టింది, వాగర్థముల సంబంధం ఎవరు కుదిర్చారు అనే ప్రశ్నలకు పరిశోధనలఫలితంగా ఎప్పటికైనా సమాధానం వస్తుంది అన్నమాట కలలో వార్త. అర్థంలేని సిద్ధాంతాలు ప్రతిపాదించి, మన కాపేయస్వభావం చూపించి, డార్విన్ సిద్ధాంతాన్ని బలపరుచుటకంటె ఈ భారం అంతా ఒక సృష్టికర్త మీద పడవెయ్యటంలో సుఖం ఉన్నది. భగవంతుడు ఒకడు ఉన్నాడని ఒప్పటం నవ్యవైజ్ఞానికుల బుద్ధికి, దర్శానికి లోపమే. కాని మన తెలివి పనిచేయనప్పుడు సృష్టికర్తయే నామరూపములను సృజించి మనుష్యులకు చెప్పినాడు అనటలో ఒక సుఖం ఉన్నది. వాక్యపదీయకర్త భర్తృహరి ఇలాగు అన్నాడు: “నిమము మైన మార్గంలో నడిచినాడు, అన్యసహాయం లేకుండా, తడుముకుంటూపోతే పడకుండా ఉండడు. అనుమాన ప్రమాణంచేత, హేతువాదంచేత ఈ సంగతులు అన్నీ కనిపెడతానని అన్నవాడి గతి కూడా అంతే. కాబట్టి అపౌరుషేయమైన శ్రుతిని ఆశ్రయించి శిష్టులచేత శబ్దానుశాసనం చేయబడ్డది.”

‘నామరూపే వ్యాకరోత్’- నామరూపములు శబ్దార్థములు సృష్టికర్త సృజించాడు అని ఉపనిషద్వాక్యం. ‘భూ ఇతి వ్యాహరన్ స భూమి మసృజత’ ఆయనగారు ‘భూ’ అనేటప్పటికి భూగోళం తయారు అయిందట. అలాగే మిగిలిన అర్థములన్నీ వచ్చినవట. ఈ సృష్టికర్తస్థానంలో వైయాకరణులు వాక్కుని నిలబెట్టారు. ‘వాగేవ విశ్వా భువనాని జజ్ఞే’ వాక్కువలన ప్రపంచకమంతా పుట్టినది. వాక్కు అనేది ఒక దారం, నామము అనేది ఒక ముడి. ఈ దారంతో, ముడితో ఈ ప్రపంచకమంతా బద్ధమై ఉన్నది అని వేదం. “వాక్ తంత్రీ నామాని దామాని తస్యేదం వాచా తంత్యా నామభిః దామభిః సర్వం సితం”-ఇంతకంటె అందంగా వాగ్వ్యాపారం ఎవరు వర్ణించగలరు! ఈ వాక్కు నిత్యమేనట. వైయాకరణులు, మీమాంస

* Life 27 Feb 47.

కులు నైత్యశబ్దికులు.1 నైయాయికులు కార్యశబ్దికులు.2 శబ్దము, అర్థము, శబ్దార్థసంబంధము లోకంలో స్వతః సిద్ధమై, నిత్యముగా ఉన్నవని పతంజలి చెప్పుతున్నాడు గదా! శబ్దము నిత్యము అని చెప్పిన పతంజలికి లోక వ్యవహారంలో శబ్దము అనిత్యము అని తెలుసును. 'ఉచ్చరితప్రధ్వంసినః ఖల్వపి వర్ణాః, న వర్ణో వర్ణస్య సహాయః' ఉచ్చరించగానే వర్ణములు నష్టమైపోతున్నై. ఒకవర్ణము మఱియొక వర్ణమునకు సహాయకారిగా ఉండదు అని అంటాడు. కాబట్టి వైయాకరణులు శబ్దము నిత్యము అని చెప్పినప్పుడు అది లౌకికమైన శాబ్దప్రత్యక్షమునుగురించి చెప్పిన మాట గాదు.

"అనాదినిధనమై, అక్షరాత్మకమైన శబ్దతత్త్వము అర్థరూపముగా వివర్తముపొంది జగత్తుయొక్క సృష్టికి కారణమైనది. కాష్ఠములో దాగివున్న జ్యోతి అభివ్యక్తమై ఇతర వస్తువులను ప్రకాశింపజేయునట్లు, బుద్ధిస్థమైన శబ్దము, స్ఫోటము, భిన్నభిన్న ఘటపటాది శబ్దముల ప్రత్యక్షమునకు కారణమగుచున్నది. దీపము కనబడకుండాఉండి కాంతిని చాలాదూరము ప్రసరింప జేసినట్లు స్ఫోటము కనబడకుండా ఉండి ధ్వనిని మాత్రము తెలియజేయుచున్నది" అని భర్తృహరి వాక్యపదీయంలో వ్రాసుకున్నాడు.

వాగ్ద్వారంనుంచి వాక్కు వస్తున్నప్పుడు అది ఉత్పన్నమైనదా, అభివ్యక్తమైనదా? శబ్దము నిత్యము అని వైయాకరణుల మతం ఒప్పుకుంటే అభివ్యక్తమైనది అనాలి. డప్పు వాయిస్తే చప్పుడు ఔతుంది. ఈ చప్పుడు డప్పులో ఇదివరకు ఉన్నదా, కొత్తగా వాయింపుతో పుట్టినదా? డప్పులోనే ఉన్నది, అది వాయింపుతో అభివ్యక్తమైనది అన్నవాడు వైయాకరణుడు. కార్యకారణభావం చెప్పి వాయింపులోనే ఉన్నది అన్నవాడు నైయాయికుడు. వైయాకరణులకు తాంత్రికులు తోడు ఉన్నారు. వారూ నైత్యశబ్దికులే. వారికి మొదటినుంచి అక్షరాలతోనే పని. వాటిని మాతృకలని చెప్పి, పంచభూతాత్మకమైన ఈ సృష్టిని అంతా వాటినుంచి వివర్తింపజేస్తారు. లోకజ్ఞానము మటుకే కల వైజ్ఞానికులు ఇదంతా నమ్మటానికి వీలు లేకుండా ఉన్నది అని అంటే, పెద్దలు దానికి ఒక సమాధానం చెప్తారు. "నభః పతం త్యాత్మసమం పతత్రిణః, తథా సమం విష్ణుగతిం విపశ్చితః"3- పిట్టలు అన్నీ ఎగిరేవే కాని అన్నీ ఒక్కమాదిరిగా ఎగురవు. కొన్ని ఎక్కువగా, కొన్ని తక్కువగా తమ శక్తిని అనుసరించిపోతై ఈ అనంతమైన ఆకాశంలో. అలాగే పండితులుగూడా యథాశక్తి తెలుసుకుంటారు, విష్ణుగతిని. కొందరు బాగా తెలుసుకుంటారు; కొందరు కొంచెమే తెలుసుకుంటారు. తమ మతం ఒప్పనివాళ్లను అజ్ఞులు అనటానికి ఛాందసులు సందేహించరు.

"దైవీం వాచ మసృజంత దేవాః, తాం విశ్వరూపాః పశవో వదంతి." దేవనిర్మితమైన 'దైవీవాక్కుని' నానారూపులైన ఈ పశువులు ప్రయోగించుతై. ఇన్ని భాషలుండగా సంస్కృతము ఒకటే 'దైవీవాక్' ఎందుకు కావలసివచ్చినది! అకారాదివర్ణములనే మాతృకలని తాంత్రికులు ఎందుకు వ్యవహరించారు? 'దైవీవాక్' అయిన సంస్కృతము ఒకటే లోకంలో ఉండక ఇన్ని మానవభాషలు ఎందుకు ఉన్నై? ఈ ప్రశ్నలకు ఎవరూ సరిగా సమాధానం చెప్పరు. ఇప్పటి సంస్కృతం, గ్రీకు, పర్షియన్ వగైరా భాషలకు మాతృక ఏదో ఒకటి పూర్వం ఉండిఉండాలనీ, దానినుంచి ఈ భాషలన్నీ పుట్టినవనీ నవీనవైజ్ఞానికులు చెప్తారు. మనవాళ్లను ఈ ప్రశ్నలు అడిగితే, మొదట్లో ఒక సంస్కృతమే ఉన్నదని, దానినుంచి మిగిలిన భాషలన్నీ బయలుదేరిన వని నిర్భయంగా సమాధానం చెప్తారు. అప్రయుక్తశబ్దములు 4 ఉన్నవి అని కాత్యాయనుడు అన్నాడు. ఈ శబ్దాలను నువ్వు శాసించటం ఎందుకు, అప్రయుక్తములని చెప్పటం ఎందుకు, చెప్పకుండాఉంటే సరిపోదాఅని ఆక్షేపం వస్తే "షనన్నీ దేశాంతరంలో ప్రయోగిస్తారు. శబ్దప్రయోగవిషయము మహాంతమైనది—మూడు లోకములు, సప్తద్వీపములు గల భూమి" అని పతంజలి సమాధానం చెప్తాడు. ముల్లో

---

1. శబ్దము నిత్యము అని చెప్పేవాళ్లు.
2. శబ్దము కార్యము (అనిత్యము) అని చెప్పేవాళ్లు.
3. భాగవతం. ౧ స్కం, ౧౪ అ, ౪౩ శ్లో.
4. శబ్దము అంటే సంస్కృతశబ్దమే.

కాలంలో సంస్కృతశబ్దప్రయోగం ఉన్నదని పతంజలి చెప్పిన మాట విని ఇప్పటివాళ్లు నవ్వుకమానరు. ఈ మధ్యన సర్ జోన్సుగారు (Astronomer Royal) మన దేశం వచ్చినప్పుడు ఒక ఉపన్యాసం ఇచ్చాడు. 'ఈ భూగోళంలోనే కాకుండా మిగిలిన గోళాలలో కూడ ప్రాణి ఉండవచ్చును. ప్రాణి జీవించుటకు పరిస్థితులు అనుకూలంగా ఉన్న చోటునల్లా ప్రాణి ఉన్నాడని అనుకోటానికీ, ఆయా గోళాలలో సూర్యచంద్రగ్రహసంపత్తి మన దేశంలోవలెనే ఉన్నదని అనుకోటానికీ ఏమీ అభ్యంతరం లేదు" అని దాని సారాంశం. ప్రాణి ఉన్నాడు అంటే వాడినోట మాట ఉన్నదనే అనుకోవాలి. వాడు ఏ భాష మాట్లాడుతాడో! సంస్కృతం మాట్లాడుతాడు అని పతంజలి చెప్పిన మాట నమ్మమని చెప్పటం లేదు. పతంజలిమాటలకు నవ్వగలిగినవాళ్లు ఈ నవీనవైజ్ఞానికుల కబుర్లకే నవ్వగలిగిఉండాలి.

శబ్దము అనిత్యము అని చెప్పే నైయాయికులు కూడా శబ్దార్థముల సంబంధము ఒక సంకేతమని, అది భగవదిచ్ఛవలన వచ్చినదని చెప్తారు. శబ్దం ప్రయోగించటం అర్థం తెలియచేయవలెననేగదా! 'అర్థకృతేన నామశబ్దేన భవితవ్యమ్' శబ్దము చెవికి తగిలి అర్థసంప్రత్యయము కలగజేసి కనుబడకుండాపోతున్నది. ముఖ్యమైనది అర్థమే. అలాగు ఉన్నప్పుడు సాధుశబ్దప్రయోగము చెయ్యాలి అని అనవసరంగా దానికోసం శ్రమ పడటం ఎందుకు! అపశబ్దం ప్రయోగిస్తే చాలదా! అని మాటలతో కాలం వృథాపుచ్చని కార్యశూరులు అంటారు.

అర్థం తెలియచేయవలెనంటే మాటమాటకూ ఎందుకు? "అంతరేణాపి శబ్దప్రయోగం బహవోఽర్థా గమ్యంతే, అక్షినికోచైః పాణివిహారైశ్చ" చేతులు తిప్పి, కళ్లుతిప్పి చాలామటుకు అర్థసంప్రత్యయము కలుగచేయవచ్చును అని పతంజలికే తెలుసును. అపశబ్దప్రయోగంకూడా అనవసరమే. అర్థం బాగా తెలియచేయవలెనంటే ఏదో ఒక మాట ప్రయోగించాలి అని అన్నట్టయితే, ఇంకా బాగా తెలియచేయవలెనంటే సుశబ్దప్రయోగమే చెయ్యాలి అని వైయాకరణులు చెప్తారు. చెడుదారిలో ఉండటం తేలిక. అలాగే చెడుమాట చాలా తేలికగా నోటికి వస్తుంది. పురుషుడికి రాగప్రవృత్తి అంతటా సమానమే-గమ్యయందు, అగమ్యయందు. అక్కడ ఒక నియమం చేశారు-ఈమె గమ్య, ఈమె అగమ్య అని. "సమానశ్చ భేదనిగమః, గమ్యాయాం అగమ్యాయాంచ. తత్ర నియమః క్రియతే ఇయం గమ్యా, ఇయ మగమ్యా" అని పతంజలి. అలాగే వ్యాకర్తలు అసాధుశబ్దమునుంచి బుద్ధిని నివర్తింపచేసి సాధుశబ్దమునందు ప్రవర్తింపచేశారు. సాధుశబ్దప్రయోగము సదాచార లక్షణము.

'సక్తుమివ తితఉనా పునంతః
యత్ర ధీరా మనసా వాచ మక్రత
అత్రా సఖాయః సఖ్యాని జానతే
భద్రైషాం లక్ష్మీర్నిహితాధి వాచి'

జల్లెడపట్టి పేలాలు శోధించినట్టు ప్రజ్ఞానంచేత వాక్కుని శోధించి ప్రయోగించిన సత్పురుషులు సాయుజ్యమును పొందుతారు. వారి వాక్కుయందు భద్రమైన లక్ష్మి నిహితమై ఉంటుంది అని వేదము.

విద్యుల్లోకము

— శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి —

౧

వాయువు, మేఘములు, మెఱుపులు, సూర్యుఁడు, సూర్యకిరణములు, విద్యుల్లోకము ఈ మొదలగు వానినిఁగూర్చి మన ప్రాచీనుల విజ్ఞాన మెంతటిదో గుర్తు తెచ్చికొందము. నవీనవిజ్ఞానమునకు ప్రాచీనవిజ్ఞానమే పునాది. ఆ పునాదిలో నెచటనేని చవుడు ఉరికినచో దానిని బయటఁగొట్టియే నూతననిర్మాణ మారంభమగును. ఇది యథార్థస్థితి.

కొందఱకు ప్రాచీనవిజ్ఞాన మనినంతనే రోఁత. నవీనవిజ్ఞాన మనినంతనే జోత. భక్తిపరవశులగు మఱి కొందఱకు ప్రాచీనవిజ్ఞానమునందలి అక్షరములు నాటికి నెలగ.

దినదినాభివృద్ధి చెందుచున్న నవీనవిజ్ఞానమును జూచి ప్రాచీనవిజ్ఞానమును స్థాలీపులాకముగా రోయువారి నిటు లడుగవలయును: నక్షత్రములు స్ఫాటికము లనియు, భూమి అచల మనియు పిథాగరస్ అనెనా, లేదా? కోపర్నికస్, గెలీలియో, న్యూటన్ల సిద్ధాంతములకువెనుక, అనఁగా పదునాఱవ-పదునేడవ శతాబ్దులవెనుక భూమి అచల మనియు, సూర్యచంద్ర నక్షత్రాదు లీ యచలము చుట్టును తిరుగుచున్న వనియు పాశ్చాత్యు లనుకొనుచుండిరా, లేదా! కెప్లర్ వెనుకటివారు గ్రహాదులకు సమదూరత్వమును, సమగమనత్వమును అంగీకరించిరా, లేదా! వేయేల! ఈ పాతిక యేండ్లలోపల శబ్దతరంగము, వాయుతరంగము, హిమమండలము మొదలగు నెన్నియో విషయములయెడల నెన్నియో పొరపాటు లెందఱకో వచ్చెనా, లేదా! మార్కోనీ దదృష్టము కాదా? కెనలీ హెవిసైడ్లకు సుమా ఇరువదినాలుగేండ్లకు వెనుక విద్యుత్పరిచాలకమగు నొక స్తరము కలదని యూహించిన బాల్ఫర్ స్టువార్టుకు పేరున్నదా?

ఇఁక భక్తిశ్రద్ధలతో ప్రాచీనవిజ్ఞానమున కతిర పూజ చేయువారల కొక విన్నపము: చంద్రకక్ష్య సూర్యకక్ష్యకు పైదను పురాణమతమును వరాహమిహిరాదు లేల ఖండించిరి! ఆర్యభటుఁడు భూమికి చలనము లేదని అనెనా, లేదా! అతని వ్యాఖ్యాత పృథూదకాచార్యుఁడు 'భూమి తిరుగు నను సిద్ధాంతమే శ్రేష్ఠ'మని అనెనా, లేదా? రాహువును గుఱించిన పురాణమతమును బృహజ్జాతకము తుత్తునియలు చేయలేదా? ఈ శాస్త్రజ్ఞులకు పురాణములయెడల మనకున్న భక్తిశ్రద్ధలు తక్కువా!

ప్రాచీను లసత్యవాదులు కారు. 'నే నీ మహాపురుషు నెఱుఁగుదును' [1] 'తొంటి పెద్దలు మా కిటులు చెప్పిరి' [2] అని యారీతిగా నందురు. వీరు వైదిక ఋషులు.

కన్ను, శాస్త్రము, నీరు, లేఖ్యము, గణితము ఈ యైదును జ్యోతిర్గణనమున కాధారములని కొంద అందురు. వీరు పురాణములు చెప్పిన ఋషులు [3]. వీరికన్న యథార్థవక్త లుందురా! ఇఁక మనము మనజ్ఞానమునుబట్టియు, ఓర్పునుబట్టియు వీరిని అర్థము చేసికొందము. అది యటుండె.

---

1. వేదాహ మేతం పురుషం మహాన్తమ్.

2. 'ఇతి శుశ్రుమ పూర్వేషామ్'

3. చూ. కూర్మపురాణము, వాయు పురాణము ౫3 వ అధ్యాయము.

ప్రాచీనవిజ్ఞానమున మునులనాఁటికే కొంత సంప్రదాయతంతువు విచ్ఛిన్నమయిన దని అందఱకును దెలియును. 'వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తిర్నహి సందేహా దలక్షణమ్' అను పరిభాషలోని సందేహ మీ సంప్రదాయవిచ్ఛేద ప్రమాణమే. 'అకృతవ్యూహా' పరిభాష దీనికి దోహదము. కానిచో 'చత్వారిశృఙ్గే' త్యాదుల కొకపోటకే యిన్ని భిన్నభిన్నవ్యాఖ్యానము లేటులు? కావున అల్పవిద్య కలవాఁడు తనను గొట్టవచ్చుచున్నాఁడని వేదము జంకునని పురాణములు హెచ్చరించును. అర్థము తెలియక వేదపారాయణము చేయువానిని బరువుమోయు ఎద్దు అని వేదమే శాసించును. ఏమి గతి! ఆఁబోతులనడుమ గిత్తల కాళ్లు నలుగుటయే గతియా! ఇఁక నీ అన్యోన్యాశ్రయమును పాఠకుల యెదుట నిడి ప్రకృతమునకు వత్తును.

వాయువు

ప్రాఁత పురాణములలో వాయువు లేఁదు.[1] ఆవహము, ప్రవహము, అనువహము, లేక ఉద్వహము, సంవహము, వివహము, పరావహము, పరివహము.

భూమి మొదలుకొని మేఘమండలమువఱకును ఆవహవాయువు. మేఘమండలము మొదలుకొని సూర్యమండలమువఱకును ప్రవహవాయువు. అటనుండి చంద్రమండలమువఱకును అనువహవాయువు, లేక ఉద్వహవాయువు. అటుపైని నక్షత్రమండలమువఱకును సంవహవాయువు. అటుతరువాత గ్రహమండలమువఱకును వివహవాయువు. పైని సప్తర్షిమండలమువఱకును పరావహవాయువు. తరువాత ధ్రువమండలమువఱకును పరివహవాయువు.

పైఁజెప్పిన ఏడు వాయువులలో ఆవహప్రవహములను రెంటిని మాత్రమే సిద్ధాంతగ్రంథములు గ్రహించెను. అందును ప్రవహవాయువు నంగీకరించె నన్నమాటయేకాని అది అంగీకరింపని చందమే. కావున జ్యోతిశ్శాస్త్రము శేషవాయు విషయమున మూక మనియే చెప్పవచ్చును.[2]

మఱియొకటి. ఆవహవాయుప్రసార మున్నంతవఱకును అంతరిక్షము. ఈ యంతరిక్షముమీఁద స్వర్గము, లేక ద్యౌః. వేదమున మూఁడు లోకముల ముచ్చట కలదు. ఒకటి—పృథివి, రెండు—అంతరిక్షము, మూఁడు—స్వర్గము. గుఱ్ఱమెక్కి వేయిదినములలో స్వర్గమున కేఁగవచ్చు నని ఐతరేయ బ్రాహ్మణము[3]. మేరు శృంగమున స్వర్గము. అది మనకు ఎనుబదినాలుగు వేల యోజనముల దవ్వు అని బహుపురాణ

---

1. వాయు విష్ణు మత్స్య పురాణములు చాల ప్రాఁత పురాణములు.

2. ఆఱు మైళ్ళ యెత్తున వాయుసాంద్రత భూతలవాయుసాంద్రతలో మూఁడవ వంతు. ముప్పదిమైళ్ళ యెత్తున రెండువేల వంతులలో నొక వంతు. ఇటులు మీఁదిమీఁది కేఁగినకొలఁదిని వాయువు తన అణుపరమాణువులకు సంఘట్టనము కలుగనంతగా పలుచబడును. ఈ యణువులు కొన్ని పదివేలమైళ్ళ వఱకు పైకెగసి వాయువునుండి తప్పించుకొనిపోఁగలిగినయెడల మహాకాశమునఁ గలిసిపోవచ్చును. కాని భూమ్యాకర్షణమువలన మరలఁ గ్రిందికే రావలసియుండును. అని నవీనవైజ్ఞానికుల మతము.

ముప్పదిమైళ్ల యెత్తునఁగూడ నాలుగువందల మైళ్ళ వడితో వీచు గాడ్పు కానఁబడెనని అతినవీనుల మతము.

3. సహస్ర మనూచ్య స్వర్గకామస్య సహస్రాశ్వీనే వా ఇతః స్వర్గో లోకః స్వర్గలోకస్య సమష్ట్యై సంపత్త్యై సంగత్యై. 2. అధ్యా. 2. ఖండ. భాష్యం:—ప్రబలో ఽశ్వ ఏకేనాహ్నా యావంతి యోజనాని గచ్ఛతి తావద్యోజనపరిమితో దేశ ఆశ్వీనః. తచ్చ సహస్రసంఖ్యయా గుణితః సహస్రాశ్వీనః 'అశ్వస్యైకాహ గమః' ఇతి పాణినీయసూత్రాదాశ్వీనశబ్ద నిష్పత్తిః. ఇతో భూలోకాదారభ్య సహస్రాశ్వీన ఊర్ధ్వదేశే స్వర్గో లోకో వర్తతే. అతః సహస్రసంఖ్యా స్వర్గలోకస్య సమష్ట్యై ప్రాప్త్యై భవతి. ప్రాప్తస్య సంపత్త్యై స్వాపేక్షిత సర్వభోగ్యవస్తుసంపాదనాయ భవతి. సంపన్నస్య చ సంగత్యై మహతా మింద్రాది దేవానాం ప్రీతిపూర్వకసంబంధాయ భవతి.

సాధారణము. సూర్యునకుఁ బైని చంద్రుఁడును, చంద్రునికిఁ బైని నక్షత్రములును, నక్షత్రములకుఁ బైని బుధుఁడును, బుధునకుఁ బైని శుక్రుఁడును, శుక్రునకుఁ బైని కుజుఁడును, కుజునికిఁ బైని గురుఁడును, గురునకుఁ బైని శనియుఁ గలరని సర్వపురాణసామాన్యము.

సూర్యునిమీఁదనే చంద్రుఁడు కలఁడని తైత్తిరీయ సంహితలోఁ గలదు [1]. జ్యోతిస్సిద్ధాంత మీ చంద్రుని సూర్యునిక్రిందికి దింపెను.

సూర్యుఁడు

వేదమునందలి సూర్యుఁడు అగ్నిమండలముగను, జ్యోతిర్మండలముగను గనుపించును.

వేదము జ్యోతిశ్శాస్త్రము కాదు. ఆ కాలమునందు ప్రచలితములగు జ్యోతిస్సిద్ధాంతముల నవలంబించిన విషయము లుండవచ్చును. నాఁటి సిద్ధాంతములు మనకుఁ దెలియవు. ఇటీవలి జ్యోతిషము, అనఁగా వేదాంగజ్యోతిషము మొదలగునది వేదమున కంగము [2].

వేదమున సూర్యునకు సంబంధించిన సూక్తములు పెక్కులు కలవు. వానిలోఁ గొన్ని స్వభావోక్తులు [3], కొన్ని రూపకాతిశయోక్తులు [4]. కొన్ని రూపకములు [5]. కొన్ని ఉపమలు.

కొందఱుకొందఱు విద్వాంసులు—కొందఱేమి! అందఱన్నను అతిశయోక్తి కాదు—ఇందలి పదములను వెదవిఱిచి వానిచేతఁ దమ కనుకూలముగ అర్థము చెప్పించిరి. ఇది తప్పని పరికలె నున్నది. ఈ సంగతి అందఱును తెలిసిన రహస్యము [6].

వేదమున మొదటమొదట నాదిత్యు లాఱుగురు, (చూ. ఋక్ ౨. ౨౭.) పిమ్మట నేడుగురు. తైత్తిరీయ సంహితలో నొకచో నెనమండ్రు. అంతే వేఱొకచో పన్నిద్దఱు. వీరు ప్రజాపతికిఁ గొడుకులు.

ఈపాధి భేదముచేఁగాని యీ సంఖ్యాభేదమున నేకవాక్యత కలుగదుగదా. శతపథబ్రాహ్మణ మీ పనియే చేసెను. అది పండ్రెండు మాసములను బన్నిద్దఱు సూర్యులనుగా నిరూపించెను. తరువాతఁ గొన్ని పురాణములు ద్వాదశాదిత్యులను [7] స్థిరపఱచెను. మాసభేదముచే నామభేదమని కొన్ని వ్యాఖ్య

---

1. 'తృతీయస్యా మితో దివి సోమ ఆసీత్'. (తై. బ్రాహ్మణ. 3-౨-౧)

2. 'యజ్ఞమునకుఁగాను వేదము. యజ్ఞము కాలాపేక్షము. జ్యోతిశ్శాస్త్రము కాలాదిబోధకము. కావున నిది వేదమున కంగము' అని భాస్కరుఁడు.

3. చూ. ౧-౨౮ మొ.

4. చూ. ౧-౪౫ మొ.

5. చూ. అగ్రా తేత్యాది.

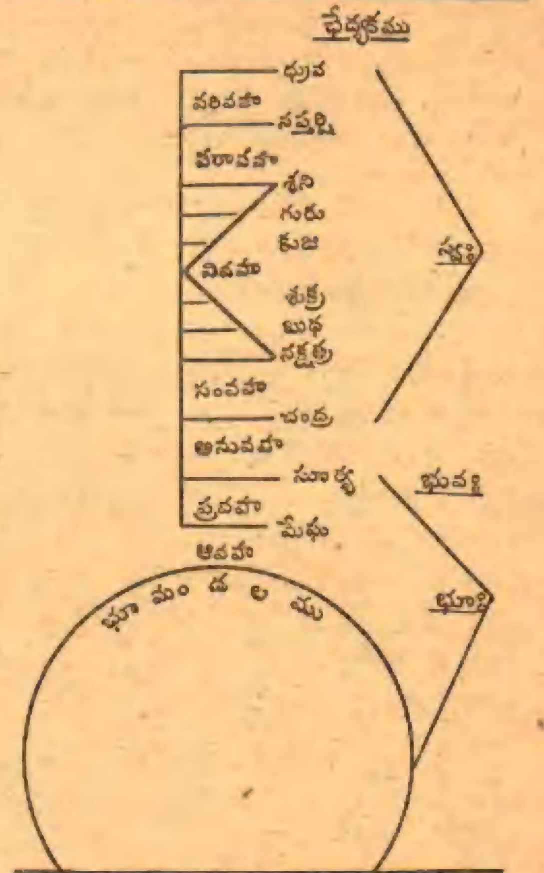
6. ఋగ్వేద ౧-౧౬౪ వ సూక్తమున 'సప్తరశ్మి' అను పద మొకటి కలదు. దీనికి సప్తగ్రహములని శ్రీ సామశ్రమిపండితులు అర్థము చెప్పిరి:— రశ్మి లీ యేడింటి నంటి రవి దెస లాగును. రశ్మి- 'అశూ' వ్యాప్తౌ. పృథివిగూడ నొక గ్రహమే. ఇవి ఆకృష్టములై స్వస్వకక్ష్యలోఁ దిరుగుచున్నవని కొందఱు దీని నిటులు ఖండించిరి — "పృథివి తిరుగునా? అటులగుచో 'ఆకాశము నిశ్చలము, పృథివి నిశ్చలము, కొండలన్నియు నిశ్చలము, విశ్వము లన్నియు నిశ్చలము' అని ఋగ్వేదమున ౧౦-౧౭౩ లేదా?" అని.

అసలిచట నీ సూక్తములు చల-అచల-ఆకర్షణ సిద్ధాంతములకు ప్రవర్తింపలేదు. 'ధ్యానం వావచిత్తాద్భూయో ధ్యాయతీవ పృథివీ ధ్యాయతీవాన్తరిక్షం ధ్యాయతీవ ద్యౌః' (ఛాందోగ్య. ౭-౬-౧) ఇత్యాదు లిటు లుత్ప్రేక్షలో అవియు నటులే గమ్యోత్ప్రేక్షలు. చిక్కుపెట్టు వేదమున కర్థము తెలిసికొనుటకు ఛాందోగ్యము విజ్ఞానము కావలయు ననెను—'విజ్ఞానేన ఋగ్వేదం విజానాతి.'

7. మత్స్య కూర్మ లింగ భారత భాగవతములు.

రించెను. కూర్మపురాణ మిూదయొక 1 విశేషముగా చూడఁదగినది. వాయుపురాణము కొంచెము వినపాఠ మిటులు చెప్పుచున్నది. మాఘ-౫. ఫాల్గున, చైత్ర-౭. వైశాఖ-౮. జ్యేష్ఠ-౯. ఆషాఢ-౧౦. శ్రావణ-౧౦. భాద్ర-౧౧. ఆశ్వయి-౯. కార్తిక-౮. మార్గ-౭. పుష్య-౬.

ఇఁక నీ పాఁత పురాణములను విడిచి శాస్త్ర మేమి చెప్పునో చూతము.

'సూర్యుని శరీరము నిర్మలము. బింబము అత క్రమము. కిరణములు స్పష్టములు, నిర్మలములు, దీర్ఘములు.

సూర్యబింబమున మచ్చలు పుట్టును 2, ఒకానొకపుడు సూర్యకాంతి వికృతమగును 3 అని వరాహమిహిరుఁడనెను. వరాహమిహిరునిది సొంత కవిత్వము కాదు. ప్రాచీనసిద్ధాంతముల వలెఁ డొకటో గూర్చెను.

కిరణములు

వేదమునం దచటచట సూర్యకిరణము లేడనియు, సహస్రమనియుఁ గలదు. ఈ సప్తరశ్ములే సప్తాశ్వుఁడు. వర్ణభేదముచే సప్తరశ్మి యను పేరని కొందఱూహించిరి.

పురాణ మీరేడు కిరణములకును సుషుమ్న(మ్ల)-హరికేశ-విశ్వకర్మ-విశ్వశ్రవ-సంయద్వసు-అర్వావసు-స్వర్ 4 అని పేరుపెట్టి వీనివలనఁ గ్రమముగా చంద్ర నక్షత్ర బుధ శుక్ర 5 మంగళ బృహస్పతి

---

1. 'వసన్తే గ్రీష్మకే చైవ షడ్భి స్సంతపతి ప్రభుః
శరద్యపి చ వర్షాసు చతుర్భిః సంప్రవర్షతి
హేమన్తే శిశిరే చైవ హిమ ముత్సృజతి త్రిభిః
వరుణో మాఘమాసేతు సూర్యః పూషాతు ఫాల్గునే
చైత్రే మాసే స దేవేశో ధాతా వైశాఖతాపనః
జ్యేష్ఠే మాసే భవే దింద్ర ఆషాఢే తపతే రవిః
వివస్వాన్ శ్రావణే మాసి ప్రౌష్ఠపద్యాం భగః స్మృతః
పర్జన్య శ్చాశ్వినే మాసి కార్తికే మాసి భాస్కరః
మార్గశీర్షే భవే న్మిత్రః పౌషే విష్ణు స్సనాతనః
పంచరశ్మిసహస్రాణి వరుణ స్యార్కకర్మణి
షడ్భి స్సహస్రైః పూషాతు దేవేశ స్సప్తభి స్తథా
ధాతాఽష్టభి స్సహస్రైస్తు నవభి శ్చ శతక్రతుః
వివస్వాన్ దశభిః పాతి పా త్యేకాదశభి ర్భగః
సప్తభి స్తపతే మిత్ర స్త్వష్టా చైవాష్టభి స్తపేత్
అర్యమా దశభిః పాతి పర్జన్యో నవభి స్తథా
షడ్భి రశ్మిసహస్రైస్తు విష్ణు స్తపతి విశ్వసృక్.'
(కూర్మ పురాణ. ౪3 అధ్యాయము)

2. తామస కీలకసంజ్ఞా రాహుసుతాః శతత త్రయస్త్రింశత్.

3. ఆదిత్యచారాధ్యాయము చూచునది.

4. కూర్మ-౪౩ అధ్యా-మూ.

5. ఋగ్వేదకాలమున గురుశుక్రుల పేరుల సందియము లేదుకాని శనిబుధమంగళగ్రహముల యొక్క పేరుల విషయమున సందియముకలదు. ౧-౧౦౫-౧౦ వ ఋక్కులో 'పఞ్చ ఉక్షణః' అని ఉన్నది. దీనికి 'ఇంద్ర వరుణాగ్న్యర్యమ సవిత లనికాని, అగ్ని వాయు సూర్యచంద్రవిద్యుత్తులనికాని అర్థము' అని సాయణుఁడు. 'పంచగ్రహములే' యని బాలకృష్ణ దీక్షితులు. 'ఈ ఐదు తారా గ్రహములను వాఁటికిఁ దెలిపియుండవచ్చు' నని బాలగంగాధర తిలకుగారు అనుమానించుచున్నారు. చూ. ఓరియన్—౧౬౨ వ పుట.

కములు ప్రసిద్ధములని నిర్ధారించెను. ఈ రేఖలు గాక అను యను మఱియొక రశ్మి కలదని మఱికొందఱు గలరు.

సూర్యుడు పరిభ్రమించుచుండగా సర్వదేశములను వెలిగించును. అతని కిరణములు అగ్నితో సమాన మైనవి కలవని పురాణములందున్నది.

---

1. రెండవ కళ యుండగా చంద్రుడు సూర్యుని తో అను యను రశ్మియం దుండును. కావున ఆ తిథి కమావస్య యని పేరు.

2. వాయు-౫౩ లింగ-౬౦, ౬౧. మత్స్య 'సర్వ రశ్మిసహస్రం తు త్రివిధ వర్ణోత్తమ సుదర్శనమ్, తాసాం చతుశ్శతా నాడ్యో వర్షంతి చిత్రమూర్తయః' అని సూర్య మండ ౧౨౮-౧౭ విశేషము.

3. అసిత్యస్య సర్వం తా స్సైవ్యర్ణకృతాస్య అం చః స్యప్నం తత్సూ. ౧. ౬. ౫.

4. తన్త్రైగాంతమూలోత్సప్తి ద్విశ్లోకే- (మా. భాష్య.) ౧. ౬. ౫.

5. అథో వా అసిత్యః శ్వేత ఏవ. కృష్ణ ఏవ. నీల ఏవ. పీత ఏవ. లోహితః. ౮-౬-౧

6. విద్యుత్ పదము దీపించును. విద్యుత్తు మెఱుపు. అని పిలువబడు. ద్యుత-దీప్తౌ—విద్యుత్. అగ్-నిహోత్రే—అగ్ని.

వేదములం దశని యను పదము గలదు. పిడుగు పడుచు రాయి యని దాని యర్థము. ఇంద్రుని వజ్రము రాయిగాని, యినుమగాని అయియుండు నని వేదార్థశాస్త్రులు. 'అశ్మమయం వా ఆయసం వా'. చూ. వాయుపు. ౬౯-౫౧.

ఇటులే విద్యుద్గంధర్వనగరములు గలవు. గంధర్వ నగరము మేఘనిర్మితి కావచ్చునని కొందఱ యూహ. (Polar lights) నిరక్షవృత్తమునకు / ఉత్తరదక్షిణ ములు ౬౮-౭౫ అంశల నడిమి ప్రదేశమున మాత్రమే ఆరోరా కనబడును. మిగిలిన చోటులం దెల్ల కనబడదు. కావున గంధర్వనగరము ఆరోరా కావచ్చునని పైయూహకు కారణము. ఇది శోధనకు నిమిత్తము.

7. శ్రుతి చూడుడి.

రంగు

సూర్యుని దీప్తి తెల్లనిదియు, కాని తెల పనిదియు ఛాందోగ్యము. 3 కన్ను గ్రుడ్డు చూచు వాని కి కాని నల్లదనము కానవచ్చు నని శంకరులు. ఛాందోగ్యమునందే యున్నట్లు సూర్యుడు పింగళ వనిదియు, శుక్ల వనిదియు, నీల వనిదియు, లోహిత వనిదియు గలదు.

సూర్యుని రంగు వసంతమునందు కపిలముగను, గ్రీష్మమునందు కాంచనోపమముగను, వర్షరుతువందు శ్వేతముగను, శరదృతువునందు పాండురముగను, హేమంతమునందు తామ్రముగను, శిశిరమునందు లోహితముగను ఉండునని మత్స్యపురాణము వివరించుచున్నది.

విద్యుత్తు

వేదములందును, పురాణములందును విద్యుత్తులని, తటిత్తులని అనేక మెఱుపులకు పేర్లు చెప్పబడినా మెఱుపులుగాని [illegible] కాని మెఱుపులను మనము ద్యోతిగా శాస్త్రము లే ఉద్ఘాటించుచున్నవి.

సముద్రమునందు బడబాగ్ని యున్నది. దానినుండి పొగ లేచును. వాయువు దానిని గగనమునకు ఎత్తుకొని పోవును. అంతట నది సూర్యకిరణములచే తప్తమగును. అప్పుడది మేఘములుగ మారును. అదియే మెఱుపులు. ఈ వైద్యుతతేజ మాకాశమున ప్రత్యక్షముగా నగపడును. అది నవాంబుప్రతిమల వాయువుల యాఘాత ప్రతిఘాతములచేసి యాకాశమున వర్ణాత్మకమై ప్రకాశించుచుండును. ఆ కాల వర్షములలో నది క్రిందికి బడును. భూమి పైన కొంత [illegible] అతిపాతము కాదు. విద్యుత్తు మూడు. ఒకటి పార్థివము. రెండు జలీయము. మూడవది తైజసము. 7

మెఱుపుల రంగులు

సూర్యకిరణములవలనే మెఱుపులకును చాల రంగులు గలవు. కపిలవర్ణ, శ్వేత లోహితవర్ణ వర్ణ,

తారు పొలుపు, పసుపు తెలుపు రంగులును¹, మఱియుఁ గొన్ని రంగులను అరుణవర్ణముఁ జూపట్టును. భాస్కరుఁడు ఈ విద్యుల్లోకమునుగూర్చి యిటుల చెప్పెను:

"ధూమే కృషి ర్వ్యాధయే రోగజాని
ధూమాయు ర్గ్రాంథిక విద్యుద్వాద్యథా."

ధూమమునకుఁ బైని పండ్రెండు ప్రాణవాయువులకు ఆవిరిన ధూమాయువు కలదు. అనఁగా ప్రవాహము. ఈ ప్రవాహాత్మ్యమున మేఘములు, విద్యుత్తులు, ఉల్కలు మొదలగునవి కలవు.

రోహణ మార్గమున యమునతోఁ బండ్రెండు దామదలు తొంబదియాఱు మైళ్లు.

పదునొకండవ శతాబ్దిని అరేబియాదేశపు జ్యోతిష్కులు గోధూళినిఁబట్టి లెక్కకట్టి ఏబదియేనున్నర మైళ్ళపైని ఈ విద్యుత్ క్షేత్ర మున్నదని చెప్పిరి.

నవీన వైజ్ఞానికులు విద్యుద్వ్యాపనమును ఏఁబది యేఁబదియైదు మైళ్ళయెత్తున ఆరంభమై నూఱు నూఱేఁబది యేఁబది మైళ్ళయెత్తునకుఁ బైఁగా వ్యాపించియున్నదని చెప్పుచున్నారు. యంత్రసాహాయ్యము లేని వెనుకటి దినములలో భరతఖండవాసులు, అరబ్బులును ఇటు ఊహించిన దీని సమానముగా సరిపోవుట మన ఆశ్చర్యము కలిగింపకమానదు.

1. 'ఐరావతస్య విద్యుత్ కృష్ణా విద్యుతః కపి లాలిత క్త పీత శీత వర్ణా' (౧-౧౫-౧౩౮) అని ౧౯౨౩ వ సాలున అచ్చుపడిన తెలుఁగు లిపి విష్ణుపురాణము. 'వాతాయ కపిలా విద్యుత్ ఆతపాయాతి లోహితా, పీతా వర్షాయ విజ్ఞేయా దుర్భిక్షాయ సితా భవేత్ ఇతి జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధా' అని శ్రీధరవ్యాఖ్య. గోరఖ్‌పూర్ వారి ముద్రణమున 'ఐరావతస్య విద్యుత్ కృష్ణా విద్యుతః స్మృతాః' అని మాత్రమే యున్నది.

వెనుకటి తెలుఁగులిపి పాఠము తప్పని దాని మొగమువిూఁదనే వ్రాసియున్నది. గోరఖ్‌పూర్ ముద్రణమున శోధకులు కొందఱు 'వాతాయ' అను శ్లోకమును విశేషప్రతిపత్తికై క్రింద నుదాహరించిరి.

విష్ణుపురాణమును తెలిఁగించిన వెన్నెలకంటి సూరన 'ఐరావతమునకుఁ బాదవలువురు మనువులు పుట్టిరి' అనియే వ్రాసెను. (మా. ౨ అ. ౨౭౬.) అంతే విద్యుత్తులుగాని, కపిలాద్యుత్పత్తిక్రమము గాని లేదు.

'చతుర్థీ సంప్రదానే' అను సూత్రముక్రింద 'ఉత్పాతేన జ్ఞాప్యమానే' అను వార్తికమున 'వాతాయ కపిలా విద్యుత్ ఆతపాయాతిలోహినీ, పీతా భవతి సస్యాయ దుర్భిక్షాయ సితా భవేత్' అని మహాభాష్యము (Kielhorn Edition). 'కృష్ణా వర్ష వినాశాయ' అని నిర్ణయసాగర ముద్రణము. దీనిఁబట్టి చూడఁగా శాస్త్రమున పరాశరులకునుండి పైఁజెప్పిన రంగులు జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధము లయియున్నవని మన మూహింపవచ్చును.

బొందితో కైలాసము

శ్రీ
కపిల వేంకటరావు

బొందితో కైలాసమునకు పోవలయు నని త్రిశంకుమహారాజునకు కోరిక కల్గినది. కుల గురువైన వసిష్ఠభగవానునితో నాతడు—

'నా శరీరముతోడన *
నాకము నను పను మఖం బొనర్పుం' అనగా

(మహాఋషి)

'నీ శరీరముతోడను
నాకమునకు పోగరాదు నరవర' యనుడున్—

మహారాజు గురుపుత్త్రులను రావించి వారికి గూడ తన కోర్కెను చెప్పెను. వారు నంగీకరించరైరి. మహారాజునకు కోపమువచ్చి 'మాయింటిసొమ్ము తినుటకే గాని మా కింతమాత్ర ముపకారము చేయలేర'ని దూత్తిపాడుకగా వా రాగ్రహించి 'చండాలుడవు గమ్మని శపించిరి. మహారాజున 'శమంగళ కాకన న్నిధ గాత్రము' వచ్చి, యాత డొక 'పెనమైలయును నీలి చేలిగా మెలుకు చుట్టి, లోహపాత్ర యొకటి బట్టి, 'యనోరామయధూమంతోను, ఎదరిన కేశములతోను, నినుపచుట్లుదైవిన చేతి కర్రతో వికృతముగా దిరుగుచు మొదలుపెట్టెను. అతను వదవడి విశ్వామిత్రు నాశ్రయించగా, వసిష్ఠుని కెప్పుడును ప్రతికక్షియగు నా విశ్వామిత్రుడు రాజుకోరికను దీర్చెదనని బాసచేసి యుండుటచే యొక యజ్ఞమును దలపెట్టి యొక్కెక్కడి మునులను ఆహ్వానించెను. వా రిటువంటి విషయములు 'విన నిది యొంతయు విచిత్రము'లని చెప్పుచు రాము రా మనిరి. ప్రాంతీయులను కూడగట్టుకొని విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞము సాగించి సురులను హవిర్భాగములకు పిలువగా వారు 'ధూర్తకృత్యము'లతో రామని చెప్పివైచిరి. విశ్వామిత్రుడు తన తపోబలము చేత నెట్లో మహారాజును శరీరముతోనే దివికి బంపెను. కాని కాచుకొనియుండి యింద్రుడు 'పో, చండాల' యనుచు నాతనిని బడద్రోసెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు వేరొక సృష్టిచేసి యందలి స్వర్గములో రాజునకు నారల చేర్పరచెను.

బొందితో కైలాసమునకు పోవుటయే మానవునికి నిజమైన ముక్తి యని సిద్ధులయొక్క మతము.

జీవుడు చేయు కర్మ జీవుని బంధించి బాధించు ననియు, కర్మరాహిత్య మగునంతదాక జీవుడు పుట్టుచు చచ్చుచు నుండవలసినదే యనియు మన మతకర్తలు నిష్కర్షగా చెప్పివైచినారు.

మరి సిద్ధుల మత మేమనగా, జీవునికి జీవించుట యన్నది యొక ధర్మము. జీవనము చేయుటకు ప్రతి జీవునికి నొక వాహనము, అనగా దేహము కావలయును. ఒకానొక దేహములో జీవనము చేయుచు నుండియుండి జీవుడు స్వకర్మదోషమువలన మరొక వాహనము నాశ్రయించుకొని మునుపటివాహనమును త్యజించివైచును. అట్లు త్యజించుటయే మరణము.

ఒక తనువులో నున్న జీవు డా తనువును విడిచి పెట్టకుండ నున్నయెడల నింక చావన్నది యుండదు. చావు లేనిచో నింకొక పుట్టుకయు నుండదు. 'పునరపి మరణం, పునరపి జననం, పునరపి జననీజఠరే శయనం' మ్మను నుడిగుండ మంతటితో నాగిపోవును. కనుక ముందు మృత్యువును జయించవలెను.

ఇందులకు రెండు తెన్ను లున్నవి. జీవుడు దేహములో కలకాల ముండిపోవచ్చును; లేదా యా దేహము

---

* భాస్కర రామాయణము.

వాతడు మార్పు చేసి జీవునికి దేహమునకు గల భేదములను తొలగించివైచి, దేహమునకు సహజములైన బంధనము లను నశింపజేసి, మారుటా కుందిన యా దేహముతోనే బ్రహ్మాండములో లీనమైపోవచ్చును. దేహి, దేహము ప్రాణము, అన్నము, ఆత్మ, ప్రకృతి—ఇవి వాస్తవముగా వేరువేరు కావు. పరమశక్తులో నివి యొక్కటే పదార్థము. అదియే 'సత్యం జ్ఞాన మనంతం నిత్య మనా కాశం పరమాకాశమ్'—ఏకైకమై సర్వవ్యాపకమై యాదిమధ్యాంతము లెరుగని పరాశక్తి యది. దానికి మాయయొక్క సంయోగము కల్పినప్పుడు బ్రహ్మాండము పుట్టినది. మాయ మూడు రీతులు—శుద్ధముకాని మాయ, శుద్ధమైనమాయ, మహామాయ. శుద్ధముకాని మాయవలన పాంచభౌతికమైన దేహ మేర్పడుచున్నది. మాలిన్యములను తొలగించినప్పుడు దేహము శుద్ధమాయాతత్వములోనికి మారును. ఇంకను సాధించినయెడల నది మహామాయా రూపములోనికి మారగలదు. అనగా దేహము స్థూల రూపములోనుండి సూక్ష్మరూపములోనికి, నందుండి యతిసూక్ష్మరూపములోనికి పరిణామము నొందును.

పూర్వజన్మపుణ్యము కారణముగ కొందరికి ముక్తి పైని వాంఛకలిగి తిప్పలుపడుచున్నంతలో నట్టివారి నుద్ధరించుట కెల్లప్పుడును గనిపెట్టుకొనియుండు గురువులు వారిని చేపట్టెదరు. శిష్యుడు గురుకృపవలన సాధకుడగును.

సాధన యెంతకాలము పట్టునో యెవరికి దెలియును! సాధన పూర్తికాకపూర్వమే యా సాధకుడు మరణించవచ్చును. మరణించుటతోడనే మరియొక జన్మ మాసన్నమగును. క్రొత్తజన్మముతో సంసారయాత్ర మరల మొదటినుండియు నారంభమై, వెనుకజన్మలో చేసిన సాధనయొక్క వాసనమాత్రమే మిగిలియుండి, జీవుడు తిరిగియు సాధన ప్రారంభించవలయును. అట్లుకాకుండ ఈజన్మమందే ముందుగా దేహమును శోధించి నీరోగముగా జేసి, మరణమును కొంతకాలమువరకు నట్టివేసినయెడల సాధన యెంతకాలమైనను చేయవచ్చును.

కావున సాధకుడు ముందుగా దేహదార్ఢ్యమును సాధించును. అది రసాయనసేవనమువలన లభించగలదు. రసవాదమునందు ప్రవీణులైనవారును సిద్ధులే. వారు రసవాదసిద్ధులు. వీరి దొక ప్రత్యేకసంప్రదాయమై, వీరియందెంతయో మహాగ్రంథములును. పాదరసమును శుద్ధి చేసి దానితో గంధకమో, యభ్రకమో శాస్త్రరీతిని మేళవించి చేసిన రసద్రవ్యములవలన మానవదేహమునకు రోగరాహిత్యమును, వజ్రకాయత్వమును, నపారబలమును చేకూరగలవట. 'రసవాదమునందు చెడినవాడు వైద్యుడగు'నని యొక సామెతయున్నది. రసవాదు లాయుర్వేదమునకు మహిమాన్వితములైన యౌషధములను సంపాదించిపెట్టిరి. అదికాక దేశీయవైద్యమునందు సిద్ధమార్గమని ప్రత్యేకమార్గ మున్నదికదా.

జబ్బుల కౌషధముల నిమిత్తము కాకుండ కొన్ని శక్తులు కాంక్షించినవారికూడ రసవాదములోనికి దిగవచ్చును. ఘుటికాసిద్ధు లనబడువారి హస్తగత మెవర్పు కాని వారు వాయుగమనము మొదలైనవి సాధించెదరు. ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారి 'కాశీయాత్రచరిత్ర'లో రాము జాంగీర్, లేక జాంగరాబాదు అనబడు ఒక్క ప్రాంతములో నివసించు నొక గోసాయిని గూర్చి చెప్పుచు వాతడు గుళికాసిద్ధిని గలిగినవాడని తాము విన్నట్లు వ్రాసినారు. ఏ జోలికి బోని ప్రవరాఖ్యుని కన్నిపాట్లు తెచ్చిపెట్టిన పాదలేపముకూడ నిటువంటి సిద్ధియే యనవచ్చును.

మందులకు కాకుండ, మహిమలకు కాకుండ మరియింకొక యర్థమునకైకూడ రసవాద మభ్యసించవచ్చును. అదేదనగా, బంగారము చేయుట. డబ్బు సంపాదించుకొరకు పడవలసిన పాట్లు తప్పుటకుగాను క్షుద్రలోహములను బంగారముచేయు విద్యకొరకై యెందరో యెన్నెన్ని తిప్పలో బడిరి. నిజముగా నాముష్మికమునందే భక్తి గలిగి కొంతకాల మేకాగ్రచిత్తముతో సాధనచేయవలసియుండుటచేత నంతకాలము బ్రదుకు బాటునకైకూడ బంగార మావశ్యకము. కేవల మైహికచింత తప్పలేని మనుష్యులు కొందరుకూడ బంగారమును చేయు విద్య గోరవచ్చును. ఇన్ని విధముల వాటుండగా రసవాదవిద్యకు వ్యాప్తి యెందుల కుండదు? అది యన్ని దేశములలోను, అన్ని కాలములలోను వ్యాపించియేయున్నది. నాగరికత యున్న ననుకొన్న దేశముల

లోనే యీ నాగరికత హెచ్చుచున్నకొలదియు నీ విద్యయు పెరుగుచుండెను. అందుండియే రసాయన శాస్త్రము పుట్టినది.

రసశాస్త్రరీతిని గాక సాధకుడు యోగమువలన కూడ తాను గోరిన సిద్ధిని పొందవచ్చును. ఇది హఠయోగముతో మొదలై రాజయోగముతో నంతమగును. ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానము లనబడు పంచప్రాణములను సాధకుడు తనకు వశములుగా జేసుకొన్నయెడల, మూలాధారాదిషట్చక్రములను భేదించి, కుండలిని సహస్రారము జేరినయెడల వానికి కన్ని సిద్ధులును చేకూరును. సమానవాయువును జయించినవాడు కాంతివంతుడై, దూరశ్రవణశక్తిని పొందును. ఉదానవాయువును జయించినవాడు నీటియందు మునుగడు. ముండ్లు, రాలు వానికి గ్రుచ్చుకొనవు. కత్తుల మొనలపైని, నిప్పులగుండముపైని వాడు సుఖముగా నడచి పోగలడు. మరియు వాడు స్వచ్ఛందమరణమును కూడ పొందగలడు. ఇట్టి సిద్ధులకు ముందు ప్రాణాయామాదులతో కూడిన కఠినసాధన మవసరము.

కొందరి కన్ని సిద్ధులును జన్మతోడనే సిద్ధించునట. కపిలమహాముని జన్మసిద్ధుడు. కొందరి కౌషధములవలనను, కొందరికి మంత్రమహిమకల్లను, కొందరికి తపస్సువలనను, నింకను గొందరికి సమాధికల్లను సిద్ధులు లభించును. ప్రతిమార్గములోను గొంతసాధన యవసరము. సాధనవలన నొక్కొక్కమెట్టే యెక్కి సాధకుడు తుదకు ఫలితము నందుకొనును. పరమసిద్ధుడైన గురువు కరుణించినయెడల నన్నిమెట్లు లేకుండ శిష్యుడు సిద్ధి పొందగలడు.

౨

సాధకు డేదో యొక పంథ ననుసరించి ముందుగా స్థూలదేహమును స్వాధీనపరచుకొనవలెను. అతడు యమనియమాదులవలన దేహమును శోధించవలెను. ఆహారవిషయములో నాతడతి జాగరూకుడై యుండవలెను. ఒక మార్గమువారు గోక్షీరములనుమాత్రమే యెక్కువ యుపయోగించెదరు. ఆ గోవునకు మేత ప్రత్యేకముగా సేకరించబడవలెను. జనులచే త్రొక్కబడనిది, మలినోదకములచే తడుపబడనిది, పక్షిశావాదులకు గడుదూరమున నుండునది యైన ప్రదేశమునందు పెరుగు పచ్చిగడ్డి, మంచిపదార్థములను మేయ మేత యిచ్చు పాలు మొదలైనవి పెట్టి యా గోవును మేపవలెను. అట్టి గోవుపాలు సాత్త్వికగుణవర్ధకమట. అపరిశుద్ధ మాయారూపమై, స్థూలాకృతిని కలిగియున్న దేహములో క్రమముగా మార్పువచ్చి యది శుద్ధమాయారూప మంది, సూక్ష్మాకృతిని జెందును. సూక్ష్మదేహము చూచుటకు సామాన్య స్థూలదేహము వలెనే కానవచ్చినను, అది స్థూలదేహముమాత్రము కాదు. అది శీతోష్ణములకు లోనుగాదు. కత్తిపెట్టి నరికిన గాయము కాదు. నిప్పుపెట్టి కాల్చిన నది కాలదు. ఆకారము కలిగియుండునే గాని దానికి ఘనత్వము లేదు.

ఈ స్థితిలోనికి సాధకుడు వచ్చినయెడల నది జీవన్ముక్తియని చెప్పబడును. అప్పటికే యాతని కితరసిద్ధులెన్నియో కరగతమైయుండును. జీవాత్మ పరమాత్మతత్త్వమును సంపూర్ణముగా ననుభవపూర్వకముగ నెరిగినవాడగును.

జీవన్ముక్తిని మీరినది పరాముక్తి. సాధకుడు మరియును సాధించి సూక్ష్మశరీరము నతిసూక్ష్మశరీరముగా మార్చివైచును. ఆ మార్పు నాతడు సాధించిన వెనుక నాత డీక్షణములోనైనను దానిని తెచ్చిపెట్టుకొనగలడు.

స్థూలశరీరమువలెనే యున్న సూక్ష్మశరీరము మరియు మార్పునంది యతిసూక్ష్మశరీరమైనప్పుడది యాక్షణమునుండి యెదుటివారి కన్నులకు కానరాకుండ బోవును. ఉన్నటులుండి సిద్ధుడు మన కన్నులయెదుట నాకాశములోని కెగసి యందు కలిసిపోవును. అదియే పరాముక్తి; సిద్ధులకు వాస్తవమైన సిద్ధి.

సమాధినుండి లేచి మూడుదినములు జీవించియుండి యేసుప్రభువు శిష్యులు చూచుచుండగ నాకాశములోని కెగసి యదృశ్యుడైపోయెను.

తమిళశైవసమయాచార్యులలో నొకరైన శ్రీ మాణిక్యవాచకరు శ్రీ నటరాజదేవాలయములో నిల్లరు

డీడీటీ

అన్నింటికీ క్షేమకరము
కాని కీటకములు మాత్రము కాదు..

న్యూసిడ్

నూటికి పది వంతులు డి.డి.టి కలిసిన పౌడరు
గాయగి గారిచే తయారు చేయబడినది.

DJK 6018 TEL.

★ జగద్విఖ్యాతమగు డి. డి. టి. ఔషధము.

★ హిందూదేశములో వాడుటకు ప్రత్యేకముగా తయారుచేయబడినది.

★ ఒకసారి తాకినచో కీటకములు చనిపోవును.

దక్షిణ హిందూదేశములో డిస్ట్రిబ్యూటర్లు:
ఎడిసన్ అండు కంపెనీ లిమిటెడ్.
మౌంటురోడ్డు,
మద్రాసు.

DDT Geigy DDT

హైదరాబాదు సంస్థానమునకు, సి.పి. & బీరారు డిస్ట్రిబ్యూటర్లు
మహమ్మద్ రహీమ్ ఖలీలి,
69-బి అస్మాన్‌జాహ్ రోడ్డు,
[illegible] పేట.

గాయగి ఇన్సెక్టిసైడ్స్ లిమిటెడ్, నెవిల్లెహౌస్, ఏకర్ రోడ్డు, బల్లార్డ్ ఎస్టేటు, బొంబాయి.

చూచుచుండ నదృశ్యుడై పోయెను. మరియొక సమయాచార్యుడైన సంబంధరుకూడ నిట్లే దైవసన్నిధి నదృశ్యులైరి. నానక్కు గురుదేవుని యవతారసమాప్తి యైన తర్వాత నాయనశరీరము మాకు కావలెనని హిందువులును, మాకు గావలెనని మహమ్మదీయులును తగవులాడుకొని, మరునాడు వచ్చి, పైనికప్పిన వస్త్రమును తొలగించిచూడగా నందు శరీరము కానరాలేదట. క్రీ. శ. ౧౮౨౩-౭౪ సంవత్సరముల నడుమ మద్రాసులో జీవించియుండిన శ్రీ చిదంబరం రామలింగస్వామిగారు కళేబరమును భూమిపైని విడువకయే పరమపదించిరట. వీరి యంత్యకాలమునందు నివసించిన ప్రదేశమును, వీ రచ్చటినుండి యాకాశములో లీనమైరో యా గృహమును నిప్పటికి పూజార్హముగ నెంచి శిష్యులు కొందరు కాపాడుచుందురట. వీరి శిష్యులకు శిష్యులైన యొక తెలుగు బ్రాహ్మణునికి వీరి తేజోరూపదర్శనము కూడ నైనదట.

3

క్రీ. శ. ౭ వ శతాబ్దినుండియు మన దేశములో నీ సిద్ధు లుండినట్లు తెలియుచున్నది. వారు నాథసిద్ధు లనబడువారు. వీరిలో ప్రముఖులు మత్స్యేంద్రుడును, గోరక్షుడును. వీ రాదిసిద్ధులు కారనియు, వీరికి విద్య నేర్పినది బౌద్ధమతమందలి వజ్రయానాది పంథల ననుసరించుచుండిన సిద్ధులనియు కొందరి యభిప్రాయము.

బుద్ధుడు జీవించియుండగనే సంఘములు చెదరిపోయి గుహ్యసమాజములు బయలుదేరి తంత్రసాధనలు జరిగెను. అచిరకాలములో బుద్ధత్వసిద్ధిని బడయుటకై తంత్రవిద్య యవలంబింపబడెను. అది బౌద్ధమతమందలి ముఖ్యసూత్రములకే యెసరుపెట్ట నారంభించెను. చైత్యములు కట్టి, సంఘములు పెట్టినంతమాత్రమున ప్రయోజనము లేదనియు, శిల పెట్టున్నను పెట్టకయును లేదనియు చాటుచుండుటవల్ల నీ క్రొత్తమార్గము దుష్టులకును, దుర్మార్గులకు పట్టుగొమ్మ అయ్యెను.

నాథసిద్ధులు తొమ్మండుగురు. బౌద్ధుల యొక్క లెక్కలో నెనుబదినలుగురు సిద్ధులున్నారట. వారిలో నీ నవనాథసిద్ధులు చేరియున్నారు. పాదరసము నభ్రకము గలిపి చేసిన యమృతసమానమగు రసాయనమువలన సిద్ధిని చేకూర్చగలిగిన రసేశ్వరసిద్ధులకు, వీరికి చాల దగ్గర.

జీవన్ముక్తుడై, ప్రణవతనువు అనగా మాత్ర శరీరియై యున్న యొక శుద్ధమార్గసిద్ధుడు తుంగభద్రాతీరమున క్రీ. శ. ౧౨ శతాబ్దిలో నుండెనట. అతడొక మహేశ్వరసిద్ధుడు. అనగా చిరంజీవులైన యొక కోటి సిద్ధులకు గురువైనవాడు. ఇట్టి మహేశ్వరసిద్ధులు తొమ్మండుగురు. వీరందరు రసవాద విద్యాపారంగతులు. జరామరణములు లేకుండజేసుకొన్నవారు. నవకోటిసిద్ధులకు, నవనాథసిద్ధులకు నెట్టి సంబంధము లేదని కొందరి మతము.

చీనాలోని టావోయిష్టుమతస్థుడైన భోగు డనెడి సిద్ధుడు సిద్ధిని సాధించి యావిద్యను లోకమంతట గరపవలెనను దీక్షతో దక్షిణాపథమునకు వచ్చి యచ్చటి శైవాచార్యులకును, శాక్తేయులకును గరపగా రెండు మతములలో రెండు తొమ్మిదులు పదునెనమండ్రు మహేశ్వర సిద్ధులుగా, వారిలో నొక్కొక్కరి కొక్కొక్క కోటిమందిచొప్పున పదునెనిమిది కోట్ల సిద్ధులు శిష్యులుగా నెలసినట్లు ఒక గాథ యున్నది. ఈ అష్టాదశ మహేశ్వరసిద్ధు లందరు దాక్షిణాత్యులే *.

మూలర్ అను పేరు గల శ్రీ మూలనాథులు బహుశః భోగునివలన దీక్షను బడసియుండవచ్చును. వింధ్య దాటివచ్చి దక్షిణాపథమం దచ్చటచ్చట నుండుచు, సిద్ధమార్గము ననుష్ఠించుచు, తుదకు నిర్విఘ్నతపస్సుకొరకై సిద్ధకూటపర్వతము చేరిన యగస్త్యులవారు భోగునికి సమకాలికులై యుండవచ్చునని కొందరు తలచుచున్నారు. సిద్ధకూటవాసుడైన యగస్త్యభగ

* తంత్రవిద్య, విశేషించి శక్తిపూజ, దక్షిణము నుండి యుత్తరమునకు పోయినదని కీ. శే. విశ్వదాత కా. నాగేశ్వరరావుగారి యభిప్రాయము. ఆంధ్రవిజ్ఞాన సర్వస్వములోని 'ఆనాహతము' అను వీరి యమూల్య రచన చూడుడు.

వానుడు చిరకాలమువరకు శిష్యులకు తేజోరూపమున దర్శనమిచ్చుచుండినట్లు వాడుక. దక్షిణదేశములో కరువీరర్ శాక్తేయులకును, మలికదేవులు (తిరుమల గట్టియుఽర్) శైవులకును ప్రథమాచార్యులై నారు.

బుద్ధరూపజనార్దనుని యాచారము ననుసరించి యారాధించినగాని ప్రసన్నురాలను గానని సంహార వారిణి యను తారాదేవి పలుకగా ఒక మహాఋషి చీనాకుబోయి హిమవత్పర్వతప్రాంతమందు సాధకేశ్వర సేవితుడును, కామినీపతివేష్టితుడు నైయున్న బుద్ధరూపజనార్దనుని సందర్శించి యాయనవలన నుపదేశము పొందినట్లుగా పార్వతితో పరమశివుడు చెప్పిన యుదంతము మహాచీనక్రమాచారతంత్ర మను గ్రంథములో నున్నదట. విచిత్ర మేమనగా నా మహాఋషి వశిష్ఠుడు!

బౌద్ధులు హిందువులైన సాధసిద్ధులకు చేర్పినారో, హిందువులైన సాధసిద్ధులు బౌద్ధులకే చేర్పినారోగాని సిద్ధమార్గము మన దేశములో తాంత్రికమార్గ మను పేర వ్యాప్తిగాంచినది. సాధసిద్ధు లనువా రింకను వంగదేశములో నున్నారట. వారు రోగులనియు, యోగులనియు పిలువబడుచు నస్పృశ్యులుగా గణింపబడు చున్నారట. జోగులమని, సిద్ధపురుషులమని చెప్పుకొనుచు పాములవాండ్రను చాలవరకు జోలు నొక జాతి దక్షిణకన్నడ ప్రాంతములో నిప్పటికి నున్నట్లు తన 'Castes & Tribes of south India'లో థర్స్టన్ (Thurston) వ్రాసినాడు. వారు తమ గురువు గోరక్ష నాధుడని చెప్పుకొందురట. సిద్ధమార్గము మన దేశములో నాచారములో నున్నట్లు వివిధమతములలోని తంత్రశాస్త్రములే చెప్పుచున్నవి. తన ప్రభువైన గజనీ మహమ్మదుయొక్క యానతిమేర కీ దేశమునందలి విజ్ఞానమును సేకరించుకొనుటకై క్రీ. శ. ౧౦౩౦ ప్రాంతములలో నిచటికి వచ్చిన అల్బెరూనీ యను మహమ్మదీయ విద్వాంసుడు సిద్ధు డొక మనుష్యుని, ఒక కుక్కను బంగారుగా చేసినట్లు తాను విన్నానని వ్రాసి యున్నాడు.

అక్బరు చక్రవర్తికాలములో నీ మతము మిక్కిలి ప్రచారములో నున్నట్లును, అవినీతికి పట్టుగొమ్మయైన దాని నణచవలెనని అక్బరు చాల ప్రయత్నించినట్లును కూడ తెలియుచున్నది. అతని కుమారుడైన సలీము స్వయముగా నీ మతమును గొన్నాళ్లనుష్ఠించినాడట. అప్పటిలో నిది పంచమకారములను ప్రతిపాదించువారి మతమై యనుష్ఠానములో మిక్కిలి దూష్యమైపోయెను. వేదబాహ్యమై, విదేశీయమై, బౌద్ధాచార్యమైన యీ మతము సనాతనలు గర్హించినను, నది యొకానొక మహావృక్షమువలె, నీ దేశములో గల యన్ని మతములలోనికి వేళ్లు చొప్పించుకొని నిలువబడియే యున్నది. శిష్టులకు క్రమముగా నది యనాచార మయినందున వైరాగుల పాలబడి చేవది మతములలోను, చెట్లక్రిందను చేరినది.

గుణగ విజయాదిత్యుడు

[చారిత్రక నాటకము]

— శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణరావు —

ఆంధ్ర దేశము నేలిన చాళుక్య నృపాలురలో నందరికంటె కడు గొప్పవాడు గుణగవిజయాదిత్యుడు. ఆ చాళుక్యచూడామణి క్రీ. శ. ౮౪౮ సంవత్సరము మొదలుకొని ౮౯౨ వఱకు, నలుపది నాలుగేండ్లు నిర్వక్రపరాక్రమముతో అరిరాజభయంకరుడై పరిపాలించెను. ఆ మహారాజు కాలమున రాష్ట్రకూటులకును, చాళుక్యులకును నడుమ బద్ధవైరము ప్రబలియుండెను. ఆ రాజవంశములు ఒకరి నొకరు కులవైరులుగా భావించుకొనుచు, ద్వేషించుకొనుచుండిరి. రాష్ట్రకూటులు కర్ణాట, మహారాష్ట్ర, గూర్జర మండలములను సార్వభౌమ పద లాంఛనములతో బరిపాలించుచుండిరి. వారి రాజధాని మాన్యఖేటము. దానికే కిరణపుర మని ప్రతినామ మున్నట్లు తోచును. ఆంధ్ర భూమిని పాలించుచుండిరి బెజవాడ రాజధానిగా చాళుక్యులు. ఇట్లుండగా, గుణగవిజయాదిత్యుని కాలమున చాళుక్య రాష్ట్రకూటుల కులవైరము భయంకరరూపమును దాల్చెను. ఆ రాజేంద్రునికి సంగ్రామ రంగములందు ఎల్లప్పుడును అఖండ విజయము చేకూరెను. అతడు నిక్కముగ దిగ్విజయము చేయగల్గెను. సకల దక్షిణాపథమును గుణగవిజయాదిత్యుడు చక్రవర్తిపదముతో క్రీ. శ. ౮౮౨ మొదలుకొని ౮౯౨ వఱకు పదియేండ్లు పరిపాలించెను. ఆ కాలమున రాష్ట్రకూటులు విజయాదిత్యుని ధాటికి నిలువజాలక పోయిరి; ఆంధ్రోర్వీపతికి అరిగాపులయి వర్తించిరి. ఆంధ్రుల విభవైశ్వర్యములు మరల నొకసారి యుచ్ఛస్థితికి వచ్చెను.

గుణగవిజయాదిత్యుని కాలము ఆంధ్రులకు మరియొక కారణమునగూడ గర్వింపదగినది. చిరస్మరణీయమైనది. అతని కాలమునాటికే ఆంధ్రభాషయందు కవిత వెలసియుండెను. అంతియే కాదు; ఆంధ్ర కవిత్వ సంప్రదాయములు సంస్కృత కవులనుగూడ మురిపింప నారంభించెను. ఆంధ్ర కవితకు అలంకారములయిన యతిప్రాసములు సంస్కృత కవిత్వమునందుగూడ వ్యాపించెను. ఆంధ్ర భాషలోని తరువోజవృత్త మొకటి గుణగవిజయాదిత్యుని కాలమునాటిది బయలుపడినది. శిలాక్షర రూపమును బొంది యా తరువోజవృత్తము నేటికిని గానవచ్చుచున్నది.

ఆంధ్రులకును, ఆంధ్రభూమికిని, ఆంధ్రభాషకును మహోపకారమును చిరస్థాయిగా చేసిన మహానుభావుడు ఆ గుణగ విజయాదిత్యుడు. అతని కీర్తిచంద్రికలు ఆంధ్ర భూస్థలిని శాశ్వతముగా వెలుగుచున్నవి.

మొదటి రంగము

[స్థలము : మాన్యఖేటమున లక్ష్మీభవనప్రాసాదమున అభ్యంతరమందిరము.

ప్రవేశము : చక్రవర్తి అమోఘవర్షుడు, యువమహారాజు కృష్ణవల్లభుడు, మంత్రి పురుషోత్తముడు.]

అమోఘవర్షుడు— వేంగినుండి మల్లరాజును, వృద్ధచారుడు విష్ణుభట్టును వచ్చియున్నారట! వారే వార్తలు తెచ్చినారు ఆంధ్రదేశమునుండి?

* ఆలిండియారేడియో (మద్రాసు)వారి అనుమతిని.

పురుషోత్తముడు—గుణగవిజయాదిత్యమహారాజు తన ప్రెగ్గడల నంపి మన సామంతరాజలోకమునందు ఉపాయముతో రాజద్రోహమును వ్యాపింపజేయు చున్నాడట!

కృష్ణవల్లభుడు—ఎంత సాహసము! - వింగవిల్లి మహాసంగ్రామరంగమున, అతని తండ్రి కలివిట్టరునికి సంభవించిన అపజయమును, దాని వెంట కలిగిన దుర్భర ఋణమును, దానితోపాటు వేంగీశ్వరులకు వాటిల్లిన పరాభవమును విజయుడు మరువలేకున్నాడు కాబోలు! దుర్మతి!

పురుషోత్తముడు—యువమహారాజు ఊహించినది సత్యము! అయినను ఒకవిశేషమును విన్నవింతును. వింగవిల్లి సంగ్రామరంగమున ఈ పరమభట్టారకులు చాళుక్యరక్తముతో కలివిష్ణువర్ధనాది సకలబంధుమిత్ర జనములకును కర్మనాచరించినది. తర్పణము విడిచినది. కాలుని సంతృప్తిపరచినది కాజాలదు. విజయాదిత్య మహారాజు పగబూనినట్లున్నాడు.

అమోఘవర్షుడు — మంత్రిపుంగవుడు వచించినది మాకును యథార్థము అని పొడగట్టుచున్నది. నిక్కముగ విజయుడీ యవమానము సహింపలేకున్నాడు. వింగవిల్లి రణరంగమున కలివిట్టరుని నిష్కారణవధకే గాక మనము వేంగీమహామహీ రాజ్యభాగములనుగూడ నాక్రమించుకొని గరుడధ్వజమును బాదుకొల్పినదిగూడ విజయునికి క్రోధకారణమై మనసును బాధించుచున్నట్లు గదా వింటిమి మల్లరాజువలన!

కృష్ణవల్లభుడు—తండ్రిగారు నా విన్నపమును అవధరింతురుగాక! బావ గుణగవిజయాదిత్యుడు సమర సన్నాహతత్పరుడై రణోత్సాహముతో కేరుచున్నాడని గూడ వృద్ధచారుడు తెలుపుచున్నాడు!

అమోఘవర్షుడు—విజయుడు రణోత్సాహియై కేరుటలో ఆశ్చర్యము లేదు. బలవంతులైన బోయకొట్టముల నాయకులను బురికొల్పి, మనము త్రిభువనాంకుశుని యాజ్ఞ ధిక్కరింపజేయలేదా? వారిని వేంగిపై దండెత్తమని సేనల సహాయము పంపలేదా?—మంత్రి పురుషోత్తముడు మా కిపుడు కర్తవ్యము నుపదేశింప వలయును!

కృష్ణవల్లభుడు—బావ మల్లరాజు వచ్చియే యున్నాడుకదా! మనల నాశ్రయించియున్నవాడు—అతని వేంగీశ్వరునిగా నభిషేకించినచో విజయుని కావర మణగగలదు!

పురుషోత్తముడు—ఇది మన మెలిగిన ప్రాత నీతిపద్ధతియె! అనాడు జరిగిన పరాజయమునకును, పరాభవమునకును ఈ యుద్యమము తీక్ష్ణప్రతీకారము నకు ప్రబలకారణము కాగలదని నా మతము. కావున ఆ ప్రయత్నమును విరమించుట మంచిది.

అమోఘవర్షుడు—మంత్రీ! కృష్ణరాజు పల్కినది మాకు అవశ్యము కర్తవ్యమని తోచుచున్నది. విజయుని తలంపులు మనకు వెఱపు కలిగింపజాలవు! కావున మల్లరాజును వేంగీశ్వరునిగా నభిషేకించి, వేంగిపై దండెత్తిపోవలయు; గుణగని గర్వ మడచి రావలయు!

పురుషోత్తముడు—ప్రభుచిత్తము, సంకల్పము అప్రతిహతములు. అట్లే అగుగాక—స్వామి! ఒక విన్నపము. గుణగవిజయాదిత్యుడు సామాన్యవీరుడు గాడు. అతడు మహావీరుడు. ప్రకృతిచేతనే అతడు మహాబల సంపన్నుడు. మహామల్లుడు. సాక్షాత్ అంకకారుడు. మరియు నాతని ప్రెగ్గడ, మహాసేనాని పండరంగడు ప్రచండదండనాయకుడని వింటిమి. బీభత్సవద్భుత పరాక్రము డాతడు. సాహస శౌర్య విక్రమములు మూడును మూర్తిగొన్న మహానుభావుడని విష్ణుభట్టు తెలుపుచున్నాడు. కదనభూమిని పెడబొబ్బపెట్టి "జయఘోష" (శంఖము)ను బూరించి ఖడ్గైకసహాయుడై సేనలకు ముందు నిలిచినప్పుడు ఎదిరిమూకలు భయభ్రాంతులయి, మహామారుతము వీచినప్పుడు ఎగిరిపోవు ఎండుటాకులవలె చీకాకుపడి చెదరిపోగలవు. అంతియ గాదు—పండరంగడు బృహస్పతి సమానుడయిన ప్రెగ్గడ. మరియు విజయాదిత్యుని మహామంత్రి వినయడిశర్మ భార్గవసదృశుడు. పగతుని లావు మనము చులకనచేయరాదు. త్రిభువనాంకుశుడు కోడెత్రాచు వలె పగబూనియున్నాడు. అతని క్రోధానలము మనలను దగ్ధము చేయగలదు.

కృష్ణవల్లభుడు—మంత్రిభట్టారకులు విన్నవించి నది సత్యము కావచ్చును. కాని వీరనారాయణుడును, రాష్ట్రకూటకులశైలవరిష్ఠుడును, పరమభట్టారకులు నగు శ్రీవల్లభ - అమోఘవర్ష మహారాజాధిరాజుల శ్రీపాద పద్మముల నారాధింపవచ్చినాడు మల్లరాజు! చాలదే ఇది మాకు? మల్లరాజు వేంగీశ్వరుడు! శరణాగత భూభృదాశ్రయులు ఈ శర్వమహారాజాధిరాజు. విజయాదిత్యుని శిక్షించి మల్లరాజును విజయవేంగీసింహాసనముపై కూర్చుండబెట్టలేకపోయినచో కలుగదే పరాభవము మాకు! అవశ్యము ఇప్పుడు యుద్ధమే కర్తవ్యము! పూజ్యులయిన తండ్రిగారి ఆనతి?—

అమోఘవర్షుడు—యువమహారాజు విన్నవించిన రీతి, మా కిప్పుడు కయ్యము కర్తవ్యమని తోచుచున్నది. వేంగినుండి యెప్పటికైన మనకు విపత్తు రాగలదు. కావున శత్రుసంహారము గావింపవలయును. విజయుని మరల తలయెత్తనీకుండ అణచి రావలయును. అది మా అభిలాష!

పురుషోత్తముడు—స్వామీ! పగదీర్చుకొనుటకై బాహువుల తీటతో భుజాస్ఫాలనము చేయుచు తిరుగ మనకై వేచియున్నాడు విజయాదిత్యుడు—మరచియున్నారు కాబోలు!

అమోఘవర్షుడు—మంత్రీశ్వరుని మతము మాకు సుగతమగుట లేదు!

పురుషోత్తముడు—దేవరవారు ఆలకింతురు గాక! వీరనారాయణావతారులైన పరమభట్టారకులు రాజనీతినర్మములను, దండనీతిని ఎఱుగనివారు కారు. అయినను ప్రభుసేవకుని హితవచనము నాదరింపవలయును. సంగరాటోపమున మన మిప్పుడు విజయాదిత్యుని మీదికి మూటిగా దాడి వెడలరాదు. రాష్ట్రకూటరాజ వంశమునకు దక్షిణసీమలందు నోళంబపల్లవ, గాంగ కూటాధిపతులు అరిగాపులు. పాండ్యపల్లవులు పరమశత్రులు. నోళంబమంగిరాజును, గాంగపృథ్వీపతియును నైరృతినుండి వేంగీసీమలపైకి దాడి వెడలింపవలయును. పాండ్య-పల్లవభూపతులు వారలకు సహాయము రావలసినట్లు కోరవలయును. వారి నందరిని ఎదుర్కొని, రొమాడించుట గుణగవిజయాదిత్యునికి సులభసాధ్యమైన పని గాదు. అంతియుగాదు; వారల నోడింపజాలడు! ఒకవేళ వారిని ఓడింపగల్గినను, విజయాదిత్యుడు హతశేషములయిన మూకలతో మాన్యఖేటము మీదికి దండయాత్ర సాగింపనుజాలడు.

అమోఘవర్షుడు—మంత్రిశేఖరుని యాలోచన కడు లెస్సగా నున్నది. రాష్ట్రకూటసేనానులకు యుద్ధసన్నద్ధులు గావలసియున్నదని వార్తల నంపించుడు. ఆయత్తము గండు. (నిష్క్రమింతురు.)

రెండవ రంగము

[స్థలము సోరణమట్టి సంగ్రామ రంగము.

ప్రవేశము: గుణగవిజయాదిత్యుడు, పండరంగడు, మహామంత్రి వినయాదిశర్మయు.

సంగ్రామ రంగమున, చెవులు చిల్లులు పడునట్లు రణోత్సాహము పెల్లుగా నుబ్బునట్లు, శంఖ, భేరీ, ఢక్కా, తమ్మట జయఘంటాధ్వనులు వినబడుచుండును. మధ్యమధ్య వీరభటుల హుంకారములు, పెడబొబ్బలు, మదపుటేనుగుల ఘీంకారములు, మావటీంద్ర హెచ్చరికలు, రాహుత్తుల చెదరింపులు, అశ్వముల ఘోషలు, సాహిణుల ఉత్సాహవాక్యములు వినబడుచుండును. నడుము తలలు, అవయవములు తెగిపడిన గజతురగవీరభటావళి విహ్వలశోకములు, ఆర్తనాదములు గుండె లవియునట్లు వినబడుచుండును. ఎక్కడ జూచినను రణోత్సాహము. ఎక్కడ గాంచినను మహా సంరంభము.]

పండరంగ మహాసేనాని—(దుఃఖించుచు) హా! భువనైకవీరా! హా! తండ్రీ! హా! కదనగాంగేయ! ఎంతటి దుర్మరణము నొందితివి తండ్రీ! విక్రమైకసహాయుండనై వచ్చి, నీ ప్రాణములను రక్షించి పితౄణమును దీర్పలేకపోయితిని. తండ్రీ, ఎంత మందభాగ్యుడను! హా! హతవిధీ! ఎట్టిపాప మిది! ఎంత దారుణము! ఎంత కష్టమెంత కష్టము! (దుఃఖించును)

గుణగవిజయాదిత్యుడు—ప్రభు పండరంగ సేనాపతీ, కుందకిల్లకు; ఊఱడిల్లుడు! ... ఓహో! ఎంత విషాదవార్త ఇది— యుద్ధ మారంభమై యొక్క జాము

కూడ గడువలేదు. ఇంతలో ఎంతటి దుర్వార్త! ఎంతటి మహావిపత్తు! ఎట్టి దారుణమరణము!

వినయాదిశర్మ—త్రిభువనాంకుశాపర నామధేయా! విక్రాంత చక్రాయుధా! సమస్త భువనాశ్రయుండవు! సంగ్రామశూద్రకుండవు! దుఃఖాతిరేకమున ధృతిహీనుండ వైనచో—

గుణగవిజయాదిత్యుడు—(అర్ధోక్తిలో) విప్రోత్తమా! చమూపతి కడెయరాజాలు మాకు శస్త్రాస్త్ర విద్యలు నేర్పిన ఆచార్యులు. ఆ బ్రాహ్మణ చమూపతి ప్రభుపాండరంగనికి జనకులెట్లో, మాకు అట్లే గురువులు, పితృసమానులు! ఒక్కగడియక్రిందట అశ్వద్ధవీరుడు మా చెంతనే శౌర్యప్రతాపమూర్తియై అత్యద్భుతముగ కదనము సలిపియుండెను—కటకటా! ఇంతలో ఎంత విపత్తు వాటిల్లెను!

వినయాదిశర్మ—వీరుడై బ్రతికి, రణరంగమున వీరవిహారము సల్పి, వీరస్వర్గమును జూఱగొన్న జనకుని ఋణము తీర్పక, పగమాట మఱచి, శోకమున మునిగి విహ్వలుండైయున్నాడు ప్ర భు పం డ రం గ డు. అట్టివానిని ఓదార్చుచు, ఇప్పటనే కార్యోం డునా దుఃఖమున మునిగి సమస్తభువనాశ్రయుడు! రణరంగమున జయమో, మరణమో బడయవలయు వీరు డైనవాడు! మగపంద—

గుణగవిజయాదిత్యుడు—అట్టుల కాదయ్యా విప్రోత్తమా! అనేక సమరసంఘట్టములందు, ఖడ్గైక సహాయుండై, నా చెంతనే పోరాడి, మా బాహువులను విజయప్రమదకు ఆశ్రయముగా జేసిన మేటివీరుడు ఆ మహానుభావుడు కడెయరాజు! ఆ కూళ, గాంగకూటాధముడును దుర్మదాంధుడు మంగియు కలిసి వ్యూహము పన్ని, అన్యాయముగ చుట్టుముట్టి, కదిసి, ఒక్కని చేసి, నిరాయుధుని గావించి కూల్చినారు కడెయరాజును. పరమాద్భుతముగ వీరవిహారము సలిపి గాంగ, పల్లవ,పాండ్యుల గజబలమును చీకాకుపరచి, అరగడియ లోపల శతానేక గజములను తుత్తునియలు గావించిన చమూపతిని, గజసాహిణిని కోల్పోయిన మేము మంద భాగ్యులము. నిష్పంకయముగా వేంగీశ్వరుని కుడి భుజము తెగిపోయినది! (దుఃఖించును)

వినయాదిశర్మ—ఇదే దేవా! సమస్త భువనాశ్రయుడు!,......ఓహో! ఏమి యీ సంక్షోభము? ఆ వంక—ఈ దిక్కున—ఏ మిది! వీరభటులు ఏమని యాక్రోశించుచున్నారు! మహారాజాధిరాజా త్రిభువనాంకుశకు దెక్కడనియా! ఏమి, సేనలు పెన్నువిఱిగినట్లు తల్లడిల్లుచున్నవి!

పండరంగడు—(ఇంకను విహ్వల చిత్తముతో) హా! తండ్రీ! భువనైకవీరా! (దుఃఖించుచు మూర్ఛపడియుండును.)

గుణగవిజయాదిత్యుడు—ఏమి దురవస్థ యిది! మా సేనాపతి ఎక్కడ! మహా మంత్రీ!......పండరంగ మహాసేనాపతీ! ఊఱడిల్లుడు! ఊఱడిల్లుడు! కర్జ మాలోచింపుడు. మీ పితృవియోగ దుఃఖమును మీ స్వామికూడ పంచుకొనుచున్నాడు కొంత! ఊఱడిల్లుడు. మా రాజచాళుక్య కులకళ్యాణాభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధికై, మా విజయసిద్ధికై కృతక్లేశులై, అనంతిక స్వామిభక్తితో తన యసువులు ధారపోసిన శౌర్య మూర్తి, మహావీరుడు అగు మీ జనకుల ఋణమును మే మెట్లు తీర్చుకొన గల్గుదుము!......ప్రభు పండరంగ సేనాపతీ! ధైర్యము నవలంబింపుడు! పగతుర బరిమార్చుట కన్న, పగతీర్చుకొనుటకన్న, మీ ప్రియజనకులకు మీరును, మా శస్త్రాచార్యులకు మేమును ఋణవిమోచనము గావించుకొనుటకు మఱియొకమార్గమును గానము! లెండు! వీరరక్తముతో దడిసిన మీ జన్నిదముల చేబూని ప్రతిన గొనుడు! పగతుర గుండియలు పగులు నట్లు పెనబొబ్బ పెట్టి సింహనాదము చేసి, వీర శంఖమును బూరించుడు. భిండివాలమును, శూలమును కరముల ధరించి కదనరంగమున ఆకొన్న మగసింగము మాడ్కి—

పండరంగడు—(లేచి హస్తములు ముకుళించి, గంభీరస్వరముతో) దేవా! సమస్తభువనాశ్రయుడా!... మన్నింతురు గాక ఈ యల్పబుద్ధిని. పండరంగడు సర్వదా స్వామికి భృత్యుడు. ప్రభువాక్యామృతము వర్షించి, నా దుర్భరదుఃఖము నుపశమింపజేసినది. అంతియే కాదు! మా ఏలినవారి వాక్యములు మా తండ్రిగారి ఋణముతో పాటు, నా స్వామిఋణమును గూడ తీర్ప ఉత్తేజన

మిచ్చుచున్నవి. దేవరవారు ఈసేవకునిపై జూపిన కరుణకు కృతజ్ఞుడను. కులవైరమును, జాతివైరమును దీర్చుకొనుటకంటె కర్తవ్య మింకొకటిలేదు ఈ తరుణమున! వీరవరులు విజయసూచకమైన జయమంగళ శంఖమును బూరించి సింహనాదము చేయుడు. కదలుడు.

దేవా! వినయుడిశర్మా! తాము శంఖమును బూరించుడు! సింహనాదము చేయుచు త్రిభువనాంకుని ఉత్తమాశ్వము నధిరోహింపజేసి ముందుకు దుమికింపుడు.

(పండరంగ సేనాపతియు, గుణగవిజయాదిత్యుడును తమ శంఖములను బూరించి అట్టహాసముతో సింహనాదము చేయుచు కదలుదురు)

మూడవ రంగము

[స్థలము: సోరణమట్టిసంగ్రామ రంగమున మరియొక చోట.

ప్రవేశము: మంత్రి వినయుడిశర్మ, గుణగవిజయాదిత్యుడు.]

వినయుడిశర్మ—మహాసేనాపతీ! పండరంగా! ఏమి యీ సంరంభము! ఏమి యీ కలవరము! ఓహో! ఏమి యీ ఆర్తనాదము!......ఏమిది! ఏమనుచున్నారు! ప్రభువు త్రిభువనాంకు డెక్కడనియా? ఏమనుచున్నారు యోధవరులు?—పచ్చమాపతి-యువరాజ విక్రమాదిత్యభూపతి-ఏమి-ధూర్తుడైన మంగిరాజాధమునిచేత హతుడయ్యెననియా! ఎంత కష్టము-ఎంతటి దుర్వార్త! అబ్బా!

గుణగవిజయాదిత్యుడు—విప్రోత్తమా! వింటిని దుఃఖవార్త! వింటిని పిడుగువంటి దుష్టవార్త! (దుఃఖించుచు) అబ్బా! దుఃఖము పొంగి పొరలి వచ్చుచున్నది. దుర్భరము! దుర్భరము!—ఒక్కగడియ లోపల మరణించిరి, ఇద్ద రాప్తులు, స్వామిభక్తిపరాయణులు, శౌర్యప్రతాప మూర్తులు—హా! హతవిధీ! (దుఃఖించును.) మంత్రిసత్తమా! వేంగీయువమహారాజ పట్టమహిషికి ఈదుర్వార్త నెట్లు గొనిపోవువాడనయ్యా! ప్రియానుజ! పచ్చమాపతీ! సకలభువనవందిత శౌర్యుడవైన నీకీ పరాభవము రాదగినది కాదోయి! (మరల దుఃఖించును.)

వినయుడిశర్మ—సహజముగ ధీరులైన ప్రభువు లిట్లు వాపోవజనదు. రణరంగమున త్రిభువనాంకుడు దీనముగ ధృతిపోవరాదు. ప్రభూ! పరాకు. శక్తిత్రయాలంకృతుడవు నీవు, మహాబలపరాక్రమసంపన్నుడవు నీవు. స్వామి-పరాకు.

గుణగవిజయాదిత్యుడు—మంత్రీ! విప్రోత్తమా! (అర్ధోక్తిలో)

వినయుడిశర్మ—ప్రభూ! పరచక్రరాముండు, పరరాజాలాంఛనబీకమకరధ్వజాంకుడు, రణరంగరౌద్రుండు! సమస్తభువనాశ్రయుండు—దుఃఖమున మునిగి కర్తవ్యమును మరచి విహ్వలత నొందకు! స్వామి పరాకు!

గుణగవిజయాదిత్యుడు—పరమాప్తుడవు, శక్తిత్రయాలంకృతుడవు అగు మంత్రిశేఖరుని ఆదేశమును గ్రహించినాడను. కృతజ్ఞుడను. దుఃఖించుట కిది తరుణము గాదు—కాని, సోదరా! హా విక్రమాదిత్యచమూపతీ!

వినయుడిశర్మ—స్వామీ! యుద్ధ మతితీవ్రముగ సాగుచున్నది. అపరాహ్ణము సమీపించుచున్నది. స్వామీ! ఆలసించుట తగదు!

గుణగవిజయాదిత్యుడు—ఓహో! ఆంధ్రసేనాపతులార! వీరభటులార! ఆలకింపుడు. విజయాదిత్యమహారాజప్రతిన వినుడు. యువరాజవిక్రమాదిత్యుని, శౌర్యమూర్తిని, బాలుని ఒక్కనిజేసి, పగతురు పలువురు చుట్టుముట్టి, అన్యాయముగ జంపిన క్రూరకార్యమునకు పగబూని ప్రతీకారము సేయగలవాడు ఈ గుణగవిజయాదిత్యుడు.

ధర్మదారభట్టికముందు, ఈ త్రిభువనాంకునకు తన సోదరుని క్రూరముగ గూల్చిన మంగిరాజాధముని శిరము త్రుంచి కదనభూమిని కందుకక్రీడ సలుపగలవాడు. మంగిరాజు రణభూమిని విడచి పారిపోకుండుగాక! ఆంధ్రసేనానులు అప్రమత్తులై యుందురుగాక!—రణభూమిని వెన్నిచ్చి పాఱుమామ ఆంధ్రవీరభటుని మస్తక బట్టి అక్కడనే ఛేదించి యమపురి కంపవలసినదని ప్రతివీరభటునికిని ఈ విక్రాంతచక్రాయుధుని ఆజ్ఞ! ఓహో! ఆంధ్రవీరపుంగవులార! ఆలకింపుడు.

మరియు, మంగిరాజు ఉత్తమాంగమునుండి స్రవించు చున్న రక్తధారతో కాని ఈ విజయాదిత్యుడు తన తమ్ముడగు విక్రమాదిత్యునకు తర్పణము విడువబోడు. ఓరీ మంగిహతకా! ఈ బిరుదాంకభీముని కరవాలము నకు గురిగాకుండ భీరుడవై రణస్థలిని వీడి పారిపోరా దవునుమా!

(సింహనాదము చేసి జయఘోషశంఖమును బూరించి నిష్క్రమించును.

మరికొంతసేపటికి—మరియొకతావున - ఆ రణ రంగమునందే.)

ఒక వీర రాహుత్తుడు—ఆంధ్ర సేనాపతులు వేంగివాహినీపతులు, పడవాళ్లు, నాయకులు, మన్నె నాయకులు, వీరరాహుత్తులు—అందరు మహా సంరంభ ముతో ఏమి పలుకుచున్నారు!

(వినుట అభినయించి)

ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!—ఆనంద మానందము! ఎట్లు జరిగెను?—వీరవతంసుడు—మహామతి—మంత్రి వినయుడిశర్మ యాదేశ మెంత మహాద్భుత మైనది!—రాగోద్రేకమున—ధూర్తులైన పంకిలుడు, ఎఱ్ఱ గంగడు, రాచమల్లుడు వెంటనంటి వచ్చుచుండ, కన్నర భూపాలుడు కంటికి రెప్పవోలె కాచుచుండ, వీరభటులచేతులు మంగిని పరివేష్టించి అతిభీకరముగ పోరు సలుపుచుండ! భళిరే! నృపతిమార్తాండుండు, నిర వద్యశౌర్యుండు, మా బిరుదాంకభీముండు విక్రమించి నాడు. కార్చిచ్చువోలె శత్రువులు పన్నిన వ్యూహమును దహించునట్లు చొచ్చుకొనిపోయి, మంగిహతకుని దుష్టశిరమును ఒక్కవ్రేటున తన కరవాలముతో ఖండించినాడు; కందుకక్రీడ సలిపినాడు - ఓహో ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము. రాష్ట్రకూట సేనానాయకులు తమతమ ప్రాణములపై ఆశ వీడజాలక ఎక్కడివా రక్కడనే అంతర్ధానమగుచున్నారు. ఆశ్చర్యము! అహో! ఏమి! మా ఆంధ్రవీరుల వీరవిహారము! మాకే అఖండవిజయము.

పండరంగడు—(అశ్వారూఢుడై ప్రవేశించి) ఆంధ్రవాహినీ పతులార! వీరభటులార! విజయ సూచ కములయిన శంఖారావములు గావింపుడు — జయ పెట్టుడు. చెన్నిచ్చిపాఱు పగతుర భటులను తూల్పుడు. (అట్టహాసముతో) తిలకింపుడు! తిలకింపుడు - అకంక విజయలక్ష్మి, వీరలక్ష్మి, శౌర్యలక్ష్మి సమాలింగితుడై విక్రాంత చక్రాయుధునకు భీకరమూర్తియై వెలుగొందు చున్నాడు. వీర మకరధ్వజుడై దర్శనీయుడై యున్నాడు. భళిరే! కన్నులపండువుగ, మంత్రి పుంగ వుడు వినయశిశర్మ సారథియై రథము నడుపుచుండ మా విజయాదిత్య మహారాజాధిరాజు రథారూఢుడై యీ దెసకే వచ్చుచున్నాడు. ఆటోపమున పగదీర్చుకొని వచ్చు ప్రతాపమూర్తికి, భువనకందర్పునకు, విజయా దిత్య భూపతికి, ఆంధ్రోర్వీశునకు జయపెట్టుడు—జయపెట్టుడు.

(అంతట జయజయధ్వనులు, విజయశంఖారావ ములు, మంగళ కాహళధ్వనులు చెలరేగును)

నాల్గవ రంగము

[మాన్యఖేట నగరము-రాజప్రాసాదమున అంతః పురోద్యానవనము.

రాష్ట్రకూటులకును, చాళుక్యులకును నడుమ చెలరేగుచున్న వైరానలమును జల్లార్చి, ఎట్లయిన స్నేహ మును, బంధుత్వమును సంపాదించు తలంపుతో గుణగవిజయాదిత్యుడు, ప్రాతపగలను మరచి, ఆక్ర మించుకున్న ఆంధ్రమండల భాగములను వేంగీసుని వశము చేయవలసినదని యువరాజు చాళుక్యభీముని మాన్యఖేటమునకు రాయబారిగా పంపెను. యువరాజు నకు వినయశిశర్మ సహాయముగా జనెను. రాయబారము కుదరక నిష్ఫలమయ్యెను.

రాయబారము జరుగుచున్న ఆ దినములలో రాష్ట్రకూట రాజకన్య, కృష్ణవల్లభుని తనయ, చాళుక్య భీమకుమారునిపై వలపు నిలిపెను.

ప్రవేశము రాకుమారి నిరుపమ—వీణ సవరించు చుచు పాడుచుండును]

రాగము—మధ్యమావతి

సారసాక్షికి నీపైన చాల మమత గదర!
చారుచాళుక్యభీమ! చాన నేలుకోనర!
నీ మనసు తెలియలేక నీమీద నిలిపె వలపు

ప్రేమతోడ మనము దెలిసి పుణ్యము గట్టుకొనర
ధామసంబు సేయుటేల! దక్కెను రమణి నీకు!
ఏమని తెలిపెదర! కామించి వచ్చిన కాంత
కిపుడు!
రాక రాక మాయింటికి రమణుడె! వచ్చితివి గదర!
ఏక చిత్తమున ఇంతిని వరించి ఏలుకొనర!
చాళుక్యభీమ!

చెలి—

కులమున గుణమున రూపున
నిల నిక కన్య నిరుపమవంటి కన్నెలు గలరే?
తెలుపకు నీవే తగుదువు
తెలుపగ నీయింతి నీకె తగును నరేంద్రా!

చాళుక్యభీముడు—రాజకుమారీ!

నిరుపమ—ప్రభూ!

చాళుక్యభీముడు—రాజకుమారీ! నీవు శత్రు రాజకన్యకవు. నీతోడ మాకు చనవు చెల్లదు.

నిరుపమ—ప్రభూ! ఈ తరుణి శత్రురాజకన్యక గావచ్చును, కాని మీపాదసేవ వాంఛించుచున్నది.

చాళుక్యభీముడు—బాలా! వేంగీశ్వరుని వశము పున వడుపవచ్చిన మా రాయబారప్రయత్నము నిష్ఫలమైనది. ఇక నే మిచ్చట ఒక ముహూర్తమైనను తడయరాదు. పోవలయు మా భూమికి తిరిగి, తత్క్షణము!

నిరుపమ—(దుఃఖించుచు) బావ—వృద్ధరాజు తృష్ణాతంతునిబద్ధబద్ధుడై, మాత్సర్యముతో మీ కిపుడు ఎగ్గు తలపెట్టుచున్నాడు. దురాలోచనునివలె మా తండ్రియు, రాధేయునివలె మామ పంకిలుడును దుష్టబుద్ధులై వేంగీయువమహారాజును నిస్సహాయుని జేసి బంధించి చెఱపెట్టదలచియున్నారు! ప్రభూ! ఈ దుర్గశ వాటిల్ల కుండ మానన్యశేలమును విడచి వడిగ చన వలయు చాళుక్యరాజకుమారుడు.

చాళుక్యభీముడు—రాజకుమారీ! ఆ మహా ఘ శ్రుడు దుష్టాత్ముడై తలపెట్టిన క్రూరకార్యము మాకును తెలియవచ్చెను, ఆప్తులయినవారివలన. తాతయు, మామయు ద్రోహబుద్ధితో నున్నచో, ఈ కుమారభీముడు నిశ్శంకయముగా ద్రోహోర్జుడు కాగలడు.

నిరుపమ—బావా! మీ హృదయ మింకను ప్రసన్నము కాలేదు—నే నెంత నిర్భాగ్యురాలను! బావా! మీ ప్రాణరక్షణకై మిమ్ముల నీరాత్రి కోట రాజధానిని విడిపొమ్మనవలసివచ్చినది. కాని నాప్రాణ రక్షణకై మిమ్ములను ఇచ్చటనే నిలుపుమని నా మనము కోర్కెతో నలిగిపోవుచున్నది.

(నేపథ్యమున సంరంభము. సింహనాదములు' కేకలు, ఆయుధముల ఒరపిడిశబ్దములు. అంతట వీర భటుడు సాయుధుడై ప్రవేశించును.)

వీరభటుడు—అల్లదే! కుమారచాళుక్య భీమ నృపాలుడు-కులకళ్యాణమకుటుడు-పట్టుడు. పట్టి తల గోయుడు.

పంకిలుడు—ఓరీ! మూర్ఖుడా! ఏమను చున్నావు! నీవు తలపెట్టినది ద్రోహకార్యము. రాయబారియై వచ్చిన రాజకుమారుని నిర్హేతుకముగ అంతఃపురమునందు వధించుట పాపకార్యము.

వీరభటుడు మరియొకడు—వేంగీ యువరాజు కరవాలము ధరించి, కొదమసింగమువలె మీదికి ఉఱుకు చున్నాడు. ఎదుర్కొనజాల మా కుమారవీరుని.

పంకిలుడు—భీరువులై పారజూచెద రేల ఈ భటులు! చుట్టుముట్టుడు. బంధింపుడు, బంధింపుడు!

(తెరలోనుండి సింహనాదము వినబడును.)

వీరభటులారా! నిలుడు, నిలుండు! కుమారభీముని నెల్లరు నొక్కసారి ఎదుర్కొనుడు—పారిపోవుటకు యత్నించుచున్నాడు అతడు.

కృష్ణవల్లభుడు—చాళుక్య హతకుని చుట్టుముట్టుడు. శరపరంపరలచే వానిని మేను నొవ్వజేయుడు—ఓహో ఏమి ఈ కుమారవీరుని పరాక్రమము!—వీరభటులారా! అందరు గూడి ఒక్కపరి కుమారునిమీద కురికి నిరాయుధుని జేసి బంధింపుడు- బంధింపుడు.

(తెరలో—"ఓరోరి పిరికిపందలారా! మీ రెంత ద్రోహులు- అధర్మయుద్ధము మీరు సాగించునది."

ఒక ఆక్రందనము వినబడును. తరువాత కొన్ని ముహూర్తముల కాలము అంతయు నిశ్శబ్దము)

వీరభటుడు—వీరభటులార! చాళుక్య కుల కేతువు గాయపడి మూర్ఛనొందినాడు. అతని గాయములకు చికిత్స గావింపవలయును; గొనిపొం డాతని శీఘ్రము-సేద దేరక మునుపు.

(ఆ నాటి రేయి)

నిరుపమ—తండ్రియు, మామయు క్రూరులై, నా హృదయేశ్వరుని-మూర్ఛిల్లినవానిని బంధించి కొని పోయి చెఱయం దుంచినారు. నా పతి గాయములవలన ఎంతబాధ నొందుచున్నాడో గదా! హా! ఎంతకష్టము! (దుఃఖించును)

ముఖారి రాగము

నామనసు నీ మనసు ప్రేమ నిండియుండగ
ఏమేమొ కనగండ్ల పాలయితివే నావారి వలన
ఎద గరిగి నామాట-యించుకైన ఎంచరైరి
ముదితరో వాని యందు తోడితెమ్మని వేడితి
అటువంటివాని కిల్లాలుగాని
యిటువంటి జన్మ మెందులకు!

(చెరలో కోలాహలము)

సంకిలుడు—అమాయికపు హరిణి వేటకాండ్ర యుచ్చులలో చిక్కినది—కులపాంసుల ఈ రాజకన్య. కన్నరవల్లభుని గారాబుపట్టి యని తలపక ఆ ద్రోహిని, నిరుపమను బంధించి చెఱయందుంచుడు. చెలికత్తెల నెవ్వరి నటు చేరనీయవలదు. అప్రమత్తులై యుండవల యును. ఇది రాష్ట్రకూట కులస్వాముల ఆజ్ఞ!

నిరుపమ—హా! (అని ఆక్రందనము)

ఐదవ రంగము

[బెజవాడనగరమున - నగరులో-అంతఃపురము- మహారాజమాత శీలమహాదేవి-వృద్ధదాసి మంగళ.]

వృద్ధదాసి—పరమభట్టారికా! పరాకు. పరమేశ్వరుడు శ్రీ విజయాదిత్యమహారాజాధిరాజా ఏలినవారి దర్శనార్థము వత్తురని వృద్ధకంచుకి తెలిపినాడు. వచ్చు వేళ యైనది.

శీలమహాదేవి—బాలుని - భీముని రాయబార ప్రయత్నము నిష్ఫలమైనట్లేకదా!

వృద్ధదాసి—నిష్ఫలమే కాదు! మహారాజజననీ! అవమానకరముగాకూడ పరిణమించినది. కుమారభీముని, ద్రోహులై తాతయు, మామయు బంధించి చెఱ బెట్టినారు.

శీలమహాదేవి—కన్నరు డెంత క్రూరుడైనాడు! మంత్రి వినయాదిశర్మ తిరిగివచ్చినారుగదా!

వృద్ధదాసి—వచ్చినారు. ప్రాణోపద్రవపరిస్థితులనుండి తప్పించుకొనివచ్చినారు.

శీలమహాదేవి—మంత్రిపుంగవులనుగూడ బంధింపదలపడిరిగాబోలు దుష్టాత్ములు!

వృద్ధదాసి—మహారాజపత్నీ! అవధరింపుము! ఆకథ యిట్లు జరిగెను-కుమారభీముని బందిగాబట్టుకొనుటలో నిమగ్నులైన కన్నర సంకిలాదులు కొంత ఏమరి యుండిరి. మంత్రియు తనకును, ఆయువనృపునికిని ఏమయిన విపత్తు రాగలదని ముందుగా గ్రహించి, తన పరివారమును రెండుగా విభజించి ఒక దానిని కుమారునికి అంగరక్షగా నిలిపి, రెండవదానిని తనకు తోడుగా నుంచుకొని, యెందులకైనను మంచిదని తలచి ప్రస్థాన ముహూర్తమునకు కొన్నిగడియలు ముందుగనే మాన్యఖేటమును విడచి పయనమయ్యెను. అది కన్నరాదుల కెవ్వరికి తెలియదు.

శీలమహాదేవి—ఈసన్నాహ మంతయు కుమారభీమునికి తెలిసియుండదా?

వృద్ధదాసి—తెలియును. భీమకుమారు డంతకు ముందే సర్వసన్నద్ధుడై, నాకు వెన్నెలలోయి యని తన ప్రాసాదముచెంత నున్న నందనవనమునందు విహరింప బోయెను. ఒంటరిగ-నర్మసఖుడుగూడ వెంటరాకుండ.

శీలమహాదేవి—బిడ్డా! నీవు చేసినది నిక్కముగ అవిచారమైనది సుమా.—పిదప నేమి జరిగెను!

వృద్ధదాసి—ఆ విధముగా కొంతవఱకు - అమాత్యుని అప్రమత్తతవలన-పగతుర పన్నాగములు నిష్ఫలమయ్యెను. రాష్ట్రకూటరాజధాని విడిచిన వార్తవడినమున

జరిగిన ద్రోహము నంతయు వినయాదిశర్మ విశ్వసనీయు లైన వృద్ధచారులవలన దెలిసికొనగలైను.

శీలమహాదేవి—దురాత్ముడైన ఆమోఘవర్షుడు ఆయుష్మంతుని కేమయిన ఎగ్గు తలపెట్టడుగదా ! తరువాత ! తరువాత !

వృద్ధదాసి—మాన్యఖేటమునందు జరుగుచున్న వృత్తాంతములను ఎప్పటికప్పుడు బెజవాడకు చేర్ప వలసినదని మంత్రి చారులను నియమించినాడు.

శీలమహాదేవి—నాకుజాడ కుమారభీముని చెఱ విముక్తిని చేయుట అవశ్యకర్తవ్యమని తోచుచున్నది కాని—

వృద్ధదాసి—ఆయుష్మంతుడైన మహారాజు తల్లిగారి దర్శనార్థము వేచియున్నారు.

శీలమహాదేవి—అవశ్యము ప్రవేశపెట్టుము.

గుణగవిజయాదిత్యుడు—(ప్రవేశించి)అమ్మగారి శ్రీపాదపద్మములకు బెజయుండిదే సాష్టాంగ నమస్కారము నాచరించుచున్నాడు. (సాష్టాంగముగ ప్రణమిల్లును)

శీలమహాదేవి—బిడ్డా! ఆయుష్మంతుడా ! నీ మనోభీష్టము సిద్ధించుగాక !

గుణగ విజయాదిత్యుడు—పూజ్యులైన తల్లిగారి ఆశీర్వచనప్రభావముచేత! అమ్మా, నన్నిపుడొక సంకటమైన సంశయము బాధించుచున్నది. కర్తవ్యమును నిర్ణయింపజాలక అమ్మగారిని ఆశ్రయింపవచ్చినాను.

శీలమహాదేవి—మంత్రియు, ప్రెగ్గడయు నేమని యుపదేశించుచున్నారు ?

గుణగ విజయాదిత్యుడు—వారు, ముందుగా రాజనీతిజ్ఞులైన మహారాజమాతయొక్క అభిప్రాయమును దెలుసుకొనగోరుచున్నారు. సమరసన్నాహములో మనము రట్టపాటిమీదికి జైత్రయాత్ర వెడలినచో, దుష్టాత్ముడైన వృద్ధరాజు ఏమి దుర్బుద్ధి వొడముగో యని భయపడుచున్నారు.

శీలమహాదేవి—ఊఁ.

గుణగ విజయాదిత్యుడు—"మాతోడ వైరము బెంచుకొని మామీదికి యుద్ధము దలపెట్టివచ్చితో—మీ యువరాజకుమారుడు మా చీటిలో బందీయై యున్నాడని మరువకుందురుగాక." యని సందేశ మంపినాడు ధూర్తుడు కన్నరుడు.

శీలమహాదేవి—(కోపముతో) ఏమేమి ! పగబూని రట్టేశుని శిక్షింపబోయినచో, ఆ శర్వరాజాధముడు కుమారునికి కీడు వాటింతురనియా నీభయము ! భిరుడా !

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా ! మీగర్భమున జనించిన ఈ బెజయుండు భీరువు గాడు-కుమారచాళుక్యభీముని భద్రస్థితికి ప్రాకులాడుచున్నాడు.

శీలమహాదేవి—రాచపుట్టువుబుట్టిన నీవు, శక్తిధరప్రసాదమున జనించిన నీవు-ఈవిధముగ సంశయమును, వెఱపును ఎట్లు కలుగుచున్నవయ్యా !

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా ! సాహసవిక్రమశౌర్యములం కలవై, బెజయుండిట్లు పలుకుటలేదు.

శీలమహాదేవి—బెజయుండా ! వికలభర్తృకనై దుఃఖమున మునిగియున్న యువరాజవిక్రమాదిత్యుని పట్టమహిషి శీలమహాదేవి పరాభవాగ్ని తల్లడమందకేలదే ! కాల్పదే ! బెజయుండ ! కుమారభీముని శత్రుహస్తగతు వెంబడించి ఇక వేంగాంబికకు దుఃఖోపశమన మెట్లు చేయుదలచితి వయ్యా ?

గుణగ విజయాదిత్యుడు—(ఊరకుండును)

శీలమహాదేవి—పలుకవేమి ? బెజయుండ ! వింగవిల్లి మహారణరంగమున నీతండ్రిని క్రూరముగ బరిమార్చిన దినము నీ కేల రోషమును బుట్టింపదోయి ? పగదీర్చుకొన బుద్ధిపొడమ దేల నీకు ? ప్రతీకారము చేయజాలని నీమగటిమి కాల్పనే? రట్టేశు డాక్రమించుకొనిన ఆంధ్రసీమలను మరల బలిమివాటించి లాగుకొనుటకు పౌరుషమైన లేదు నీకు !

గుణగ విజయాదిత్యుడు—(ఊరకుండును)

శీలమహాదేవి—ఊరకుండెదవేల ! ద్రోహిరైన మల్లవిగూడ తమ్ముడని యుపేక్షింతువేమి !

గుణగ విజయాదిత్యుడు—(ఊరకుండును)

శీలమహాదేవి—అయిన ఉపేక్షింతువా? శిలా ప్రతిమవలె ఊరకుందువా నిర్వీర్యుడవై?

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా! ఒకవంక తమ్ముడు ద్రోహియై శత్రువుల నాశ్రయించి యున్నాడు. వేరొకవంక సోదరతిమాభవుడు శత్రువులచే జిక్కి యున్నాడు బందియై—

శీలమహాదేవి—కర్తవ్యమును నిర్ణయించుకొనజాలని మందబుద్ధివో నీవు-కులవైరము దీర్ప గుణసాహసము లేదా నీకుండెనో?

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా! మీకు విక్రమ మెట్టి తనయుండో, మల్లడు గూడ అట్టి తనూభవుడే గదా!

శీలమహాదేవి—విక్రమాదిత్యుడును, మల్లుడును నీకు సమానమైన సోదరులైనచో గానవచ్చును; సుక్షత్రియాంగననైన నాకు వారిరువురియందును సమానపుత్రప్రేమ లేదు. స్వామిద్రోహము, దేశద్రోహము, అన్నిటికన్న దుర్భరమైన మాతృద్రోహమును తలపెట్టిన అధముని, పాతకిని, కాశను కుమారుడని ప్రేమింపజాలను. అట్టివానిని క్షమింపజాలను. తన వంశమును, తన యేలికను, తన దేశమును పారతంత్ర్యమున బడద్రోసి, అవమానమును సంఘటిల్లజేసిన నీచుడు, స్వార్థపరుడైన దుర్మతి నాకు కొడుకును గాడు; నీకు సోదరుడును గాడు. మల్లడు క్షంతవ్యుడు గాడు. వాడు మనకు పగవాడైనాడు. పగతురపాదముల నాశ్రయించిన హీనుని చాళుక్యరాజకులవధువు సహింపదు. ఇక్కడ పుత్రస్నేహమునకు నలుసంతైన తావులేదు.

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా! ఇట్టి వింత వచనములు తమ నోటివెంట వెడలునని నేను ఊహింపలేకున్నాను.

శీలమహాదేవి—విఖ్యాతసాహసులైన కలివిష్ణువర్ధన మహారాజుల పట్టమహిషి, కీర్తిగరప్రభావుడైన విజయాదిత్యుని తల్లి వీరపత్నియని, వీరమాతయని గర్వించును. గుణగ! మల్లనివంటి కులద్రోహిని గన్నది ఈ శీలము గాదు. ఆ కులపాంసువు ఈ చాళుక్యరాజకులవధువు స్తన్యమును త్రాగలేదు.

గుణగ విజయాదిత్యుడు—తల్లీ! మీ వాక్యములను నేను వినజాలకున్నాను.

శీలమహాదేవి—వినలేకున్నచో – విజయుడా, వేంగీమహీరాజ్యమును నీ తమ్ముడగు హైహయునికి, నృపకామునికి పట్టముగట్టి, ఎందేని పొమ్ము! ఆ పంద నీ మామ అమోఘవర్షునివలె, అసమర్థుడవు గావున, రాజ్యమును త్యజించి, మునివృత్తి బూని, వనమునందు ప్రవేశింపుము. — వేంగీ త్యాగసింహాసనముపై కూర్చుండుటకు అర్హత లేదు నీకు.

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా! అమ్మా!

శీలమహాదేవి—నీకు విక్రమసాహసములు లేవు! కుమారభీముని చెఱవిముక్తుని జేసి రాజచాళుక్యకులప్రతిష్ఠలు నిలుపజాలని అసమర్థుడవు నీవు. తెలియదు నాకు! పతివిహీనయై పసదూలి అవమానమును భరింపజాలక శోకసముద్రమున మునిగియున్న వేంగాంబికకు-యువరాజపట్టమహిషికి దుఃఖోపశమనము గూడ చేయజాలని నిర్వీర్యుడవు. శౌర్యహీనుడవు. ప్రతిహతప్రతాపుడవు నీవు!

గుణగ విజయాదిత్యుడు—తల్లీ! నీవు వీరపత్నివి-వీరమాతవు—తల్లీ!

శీలమహాదేవి—విజయుడా! నీ సాహసవిక్రమములు, నీ శౌర్యప్రతాపములు, నీ బాహుబలము, నీ శస్త్రాస్త్రవిద్యలు, నీ రణకౌశలము-అన్నియు నిరర్థకములు.

గుణగ విజయాదిత్యుడు—అమ్మా!

శీలమహాదేవి—విజయా! నీ రాజనీతిమర్మజ్ఞత వ్యర్థమైనది! అమోఘవర్ష మహారాజు వట్టి భీరువు. కన్నరుడు దుష్టాత్ముడు. వంకిలుని యుపదేశమున, ముందు వెనుకల నారయక కుమారభీముని చెఱబట్టినారేగాని, నా రాతని శిరపూలనుగూడ వాడనీయజాలరు! రాష్ట్రకూటకులస్వామికి అంతటి ధైర్యసాహసములు లేవు. మంత్రి పురుషోత్తముని యాదేశమును వారు పాటించియుండరు. విజయా! సాహసాంకుడవు గమ్ము! చైత్రయాత్ర వెడలుము బలముల గూర్చుకొని. విజిగీషువై వేంగికి మరల మహావైభవదర్పములతో మరలి రాగలవు.

గుణగ విజయాదిత్యుడు—తల్లిగారి ఆశీర్వచనము అమోఘమై ఫలించును గాక-అమ్మా! మీ యాజ్ఞ.

శీలమహాదేవి—శీఘ్రంబ ప్రస్థానభేరి ప్రయోగించునట్లు ఆనతిమ్ము.

(సశేషము)

సంచలనం

"ప్రో. శా"

విశ్వశుభంకర విధ్యుక్త హోమ ధూమాబ్దవియత్తల మైనయపుడు
తృప్తవైశ్వానర దేదీప్యమాన శిఖాపవిత్రమహస్సు కలిగినపుడు
సచ్ఛాత్ర సువిమల స్వరనిర్గతోద్గీత వేదగానమ్ము విన్పించినపుడు
విన్యస్త హస్తార్ఘ్య వేళాకృతస్నాన సంధ్యాజపాధర్మసంధియపుడు
నిత్యహోమేంధనోద్యోగ నియత శిష్య-పాళి కాననాంతర మేగవలసినపుడు
లలిత లలితమ్ముగా మధురమధురమ్ము-గాగ సూర్యోదయమ్ము సంఘటితమయ్యె!

ఆ ప్రాతర్మృదుకాంతిలో జలకమై ఆమగ్నలజ్జాకళా
భిప్రాయాత్తవిముగ్ధ యౌవన మనఃప్రేమమ్ముతో నామె ది
వ్యప్రాయమ్మున కూలమెక్కినది నవ్యస్వచ్ఛతారుణ్యరే
ఖాప్రాశ్లిష్టమనోహరాంగక రహః క్రాంతిప్రభాపుంజమై.

తడిసిపోయినయట్టి తరుణిపయ్యెద చూచుకమ్ముల బలిమితో ఘర్షణపడ
మృదుపాదముల నది కదలనీయదు చీరె జీరాడి జీరాడి చిక్కుపెట్టి
తడిసిన తలకట్టు తనచేతి సవరింపులకె విననట్లుగా కొకిబికిపడ
ఆశ్లేషకోష్ణతకైన శరీరమ్ము స్నానశైత్యమ్ము ననాదరించె
నిత్యకర్మలలో నామె నియతిమీద-యౌవన మొక్కపెట్టుగా నడ్డుపడియె
ఆమె గౌతమమునిపత్ని ఆకుటీర-మందు సౌందర్యదేవతయా అహల్య.

ఎందఱు స్వఃకళాయువతు లీమునిపత్నికి లాస్యమిచ్చిరో
ఎందఱు మేనకల్ నడకయే యొక నాట్యముసేత నేర్పిరో
ఎందఱు రంభ లీతరుణి కేమసృణప్రణయాత్తు లిచ్చిరో
అందము లీమె వావిధికి నైనవి కా నవి అన్యస్పృష్టముల్.

ఆమె నవ్విన నవ్వులో అమరసుధలు-ఆమెపలికిన పలుకులో అమరశ్రుతులు
ఆమెనడచిన నడకలో అమరగతులు-శాపదష్టాప్సరఃకన్య తోపజేయు.

ఆ తళుక్కు-జూపులో యామినీప్రియశీతకిరణాల మించెను విరహవహ్ని
ఆ లౌల్యవేణిలో లేలిహానము నైగనిగ్యమ్ము మించెను నిస్తులతయు

ఆ సూక్ష్మకటిలోన హార్యక్షసౌందర్యమును మించిపోయెను నునుపుదనము
ఆ శ్రోణియుగములో అధిక సైకతభూములకు మించినది విశాలక్రమమ్ము
ఆ మృదులపాదములలోన నమరినయది-పద్మసౌందర్యమును క్రిందుపరచు మెఱుగు
ప్రకృతికి నవకమును దిద్దవచ్చునామె-ప్రకృతిలో కట్టుబడినది వక్రజగతి.
ఆమె తటిల్లత ఆమె మ-హామసృణమహేంద్రచాప మామె గిరిఝరీ
కోమల ఆమె పరిసరము-లామెకతమ్మున సౌబంగు నందినవేమో.

మౌనినాథుడు గౌతము డానతినిడ-ప్రాతరర్చనకై శుభ్రవారి దేర
తాను శౌచమ్ముకోసమై స్నానమాడి-పీకగల యౌవనము దాచలేకపోయె.
అత డెన్నాళ్ళుగ వేచెనో కనియెనో ఆ నవ్యలావణ్యభూ
షితమూర్తిన్ తలపోసెనో కలగెనో చిత్తమ్ము తత్సుందరీ
మతవిజ్ఞానముకోసమై వలచెనో స్పందించెనో బుద్ధి ని
ర్గతమోహప్రభచే, మహేంద్రు డత డర్చ్యస్వర్గధాత్రీపుడున్.

ఆమె తనువు కమండలువందు నీరు-నించి మోహనమ్ముగ లేచి నిలువబడియె
అతని నేత్రమ్ము లామెదృక్తతికి నియమి-తములయస్వాంతసదృశము లమలములుగ.
యౌవన మామె నాతని కటాక్షపరీక్షకు నిల్వబెట్టె, తా
నావివిధప్రభాత్తమునినాథుని పత్ని, అతండో నిత్యను
శ్రీవరణీయ యౌవన విశిష్ట మహిమ్ముడు, తా నహల్య, ఆ
దేవుడె యింద్రుడై యెదురుతెన్నులు చూచుటొ నిగ్రహించుటో?

ప్రతిఫలం

[కథానిక]

— 'జమదగ్ని' —

లెక్కల మాస్టారు వస్తున్నారు!

ఏ కుఱ్ఱాడూ కిటికీ వచ్చి తొంగిచూడలేదు. లోపల్లోపల గుసగుసలుకూడా ఏమీ లేవు. అందరూ ఎవరిచోట్లల్లో వారు కూర్చుని పుస్తకాలు తెరిచి సిద్ధంగా ఉన్నారు.

అప్పుడే మాస్టారు రానే వచ్చారు.

ఎదురుగుండా హోమ్‌వర్కు పుస్తకాలు పేర్చి పెట్టి ఉన్నాయి. ఆయన వాటిని చూడడంతో కాలక్షేపం చెయ్యలేదు.

'చెయ్యనివాళ్లు ఎవరు?' అని ప్రశ్న వేశారు.

సమాధానంగా ఇద్దరు నిలబడ్డారు. ఒకడు శ్రీమన్నారాయణ, రెండవవాడు గౌడ. వాళ్ళిద్దరూ మామూలుగా చెయ్యనివాళ్లే! తెలివితేటలకు తక్కువా అంటే ఏమీ కాదు. కాని చెయ్యకపోవడానికి పట్టిబద్ధకమే కారణం. ఈ విషయం వాళ్లకూ తెలుసు, ఆయనకూ తెలుసు. అయినా ఆయనకు కోపంరాలేదు.

లేచినవాళ్ళవంక చూసి 'మీలో ఎవరికైనా సందేహా లున్నాయా?' అన్నారు మాస్టారు.

ఎవ్వరూ లేచి నిలబడలేదు.

'అయితే ఈ లెక్క వేసుకుని చెయ్యండి' అని బోర్డు మీద ఒక లెక్క వ్రాశారు. అందరూ వేసుకుంటున్నారు. నిలబడిఉన్న శ్రీమన్నారాయణా, గౌడా మాత్రం ఒకరితో ఒకరు కీచులాడుకుంటున్నారు.

మాస్టారు క్లాసువంక తిరిగిచూశారు. ఇంకెవరికైనా అయితే కోపం వచ్చేదే! ఆయన మాత్రం శ్రీమన్నారాయణను పిలిచి లెక్క చదవమన్నారు. అతను చదివాడు.

'మనం ఏం కనుక్కోవాలి ఇందులో?'

'ఆన్సరు కనుక్కోవాలి సార్'

ఈ ముక్క అని ఒక్కమాటు శ్రీమన్నారాయణ క్లాసువంక చూశాడు. అందరూ నవ్వుతా రనుకున్నాడు పాపం! కాని వాళ్ళంతా లెక్క చేసుకుంటున్నారు. ఒక్క గౌడ మాత్రం వాడన్న మాటకు నవ్వుకుంటున్నాడు.

'ఏమోయ్! అంతేనా గౌడా?' అన్నారు మాస్టారు.

గౌడకు శ్రద్ధ లేకపోయినా భయమూ, భక్తీ ఎక్కువ. 'కాదు సార్! వైశల్యం కనుక్కోవాలండీ' అన్నాడు.

'దేని వైశల్యం?'

'భూమి వైశల్యం సార్'

'ఎటువంటి భూమి?'

'దీర్ఘ చతురస్రాకారపు భూమి సార్'

'ఏమోయ్! శ్రీమన్నారాయణా! నువ్వేమంటావ్? ఇదేనా కనుక్కోవాలిసింది?'

శ్రీమన్నారాయణ తెల్లమొహం వేశాడు. తెలియకకాదు. క్లాసు అంతా కాక పోయినా గౌడ కూడా తనతో కలిసి రాలేదని. అయితే ఏం చెయ్యగలడు?

'అవునండీ సార్!' అన్నాడు.

'లెక్కలో మనకు ఏమేమి ఇచ్చారు?'

'వైశాల్యం ఇచ్చారండి!'

'దేని వైశాల్యం?'

'భూమి వైశాల్యం ఇచ్చారండి'

'ఇంకా ఏమిచ్చారు?'

'పొడుగు ఇచ్చారండి!'

'అసలు ఇటువంటి భూమియొక్క వైశాల్యం ఏం చేస్తే వస్తుంది?' అన్నారు ఎదురుగుండా ఉన్న బల్ల చూపిస్తూ మాష్టారు.

'పొడుగునూ, వెడల్పునూ ఒకదానిచేత ఒకటి హెచ్చవేస్తే వస్తుందండి'

'కాబట్టి పొడుగూ, వైశాల్యమూ ఇచ్చినప్పుడు వెడల్పు కనుక్కోవాలంటే ఏం చెయ్యాలి?'

'వైశాల్యాన్ని పొడుగుచేత భాగించాలండి'

'ఇచ్చిన వైశాల్య మెంత?'

'ఇరవై అయిదు'

ఇప్పటికి క్లాసులో అందరూ లెక్క చేసేశారు.

శ్రీమన్నారాయణ చెప్పిన సమాధానానికి అందరికీ నవ్వువచ్చింది. కాని పైకి ఎవ్వరూ నవ్వలేదు.

'ఇరవై అయిదేమిటి?'

'మైళ్లు అండి'

ఈమాటు క్లాసు నవ్వు ఆపుకోలేకపోయింది.

'ఈ ఇరవై అయిదు మైళ్లు ఏమిటి?'

'వైశాల్యమండి!'

'వైశాల్యం చట్టి మైళ్లలో ఉంటుందా?'

ఇప్పటికి తెలిసింది శ్రీమన్నారాయణకు క్లాసు అంతా ఎందుకు నవ్వుతుంటున్నారో!

నాలిక కరుచుకొని 'ఇరవై అయిదు చదరపు మైళ్లండి' అన్నాడు.

'పొడుగు ఎంత?'

'ఆరుమైళ్ళ రెండుఫర్లాంగు లండి'

'అయితే ఏం చెయ్యాలి?'

శ్రీమన్నారాయణకు పౌరుషం వచ్చేసింది ఎందు కిట్లా ప్రతిదానికీ ప్రశ్న వేస్తాడని. ఈసారి తప్పు చెప్పకూడ దనుకున్నాడు. క్లాసుకీ, మాష్టారికీ కూడా తన తెలివితేటలు చూపించా లనుకున్నాడు. ఆలోచించాడు.

కాసే పుండి 'వైశాల్యాన్ని చదరపుఫర్లాంగుల లోకి మార్చుకుని పొడుగునుకూడా ఫర్లాంగులలోకి మార్చి ఆవచ్చిన పొడుగుచేత వచ్చిన వైశాల్యాన్ని భాగిస్తే వెడల్పు ఎన్నిఫర్లాంగులో తేల్తుందండి.'

'ఏరా అంతేనా గాడా?'

'అవునండీ!'

'అయితే ఇద్దరూ చకచకా చేసి చూపించండి' అని వీళ్లతో చెప్పి,మాష్టారు బోర్డుమీద మరొక లెక్క చేసి మిగతావాళ్లని చెయ్యమన్నారు.

ఆయన క్లాసువంక తిరగడంతోటే శ్రీమన్నారాయణ కూర్చునిఉన్నవాడు అమాంతం గానుంచున్నాడు.

ఈ మాటు మాష్టారికి కోపం వచ్చింది. కాని ఆయన తమాయించుకుని 'ఏరా గాడా! నువ్వు కూర్చుని లెక్క చేసి చూపించరా' అన్నాడు.

శ్రీమన్నారాయణకు పట్టరాని ఉక్రోషం వచ్చింది. గొడ తల వంచుకుని నవ్వుతూ లెక్క చేస్తున్నాడు.

శ్రీమన్నారాయణఆలోచన అంతా లెక్కమీద లేదు. ఈ మాష్టార్ని తిరిగి అవమానం చెయ్యక పెల్లాగా అని అతని బుఱ్ఱ లెక్కలేనన్ని పన్నాగాలు పన్నతోంది.

క్లాసులో మిగతావాళ్లు చాలామంది రెండోలెక్క చేసేశారు. కొందరికి సందేహాలు వస్తే ఆ సందేహాలు పోగొట్టేందుకు అనువైన ప్రశ్నలు వేసి వాళ్లచేతనే సమాధానాలు చెప్పించారు మాష్టారు. శ్రీమన్నారాయణ బుఱ్ఱలో ఇతేమీ దూరడమే లేదు. గాడమాత్రం మొదటి లెక్క చేసి మాష్టారిదగ్గరకు వచ్చాడు. ఆ లెక్క చేసిన విధానం చూసి మాష్టారు చాలా సంతోషించారు. 'గాడా! నీకు లెక్కల్లో ఫస్టుమార్కు వస్తుంది. నువ్వు కొంచెం శ్రద్ధగా చదివితే చాలు!' అని వాణ్ని ఉబ్బ చేసి 'నువ్వు ఇకనుంచీ ఆ అన్నయ్యపక్కన కూర్చొ

పోవు. ఇక్కడ కూర్చో' అని మొదటిబెంచీలో చోటు చూపించారు. లెక్కచేసినవాళ్లందరికీ పుస్తకంలో అభ్యాసంలో కొన్ని లెక్కలు గుర్తుపెట్టించి వాటి నన్నిటినీ క్లాసులో చెయ్యమని, ఇంకా చెయ్యని వాళ్లదగ్గరకు బయలుదేరారు. దామోదర్ లెక్కల పుస్తకం తెరిచేఉందికాని అతను బల్లకింద చెయ్యిపెట్టి వేరుసెనక్కాయలు తింటున్నాడు. మాస్టారు కుర్చీలోంచి లేచారనగానే చేతులు దులుపుకుని ఏమీ ఎరగ నట్లు రెండోలెక్క చెయ్యడం మొదలుపెట్టాడు. అత నిదివఱకు రెండుమూడుమార్లు ఆయనచేతిలో గట్టి దెబ్బలు తిని చదువుమీద శ్రద్ధవహించడం మొదలు పెట్టాడు. మాస్టా రతన్ని చూసీచూడనట్లు ఊరుకున్నారు. మూడోవరసలో నరసింహారావు మాస్టారి రాకను గమనించలేనంత తన్మయత్వంతో 'చోరాగ్రేసర చక్రవర్తి' అని ఒక పుస్తకం గోడకానుకుని చదువుతున్నాడు. మాస్టారు మరోరెండడుగులు వేసేసరికి 'చక్రవర్తి' ఎందుకనో పుస్తకం దింపి ఉలిక్కిపడి నించున్నాడు. వాడి కంగారు చూచేటప్పటికి మాస్టారికి జాలి వేసింది.

'పుస్తకం పూర్తిఅయిందా చక్రవర్తిగారూ' అన్నారు మాస్టారు.

ఈమాట విన్న కొందరు కుఱ్ఱాళ్ళు ఫక్కున నవ్వారు.

మాస్టారు ఏం చేస్తారో అని నరసింహారావు గడగడ లాడిపోతున్నాడు.

ఆయ నా పుస్తకం అతని చేతిలోనుంచి తీసుకుని 'ఎక్కడ సంపాదించావోయ్ ఈ పుస్తకం?' అన్నారు.

నరసింహారావు తడబడిపోతూ 'మా పేటలో లైబ్రరీలోదండి' అన్నాడు.

'నువ్వు లైబ్రరీకిగూడా వెళ్తా వన్నమాట! బాగుంది. అయితే మీ లైబ్రరీలో ఇవేనా పుస్తకాలు, ఇంతకన్నా మంచివి ఉంటాయా?'

నరసింహారావుకు కొంచెం ధైర్యం వచ్చింది.

'లేకేమండి! 'బర్మారాణి', 'చేసే నీ మొగుడు', 'రంకుల రాటం' ఇట్లాంటి గొప్పగొప్ప పుస్తకాలు చాలా ఉన్నాయండి.'

'ను వ్వివన్నీ చదివావా?'

'చదివా నండి'

అతనికి పుస్తకాలు చదవాలన్న కోరికా, పట్టుదలా ఉన్నందుకు మాస్టారికి సంతోషంవేసింది కాని ఇట్లాంటివి 'గొప్పగొప్పపుస్తకాలు' అనుకుంటున్నందుకు ఆయనమనస్సుకు కష్టంవేసింది.

'అయితే ఈ పుస్తకం నా కోకమాటు ఇయ్యి! ప్రస్తుతం నువ్వు ఆలెక్క చేసి చూపించు. క్లాసు అయింతర్వాత నాదగ్గఱకు ఒకమాటు రా! నీకు సరదాగా ఉంటే నా దగ్గర చాలా పుస్తకాలు ఉన్నాయి, ఇస్తాను, చదువుదుగాని' అని నాలుగోవరసలోకి వెళ్ళిపోయారు మాస్టారు.

నరసింహారావు స్తబ్ధుడైపోయాడు. మాస్టారు తన్ను వేళాకోళంచేస్తున్నారో, నిజంగానే అంటున్నారో గ్రహించలేకపోయాడు. భయంభయంగా లెక్క చెయ్యడం మొదలుపెట్టాడు.

నాలుగోవరసలో శ్రీమన్నారాయణ పుస్తకంలో లెక్క చెయ్యడం మానేసి మాస్టారి బొమ్మ వేస్తున్నాడు. పోలికలుగూడా కుదిరాయి. కాని ఆయన్ని అవమానం చెయ్యాలన్న కుదృష్టి ఉండడంవల్ల దానికి లేనిపోని అలంకారాలన్నీ పెట్టడంతో అది అయ్యవారుమాత్రం కాలేదు.

మాస్టారు దగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి శ్రీమన్నారాయణ అందరిమాదిరి కంగారుపడి పుస్తకం ముయ్యలేదు. మాస్టారు పుస్తకంతీసుకుని చూచారు. ఒక్కసారి క్లాసంతటికీ ఆ బొమ్మ చూపించి 'ఇ దెవరి బొమ్మరా?' అని ప్రశ్నవేశారు. ముందుబెంచీలో కూర్చున్న గాడ 'శ్రీమన్నారాయణాదండి' అన్నాడు. క్లాసు అంతా ఒక్కమాటు గొల్లుమన్నారు. శ్రీమన్నారాయణకు వాణ్ణి చావగొట్టేదామన్నంత కోపంవచ్చింది. కాని పక్కన మాస్టా రున్నారు. ఏంచెయ్యగలడు? మాస్టారు వాడి ముఖం చూచి 'అంత కోపం ఎందుకురా? వాడికి

తోచింది వాడు చెప్పాడు. నువ్వు చేశావు కాబట్టి నీది. పోనీ ను ప్వెవరి దంటావో చెప్పు!' అన్నారు. క్లాసుఅంతా మళ్లీ గొల్లుమన్నారు. దీంతో శ్రీమన్నారాయణకు మరింత కోపం వచ్చింది. ఏం చెప్పడానికీ తోచలేదు.

మాస్టారుగూడా ఆలోచిస్తున్నారు, వీణ్ని ఏంచేస్తే బాగుపడతాడా అని. తెలివితేటలు లేకపోయాయా అంటే ఆ లోప మేమీ లేదు. ఇంటిదగ్గర చదువుకు తగిన వాతావరణం లేదా అంటే అదీ కాదు. తండ్రి పెద్ద పేరుమోగిన జిల్లామునసబు. తల్లికూడా చదువుకున్నదే! తక్కిన పిల్లలందరూ వీడికంటే పెద్దవాళ్లు బాగా చదువుకుని అభివృద్ధిలో ఉన్నవాళ్లేనట! మరి వీడికే విపరీతప్రవృత్తి ఏమిటి? వీడికి చదువుమీద ఎందుకు ఆసక్తి లేకపోవాలి? ఈ చదువులో అనేక లోపాలు ఉండవచ్చుగాక! ఉన్న అవకాశాల్లో ఈ చదువే విద్యార్థుల మనస్సును ఆకర్షించేటట్లు తాను చెయ్యగలుగుతూనే ఉన్నాడే! ఎన్ని చేసినా వీడు మాత్రం మారడం లేదు.

ఇంతలో మాస్టారు ఆలోచన ఆపి 'ఏమోయ్ శ్రీమన్నారాయణా! ఏమంటావ్?' అన్నారు.

శ్రీమన్నారాయణ ఉలిక్కిపడ్డట్టయి చటుక్కున పుస్తకం మూసేశాడు. అటూ ఇటూ కూర్చున్న కుర్రాళ్ళు పొంగివస్తున్న నవ్వు ఆపుకోలేకా, మాస్టారేమంటారో అన్న భయంతో బయటికి నవ్వలేకా, ఉక్కిరి బిక్కిరి అవుతున్నారు. మాస్టారు వాళ్ళని గమనించారు గాని, అంతలో ఏ మాలోచన తోచిందో ఏమో, శ్రీమన్నారాయణను బోర్డుదగ్గరకుతీసుకుపోయి రంగు సుద్దముక్కలు ఇచ్చి 'నువ్వు ప్రస్తుతం లెక్కలు చెయ్యక్కర్లేదుగాని బోర్డుమీద నీ ఇష్టంవచ్చిన చక్కని బొమ్మ గియ్యి. ఏం?' అన్నారు. శ్రీమన్నారాయణ పుస్తకంలో ఏం చేశాడో మాస్టారికీ, అతనికీ, అతని పక్కనున్న విద్యార్థులకూ తప్ప ఎవ్వరికీ తెలియదు. మాస్టారిలా అనేటప్పటికి ఆ పక్కనున్న విద్యార్థులు 'ఇదెక్కడి మాస్టారురా' అని ఆశ్చర్యపడిపోయారు. మరే మాస్టరయినా ఆ పూట వాడు చేసిన పనికి పట్టరాని కోపం వచ్చి చావగొట్టేవాడు. ఈయనకూ కోపం వస్తుంది. ఈయనా అప్పుడప్పుడు విద్యార్థులను కొడతాడు. ఔషధప్రాయంగా ఉపయోగించే ఆ తాడనోపాయంలో ఆ విద్యార్థి సక్రమగతిలో పడతా డన్న అభిప్రాయం కలిగితేనే ఆపని జరుగుతుంది.

శ్రీమన్నారాయణ బొమ్మ గీస్తూనే ఉన్నాడు. తక్కిన విద్యార్థులు లెక్కలు చేసుకుంటున్నారు.

ఇంతలో గంట కొట్టారు. మాస్టారు లేచి క్లాసు దాటి గుమ్మంఅవతల అడుగుపెడుతూ 'శ్రీమన్నారాయణా! బడి విడిచిపెట్టాక నాదగ్గరకు ఒక మాటురా' అని చెప్పి వెళ్ళిపోయారు.

శ్రీమన్నారాయణ తదేకదీక్షతో తాను పుస్తకంలో గీసిన బొమ్మ మరింత అందంగా బోర్డుమీద వేశాడు. ఇందాకా మాస్టారికి సమాధానం చెప్పకుండా పుస్తకంలో ఏంపని చేశాడో ఆపనే అందరికీ తెలిసేటందుకు బోర్డుమీద స్పష్టంగా ప్రకటించాడు.

ఇం కెవరు పొరపాటుపడగలరు?

గుండ్రని అక్షరాలతో ఆ బొమ్మక్రింద 'లెక్కల టీచరు' అని చెక్కాడు.

౨

'లెక్కలటీచరు'గారు ఆ పూటంతా శ్రీమన్నారాయణనుగురించే ఆలోచించారు, శ్రీమన్నారాయణకు చదువంటే ఉన్న ఈ అశ్రద్ధకు కారణ మేమిటా అని. ఒక్క లెక్కలలోనే గాదు, ఎందులోనూ అతనికి తెలియకపోవడం లేదు. కాని దేన్నీ అతడు చదవనే చదవడు. చదువు కావాలన్న ఆస్థ లేకపోవడమేకాక ఎందుకన్న నిర్లక్ష్యంగూడా ఉన్నది. ఈ నిర్లక్ష్యం పోగొట్టడానికి ఏం చెయ్యాలి? ఇదీ ఆయనసమస్య.

ఆయన సుమారు ఆరేళ్లబట్టీ ఉపాధ్యాయ వృత్తిలో ఉండి వివిధమనఃప్రవృత్తుల్ని ప్రత్యక్షానుభవంతో పరిశీలించాడు. తాను చదువుకున్న మనస్తత్వ శాస్త్రాన్ని వృథాపోనియ్యకుండా ఆ విజ్ఞానం అభివృద్ధి పొందించుకోవడంతోపాటు ఆచరణలోగూడా పెట్టి అనేక క్లిష్టమనస్తత్వాల్ని పరిదిద్దగలిగాడు. అందుచేత ఆయనంటే భయంకన్నా గౌరవమే ఎక్కువ పాత

విద్యార్థులకు. అల్లరిపిల్లవాళ్ళకు ఆయనంటే హడలు. చదువుకునే పిల్లవాళ్లకు ఆయన దేవుడు. ఎంత అల్లరి వాడైనా ఆయనదగ్గర ఒక ఏడాది ఉండేటప్పటికి నిజమైన విద్యార్థి అయితీరుతాడు. ఇంత అనుభవమూ కూడా శ్రీమన్నారాయణవిషయంలో ఈ సంవత్సరం ఈ తరగతిలో ఎందుకూ పనికిరాలేదు.

అసలు మొత్తానికి ఈ సంవత్సరం ఈ తరగతిలో చాలామంది విద్యార్థులు ఆయనకు మొదట్లో పెద్ద సమస్యలుగానే కన్పించారు. వాళ్లందరూ శ్రీమన్నారాయణతోపాటు బయటస్కూళ్ళలోనుంచి వచ్చి అక్కడే చేరారు. వాళ్ళందర్నీ వివిధవిధాలుగా తా నెట్లాగో లొంగదీసి చదువంటే శ్రద్ధపుట్టించి వాళ్ళచేత అన్ని విషయాల్లోనూ సరియైన కృషి చేయించగలుగుతున్నాడు. కాని ఈ శ్రీమన్నారాయణే ఇంతవరకూ లొంగలేదు. ఏ యత్నం చేస్తే లొంగుతాడో బోధపడడమూ లేదు.

ఆయన సాధారణంగా ఎవ్వరినీ కొట్టడు. ఒక విషయం తెలియలేదని విద్యార్థికి తెలిసేటట్లు చెప్పడానికి ఎంత కష్టమైనా ప్రయత్నం చేస్తాడేకాని వినకొక్కని చిరాకుపడి కోపగించి ఇంతవరకూ ఎన్నడూ కొట్టలేదు. ఆక్లాసులో దామోదర్ ఒకమాటు దెబ్బ తిన్నాడు. అంతే! దాంతో వాడు లెక్కల్లో క్లాసంతటికీ మూడవవాడుగా ఉంటున్నాడు. ఆయనే క్లాసు టీచరు కాబట్టి తక్కిన విషయాలు గూడా కనుక్కుంటూ ఉంటాడు. తక్కిన మాస్టర్లందరూ అప్పటి నుంచీ దామోదర్ చూపుతున్న శ్రద్ధకు ఆశ్చర్యపడి పోయారు. మొదట్లో ఎందుకూ పనికిరాడనుకొన్న ఈ దామోదర్ యిట్లా ఎందుకు మారిపోయాడో ఇప్పటికీ ఎవ్వరికీ తెలియదు, వాడికీ లెక్కలటీచరుకూ తప్ప. రాజగోపాల్ దెబ్బలు తినలేదుగాని ఒకసారి చీవాట్లు తిన్నాడు. ఆ చీవాట్లు అతని మనస్సును ఎంత కలత పెట్టాయో, అపూట అతనికి ఎంతబాధ కలిగించాయో అతనికే తెలియాలి. కాని ఆ నాటినుంచీ ఈ నాటి వరకూ అతడు చదువు విషయంలో మాత్రం అశ్రద్ధ చెయ్యనే చెయ్యడంలేదు. కాని అల్లరిలో అమోఘం. ఒక్క లెక్కలటీచరు గారి క్లాసులో మాత్రం చెయ్యడు. ఆయనే అప్పుడప్పుడు 'ఏమోయ్! రాజగోపాల్! నువ్వు గూడా చచ్చుబడి పోతే క్లాసులో ప్రాణమే లేదోయ్! చదువుకు చదువూ ఉండాలి, అల్లరికి అల్లరీ ఉండాలి. పెద్దవాళ్లు అయ్యాక అల్లరి ఎవ్వరూ చెయ్యరు. ఇప్పుడన్నా చెయ్యకపోతే ఎట్లా చెప్పు?' అంటూవుంటారు. ఏమన్నా ఆయనక్లాసులో మాత్రం అతనెన్నడూ చదువు తప్ప మరో విషయం ఎత్తుకోడు. గౌడ దెబ్బలూ తిన్నాడు, చీవాట్లూ తిన్నాడు. దాని కనుగుణంగా మారనూ మారాడు. ఇంచుమించు క్రమగతిలోనే ఉన్నాడు. కాని అప్పుడప్పుడు మళ్లీ వెనకడుగు వేస్తూ ఉంటాడు.

ఇట్లాగే ఇంచుమించు తక్కినవాళ్ళందరూ కూడా ఆయన అనుకున్న దారిలో పడ్డారు. ఇక ఎటు వచ్చీ ఆయనదృష్టి పడీకూడా ఏ మాత్రమూ మార్పు పొందనివాడు శ్రీమన్నారాయణే! అయితే అతనింత వరకూ ఆయనచేతిలో దెబ్బలు మాత్రం తినలేదు. ఆ ఉపాయం కూడా ప్రయోగిస్తే ఏమైనా మారుతాడో ఏమో!

ఈరోజుల్లో విద్యార్థు లనబడేవాళ్లల్లో చాలా మందికి వాళ్లు ఎందుకు బడికి వస్తున్నారో వాళ్లకే తెలియదు. పంపించే తలిదండ్రుల్లో ముప్పాతిక మందికి తమ పిల్లలు పెద్దవాళ్లయి ఉద్యోగాలు సంపాదిస్తారన్న ఆశ తప్ప మరొకటి లేదు. మిగతా పాతికమంది మిక్కిలి సంపన్నగృహస్థులై తమతమ పిల్లల్ని అదుపాజ్ఞల్లో పెట్టుకోలేక బడికైనా పోతే వీళ్ల ఇబ్బంది కొంత తగ్గుతుందని పంపుతూ వుంటారు. చదువు కేవలం విజ్ఞానం కోసం, మానవునకు దాన్ని ఆర్జించడం అవశ్యకర్తవ్యం అన్న అభిప్రాయంతో తల్లిదండ్రులూ విద్యార్థులూ ఏకోన్ముఖులై బడిని ఉపయోగించుకునే వారు ఎక్కడో నూటికి ఒకటే అరా ఉంటారేమో! ఒకవేళ అట్లాంటివాళ్లు కొంత ఎక్కువే ఉన్నా వాళ్లకా విషయంలో తోడ్పడే సాధకాలలు అసలే లేవు. ఉపాధ్యాయులకు సరియైన అవకాశాలుయివ్వక పోవడం వల్లనేం, ఇచ్చినా ఉపయోగించుకోగల తాహతు

లేనివాళ్లు ఉపాధ్యాయ వర్గంలో చెలామణి అవుతూ ఉండడం వల్ల నేమి ఈనాడు భారత విద్యార్థి లోకానికి జరుగుతూ ఉన్న అపకారం ఇంతా అంతా కాదు. అసలే మన దేశం బానిసదేశం. అందులో నిరుపేద స్థితి. ఈస్థితిలో చదువుకోడానికి వచ్చే కొద్దిమందికీ మనం అన్యాయం చేస్తే దీని ఫలితం తరతరాలా మన దేశంలో భావిప్రజలు అనుభవించవలసి వస్తుంది. తన జీవితంలో తనకు తెలిసినంతవరకు తా నట్లాంటి అన్యాయానికి పాల్పడగూడదు.

శ్రీమన్నారాయణ ఎందుకు చదువుకోవడం లేదు? అతడు అతని తల్లిదండ్రులకు కడసారి బిడ్డ. అందుచేత గారాబం ఎక్కువ. చదువుకున్న కుటుంబంలో పుట్టాడు గదా, ఇంటికి దగ్గర చదువుకు తగిన వాతావరణం ఉన్నదిగదా, చెప్పితే, బోధపరిస్తే దారికి వస్తాడేమో అన్న ఉద్దేశంతో తా నిదివరకు అనేక పర్యాయాలు చెప్పడం అయింది. ప్రత్యేకంగా అతన్ని దగ్గర కూర్చోబెట్టుకొని కథలూ కబుర్లూ చెప్పి, ఇల్లాంటి అనేక విషయాలు నువ్వు చదువుకోవచ్చు, వాటిని చదువుకోడానికి భాషా పరిజ్ఞానం కావాలి. అందుచేత తెలుగూ, ఇంగ్లీషూ శ్రద్ధగా చదువు' అని చిలకకి చెప్పినట్లు చెప్పాడు. అతనికి అందుబాటులో ఉండే చిన్నచిన్న పుస్తకాలు అనేకం లైబ్రరీలో నుంచి తీసి ఇచ్చాడు. లెక్కలు, సైన్సు ఇట్లాంటివి మూలసూత్రాలైనా తెలియకపోతే భావిజీవితంలో కలిగే కష్టనష్టాలన్నీ వివరించి చెప్పాడు. అన్నయ్యల ఆదర్శం చూపించి నువ్వు వాళ్ళకంటే ఎందుకు తక్కువైపోవాలి అని పౌరుషం కలిగించాడు. అయినా లాభం లేకపోయింది. ఇప్పుడేం చెయ్యాలి? ఇతని తెలివితేటలు చదువుగాని, మరొక వ్యాసంగం గాని ఏదైనా నిర్మాణాత్మకమైన కార్యక్రమంలో పడితే దేశానికి తప్పక ఉపయోగిస్తాయి. ఈ ఉత్సాహాన్నీ, ఈ యుక్తకరత్తాన్నీ పసితనంలో ఆనకట్టవేసి క్రమగతిలో నడిపించకపోతే ఇదంతా ఏ మోసంలోనో, దొంగతనంలోనో పరిణతి పొంది లోకాపకారకం అయిపోతుంది. ఇతన్ని లొంగదియ్యడానికి ఒకే ఒక మార్గం ఉన్నది. ఇంకా ఉపేక్షవహించి ప్రయోజనం లేదు. అతని కేవిధంగానైనా చదువుమీద శ్రద్ధ కలిగించడమే ముఖ్యలక్ష్యమయితే దాన్ని సాధించడానికి దెబ్బలైనా ఇచ్చి తీరవలసిందే!

ఇంతలో ఒంటిగంట బెల్లు కొట్టివేశారు.

పిల్లలందరూ ఎక్కడివా రక్కడికి వెళ్ళిపోతున్నారు. లెక్కల మాస్టారు ఉపాధ్యాయుల గదిలో శ్రీమన్నారాయణకోసం పావుగంటపైగా ఎదురుచూచి ఇవే ఆలోచనలతో ఇంటికి వెళ్లిపోయారు.

3

శ్రీమన్నారాయణ ఆమధ్యాహ్నం బడికివెళ్లాడో లేదో కాని లెక్కలమాస్టారు అతన్ని కలుసుకోవడం మాత్రం పడలేదు.

మర్నాడు లెక్కల క్లాసులోకి శ్రీమన్నారాయణ వచ్చాడు. అతన్ని ప్రత్యేకం పిలిచి 'వాళ్లందరూ ఒకటి. నువ్వొక్కడివీ ఒకటి! నీకివ్వాళటినుంచీ ప్రత్యేకంగా లెక్కలు చెప్తాను. పుస్తకం తెచ్చుకో!' అన్నారు. శ్రీమన్నారాయణ వెళ్లి పుస్తకం తెచ్చుకున్నాడు. మాస్టారు ఒక మాదిరిలెక్క చెప్పి అట్లాంటి లెక్కలు అరడజను చూపించి వాటిని చెయ్యమన్నారు. శ్రీమన్నారాయణ చేస్తున్నట్లు కూర్చుండగా లెక్కల మాస్టారు తక్కిన క్లాసంతకూ క్రొత్తపాఠం చెప్పారు.

పీరియడు ఇంకా పదినిమిషాలు ఉందనగా శ్రీమన్నారాయణదగ్గరకు వచ్చారు. పుస్తకం చూశారు. రెండు లెక్కలు రైటు చేశాడు. ఇకామీద పుస్తకంలో లెక్కలు చెయ్యలేదు. చిన్నటిమాదిరి బొమ్మలూ వెయ్యలేదు. క్లాసులో తన స్నేహితులకూ, బళ్లో తనకు అత్యంతం ఇష్టులైన మాష్టర్లకూ తాను పెట్టుకున్న ముద్దుపేర్లన్నీ ఒక్కొక్కటే అతిసుందరంగా అలంకరించి వ్రాశాడు. ఆమీద పెన్సిలూ, పెన్నూ రెండూ జోడించి పిచ్చిగీతలు గీస్తున్నాడు. ఆ స్థితిలో పుస్తకం మాస్టారిచేతిలోకి వచ్చింది.

మాస్టారు తాపీగా శ్రీమన్నారాయణముఖంవంక చూచాడు. అతను మెల్లగా భయంనటిస్తూ లేచి నిల్చున్నాడు.

క్లాసులో నలభైమందికీ పం(దెండుమందికూడా లేరు. ఒక్క అరడజనుమందికి శ్రీమన్నారాయణతో సంపూర్ణాంగీకారం కుదిరిపోయింది. ఆ అరడజనుమందీ వీలు చిక్కితే లెక్కలటీచరును పట్టుకుని కొట్టాలన్న నిశ్చయానికికూడా వచ్చారు. తక్కినవాళ్లల్లో చాలామందికి ఈయనబాధ అయితే తప్పించుకోవాలని ఉన్నదికాని ఈడి ప్రసంగం మరెవరైనా వింటే క్లాసంతటినీ ఏం చేస్తారో అన్న భయంతో దిక్కులు చూస్తున్నారు.

ఇంతలో గౌడ చటుక్కున లోపలికి వచ్చాడు.

శ్రీమన్నారాయణ తన చోట్లో తాను ఏమీ ఎరగనట్లు కూర్చున్నాడు. రెండునిముషాలసేపు క్లాసు అంతా అతినిశ్శబ్దంగా ఉంది. శ్రీమన్నారాయణ గుమ్మంవైపు చూచి 'వాడగ్గర వేళాకోళా లాడతావా!' అని గౌడను వీపుమీద ఒక్క చఱుపు చరిచాడు. ఆ దెబ్బ మోత ఇంకా ఆగలేదు, కాని హిస్టరీమాస్టారు లోపలికివచ్చేశారు. శ్రీమన్నారాయణ గౌడను కొట్టింది ఆయన చూచాడుకూడా! కాని ఆయన ఆవిషయంలో ఏమీ జోక్యం కలిగించుకోలేదు.

౪

ఆరోజల్లా లెక్కలటీచరు మనస్సులో చాలా బాధపడ్డాడు. శ్రీమన్నారాయణను బాగుచెయ్యాలన్న ఉద్దేశంతో అతన్ని కొట్టక ముందు ఎంత బాధపడ్డాడో దానికి రెట్టింపు అనుభవించాడు, అతని విషయంలో ఏం చెయ్యాలో తోచక. హెడ్మాష్టరు చెప్పినదానికి అతడు ఏమీ లెక్క చెయ్యనేలేదు. నిబంధనలప్రకారం విద్యార్థిని జరిమానా వేసిగాని, క్లాసులోనుంచి బైటకు పంపించిగాని మామూలుమాష్టరు శిక్షించవచ్చు. దెబ్బలు కొట్టి శిక్షించడానికి ఒక్క హెడ్మాష్టరుకే అధికారం ఉంది. వాణ్ని వీణ్ని కొట్టినా పర్వాలేదుగాని జిల్లామునసబు కొడుకును కొట్టితే! ఒకవేళ ఆయన ఏమైనా చర్య తీసుకునే సందర్భంలో హెడ్మాష్టరు తనకేమీ సహాయకారి కాలేదు. ఇదీ ఆరేళ్ల అనుభవం ఉండి విద్యార్థిని కొట్టడం తప్పుగా భావించి తప్పనిసరైతేనే దాన్ని ప్రయోగిస్తాడన్న విశ్వాసం విద్యార్థులకే కలిగించిన ఉపాధ్యాయుణ్ని తన గదిలోకి పిలిపించి హెడ్మాష్టరు చెప్పింది.

లెక్కలటీచరు మనస్సులో పడ్డ బాధ అంతా శ్రీమన్నారాయణను ఎట్లా బాగుచెయ్యటమా అనేగాని దీన్నిగురించి కానేకాదు. వాణ్ని మళ్ళీ కలుసుకుందామనుకున్నాడుగాని ఆయనకు అతను కనబడనేలేదు. హెడ్మాష్టరు ఆయనతో చెప్పిన విషయం ఎట్లా ఊహించాడో ఏమో వాడుమాత్రం పట్టపగ్గాలు లేకుండా విద్యార్థులతో సరాగాల్లో ఉన్నంతసేపూ రెచ్చిపోయాడు. అవును, జిల్లామునసబు కొడుకాయె! ఏంచేసినా చెయ్యగలడు. తక్కినమాష్టర్లకూ అదేభయం. వాడేంచేసినా ఏమీ అనరు. దారినిపోయే తద్దినాన్ని ఆహ్వానించుకునే ఈయనకుతప్ప వాడి విషయం ఇతర్లకేం పట్టింది?

తండ్రి ఊళ్ళో లేకపోవడంవల్ల శ్రీమన్నారాయణ జరిగిన విషయానికి అనేకఅబద్ధాలు జోడించి తల్లితో చెప్పాడు. వినయవతియైన ఆ తల్లినుంచి శ్రీమన్నారాయణ దౌర్జన్యానికి ఆసరా ఏమీ లభించకపోగా ,చీవాట్లుగూడా తగిలాయి. అయినా అతని దౌష్ట్యంమాత్రం చప్పబడలేదు.

మర్నాడు ఉదయం మొదటి పీరియడ్ లెక్కలు. శ్రీమన్నారాయణ చాలా హుషారుగా బడికి వెళ్లాడు. క్లాసులోకి వెళ్లడంతోటే తాను చెయ్యదలచుకున్న పని పిల్లలకందరికీ చెప్పాడు. కొందరు అట్లా చెయ్యడం మంచిదికాదన్నారు. మాస్టారికి కోపం వచ్చి అందర్నీ పట్టుకు కొట్టుతారేమో అన్నారు కొందరు. శ్రీమన్నారాయణతో పూర్తిగా ఏకీభవించిన పెద్దకుర్రాళ్లు 'అందర్నీ కొట్టడం మాటలా ఏమిటోయ్! నిన్న ఒకణ్ని కొట్టినందుకే చీవాట్లు తిన్నాడు. ఇవ్వాళ ఏమీ చెయ్యలేడు. మనస్సులో కుళ్లికుళ్లి చస్తాడు. వాణ్ణి అట్లా ఏడిపించాల్సిందే! లేకుంటే వాడి కంత పొగరా! ఈ దెబ్బతో మళ్ళీ ఎవణ్నీ చెయ్యిచేసుకోడు. చేసుకున్నాడా, ఇంకే ముంది, బలే జల్సా! స్కూలు స్కూలు అంతా మునసబు దగ్గరకే వస్తుంది. శ్రీమన్నారాయణా! ఈ పని నువ్వు చెయ్యి! నీకే

మళ్ళా పాక్కారంటే తగిన శాస్తి చేసే బాధ్యత మాది' అని అతనికి హామీహారూ ఇచ్చారు, ధైర్యమూ చెప్పారు. ఇక శ్రీమన్నారాయణకు పట్టలేనంత సంతోషం కలిగింది. తక్కిన కుర్రాళ్లు కుక్కిన పేలల్లే నోరు కదపలేదు.

రెండో బెల్లు పూర్తికాక ముందే శ్రీమన్నారాయణ తాను చెయ్యదలచుకొన్న పని చేసేశాడు. వాళ్ళ క్లాసు గది ఒకమూల ఉండడంవల్ల వాడు చేసిన పని తక్కిన మాస్టర్ల కెవరికీ చూసే అవకాశం కలగక పోయింది.

మూడో బెల్లు కూడా కొట్టారు. లెక్కల మాస్టారు మామూలుగా సుద్దముక్కలూ, డస్టరూ పుచ్చుకొని పాఠం చెప్పే మనస్థితితో సరాసరి క్లాసులోకి వచ్చి కుర్చీలో కూర్చుని హాజరుపట్టీ వెయ్యడానికి పూనుకున్నారు. పేర్లు పిలుస్తుంటే అక్కడక్కడ కొంచెం గుసగుసలూ, నవ్వులూ వినవచ్చాయి. మాస్టారు తల ఎత్తేటప్పటికి అంతా నిశ్శబ్ద మయిపోయింది. హాజరు పట్టీ వెయ్యడ మయ్యాక శ్రీమన్నారాయణను పుస్తకం తెమ్మన్నారు మాస్టారు. జంకూ గొంకూ లేకుండా శ్రీమన్నారాయణ పుస్తకం తెచ్చాడు.

'నిన్న చెయ్యని లెక్కలు పూర్తి చేశావా!'

'లేదండి'

'ఇందుకే నిన్న కొట్టింది, ఇవ్వాళ మళ్ళీ కొట్టుతున్నదీని' అంటూ మాస్టారు గట్టి లెంపకాయ ఒకటి అంటించారు.

శ్రీమన్నారాయణకు కళ్ళల్లో నీళ్ళు కాదు, కాలికింద నేలకూడా గిరగిరా తిరిగిపోయింది. హెడ్మాష్టరు చెప్పినా ఈయన ఇట్లా ఎట్లా కొట్టగలుగుతున్నాడో అతని కేమీ బోధపడలేదు. వెంటనే అతనికి హెడ్మాష్టరు చెప్పారని తాను విన్నది అబద్ధమని తోచింది. ఆయనగూడా ఈయనతో కలిస్తే ఇక తన ఆట లేమీ సాగవనిపించింది. ఈ సందర్భంలో అమ్మ పెట్టిన చీవాట్లు జ్ఞాపకం వచ్చాయి. దాంతో శ్రీమన్నారాయణ మనిషి సగానికి సగం అయిపోయాడు. అనుకున్న దొకటి, అయిం దింకొకటి! ఇంకేం చెయ్యగలడు ?

'ఇప్పుడైనా చేస్తావా, మరొకటి కావాలా ?'

కళ్ళనీళ్లు తుడుచుకుంటూ 'చేస్తానండి' అని ఎట్లా అనగలిగినాడో ఏమోకాని అనడం మాత్రం అన్నాడు. మాస్టారిస్తున్న పుస్తకాన్ని వణుకుతున్న చేతుల్తో అందుకొని తన చోట్లో లెక్కలు చెయ్యడానికి కూర్చున్నాడు. కాని అతని గుండెలు ఇకముందేం జరుగుతుందో అని గుభేలు గుభేలు మంటున్నాయి.

అతనితో ఏకీభవించిన అరడజనుమంది కుర్రాళ్లూ అంతకుముందే అణగారిపోయి పుస్తకాలు తెరుచుకొని సిద్ధంగా కూర్చున్నారు. నాయకుడు లొంగిపోయిన సైన్యంకత అయింది వాళ్ల పరిస్థితి.

మాస్టారు కొత్తపాఠం చెప్పడానికి బోర్డువంకకు తిరిగారు.

చూసేగా ఆయనకు అమితమైన ఆశ్చర్యమూ, బాధా ఒక్కమాటుగా కలిగాయి. ఆయన మళ్ళీ క్లాసు వైపు తిరిగి, చేతిలో డస్టరు బల్లమీద పడవేసి కుర్చీలో కూర్చుండి పోయాడు. ఒక్కసారి నుదుటిమీద చెయ్యి వేసుకొని ఒక్క సెకండుకాలంలో ఏదో ఆలోచించాడు. కాని ఆయన తన మనస్సులో కలిగిన ఏభావాన్నీ ముఖంమీద ప్రకటించలేదు. చిరునవ్వు నవ్వుతూ 'ఇవ్వాళ మీకు పాఠం చెప్పను! ఈ పీరియడు కులాసాగా కాలక్షేపం చేద్దాము. అయితే దానివల్ల కూడా మనకు కొంత ఉపయోగం ఉండాలి. అంచేత ఏదో ఒక విషయాన్ని గురించి మనలో మనం చర్చించుకుందాము. ఈ సభకు నేను అధ్యక్షుణ్ణిగా ఉండను. నేను గూడా ఒక సభ్యుణ్ణిగా మీతోపాటు కూర్చుంటాను. మీరందరూ కలిసి ఒక విద్యార్థి పేరు చెప్పండి. అతన్ని అధ్యక్షుణ్ణిగా ఎన్నుకుందాము. విషయం మాత్రం నేను చెప్తాను. దాన్నిగురించి అందరూ ఎవరికి తోచింది వారు మీకు మాస్టరయిన నేను యిక్కడ ఉన్నాననిగానీ, ఇది బడి అనిగానీ సంకోచించకుండా మీ మనస్సులో ఉన్నదున్నట్టు చెప్పెయ్యాలి! ఏమంటారు? ముందు అధ్యక్షుని పేరు చెప్పండి!' అన్నారు.

ఈమాటలు చాలామంది విద్యార్థుల చెవుల్లో పడ్డాయన్న మాటేగాని వాళ్ళకు నిజంగా అవి వినబడలేదు. ఈయన ప్రవర్తనకు వాళ్లంత నిర్ఘాం

తన్మయులై పోయి తామున్న దెక్కడో కూడా తెలియని స్థితిలో పడిపోయారు. చిన్న ఒకరిద్దరు పెద్ద కుర్రాళ్లు కూడా 'ఇది ఇంకెందుకో పెద్ద ఎత్తు వేస్తున్నారురా బాబోయ్' అని అనుకొని నోరు మెదపకుండా తలలు వంచుకు కూర్చున్నారు. ఇదంతా తనమీదే విరుచుకు పడుతుంది, తప్పదు అని శ్రీమన్నారాయణ అణువణువూ గజగజలాడిపోతున్నాడు.

ఎవరిపేరో ఒకరిపేరు చెప్పమని నవ్వు నవ్వని ప్రతివాణ్ణీ అడుగుతూ అయిదు నిమిషాలు గడిపారు మాస్టారు. కాని ఎవ్వరూ చెప్పలేదు.

'అయితే అదికూడా నేనే చెప్తాను. ఈ సభకు శ్రీమన్నారాయణ అధ్యక్షత వహిస్తే చాలా బాగుంటుంది. మీ అందరికీ అంగీకారమేనా?'

దీంతో క్లాసులో ప్రతి వాడికీ మరీ హుషారెత్తింది. అయిన మనస్సులోతు గ్రహించే శక్తి ఆ పిల్లలకేం ఉంటుంది పాపం!

'నేను నా తరఫునా, ఫోర్తుఫారం విద్యార్థులందరి తరఫునా, శ్రీ శ్రీమన్నారాయణ గారిని అధ్యక్షత వహించవలసిందిగా ప్రార్థిస్తున్నాను'.

శ్రీమన్నారాయణ కూర్చునే తల వంచేసుకున్నాడు. 'మీరు మరొకవిధంగా చెయ్యడానికి వీలులేదు! మా ప్రార్థనను అంగీకరించక తప్పదు' అంటూ మాస్టరతన్ని రెండుచేతుల్తోనూ లేవదీసి తీసుకవచ్చి కుర్చీలో కూర్చోబెట్టారు. శ్రీమన్నారాయణకు తరుము కొని తరుముకొని దుఃఖమూ వస్తోంది, ఒకపక్క కొద్దిగా సంతోషం లాంటి దేదోకూడా కలుగుతోంది. కుర్చీలో కూర్చున్నాడన్న మాటేగాని ఇంతకూ తలయెత్త లేక పోతున్నాడు.

'ఈనాడు మనకు చర్చనీయాంశం ఈ బోర్డు మీద ఉన్నదానికి సంబంధించిందే! అందుచేత దాన్ని అధ్యక్షులవారు సభకంతకూ ఒకమాటు చదివి వినిపిస్తారు.' అని అంటూ చిట్టచివరి పంక్తిలో విద్యార్థులపక్క బల్ల మీద కూర్చున్నారు.

శ్రీమన్నారాయణ ఇంకా తల ఎత్తలేదు. అతని కేం చెయ్యాలో ఏమీ తోచడంలేదు.

'అధ్యక్షుల వారు ఆలస్యం చేస్తే వీల్లేదు. మనకున్న వ్యవధి చాలా తక్కువ' అని మాస్టారు మళ్ళీ హెచ్చరించారు.

ఇప్పటికి క్లాసులో చాలామందికి దిక్కు తెలియనితనం పోయి జరుగుతున్న దేదో తెలుసుకునే స్థితి వచ్చింది.

'ఇంకా లేవరేం అధ్యక్షుల వారు?' అని మాస్టారు ఇంకోమాటు అనడంతో క్లాసు అంతా ఒక్కమాటు నవ్వారు. దాంతో శ్రీమన్నారాయణకు లేవక తప్పిందికాదు. కాని అతను బోర్డువంకకు చూడలేక పోతున్నాడు.

'అవసరమని తోస్తే అధ్యక్షుల వారు దాన్ని చదవడానికి ఎవరి సహాయమైనా పుచ్చుకోవచ్చు. పోనీ నన్ను చెయ్యమంటారా?'

శ్రీమన్నారాయణ చచ్చేటంత సిగ్గుతో అంగీకారసూచకంగా తల ఆడించి వంచేసుకున్నాడు.

మాస్టారు చదివారు.

'లెక్కల మాస్టారూ!

మీరు మమ్మల్ని ఇకముందు కొట్టినట్లయితే మేము మిమ్మల్ని కొట్టగలము.

ఫోర్తు ఫారమ్ విద్యార్థులు'

దీన్ని చదివేసి మాస్టారు ఊరుకోలేదు.

'ఇల్లా ఉన్న విషయాన్ని గూర్చి సభ్యులు మాట్లాడలేరేమో అని నాకు అనుమానం కలుగుతోంది. దీన్ని కొంచెం స్పష్టంచేసి మరొక విధంగా చెప్తాను. 'ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థిని కొట్టవచ్చునా, కొట్టకూడదా?' విషయాన్ని ఈ విధంగా నిర్ణయించుకుంటే అందరికీ అందుబాటులో ఉంటుం దనుకుంటాను. కాని మరొక విషయం మనవి చెయ్యాలి. అధ్యక్షులవారు కేవలం ముఖావం వహించి అంతపనీ నాచేతే చేయిస్తున్నారు. ఇకమీద చేసేమీ చెయ్యను కాబట్టి అధ్యక్షుల వారు ఉత్సాహంతో ఈ సభను కొనసాగిస్తారని ఆశిస్తున్నాను'.

ఈ మాటలు విని క్లాసంతా మళ్ళీ ఒక మాటు గొల్లుమని నవ్వారు. ఈ మాటు శ్రీమన్నారాయణకు

గూడా నవ్వొచ్చింది. అతని కిప్పటికి పోయిన ధైర్యం కూడా క్రమక్రమంగా వచ్చి చేరుకుంది.

శ్రీమన్నారాయణ లేచి నిల్చుని 'ఈ విషయంలో ముందు మాస్టారు వచ్చి మాట్లాడితే బాగుంటుం దనుకుంటాను' అంటూ సగం సగం మాటలు మింగుతూ అన్నాడు.

'ఇప్పుడు నేను మాస్టర్నికాను. నేనూ మీలో ఒకణ్ణి. కాని అసలు ప్రస్తావన తెచ్చింది మీరు కాబట్టి, మీచర్చ అంతా విన్నాక సభ పూర్తిచేసిం తర్వాత నా ఉద్దేశాలు నేను చెప్తాను' అని ఊరుకున్నారు మాస్టారు.

తర్వాత విద్యార్థులు ఒకరొకరే వచ్చారు. కొందరేమీ చెప్పలేక 'అధ్యక్షా! సోదరులారా! ఇవాళ విషయం ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థిని కొట్టవచ్చునా కొట్టగూడదా అనునది. నా అభిప్రాయం కొట్టగూడదు అని. ఇంతటితో నేను విరమిస్తున్నాను'' అని మాత్రం చెప్పి వెళ్లిపోయారు. మరికొందరు ఎంత బలవంతం చేసినా వాళ్ల చోటుల్లోనుంచే కదలలేదు. చివరకి కొట్టవచ్చునని ఇద్దరున్నూ, కొట్టగూడదని నలుగురున్నూ వాళ్ళకు వాళ్లకు తోచిన కారణాలతో కొంచెం సేపు మాట్లాడారు. కొట్టగూడదని చెప్పినవాళ్లు ఇంచుమించు ఇదివరకు శ్రీమన్నారాయణ క్లాసులో చెప్పిన ఉపన్యాసపు సారాంశమే వెలిబుచ్చారు. కాని వాళ్లందరూ కూడా లెక్కల మాస్టారు చాలా బాగా చెప్తారనీ, కొట్టడం మానేస్తే ఇంకా చాలా బాగుంటుందనీ సలహా యిచ్చారు. కొట్టవచ్చునని చెప్పినవాళ్లు మాస్టరు లెక్కలమాస్టరు లాంటివాడైతేనే కొట్టవచ్చునన్నారు. అంటే వాళ్ల ఉద్దేశ్యం చెప్పినపాఠం చదవక అశ్రద్ధచేస్తే తప్పకుండా కొట్టవచ్చునని. సభను ముగిస్తూ శ్రీమన్నారాయణకూడా రెండు ముక్కలు చెప్పాడు. 'ఏమీ చేతకాని నన్ను మాస్టారు అధ్యక్షుణ్ణిగా ఉండమన్నారు. ఇందులో నే నేమైనా తప్పులు చేసిఉంటే వాటి నన్నిటినీ ఆయన క్షమిస్తారని అనుకుంటున్నాను.' అని తన చోటులోకి పోయి కూర్చున్నాడు.

ఇంతలో రెండిటి పిరియడు అయిపోయింది. తర్వాత పిరియడు మాస్టా రింకా రాలేదు. లెక్క మాస్టారు క్లాసును మానిటరు కప్పగించి హెడ్మాస్టరు దగ్గరికి వెళ్ళారు.

క్లాసులో అందరూ తలకొకవిధంగా అనుకున్నారు. హెడ్మాస్టరుతో కొందరిమీద రిపోర్టు చేస్తాడనీ, శ్రీమన్నారాయణను బళ్లోనుంచి పంపించేస్తాడనీ ఇట్లాగే ఏవేవో అనుకున్నారు. శ్రీమన్నారాయణమాత్రం అయ నటు వెళ్లిందే తడవుగా దస్తరు పుచ్చుకుని బోర్డంతా శుభ్రంగా చెరిపేశాడు. 'ఇంత మాత్రానికేనా అన్ని కబుర్లు' అని వెళాకోళంచేసిన ఒకరిద్దరి ముఖాలకూ ఆ దస్తరుతో వెల్ల వేశాడు కూడా.

ఇంతలో మళ్లీ లెక్కల మాస్టారే వచ్చారు.

ఆయన కుర్చీలో కూర్చుని చెప్పిన మాట లివి:

'ఇవాళ ఈ పిరియడుకూడా నేనే తీసుకుంటాను. ఈ విషయం చెప్పిరావడానికే నేను హెడ్మాస్టరుదగ్గరకు వెళ్లాను.

నేను ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ప్రవేశించి ఇప్పటికి ఆరు సంవత్సరా లైంది. అప్పటినుంచీ ఇప్పటివరకూ నా ప్రయత్నం అంతా నిజమైన ఉపాధ్యాయుణ్ణిగా పనిచేయడానికే! కాని, నిజమైన ఉపాధ్యాయుడంటే ఎవరు? తనదగ్గఱకు వచ్చిన ప్రతివిద్యార్థికీ చదువుమీద శ్రద్ధకలిగించి చదివించగలిగినవాడే నిజమైన ఉపాధ్యాయుడు. ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థి ఇచ్చే జీతంవల్ల బ్రతుకుతున్నాడన్న మాటలో యథార్థం లేకపోలేదు. కాని మీ రందరూ ఒక విషయం గ్రహించాలి. మీరు యజమానులు. ఉపాధ్యాయులు మీ సేవకులు. మీ యాజమాన్యం మీ తల్లిదండ్రుల దగ్గఱనుండి డబ్బుతీసుకు వచ్చి ఇచ్చేవఱకే గాని ఆపైన మీసేవకుల చేత ఏంపని చేయించుకోవాలో, ఎట్లా చేయించుకోవాలో మీకు తెలియదు. క్లాసులో అందరికీ ఒక విధంగా చదువురాదు. చాలామంది ఉపాధ్యాయులు పిరియడు కింత అని పాఠం చెప్పి ఎవడికి వచ్చినా రాకపోయినా తమదారిని తాము పోతూఉంటారు. అట్లాంటి వాళ్లను చూచి మీరు చాలా మంచివాళ్లనుకుంటూ ఉంటారు. బజారులోకివెళ్లి కొట్టువాడు పుచ్చువంకాయలు ఇస్తే పుచ్చుకొని మీరు మాస్టరు మీకు తెలిసేటట్లుపాఠం చెప్పకపోతే లెక్కచెయ్యరేం? మీ రెందు కిక్కడికి

వస్తున్నారో, మీరు ఖర్చుపెట్టే సొమ్మూ, కాలమూ, వీటివిలువ యేమిటో, మీ భావిజీవితాలు ఈవయస్సులో మీరుచేసే పనులమీద ఎంత ఆధారపడిఉన్నాయో మీకు బొత్తిగా తెలియదు. మిమ్మల్ని చూస్తే నాకు కోపం రావడం లేదుగాని జాలివేస్తోంది. నా సంగతి నాకంటే కూడా మీకే ఎక్కువ తెలుసు. నే నెప్పుడైనా ఎవరిని ఎందుకు కొట్టానో మీకు తెలియంది కాదు. నా ఆశ ఒక్కటే! మీలో ప్రతిఒక్కరికీకూడా చదువు విలువ తెలియాలి, దానియందు ఆసక్తి కలగాలి, అభ్యసించాలి, అభివృద్ధి పొందాలి. సృష్టిలో ప్రతివాడికీ కూడా ఏచదువుగాని చెప్పేవిధంగా చెప్పితే రాకుండా ఉండడానికి వీల్లేదని నా పరమమైన విశ్వాసం. అంచేతనే నేను నాకు తెలిసినంతలో ఒక్కొక్కవిద్యార్థికీ ఒక్కొక్కవిధంగా చెప్తూఉంటాను. మూడువందల యేండ్లకు పైగా బానిసతనం అనుభవిస్తున్న మన దేశం బాగుపడాలంటే ప్రతియువకుడూ నిజమైన విద్యావంతుడు కావాలి. మాష్టర్లచేత మార్కులు వేయించుకుని ప్యాసయీ, కాపీలుకొట్టి ప్యాసయీ మీరు లోకాన్నే కాక మిమ్మల్నికూడా మోసంచేసుకుంటున్నారు. ఇప్పుడు మన శ్రీమన్నారాయణ విషయమే చూడండి. ఎక్కడో థర్డుఫారమ్ ప్యాసయివచ్చి ఇక్కడ చేరాడు. అతనెట్లా ప్యాసయ్యాడో అతనికే తెలియాలి. ఇప్పటికి నాలుగునెలలైంది ఈస్కూల్లో చేరి. వచ్చినదగ్గరనుంచీ నా అభిప్రాయాలన్నీ అతనితో చెప్తూనేఉన్నాను. తెలివిగలవాడుగదా, చెప్పితే చాలు అన్న ఉద్దేశంతో, ఎన్నెన్నివిధాల చెప్పానో, నాకంటే మీ అందరికీ అతను చెప్పితేనే బాగుంటుంది. అతనికి చదువుమీద ఆసక్తి కలగాలని అనేకపుస్తకాలు తీసిఇచ్చాను. కాని అతను వాటిని చదవలేదు సరిగదా కొన్నిటిని చించికూడా తెచ్చాడు. అతని విషయంలో ప్రతిరోజూ క్లాసులో ఏం చెప్తున్నానో, ఏం చేస్తున్నానో అదంతా మీఅందరికీ తెలుసు. ఇన్నిరోజులబట్టీ ఆలోచించిఆలోచించి అతనికి శ్రద్ధ కలిగించేందుకు మరేఉపాయమూ తోచక నిన్నను మొదటిమారు చెయ్యిచేసుకున్నాను. దానికి ఫలితంగా అతడు ఏవిధంగా ప్రవర్తించాడో మీకు తెలుసు. అతనెట్లా అన్నందుకు నాకేమీ కష్టం కలగలేదు. కాని అతడేంచేస్తే మార్పు పొందుతాడో తెలియక చాలా బాధపడ్డాను. ఇవ్వాళ క్లాసులోకి వచ్చేటప్పటికి మీ రీపని చేశారు. ఇది ఎవరుచేశారన్న ప్రశ్నతో నాకేమీ అవసరంలేదు. అది క్లాసులో బోర్డుమీద వ్రాసిఉన్నదికాబట్టి క్లాసంతా ఆ విషయాన్ని అంగీకరించినట్లే లెక్క. అంచేత మీ రందరూ ఒక్కవిషయంమాత్రం తెలుసుకోవాలని నా ప్రార్థన. నే నీఉద్యోగం చేస్తున్నది కుఱ్ఱవాళ్లను కొట్టడానికికాదు—కుఱ్ఱవాళ్లకు చదువు చెప్పడానికి. చదువుకోవడానికి ఇష్టంలేనివాళ్లు ఇక్కడికిరావడానికి వీల్లేదు. వాళ్లకు తెలియక వాళ్లు వస్తే వాళ్లకుకూడా చదువు చెప్పవలసిన బాధ్యత నామీద ఉన్నది. ఆ లక్ష్యం సాధించడానికి అవసరమైతే దెబ్బలుకొట్టడానికికూడా నాబాధ్యతనుబట్టే నాకు హక్కుఉంది. నా ఉద్యోగం ఉంటుందా ఊడుతుందా అన్నదాంతో నాకేమీ సంబంధంలేదు. ఉద్యోగంలో నేను ఉన్నంతవరకూ నాధర్మం నేను నిర్వర్తించవలసిందే!

మీ రందరూ మీ మనస్సుల్లో ఉన్న అభిప్రాయాల్ని నిర్భయంగా ప్రకటించగలిగినందుకు మీ అందరికీ నా ధన్యవాదాలు.

నేను చేసినపనికి మీఅందరికీ ఇంకా కోపంగా ఉండి నన్ను కొట్టదల్చుకున్నట్లయితే నిరభ్యంతరంగా కొట్టవచ్చు.'

ఈ ఉపన్యాసం వింటున్నంతసేపూ శ్రీమన్నారాయణ నిలువునా నీరై పోతూనేఉన్నాడు. ఉపన్యాసం పూర్తికావడంతోటే వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూ 'క్షమించండి మాష్టారూ!' అంటూ ఆయనకాళ్లమీద పడ్డాడు.

అంతే! ఆనాటినుంచీ ఆ స్కూల్లో అన్ని విషయాల్లోనూ ఆ క్లాసే ప్రథమం. ఆ క్లాసంతటిలోకీ శ్రీమన్నారాయణే మొదటివాడు.

ఇప్పుడు లెక్కలమాష్టారు కొట్టడంలేదు. నెలకొకనాడైనా క్లాసుకు సంబంధించిన ఏదో విషయాన్ని పురస్కరించుకుని విందులూ బహుమతులూ ఏర్పాటు చేస్తున్నారు.

దీన్నిగురించి అపార్థాలు తీయ్యడంలో నిపుణులైన పెద్దలు లేకపోలేదు. కాని ఎవరు నిజమైన ఉపాధ్యాయులో శ్రీమన్నారాయణకే తెలుసు.

రాజరాజు తనలో

= శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రి =

గాదవ మార్గఁగాఁ దెలుఁగు కన్నెకు
కన్నెలఁ దీరుఁదీయముల్
దీరిచి దిద్ది లక్షణవతిం బొనరించిన
దిట్ట నన్నయ
ట్టారకు సాధుజీవన తటంబున
దివ్యసుధాస్రవంతి జా
ల్వాఱఁగఁ జేయఁ దీయనితలం
పొకఁ డేకొ రెమొసంద ముంపఁగన్.

తనివిన కన్నులం దొక వ్యథాధర
మూటలుబారు, నా తెలుఁగు
వడఁకులు గ్రమ్మ, భారముప
నల్లని మబ్బులు చిమ్మ, నేదియో
నోడుఁగరాని శోకమున నోవుచునున్న
తెనుంగువాణి, మేల్
తోడవులు లేనిదాని వగతోఁ గని
రాజనరేంద్రుఁ డార్ద్రుఁడై.

తెరువుగెడి పొడువడిన జాతియువాణి
యుఱిగోజల్ గని కడుఁ గనికరము మాని
తెరఁగఁ దెంపుఱ తెలుఁగునఁ దలఁపు లిటులు
మఱపె లోలోన భావనాంబరము విరియ.

"అనిబద్ధం బగు వాఙ్మయమ్ము గల
దేశాచారముల్ జాతికి
వసమం దిన్న నిదారి దిద్దుటకుఁ
జేవల్ కావు; యద్దేశ వృ
ద్ధి నవీనంబుగ వాంఛ సేయుదు నెం,
తద్దేశీయ భాషాభివృ
ద్ధి నితాంతంబుగ జూడఁగా వలయు
నాదిక్ సాధుమార్గంబునన్.

తీపు లాలికించి కేఁడుండి రేపు పోవు
రాజ్యములు వమ్ముకొని, యక్షరమ్ములోని
శాశ్వతత్వము మఱచి భాషాస్రవంతి
కాదరువు నీని యేలికయాని కేది యకట!

తెగులు పడిపోయి చెడిపొ వైదికమతంబు
రగులుకొని పోవుచుండె ధార్మికుల దాడి
మిగిలి పొగమాని బూనలో సాగుచుఁదనము
కలద యింకా చీకటిని దాఁటి వెలుఁగుగనుట ?

దొరసై యుంటెనిఁ, గంటె వాఙ్మయపు
లోఁతుల్, భారతీమాతచేఁ
బరిహాసంబుల నందుచుంటి నిటు
లక్కా! సైఁప దుర్వ్యాప బం
ధుర దంష్ట్రా వికటాట్టహాసములఁ
జేతుల్ చాచె; నాపైఁ గ్రుధా
ధక మేచెం గనుదమ్ములం దగిగో
శాపం బిత్తువో! శారదా!

అమృతప్రాయము నీ కటాక్షరుచి
కమ్మా! దోయిలింబట్టి నా
రము, రారమ్ము జ్వలత్కృశాను శిఖ
లార్పన్ స్నేర్పునై మా ప్రభు
త్వము పండింపుము; నీ దయాతిశయము
న్వర్షింపు; మాశాంతదే
శము నీ కోసర మబ్బుసాఁచుకొని
విశ్వాసంబు నిండారఁగన్.

నను లర్భకులము బిడ్డలందు
నభిమానం బుంచుమమ్మా! కృత
జ్ఞత మాటెంకు మభిజ్ఞశేఖరుల
కౌశాస్యంబు లిమ్మా! నిరా

కృతిఁ జూపించితి మిన్ని నాళు
లిది సైరింపంగదమ్మ! భర
స్వతి! దేశస్థులకుం గృపామతి
నుపజ్ఞాళిక నందింపుమా!
ఛందస్సుందరమైన పద్యకవితా
పారవశ్యతం బెన్న నా
కెంద మూర్తి సముద్రమై పొరలి
గొంట్లిం చేయు నానందని
ష్యందంబై; పసిలేని పాటలకు
లోనై యున్న నీ కాకళా
సౌందర్య మ్మెట్లు గూరు భారతి!
భవిష్య మ్మెంచి దుఃఖించెదన్.

ఏలల్, కోలలు, పల్లెపాటలు,
పదా, లేవేవో మున్నైన గే
యాంశ మ్మేలిమిమారి దాఁగికొని
యవ్యక్తంబుగా నుంటి, వి
న్నాకుల్; సీసము, లక్కరల్,
రగడల్లుం, దరోవ్వజలున్, మంజరుల్
నీ లీలాభరణంబులే! తెలుఁగువాణీ!
చాలు నీ దుస్థితుల్.

అని మరియును:—

అదిర! తెల్గునెలంది కీర్తి యొక్క
నిద్రావస్థ: ఆ నిద్రనుం
దుది యథార్థముగా నవశ్యముగ
నెంతున్ నేఁటి మా జీవితం
బిది; నిద్రించిన మమ్ము మేల్కొలుప
మే మే కామె? నిద్రాణతా
రస మేల్కొల్పెద మింక, మేల్కొనెద
మాంధ్రత్వమ్ము లంకిల్లఁగన్.

మతము, నీతియు, గౌరవంబు,
గుణసంపల్లబ్ధి, జాతీయ శ్రీ
వితమున్, సర్వము వాఙ్మయాభ్యుదయ సుస్థిం
బెంపుదీపించు; భా
రతి కన్నీటిఁ గాలువల్ పాడుచు
నిర్భాగ్యత్వ మీ నేలలో
గ్రుతిమించెన్, మఱి దీని గ్రుంచఁగల
నేర్పుం దీర్పు నా కబ్బునెన్!

సొగసులు చిల్కరించు గదుసుందన
మందిన యాదికావ్యపుం
జిగిబిగి కూర్పులోన నిలిచెన్
రవిశంకరయుక్తో విశాలతా
ప్రగుణత నేఁటిదాఁక నికరంబుగ;
నెన్నొ గతించె నబ్దముల్
యుగయుగముల్ గతించినవి యేన్,
మఱి మానెనె నాఁటి వెన్నెల్!
వేదములు వేలు వేలుగ పింగడించి
చూపిన మనీషితలఁదు నాస్తమందు లేక
కాలగర్భపుఁ గటిక చీకటులు సోకి
నీరసిలిపోదె మన పురాభారతంబు!

అని చింతించి తెలుంగుటేఁడు
హృదయం బార్ద్రింబుగా, వేఁడిగాఁ
గను కిట్టూరిచి శారదాచరణ
సాక్షాత్కారముం గాంచెనో
యన నొక్కించుక సేపు భ్రామపడి
పద్యస్పంధనంబైన భా
షన చేకో చపలాసదృక్షుమయి
కేఁపన్ లేచి నొక్కుమ్మడిన్.

(నా "ఆంధ్ర పురాణము" చాళుక్యపర్వము నుండి)

నేటి ఆహార సమస్య

— శ్రీ డి. వేంకటేశ్వర్లు —

మన జీవనాధారము ఆహారము. మనకు ప్రస్తుతం ఆహారానికి చాలా చిక్కుగా వుంది. అయిదారు సంవత్సరాల క్రితం యింత చిక్కు లేదు. ఎప్పుడైనా మన దేశంలో పంట మనకు సరిపోకపోవడమువల్ల ఇతర దేశాలనుంచి ఆహారపదార్థాలు దిగుమతి కొంటుండేవి. యుద్ధసంవత్సరాలలో దిగుమతులు తగ్గడంవల్లా, మన రాజకీయపరిస్థితులవల్లా ఆహారానికి మరీ చిక్కులు వచ్చాయి. మనం యింతవరకూ ఎన్నో కరువుల పాలైనాము. దేశంలో ఏదో ఒకమూల కరువులు సంభవిస్తూనే వున్నాయి. మొన్న మొన్నటి బెంగాలుకరువులో రెండు మూడులక్షలమంది చనిపోయారు. ఎన్నో లక్షలమంది తిండిలేక మలమల మాడిపోతూ చావుబ్రతుకులమధ్య కలకత్తావీధులంట తిరిగారు. ఇదేసమయంలో వ్యాపారస్థులు బాగుపడ్డారు. లక్షాధికారులు కోటీశ్వరులయారు. ఆహారకంట్రోలుపేరు చెప్పి కొందరధికారులుకూడ డబ్బుచేసుకున్నారు.

మన దేశంలో యీపరిస్థితి ఏర్పడడానికి కారణము నిన్నటివరకూ మనలను పాలిస్తూవున్న ప్రభుత్వము దేశసౌభాగ్యమందు శ్రద్ధతీసుకొనకపోవుటయే. ప్రతి కరువుతరువాత దాని కారణాలు కనుగొనుటకో, కరువు యికముందు రాకుండు మార్గములు సూచించుటకో ఇంగ్లండునుంచి మన దేశానికి చాలా కమిటీలు వచ్చాయి. ఆ కమిటీలు దేశమన్ని దిక్కులా చూచి పెద్ద పెద్ద సాక్ష్యాలు సంపాదించి బ్రహ్మాండమయిన పుస్తకాలు తయారుచేశాయి. ఈ పుస్తకాలలో కరువునివారణ సూచనలేమీ లేవు; వున్నా వాటిని మన ప్రభుత్వం పాటించలేదు.

మన ముఖ్యవృత్తి వ్యవసాయము; ౧౦౦ కి ౭౦ మందియొక్క జీవనాధారము వ్యవసాయమే. కాని ఇక్కడే కరువులు వరుసగా వచ్చాయి. ఈ యుద్ధకాలంలోకూడా పాశ్చాత్యదేశాలలో ఎక్కడా కాటకాలు రాలేదు. ఇంగ్లీషుప్రజల ముఖ్యవృత్తి వ్యవసాయము కాకపోయినా, వారు తిండికి మనంత యిబ్బంది పడలేదు; మన దేశంలోమాదిరి అక్కడ కరువులు రాలేదు. యుద్ధం రాగానే బ్రిటిష్ప్రభుత్వము మొత్తం కావలసిన తిండిపదార్థాలెంతో ఎంచి, దేశంలో వీలైనంత పండించడానికి తగిన ప్రయత్నాలు చేసి, మిగతా దానిని అన్యదేశాలనుంచి దిగుమతిచేసే ఏర్పాట్లు చేసి, కరువురాకుండా చేసుకున్నారు. చంటిపిల్లలకు, బిడ్డల తల్లులకు, గర్భిణీస్త్రీలకు పాలు వుచితంగా యిచ్చారు. పారిశ్రామిక కేంద్రాలలో చౌకభోజనవసతు లేర్పరిచారు. ఇన్నివిధాలుగా ఆహారము ప్రజలకు అందజేయడంవల్ల యుద్ధమునకు పూర్వంకంటె యుద్ధకాలంలో ప్రజలు ఆరోగ్యవంతులయారు. సగటున పిల్లలు రెండుమూడంగుళాల పొడుగు ఎదిగారు.

ప్రస్తుతం మన జనాభా సుమారు ౪౦ కోట్లు. ఈలెక్కన మన జనాభా ఇంకముందుకూడా పెరిగితే, ౧౯౬౦ నాటికి ౫౦ కోట్లు, ౧౯౮౦ నాటికి ౬౫ కోట్లు అవుతుంది. ఇంతమందికి ఆహారము మన దేశంలో లేదు కాబట్టి, భూకంపమువంటి విపత్తు ఏదో వచ్చి భూభారాన్ని తగ్గిస్తుందనీ, లేకపోతే కృత్రిమముగానైనా మన జనసంఖ్యను కట్టుబాటులో వుంచడము చాలా అవసరమనీ అనేకుల అభిప్రాయము. కాని ఈ అభిప్రాయము నిరర్థకము. తగినంత తిండిగనక చూపగలిగితే, మన అధిక జనసంఖ్య మనకు చాలా ఉపకరిస్తుంది; మనము మిగతా దేశాలకంటే ముందుకు రాగలుగుతాము. కాబట్టి మన మాలోచించవలసినది దేశంలో జనాన్ని తగ్గించే విధానము కాదు; దేశంలో పంటలు ఎలా ఎక్కువగా పండించగలమా అని.

సరియైన ఆహారము

మనం తినే ఆహారము పిండిపదార్థాలు (Carbo-hydrates), క్రొవ్వుపదార్థాలు (Fats and oils), ధాతువులు (Minerals), వైటమినులు (Vitamins), ప్రోటీనులు (Proteins) మొదలగువన్నిటితో కూడివుండాలి. వీటిలో ప్రతిదానికిని ఒక నిర్ణయ

కార్యం వుంది. తిండిపదార్థాలు మనకు కావలసిన వేడిని అందజేస్తాయి. పని చెయ్యాలంటే ప్రతియంత్రానికీ శక్తిని ఏదోఒకరూపంలో అందజెయ్యాలిగదా! బొగ్గుద్వారా రైల్వేయింజనుకు, పెట్రోలుద్వారా మోటరుకారుకు, విద్యుచ్ఛక్తిద్వారా ఎలెక్ట్రిక్ లైటుకు శక్తిని అందజేస్తున్నాము. ఇదేవిధంగా మనకు కావలసిన శక్తిని తిండిపదార్థాలద్వారా యిస్తున్నాము. మనకు రోజుకు అగమను ౨,౮౦౦ కేలరీల వేడిని యిచ్చే ఆహారము కావాలి. ౨,౮౦౦ కేలరీలు అంటే సుమారు మూనుబొగ్గును అంటిస్తే వచ్చే వేడి ఎంతో అంతటిది. మిగతావి—కొవ్వుపదార్థాలు, ధాతువులు, వైటమినులు—కూడా చాలా ముఖ్యము. వాటిలో ఏది లేకపోయినా, మనిషి జబ్బుల పాలవుతాడు. మనం తీసుకునే తిండిలో ఇవన్నీ సరిఅయిన పంపక ములో వుండాలి. అలా వున్నదే సరియైన ఆహారము (Balanced diet).

ఒక శాస్త్రజ్ఞునిప్రకారము మనకు సరియైన ఆహారము కావాలంటే మనం రోజూ తినవలసినవి: బియ్యము (అన్నము) ౧౦ ఔన్సులు, గోధుమన్నము ౬, పప్పుపదార్థాలు (Pulses) ౪, పంచదార ౨, పాలు ౧౦, చేపలు, మాంసము ౪, కూరగాయలు ౫, ఆకుకూరలు ౫, కొవ్వుపదార్థాలు ౨, పళ్లు ౩ ఔన్సులు, ఒకటిరెండు కోడిగ్రుడ్లు. శాకాహారులు చేపలు, కోడిగ్రుడ్లు, మాంసములకు బదులు అధికంగా పాలు తాగాలి.

ఈ విధంగా మన దేశంలో అందరూ సరియైన ఆహారము తినాలంటే మనకు సాలుకు కావలసిన వస్తువులు: బియ్యము, గోధుమలు ౭౫౦, పప్పుపదార్థాలు ౧౬౦, పాలు ౪౦౦, పంచదార, బెల్లం ౮౦, చేపలు మాంసము ౧౬౦, కూరలు, పండ్లు ౪౦౦ లక్షల టన్నులు; కోడి గ్రుడ్లు ౧౫౦ లక్షలు.

ప్రస్తుత పరిస్థితి

మనకు న్యాయంగా రావలసిన ౨,౮౦౦ కేలరీల లోనూ సగటున ౧,౭౦౦ కేలరీల ఆహారముమాత్రమే ప్రస్తుతం దొరుకుతోంది. అంటే, మనలో కొందరి కైనా కడుపునిండా (౨,౮౦౦ కేలరీల సరియైన) భోజనము పెట్టేమాటయితే, ౪౦ కోట్ల జనాభాలోనూ సుమారు ౧౫ కోట్లమంది, లేక ౧౦౦ మందిలో ౪౦ మంది చనిపోవలసివస్తుంది.

ప్రస్తుతం మన దేశంలో ముఖ్యమైన ఆహారపదార్థాల ఉత్పత్తి :

బియ్యము, గోధుమలు మొ.	౬౦౦	లక్షల టన్నులు.
పప్పుపదార్థాలు	౭౫	,,
కొవ్వుపదార్థాలు	౧౯	,,
పండ్లు	౬౦	,,
కూరగాయలు	౯౦	,,
పాలు	౨౩౦	,,
మాంసము, చేపలు, కోడిగ్రుడ్లు	౧౫	,,

ఉత్పత్తిఅయే పదార్థాలు మనకందరికీ చాలక పోవడంవల్ల జరిగే దేమిటంటే, చాలామంది కావలసిన కేలరీల తిండి తింటారు కాని, అది సరియైనది కాక పోవడమువల్ల కొన్ని జబ్బులకు లొంగిపోతున్నారు. ఇంకా కొందరు జీవించడానికి కావలసిన కేలరీల తిండి కూడా లేక చావుబ్రతుకులమధ్య వున్నారు. ఈ పరిస్థితులలో చావుల సంఖ్య ఎక్కువగా వుండకతప్పదు. అందులో ఆడవారిలోనూ, పిల్లలలోనూ మరీ ఎక్కువ. ఇది ప్రస్తుతం మనమున్న పరిస్థితి. మన సగటుజీవితపరిమాణము ౨౭ సం. లు మాత్రమే. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములలో ౬౦ సం. లు. అలాగే చంటిపిల్లల చావుకూడా మన దేశంలో చాలా ఎక్కువ.

రానున్న మార్పులు

ప్రస్తుతపరిస్థితులను మార్పుచేసి, దేశంలో అందరికీ అన్నిరోజులూ రెండుపూటలా భోజనము పెట్టేందుకు తిండి పదార్థాల ఉత్పత్తి ఎన్నోరెట్లు పెరగాలి; ఎన్నో పెద్దపథకములు పూర్తికావాలి; అనేక రంగాలలో కార్యక్రమాన్ని నడపాలి.

వ్యవసాయాన్ని గురించి ముందు చూద్దాము. మన దేశంలో వున్న భూమిలో నాలుగోవంతు మాత్రమే ప్రస్తుతం సాగుబడిచేయబడుతున్నది. మిగతా దానిలో కొంత చవిటిభూమి. దానిని కొద్దిఖర్చుతో వ్యవసాయయోగ్యముగా చెయ్యవచ్చు. కాని చాలా భూమి నీటిసదుపాయం లేక వుపయోగింపబడటం లేదు. ఈ భూములను సాగుబాటులోనికి తీసుకొనిరావడానికి ఆనకట్టలను కట్టి, నదులలో నీటిపారుదలను వశము చేసుకొని, కాలువలద్వారా నీటిని వ్యవసాయయోగ్యమైన ప్రతి ఎకరపుభూమికీ అందజెయ్యాలి. వ్యవసాయాని

కవిధంగా నీటిని, పరిశ్రమలకు విద్యుచ్ఛక్తిని యిచ్చే ప్రాజక్టులను (Multipurpose Projects) నిర్వహించడానికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. బెంగాలుకు దామోదర్‌స్కీము, బీహారుకు కోసీ, సోను స్కీములు, ఒరిస్సాకు మహానది, మన తెలుగు జిల్లాలకు గోదావరీ, తుంగభద్రా, మాచ్‌కండ్ స్కీములు ఎంతో ఉపకరిస్తాయి. మన గోదావరీస్కీముకు (రామపాదసాగర) ౯౬ కోట్ల రూపాయలు ఖర్చవుతుంది. వీటివల్ల మనకు తగినంత ఆహారము దొరకడమే కాకుండా, పారిశ్రామికాభివృద్ధికూడా కలుగుతుంది. ప్రతిపట్టణమునకూ, పల్లెకూకూడా విద్యుద్దీపములు రాగలవు. రైల్వేలనుకూడా విద్యుచ్ఛక్తివల్ల నడుపుటకు వీలవుతుంది.

ఇంకోముఖ్యవిషయం. మన వ్యవసాయరీతులలో చాలా మార్పులు రావాలి. తయారు ఎరువుల (Artificial Fertilisers) విలువను గుర్తించి, విరివిగా వాడాలి. అదే భూమిలో వందలాదిసంవత్సరాలుగా పంటలు పండిస్తూ వుండడంవల్ల భూసారము తగ్గిపోయింది. పోయిన ధాతువులను ఎరువులద్వారా మళ్లీ భూమికి అందజేయాలి. ఈ ఎరువులలో ముఖ్యమైనది సల్ఫేట్ (Ammonium Sulphate). దీనిని చౌకగా తయారుచేసే విధానము ౩౦ సంవత్సరాలనుంచీ తెలుసును. భూమికి దాని ఆవశ్యకతకూడా బాగా గుర్తించబడింది. కాని దీనిని మన ప్రభుత్వము రెండుమూడు సంవత్సరములక్రితమే గుర్తించింది. బీహారులో సింద్రీ అనేచోట దీనిని తయారుచెయ్యడానికి ఒక ఫేక్టరీని గవర్నమెంటువారు కడుతున్నారు. అది ఒక సంవత్సరము లోపుగా సాలుకు ౧౦ లక్షలటన్నుల సల్ఫేటును తయారుచేస్తుంది.

వరి, గోధుమపంటలేకాకుండా దుంపలపంటలు కూడా అభివృద్ధిచెయ్యాలి. వాటిలో ముఖ్యంగా చెప్పతగినది బంగాళాదుంప. ఈ దుంపల పంటకు ఎక్కువ నీటిసదుపాయం అక్కరలేదు. ఎకరం ఒక్కంటికి పంటకూడా ఎక్కువ. దుంప పదార్థాలే కాకుండా, కొన్ని కొత్తపంటలు మనదేశంలో పండించాలి. వాటిలో చెప్పదగ్గది సోయాబీనులు. సోయాబీనులు చైనాలో చాలా ఎక్కువగా పండిస్తారు. ఈ మధ్య రష్యాలోనూ, అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములలోనూకూడా సోయాబీనులను పండిస్తున్నారు. సోయాబీనులలో ధాన్యములలోకంటె చాలా ఎక్కువగా క్రొవ్వుపదార్థాలు, ప్రోటీనులు, వైటమినులు వున్నాయి. సోయాబీనుపిండిని అనేకవిధములుగా వుపయోగించవచ్చు: గోధుమపిండివలె రొట్టెలు, ఫలహారములకే కాక, సోయాబీనుపాలు తయారుచేసి మామూలుగా పాలు వుపయోగించే అన్నివిధాలుగానూ వుపయోగించవచ్చు. పైగా, సోయాబీనులు పారిశ్రామికంగాకూడా చాలా ముఖ్యము. ఇది చైనావారి ఇంద్రజాలపుపంట (Magic Crop). దీనిని మన దేశంలో పెంచడానికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి.

తరువాత మనం కూరగాయలూ, పండ్లను గురించికూడా చూడాలి. ప్రస్తుతం మన దేశంలో కూరగాయలపంట ౯౦ లక్షలటన్నులు. అందులో ౩౦ లక్షల టన్నులు బంగాళాదుంపలు. మిగతావి మామూలుకూరలు, ఆకుకూరలు. చలిగావున్న కొండప్రదేశాలలో కొన్నిచోట్ల కేబేజీ, కాలిఫ్లవర్ పంట వున్నది. పండ్లు పండించే భూమి ప్రస్తుతం ౧౫ లక్షల ఎకరాలు. అందులో ౧౧ లక్షల ఎకరాల మామిడి, కొద్ది లక్షల ఎకరాల అరటి, ఒకలక్షఎకరాల లోపుగా నిమ్మ, నారింజ, బత్తాయికి వుపయోగింపబడుతోంది. మొత్తం పండ్లపంట ౬౦ లక్షల టన్నులు. కూరగాయలపంట, పండ్లపంట ఎన్నోరెట్లు ఎక్కువచెయ్యాలి. వాటిని పండించడమేకాకుండా, దాచుటకు చలిగదులు (Cold Storage Houses), దూరప్రదేశాలకు పంపేందుకు పండ్లఫేక్టరీలు (Fruit canning Works) కూడా స్థాపించాలి.

తరువాత పాలసంగతి చూద్దాము. మనదేశంలో ప్రస్తుతపుఉత్పత్తి ౨౩౦ లక్షల టన్నులు. అంటే సగటున మనకు దొరికేపాలు ౫ ఔ. కాని మనకు కావలసినది ౧౦ ఔ. పైగా, మన దేశంలో చాలామంది శాకాహారులు కాబట్టి సగటున మరొక ౫ ఔ. ల పాలు కావలసివస్తుంది. అందుచేత మన పాల పరిశ్రమ నాలుగయిదురెట్లకుపైగా పెరగాలి.

ఈ విధంగానే మాంసపరిశ్రమ, చేపలపరిశ్రమ కూడా అభివృద్ధికావాలి. ఇవన్నీ అభివృద్ధిపొందేవరకూ మనదేశంలో అందరికీ తగినంత తిండి వుండదు. తగినంత తిండి దొరకనంతకాలమూ మన దేశం రంగములోనూ ముందంజ వెయ్యలేము. ఈ ఆహారసమస్య రానున్న అయిదారు సంవత్సరములలోనూ తప్పక తేల్చబడునని ఆశిస్తున్నాము.

'శ్రీ వేదమూర్తులు'

[నాటిక]

— శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి —

౧-వ దృశ్యం

[సాయంత్రం నాలుగ్గంటల వేళ. వైశాఖమాసం. ప్రవేశం పీసపాటి బ్రహ్మావధానులుగారు. ప్రయాణం చేసి అలసివచ్చినట్టు కనబడుతున్నారు. ధుమధుమ లాడుతూ వచ్చి...సావట్లో ఉన్న చాపమీద అంగ వస్త్రంతో కొట్టి...చదికిలబడి...]

బ్రహ్మ—(కోపంగా) వేషాలు వేస్తాడు... వేషాలు... నా దగ్గర...అబ్బో — ఇలాటివాళ్లని... కోటిమందిని చూశాను. కోటిమందిని...

(లోపలికి చూసి) ఇంట్లో ఒక్కరూ కనపడ రేం...పెరట్లో దిగమారిపోయారు గాబోసు...కాస్త కేసంగి అందుకిస్తే చాలు...ఇంట్లో కూచోలేరు. గాలి కావాలి, గాలి. దొంగా డెవడేనా దూరి ఇల్లు చక్క బెట్టుకుపోతే...ఇంక అంతా వాయువే...

ఇదిగో...నిన్నే...ఇంట్లో ఉన్నావా? ఎక్క డేనా అణిగిపోయావా? ... పాదప్రక్షాళనానికి...పెద్ద చెంబుతో నీళ్లూ...ఇంత మంచితీర్థమూ తగలెయ్యి...

అబ్బబ్బ—ఎండ లెలా మండిపోతున్నాయి— ఇప్పటివాళ్ల బుద్ధులాగనే......

వేషాలు...నా దగ్గర...

గుడ్డొచ్చి (కటకారపు నవ్వు) పిల్లని వెదిరించిందట......

(లోపలనుంచి సన్నంగా)

—వస్తున్నా...

—తెస్తున్నా...

బ్రహ్మ—ఓయి రామచంద్ర ప్రభూ! అంత వరకూ అణిగిఉంటారా—అల్లుడూ అనగానే వస్తుం ఢుండీ ఎంత తెగనీలుగైనా... వెనకటికి...గడ్డివోచని అల్లుడూ అంటే...లేవి అడింకట. ఊరికే అన్నారా మహర్షులు— 'జామాతా దశమో...'

(సుభద్రమ్మ గారు—అవధానులు గారి భార్య ప్రవేశం)

సుభ—అప్పుడే...వచ్చారూ కొత్తపేటనుంచి! ఎంత ఎండపడ్డారూ! పన్ల తొందరేగాని ఒంటిసుఖం చూసుకోరమ్మ ఈ మనిషి...ముందు కోలెడు పెళ్లి పన్లు...అమ్మాయి సరస్వతీ, పిల్లలూ ఖులాసాగా ఉన్నారా? వెర్రిపిల్ల...ఇక్కడ ఉన్నప్పుడు పాకు లాడ్డమే గాని అత్తారింటికి వెడితే ఒక్క ఉత్తరం ముక్కైనా రాయించదు. బద్ధకంమనిషి...అతను ఇంటి దగ్గరే ఉన్నాడా! అల్లుడు శేఖరం...లోప లేమీ ఉండదు! పైకిమాత్రం అకోలా......

బ్రహ్మ—(చిరాకుగా) వాడికే రత్తడు...నా దగ్గర...వేషాలు...వేస్తాడు...వేషాలు...నాదగ్గర... వేషాలు...

సుభ—(తెల్లబోయి) అదేమిటండీ!... అదేదో ఘనా...జటాలా పట్టుగున్నారు...వేషా లేమిటండీ... నా మొహం. అతనికి నాటకాల్లో సరదాగాబోలు... సరదా కొద్దీ దేన్లోనేనా వేశాడేమో ... అయితే మనకేం......

బ్రహ్మ—(విసుగ్గా) నీ మొహం...నా మొద్దు లానూ.

సుభ—చాల్లెద్దురూ—ఏమి టా మాటలూ... శుభం మళ్లీ......

(ప్రవేశం—వామనయాజులు. అవధానులుగారి తమ్ముడు. ఒక పాడుంపట్టు ధ్వనిప్రధాన కావ్యంలా పిల్చి చెయ్యి దులుపుతూ...వచ్చి)

యాజులు—ఎంత సేపయింది పేలుకుంటే వచ్చి? ఏమిటమ్మా వదినా...విశేషాలు...?

సుభ—(ముభావంగా)మీ అన్నయ్య నడగండి.

యాజులు—పేటలో...శేఖరం...అమ్మాయీ పిల్లలూ అంతా సుఖంగా ఉన్నారా? అన్నయ్యా, పిల్లల్ని తీసుకుని నాలుగురోజులు...ముందుగా రమ్మనకపోయావా? నింపుగానూ చేదోడుగానూ ఉండును.

బ్రహ్మ—అక్కర్లేదు. ఎవ్వరూ రానక్కర్లేదు నా యింటికి. ఒస్తే వాళ్ల ముఖం చూడను.

యాజులూ! చూడు. ప్రేమానుబంధాలు...పెట్టుకున్న కొద్దీ మనం అణిగిపోతాం. తెగ్గోసిపారేయ్యాలి. నా కొడుకు పెళ్లి జరక్కపోయినప్పుడు చూస్తాను. మీ రెవరూ వచ్చి ఉద్ధరించక్కరలేదు. ఏమిటో...అసది—దేవులాడుతుంది గదా...అని కదిలాను. గాని...

సుభ—ఏమిటో...ఏం చెప్పను. అంతా అయోమయంగా ఉంది నాకు...

యాజులు—చెప్పేదేమిటి వదినా? అన్నయ్య మనస్సుకి ఏదో కష్టం కలిగింది. లేకపోతే పిల్లంటే... పంచప్రాణాలుగదూ అతనికి......కాకపోయినా ఆ శేఖరం...ఉన్నాడే...చెప్పొద్దూ...కొంచెం...

బ్రహ్మ—కొంచెం అంటావేం? మొల్లి గా...ఆ తలబిరుసు కక్కడే నా హద్దుందీ?...విను. రైలు దిగి కొత్తపేట వెళ్లేసరికి పదిగంటల పా ద్దెక్కింది.

యాజులు—ఆఁ, ఏం జరిగిందీ...?

బ్రహ్మ—ఆపళంగా ... గుమ్మంలో అడుగు పెట్టాను. ఒక పద్యాలూ...రాగాలూ...పాటలూ... వాళ్ల మొహాలూ...కచేరీ పాకడి ఎగిరిపోతోంది. పడకకుర్చీలమీదా...కొయ్యకుర్చీల మీదా ఏడెనమండుగురు ప్రముఖులు కూచున్నారు. ఏ కులమో తెలీదు గదా—ప్రాపింగు జుట్టులు, పికిలిట్టులూ...తెల్లారకుండా తాంబూలాలు. మధ్య ఒకడాన్లో ఈయన. ఒక పుస్తకం చదువుతున్నాడు. మీ రంతా విరగబడి ఒకటే నవ్వులు...

సుభ—అతను రాసిందేదో స్నేహితులకి విని పిస్తున్నాడు గాబోలండీ... ఈ కాలపువాళ్ల దంతా అదో...వరస...

బ్రహ్మ—అఘోరించాడు లే. వెయ్యిమాట్లు చిలక్కి చెప్పినట్టు చెప్పాను. "వైదికపాళ్లకి కవిత్వం ఏమిటోయ్, ఏదైనా నాలుగురాళ్లు సంపాదించేమార్గం చూడు. ఈ కవిత్వాలూ...పత్రికలూ తిండి పెడతాయా!" అని. బుషితుల్యులు మా నాన్నగారు అనే వారు. కవిత్వం చెప్పేవాళ్ల చేతిలో కాసీ ఉండదని శ్రీ మహావిష్ణువు శపించాట్ట. చూస్తున్నాం గదూ... నెలా వచ్చేటప్పటికి గిలగిలలాడుతూ ఉంటారు.

సుభ—పోనిద్దురూ...ఒకరికి, ఈడు తియ్యకుండా గౌరవంగా కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు. మన్నేమీ అడగడం లేదుగదా...

బ్రహ్మ—అ...డ...గడం లేదు. పాడుచు గొచ్చింది...అభిమానం...పైమీద సుద్దతో తోకపోయేవాణ్ణి తీసుకొచ్చి కన్యాదానం చేశాను. ఇంకేం చెయ్యాలి? డబ్బువిషయంలో మాత్రం పిటకరాయిలాంటి ముండాకొడుకుని...నా దగ్గర తీసెయ్య...ఆ శమథిమలు...వట్టింట బుట్టినవాళ్లకే దిక్కులేదు నా గీత దాటితే...వడింగా వచ్చినవాళ్ల కొచ్చిందా?

సుభ—కానియ్యండి. నా కెందుకు—

యాజులు—మీ రుండండి వదినా—వాటికేం గాని...తర్వాత ఏం జరిగింది? శేఖరం చూశాడా?

బ్రహ్మ—అదే విశేషం. నీ కేమైనా విర్రా ఏమిటోయ్—ఎందుకు చూస్తాడు, కళ్లు నెత్తినవున్నాక. పుస్తకం అడ్డంపెట్టుకున్నాడు. తక్కిన ముంకలు 'భేష్ ...అద్భుతం' అని తల ఊపుతూ ఉంటే...ఈయన ఒళ్లు విరుచుకు చదువుకున్నాడు.

యాజులు—(ఎరగనట్టు) వాళ్లకూడా చదువుకున్నవాళ్లే గాబోలు—

బ్రహ్మ—ఏడిశారు. అన్నీ నాటకం మొహాలు... ఒకడిమొహాన్నీ చదువుకున్న వర్చస్సు ఎక్కడా లేదు. బాగా కుదిరింది జట్టు. ఉరికే ఘోషించిందా వేదం, ఈ బాపతంతా పంక్తిబాహ్యులని...

యాజులు—బాగానే ఉంది. తలెత్తలేదేం?

సుభ—మీరు వచ్చినట్టు చూడలేదేమో... లేక పోతే శేఖరం అంత అమర్యాదస్తుడా?

బ్రహ్మ—తెగులు! వీడు చూస్తే ఎంత, చూడక పోతే ఎంత? ముండుజాట్లూ... ముక్కిడ్డాలా తప్ప ఇల్లుకొడితే తప్పైకు పెంకులు లేవు... ఎవడు నిలబడ లేడో నిలబడమనూ ఈ ప్రాంతంలో నా దగ్గర... పీసపాటి బ్రహ్మరథాన్లూ అంటే శ్రౌతస్మార్తాల్లో... మనమాట మనం అనగూడదు గాని... దండం పెట్టి తప్పుకోవలిసిందే.. గ్రాసానికి లోటా!... పాతికెకరాల సుక్షేత్రఖండిక. గుమ్మం దిగక్కరలేదు... వీడి లక్ష్యం నా కేమిటి? పిల్ల ఉంది గనక......

సుభ—(నవ్వి) పోనీండి. అందుకే వెళ్లారు... పిల్ల కనపడిందా? సత్యం ఏముంది?... కులాసాగా ఉందా?

బ్రహ్మ—(అసంతృప్తిగా) ఆఁ, అంతా బాగానే ఉన్నారు... సావిట్లోంచి ఇంట్లోకి వెళ్లాను. అమ్మాయిని చూద్దామని. అప్పుడే కంటయిపోయింది. ఆశ్చర్యపడిపోయాను. అమ్మాయి ఎలా తేలిందని! పక్కా పాపిడిజడా... ముడత చీరా... కుర్చీలో కూచుని ఏదో నవలో గివలో చదువుతోంది... నాకు కంపరమెత్తిపోయింది. వట్టి కిరస్తానం!!... నా యింట బుట్టిన పిల్ల... పట్టపగలు... తెల్లచీర కట్టుకుని... పుస్తకం చదవడమే... బాగా తయారుచేశాడు. మహానుభావుడు... అగ్నిష్టోమం చేసిన కొంపలో పుట్టిన పిల్లని......అన్ని మాలకొంప్లూ నట్టింట్లోకి ఆహ్వానిస్తాడు గదా. ఎలాంటి కుటుంబంలో పుట్టాడు—దర్భా వారంటే... ఆర్షేయ పౌరుషేయాల్లో ఓహో అనిపించుకున్నారు... అలాంటి చోట పుట్టి... నాటకాల జట్టు... ముతిగ్గుడ్డలవాళ్లు... సభలు... చేట్టుబండలు... ఈ గాంధీ... ఉన్నాడే... మన కెందుకు... గాని... స్వరాజ్యం తెస్తారట వీరంతా... సన్యాసుల్లాగు కాషాయటెండాలూ... వీళ్లూ...

యాజులు—ఆఁ, స్వరాజ్యం అంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది... ఈ మధ్య శేఖరం కూలాళ్ళమీదా... సుద్దాళ్ళమీదా కవిత్వం ప్రారంభించాట్ట... ఏ ప్రభువునో ఆశ్రయిస్తే లాభిస్తుంది గాని... ఈ బైరాగిజట్టును పట్టుకుంటే ఏమొస్తుందయ్యా! తెలియక అడుగుతాను.

బ్రహ్మ—జోగి జోగి రాసుకుంటే... బూడిద రాలిందిట...... కుబేర్రాయణిం గారు ఎంత దొడ్డ ప్రభువు! మొన్న నా కెందుకో కబురంపితే ఈ ప్రబుద్ధుడు... నా శిష్యుడు వీల్లేదు అన్నాట్ట.

జమీందార్లకి ఉక్కలమీదుండే ప్రీతి కవుల మీద ఉండదుట. బయలుదేరాడు మొనగాడు, ప్రభువుల్ని ఆక్షేపించడానికి. శ్రీవారికి లోటా? కో అంటే కోటిమంది. 'కర్తవ్యో మహదాశ్రయః'... పని కొచ్చే లక్షణం... ఒక్కటి లేదు... ఎందుకూ...

సుభ—(విసుగ్గా) సరే... అల్లుడి ఆశీర్వచనాలు ఆలాపించండి. ఇంతకీ... అమ్మాయిని పెళ్లికి పిలిచారా? లేదా?

బ్రహ్మ—నాయిష్టం వచ్చినట్టు చేశాను. నా యింట్లో ఆడపిల్లను కోరత్తితే నేనొప్పుకోను. నా మాట అలా జరిగిపోవలసిందే...

యాజులు—(నెమ్మదిగా) అదిగాదయ్యా... అమ్మాయి ఏమంది!... పంపుతానందా! ఎప్పుడొస్తానంది!

బ్రహ్మ—(విసుగ్గా) నాధర్మం ఏదైతే ఉందో అది నేను నెరవేర్చాను. తర్వాత నాకు పూచీ లేదు. భోంచేసి వెళ్లమంది. అ...వ్వ...(నోటిమీద చేయి అడ్డంపెట్టుకున్న చప్పుడు) ఆ కొంపలో నాకు భోజనమా! మడిగట్టుకు వండుతానంది. వెర్రిబాగుల్ది. దాని మడి నాకు పని కొస్తుందా! దేవతార్చన చేసుకొనే ముండాకొడుకుని... ఒద్దన్నాను... ఆయనతో కూడా చెప్పాలిట... ఆ...య...న. అదృష్టంకొద్దీ దొరకాడు... ఒక్కనిమిషం అక్కడ ఉండనన్నాను... గిర్రున తిరిగి చక్కావచ్చాను.

సుభ—(నిశ్చేష్టురాలై) ఇదా మీరు చేసుకొచ్చిన పని! (జాలిగా) పాపం—వెర్రిపిల్ల — తమ్ముడు

పెళ్ళి అని ఎంత సరదాపడింది! ఇంకెలా వస్తుంది! ఇంకది రావట్టే మరిదిగారూ!

బ్రహ్మ—(ఉగ్రుడై) రావక్కర్లేదు. వస్తే మాటాడ్డానికే వీలులేదు. తెలిసిందా...మాటాడావో ఎవరైనా, తలకాయ గోడకు కొట్టుకు చచ్చిపోతాను... పో...వెళ్లు...నా కళ్ళవడకు......

......ఒరేయ్ సీతాపతీ, సీతాపతీ!...... గదుల్లో మణిగిపోతారు. ఒక్కరూ కనపడరు.

సీతాపతి—(ప్రవేశం) ఏం...నాన్నా...చదువుకుంటున్నాను.

బ్రహ్మ—(వెక్కిరింపుగా) అంటుకుపోతోంది...చదువు... ఉమ్మక్కలు పైసలు రెండుసార్లు దండయాత్ర అయింది. ఈమాటు ఏమవుతుందో......ఆ పంచాంగం ఇలా పడెయ్యి...

(సీతాపతి పంచాంగం తెచ్చి పడేస్తాడు)

బ్రహ్మ—ఏం అలా పెట్టావు మొహం!... ఉన్నాయి...తామసాలు...తెలిసి...శేటా మాత్రం కూనష్టం...అయినింటబుట్టి...ఒక సంధ్యావందనమూ... నమకచమకాలా! కొంపపరపతి నాతో ఆఖరు......

సీతా—(ఉడుకుబోతుతనంగా) అస్తమానం... తిట్టకపోతే...పోనీ, ఈ చదువు మానిపించెయ్యి గూడదూ...

బ్రహ్మ—ఏమిటీ! ఏమన్నావ్...ఈ చదువు మానిస్తే...ఎవడిస్తాడురా...రెండువేలు...నీ విఘ్నేశ్వరపూజ మొహానికి...దయచెయ్యి.........ఇంగ్లీషు ముక్క ప్రయోజనం వుద్రావగమ్య పీడికేం... దెలుసు...?

ఓ, యాజులూ! ఇలా చూడు. చివరి... పెళ్లగా పంచవి. వర్జ్యంగూడా వెళ్లిపోయింది...ఆ సంగతి మాటాడుకుందాం...ఏమన్నారు వారు?

యాజులు—అంతిచ్చుకోలేమనీ...అయిదువందలు దయతలంచి తగ్గమనీ...ఆడబడుచులాంఛనాలు ఎలాగా ఇస్తామనీ పైన్లుగారిచేత కబురంపారు.

బ్రహ్మ—(చర్రున లేచి) రెండు సంచులకూ గవ్వ తగ్గమని తక్షణం కబురంపించెయ్యి. ఆడబడుచులకు ఇవ్వకపోతే...మానెయ్యమను. వాళ్లకిస్తే వాటిల్లో ఏమేనా...ఒరుగుతుందా...అసలు...నా తాతగాని... తండ్రిగాని కట్నాలు పుచ్చుకు ఎరుగుదురా! బ్రహ్మర్షులు...కాలాన్నిబట్టి మారకతప్పదుమరి...కనక పుచ్చుకోవలసివచ్చింది. ఆ మురకుంకని విద్యేదాకా చదివించాలా! ఎక్కణ్ణుంచి తెస్తాను?

యాజులు—ఒప్పుకుంటారు. ఊరికే మాట వేసి చూశారు ఏం పలుకుతుందో అని...

బ్రహ్మ—ఏం? తీపుదిగదీసిందా ఒప్పుకోక—హాహాహా! తపస్సుచేస్తే దొరుకుతుందీ నా సంబంధం? పిల్లను చూపించకుండా పిల్లాణ్ణి తొక్కిపెట్టి...ఒప్పించాను. అది మన కుటుంబగౌరవం కాదన్నాను. అంతే. నే చెప్పినట్టూ...వారికి...ఏది...

యాజులు—అఁ అఁ అలాగే...తక్షణం. మన కాస్టే వ్యవధి లేదు. తక్కిన పన్లుగూడా చరచరా చూసుకోవాలి...

బ్రహ్మ—ఎంత? మనం తలుచుకుంటే. నువ్వు రేపు పట్నం వెళ్లు. ఇక్కడ పందిట్లో పాకలూ నేను చూస్తాను. బంధువుల పిలుపుకి రామదీక్షితుల్ని పంపుతాను.

యాజులు—అయితే బాజాబజంత్రీలకు చెప్పిస్తాను. కాని...మనవాళ్లు...బాండు...

బ్రహ్మ—పెట్టించవయ్యా. ఫలానావారింట్లో పెళ్లంటే దేవదుందుభులు మోగాలి...చిన్న సన్నాయి గూడా తగిలించు కావలిస్తే......అయితే—లాభసాటిగా చూడుమా. పడిపోతాం.

యాజులు—అన్నయ్యా, ఆ మాట చెప్పాలా నాకు?

బ్రహ్మ—పద. సంధ్యాకాలమయింది.

౨-వ దృశ్యం

[ఉదయం. చంద్రశేఖరంగారి ఇల్లు. శేఖరం పడకకుర్చీలో కూచుని ఏదో పుస్తకం చదువుకుంటున్నాడు. నవీనవేషం. తెలివి కనపడే ముఖం... చిన్నకొడుకు సుందరం...హఠాత్తుగా వీధిలోంచి పరిగెత్తుకుంటూవచ్చి...]

సుందరం—నాన్నా, నాన్నా! అమ్మ నిన్న నేం... తాతయ్యగారి నూతిలో...

చంద్ర—ఆఁఆఁ, అమ్మా! నూతిలో పడిందా! ఏమి టీదారుణం! బతికిందా!... చెప్పు.

సుందరం—పడీపడగానే వెంటనే వెంకట్రావు బాబయ్య ఉరికి తీశాడు. ఇప్పుడు నెమ్మదిగా... పడుకుని ఉంది.

చంద్ర—(తేరుకుని) అమ్మయ్యా... బతికింది కదా... ఎంత సాహసం చేసింది!

సుందరం—నాన్నా! నేనూ... నిజంగా హడిలి పోయాను.

చంద్ర—పిచ్చిమనిషి—శతవిధాల చెప్పాను—'నిన్నక్కడ ఎవరూ తిన్నగా చూడరు. మీఅమ్మమాట నెగ్గదు. మీ నాన్న కర్కోటకుడు. మాటపట్టించేగాని ...మన పేరుగదా అని చూడడు. అగౌరవం భరించ లేవు.' అని ఎంత చెప్పినా వినందే... మా చెల్లెల్ని చూడా లనీ, అమ్మ ఏడుస్తుందనీ, తమ్ముడు పెళ్లికోసం ఎన్నాళ్ల నుంచో ఉవ్విళ్లూరుతున్నాననీ, మాయింట్లో నాకు అడ్డేమిటనీ మొండిపట్టు పట్టి నిన్ను తీసుకువెళ్లింది—అనుభవించింది—పాపం ఎంత బాధపడిందో అమాయకు రాలు...

ఏంజరిగింది సుందరం?

సుందరం—నిన్న సాయంత్రానికి పాతపేట వెళ్లాం అమ్మా, నేనూను. వీధిలో అరుగుమీద కూచుని తాతయ్య పందిళ్లు వేయిస్తున్నాడు. అమ్మ చరచర బండిదిగి గుమ్మంలోకి వెళ్ళి 'నాన్నా, పెళ్ళిపనులన్నీ అయినట్టేనా' అని తాతయ్యని పలకరించింది. తాతయ్య ఇటువేపు చూడకుండానే...'వెళ్లు వెళ్లు. ఇంట్లో మీ అమ్మ ఉంది.' అని అరుగు దిగి ఎక్కడికో వెళ్లిపోయాడు. అమ్మ తెల్లబోయింది. లోపలికి వెళ్లాం. అమ్మమ్మ గుడ్లనిండా నీళ్లుపెట్టుకుని చూస్తూ ఊరుకుంది. మామయ్య గదిలోంచి ఇవతలికి రాలేదు. పిన్ని కనబడనే లేదు. అమ్మ గబగబా కాళ్లు కడుక్కువస్తానని పెరట్లోకి వెళ్లింది. దభీమని చప్పుడయింది. అంతా పెరట్లోకి పరిగెత్తాం. బాబయ్య దిగి తీశాడు.

చంద్ర—బాగానే ఉంది. అన్నయ్య ఏడీ? భద్రం, భద్రం!!

భద్రం—(ప్రవేశించి) ఏం నాన్నా...?

ఇదుగో సుందరం—పాతపేటనుంచి ఎప్పు డొచ్చాడూ?

చంద్ర—విన్నావా సంగతి!

భద్రం—ఏమిటీ?

చంద్ర—మీ అమ్మ... నూతిలో పడిందట. చప్పున వెంకట్రావు ఉరికి తీశాడట. చూశావా పుట్టింటి సౌభాగ్యం......!

భద్రం—అసలు అమ్మను వెళ్లనివ్వకూడదు. తాతయ్య వచ్చి... ఆహ్వానంగా ఒకమాట ఉండి... సలక్షణంగా మిమ్మల్ని పెళ్లికి పిలవనప్పుడు... అమ్మ వెళ్లడంలో ఏం సబబుంది? పొరపాటుచేశారు... ఎంత ప్రమాదం దాటింది!

చంద్ర—(వెగటుగా నవ్వి) మామగారి శరీరానికి ముసలితనం వస్తూన్నకొద్దీ అహంకారానికి మాత్రం యౌవనం పొందుతోంది. ఎందుకూ... వేదాలు చదివారు. ఉపనిషత్తులు ఒప్పజెబుతారు. ఒక్కముక్క లోపలికి ఇంకలేదు.

నిజంగా చూస్తే... జాతి అధఃపతనానికి విదేశ నాగరికత కాదు. ఈ శుష్కఛాందసులే ఎక్కువ తోడ్పడ్డారు...

భద్రం—పైగా... ఇంటికి వస్తే మీరు మాటాడరనీ... కోరి అగౌరవపరిచారనీ, మీగర్వానికి మితిలేదనీ యాగీట... విన్నారా?

చంద్ర—మొన్నటి మొన్న మామగారు ఎప్పుడు వచ్చారో ఎప్పుడు వెళ్లారో... దైవసాక్షిగా నాకు తెలియదుసుమీ. మీ అమ్మ చెబితే... ఆశ్చర్యం వేసింది!

భద్రం—ఆయన మహా మనసుచూపిన అదరాభి మానాలేమిటి? పోనిస్తురూ... ఇంటికి వెళితే కొంటెపిక్క పెట్టేటట్టు మాట్లాడ్డమేగాని... ఒక్కనాడు మీతో మన స్ఫూరా మాట్లాడాడూ?... చెయ్యనివ్వండి యాగీ... లోకం మిమ్మల్ని ఎరుగును.

చంద్ర—పోనిద్దూ. ఏం చేసినా పెద్దవాడు. వేద కృష్ణుడు. అందుకు గాదుగాని.. అంతవాడు అబద్ధాలు చాటించడమా అని నా విచారం.

భద్రం—(ఏకతాళిగా) ఒక్క నమస్కారాయణతో అన్నీ చెల్లు. ఆయనకేమిటి మహానుభావుడు... మనకూ ధనం...ఏమైనా ఉంటే గింటే......

చంద్ర—(నవ్వి) ప్చ్. శాస్త్రుల్ని అలా అనకూడదు. అంత గురువు పనికిరాదు నాన్నా...

భద్రం—(కోపంగా) యోగ్యులికి పనికిరాదు, నిజమే. ఇక్కడ అదికాదు మార్గం......ఒకే సుందరం! శే...శాస్త్ర్యులుగారింటికి వెడదాం. నా పోల్డాలూ...పెట్టె సర్దుకుంటున్నాను నిమిషంలో.

చంద్ర—భద్రం! ఏమిటిది?

భద్రం—ఏం లేదు. అమ్మ ఇంకొక్కడ ఒక్క గడియ ఉండడానికి వీల్లేదు. సుందరం నాతో వస్తు తమ్ముణ్ణి అమ్మగారు తీసుకుంటారు. కాకపోతే పట్నం వెళ్ళి బాలుకోజా ఉండి..మాయమ్మ పెళ్ళికి వస్తాను. ఎవ్వరూ పిలవక్కర్లేదు.

చంద్ర—నీ ఉద్రేకం పోనక్కర్లేదు భద్రం!

భద్రం—మాయమ్మ పెళ్ళి ఎలా జరుగుతుందో... చూస్తాను...

చంద్ర—అంటే!

భద్రం—క్షమించండి. ఇప్పుడు నన్నేమీ అడక్కండి. సుందరం, రా. రైలు దాటిపోతుంది. (సుందరంతో బయలుదేరి పోతాడు)

....

భద్రం—(గొంతు కొంచెం తగ్గించి) చూడు, సుందరం! నేను చెప్పినట్టూ జ్ఞాపకం ఉంచుకో. అక్కడికి వెళ్ళినప్పటినుంచీ...నువ్వు నా పక్షం; నేను శాస్త్ర్యులపక్షం. ప్రతిమాటా అలాగే మాట్లాడుకుంటాం. వేటకి నువ్వు నాన్న తీసుకు రమ్మన్నారని అమ్మను తీసుకు వెళ్ళా రా. నేను... అప్పైన నా పని చూస్తాను.

సుందరం—సరే. పద.

3-వ దృశ్యం

[పెళ్ళివారి విడిది. దీపాలవేళ. పెళ్ళికి అందరు జరిగే సంరంభం... బాకా ఎత్తి సాయబు చెవులు తూటుపడేలా ఒకసారి ఊది ఊరుకున్నాడు. సన్నాయి డోలు చప్పుడులో విరిగిపోతున్నట్టుగా పాడు తూంటుంది. హడావడిగా ... బ్రహ్మావధానులుగారు విడిదిలోంచి పందిట్లోకి వచ్చి...]

బ్రహ్మ—అః అః, మెల్లిగా....పందిట్లోకి రానీయండి బల్లు...

యాజులూ, యాజులూ!......ఒక్కడూ సమయానికి కనపడరు...

అనంతా! మూతేసుక్కు... ఆ బరభాణం...సావిట్లో ... ఒకే నిలయ్యా, వినిని చ్రా శేవిరా!

శతవిధాల చూస్తున్నా.....ఒక్కడికీ చురుకు లేదు.

రామమూర్తి! అక్షితాల కంచాలయింట్లో...శ్రీ..., ఏదో సొక్కుపాలిం పేరు...ఆ తైలు రసం... మర్యాదలు ఇచ్చుకోవాలి సుమా! ఆ సత్యనారం ఏదీ...ఎగిరిపోయాడు అప్పుడే ఎక్కడికో...ట్రై 'తస్ప్రాప్తి' వేద యజ్ఞాలే. రమణయ్య! నీ బద్ధకం తగలెయ్యా! ఆ అవలింత లేమిట్రా!...శే, ఆ ఎదురు సన్నాహానికి ఏంకావాలో చూస్తే తెప్పించరా...

ఇదిగో...శాస్త్రులు వాగారు! దయచెయ్యండి దయచెయ్యండి. సుదినం. శ్రేయ అనుకోకుండా దయ చేశారు.

అయితే...సీతమ్మక్కయ్య, రుక్మిణీ పిల్లలూ ఏరీ...ఇదిగో.....మాటలలోకి వచ్చారు. అక్కయ్య! లోపలికి పదండి...లోపల మీ వరసలు...ఇదిగో.... నిన్నే...ఆ కుర్రవాణ్ణి నాకీ అః, రుక్మిణీ, నీ మనసు రాలేదుగదూ...పరేశి...అతని కూతురు పెళ్ళికి నేనూ ఇలాగే చేస్తాగా......హా హాహా ...గడి సందానవు... పద లోపలికి. చాలా సంతోషించినాచ్చారు. (సన్నాయి అనుకుంది)

(ప్రవేశం : సుభద్రమ్మగారు)

సుశీ—పట్నంనుంచి ... కట్నాగడంబులూ... తోవ్వలూ...బట్టలూ ఇంకా ఏమీ రాలేదు....

బ్రహ్మ—(ధీమాగా) అన్నీ వస్తాయి నిశ్చయంగా అరణ్యవాసంచేశాను...రుద్రలింగ్డ్డి పెళ్ళిళ్ళ నగ మీద వచ్చిన సంబంధాన్ని వదులుకుని....నాకు చెప్పాలి నువ్వు! గడియారాలో కంటెంలో అన్నీ వస్తువులు... భద్రం కారులో తెస్తాడు.

సుశీ—(చింతగా) ఎవరూ? మన పెద్ద పిల్ల గారి...భద్రనేనా?

బ్రహ్మ—ఓక్క చెప్పాను—తండ్రికి వాడికి పోలిక ఉందా? బంగారంలాంటి కుర్రాడు. వాడి సౌలక్షణ్యం చూసి కోపమొచ్చి తల్లి వదిలేసిందంటే.. ఏమన్నావు! 'శ్లాఘించ తాతగార్! నాన్న రాకపోతే దగిడింగా!' నే నంటాను. నాన్న మీ మనస్సు కనిపెట్టలేక పోయాడు. ఇలాంటప్పుడు సహాయపడకపోతే....ఎందుకూ మేము తాతయ్య! ఏం కావాలో చెప్పండి. పట్నం వెళ్లి 'నిముషంలో తెస్తాను'. అని చేతిలో పని అందుకున్నాడు. అదీ బుద్ధి!

సుశీ—(నిశ్శ్వాసంగా) వాడి మొహం.... ఫలం మేమే...ముద్దులు తీసి...ఏమిటో ఎంత వైభవం జరిగితే ఏమిటి! ఎంతమంది వస్తే ఏమిటి!...పట్టించి పెద్దా బిడ్డ తీసుకుపోయిన పంతుల్లో కనబడకపోయాక... ఏంచేస్తాను.. చేసిన పూజ అలాంటిది.

బ్రహ్మ—నిన్న ఆ సంకటమూ లేకుండా వున్నాను. కట్టుకున్నాడు రాలుగాయి అయాక...ముద్దుముచ్చట్లు ఎలా జరుగుతాయీ అంట—

సుశీ—కన్నవాళ్లూ అంతే అయినే...

బ్రహ్మ—నోరు మూయ్యి. అక్కడే నాకు పిపాశం ఎత్తించక లోపలికెళ్లి...నీపని చూడు.

(కారు హారన్ మోగుతుంది)

అదిగో...భద్రం వచ్చినట్టున్నాడు...సన్నాసా ...బాబూ! ఎం బస్సులో రాలేదా! ఇంత ఆలస్యం అయిందేం!...సరే...ఓరే కాసీ! ఈసామాను లోపల పెట్టు

భద్రం—(ప్రవేశించి) అబ్బబ్బ-ఏమి ఎండలు చేస్తున్నాయ్! అసలు......బస్సులోనే ఒక్డామను కున్నాను. బయలుదేరాను. తోవలో నాతో కాలేజీలో చదువుకొనే ఒక అబ్బాయి కనిపించాడు. అతనికి స్వంత కారుంది. మాటల ధోరణిలో సీతాపతి మరొక్క పెళ్లికి వెళుతున్నానని చెప్పాను. అతను గూడా నాను యొక్క ఎరుగును. తొలిరోజు ఇద్దరూ నవ్వుల జోకులు చదివాడు. ఈ సంగతి విని అతడూ సరదాపడి స్వంత కారులో వస్తానని బయలుదేరాడు. తోవలో కారు కొంచెం ట్రబుల్—అంటే కొద్దిగా ఇబ్బంది పెట్టింది. ఎట్లాగో రొప్పుకొచ్చాం...

బ్రహ్మ—భేష్! రాజాబుద్ధి నీది...అయితే...

సీతాపతి—(వస్తూన వచ్చి) భద్ర! వచ్చావూ! నీ కోసమే ఎగురు చూస్తున్నాను. తెచ్చావా? చెప్పిన వన్నీ...ప్రకాశరావా? ఏడీ, కారులో ఉన్నాడా?

బ్రహ్మ—ఆం, వరిగాను. కారుదగ్గిరే, పట్టు కారుదగ్గిరే—ఏమి టాలోచన! ఏమి టా తుంగాడు? ఏదో మాటాడుకున్నాం లే....కర్రడో పెట్టి పుంద్దూ...

సీతా—(సిగ్గుతోయి) నాకెందుకు లెండి. కానియ్యండి.

బ్రహ్మ—బాబూ భద్ర! ఆ గోత్రం.... పెంకిపామాము పండుగ పెట్టే...నీ ఒడ్డిలో ఉంచి జాగ్రత్తగా చూడు.

భద్రం—వెయ్యికళ్లతో చూస్తాను. ఇన్నిసార్లు చెప్పాలా తాతగారూ!

బ్రహ్మ—ఓకేయ్,నీ తెలివిలో కొంచెం ఉంటే మీమామయ్య బాగుపడిపోను. చూడు, బుద్ధిబుద్ధాకారం. ఎంతసేపూ జుట్టు సవరించుకుంటూ....మాట నవ్వుకుంటూ.. ఏం మనిషి!...

సరే. లేవండి త్వరగా...ఆ వచ్చినాయనకి ఏం కావాలో చూడు...వస్తా...పెళ్ళివారింటికి ఒకసారి కబురు చెయ్యాలి.. (వెడతాడు)

భద్రం—మామయ్య...మాట...ఇలా రా...

సీతా—(సందేహిస్తూ) నాన్న తిడతాడేమో...

భద్రా—(గద్గదంగా) అంత పాడిలిపోతూం టావు కనక నే నివ్వాళ చలివిడి ముద్దలా చేసి కాతో పెట్టాను. నా! మాటాడక—

సీతా—పద—

*   *   *   *

బ్రహ్మ—లేవండి. లేవండి. పెళ్ళివారింటికి వెడతాం. లగ్నం సమీపిస్తోంది. అనంతం! విశ్వనాథ! నారాయణా! రంగనాథా! ఏం బద్ధకంరా! ...యాజులూ! —సీతాపతిని త్వరగా లేపి తీసుకురా... చరచర మంగళస్నానాలు కానాలి. ఇదిగో...నీళ్ళు ...అందరూ త్వరగా లేవండి నాన్నకే...... భద్రం ఏదీ!......

యాజులు—(కంగారుగా వచ్చి) అన్నగారూ... సీతాపతి ఎక్కడా కనిపించడం లేదు...భద్రం కూడా కన బడదు......

బ్రహ్మ—(నవ్వుతూ) అఁ, నాదమేలోయ్... చల్ల గాలికి ఎక్కడో తిరిగి ఉంటారు. లేపు—

యాజులు—లేకన్న గారూ. వెదికింతా గాలిం చేశాం. ఏమిటో అంతా ఇంద్రజాలంలా ఉంది.

సభ—(చరచరా వచ్చి) ఇదిగో...మామయ్యగారూ... మీ పెట్టెమీద ఇదేదో ఉత్తరంలా ఉంది చూడండి...

బ్రహ్మ—ఉత్తరమా......ఏమి టీదారుణం! యాజులూ, కళ్ళజోడు దగ్గర లేదు. చదువు—

యాజులు—సాహసం. ఇది సాక్షాత్తూ సీతాపతి అక్షరాలే...

బ్రహ్మ—ఏమిటోయ్...ఏముందో చదువూ...

యాజులు—ఏదో...కొంపమునిగే ఉంది. "శ్రీ వేదమూర్తులైన బ్రహ్మశ్రీ... నాన్నగారికి—సీతాపతి వ్రాసేటి నమస్కారములు......"

బ్రహ్మ—ఏ...డి...సి...నట్టే ఉందిలే... మర్యాద...ఊఁ, తర్వాతి...

యాజులు—"విప్లవించింది బ్రాహ్మణం అవతరణం. ఇంతకాలం మీరు పన్నిన చీకటి గోడల్ని కొట్టుకుపోతు న్నాను. పురోహితులు భద్రా వచ్చి నన్ను కలిసారు. ఆ దుండీల రూపాయలు మీరు కరిగించి పడేశారు కొరకంచుకొంతులని నాకు కట్టిపెట్టాలని కంతా సిద్ధం చేశాను. పిల్లని పెళ్ళికొడుకు చూసుకోవడం మన సాంప్రదాయానికి విరుద్ధమని నన్ను ఆడించి పెట్టాను. నిజమే అనుకున్నాను... కాని భద్రం నా గానే ఉసంక రింతా చెప్పి, చాటుగా పిల్లని చూపించాను. నా తల తిరిగిపోయింది... శమా, భద్రం నా స్నేహితునికి కారులో వెడుతున్నాం. మీరు నావ్యగ్నం జరుక్కునే పను యానికి మేము మీకు ఏ శ్రీవిశ్వనాథం ఉంటాం. పట్టకో వానికి ప్రతాప్యంది శ్రీఖపాకండి.

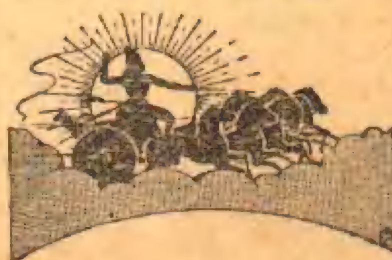
మీరు ఇప్పటికైనా, ఐకమత్యంగా నా కక్కరలేదు. శ్వేచ్ఛగా బతికదలిచాను. సెలవు"

బ్రహ్మ—(పెద్దగొట్టుగా నిలిచి) ఏమిటే.... భద్రమా!...వాడేనా ఈ ద్రోహానికి...

భద్రం కాదురా...నీకు నాపాలిటి ఓ భద్రం హై పోయాడు. ఇద్దరినీ తీసుకొని వచ్చాను. పదే... పదండి. ఎంతదూరం వెడతారో...చూస్తాను...నాశ్రం ఓ పిస్తా...ఎందుకు ఉంటున్నాను"...

యాజులూ...ఇంకెందుకూ...బల్లు కట్టించు.

యాజులు—ఎంతపని చేశారు! విశ్వాస ఘాతు కుడు...లేవండి. పాపూరా పర్ద డి.

పర్వతాలమధ్య పలవరింతలు

శ్రీ రా. వేం. మ. గం. రామారావు

మిన్నుతో మన్నో, మన్నుతో మిన్నో,
నన్ను చూచే కాబోలు నవ్వులాడేయి
నవ్వులో నున్నాయి అగ్నిహోత్రాలు,
నాళ్ళలో నున్నాయి రక్తాల పీల్పాలు
ఈ రక్త శృంగార, మీ క్రొత్త భాష,
కప్పి వెలిబుచ్చె మునుకుడగ్గుల క్రిక్కిరి
ఘోష.

ఆ ఘోషలో నేను తాళలేకనుపోతె,
ఉదకమండలవీథి ఉరుము లురిమేయి.
చలిగాలి చీకర వణికి పోయాను
వడగాలి ధాటికు అదిరిపోయాను
నా జన్మలీనని నవ్వుకొన్నాను.

నా నవ్వు కా నవ్వు కొక్కింత దూరమే;
శబ్దాల నొక్కింత స్వరభేదమున్ననూ,
శబ్దనాదాలలో సప్తతాళాలలో
సంగీత రాగాన సాగిపోవచ్చు.

కాని నా వెర్రికు అవిరెండు ఒకటి;
అర్థాలలోనున్న శతయోజనాల
దవ్వులో సామీప్య సంపర్కమెట్లు?
నేను నేనే, నాది నాదే;
—అహంభావంలో అనంతుడను నేను;—
విశ్వంతో నాకు వియ్యం సున్న.

ఐనా,
పొంగిపొంగి నేను పులకరించిన సొంపు,
విశ్వమే నేనంచు విర్రవీగిన తూగు,
తలచికొన్నాను, పిలిచికొన్నాను.
తలపులే తిన్నాయి నా తలం;
పిలుపులే విసికేయి నా మెడ.
కాలిపోయాను, నమసిపోయాను

విశ్వ కల్యాణంపు విన్యాసములలోన
అణువైన కానట్టి నా ధ్వంస మొకలెక్క!
—నా పిలుపైన ఎవరైన వింటారో!

కానిండు, కానిండు—నా మాటెవరిదండి;
కైలాసమున్నది, బడబాగ్ని యున్నది;
పసిఫిక్కు ఉన్నది, విషవాయువున్నది;
తాజ్మహాలున్నది, పిరమిడ్డు లున్నవి;
అమెరికా యున్నది, ఏటంపు బాంబుంది;
సంగీతమున్నది, సాహిత్యమున్నది;
గాంధీజీ యున్నాడు స్టాలినున్నాడు;
సూర్యుడున్నాడు చుక్కలున్నాయి;
—నిత్య కల్యాణం, పచ్చతోరణం!

భద్రా—(గద్గదికంగా) అంత మాడిపోతూం టావు గనక నే నిన్నాళ్ళూ పని చలివిడిచి ముద్దగా చేసి మేం చో పెట్టాను. నా! మాటాడక—

సీతా—పద—

* * * *

బ్రహ్మీ—లేరండి. లేవండి. పెళ్ళివారింటికి వెడతాం. లగ్నం సమీపిస్తోంది. అనంతం! సర్వనాథ! నారాయణా! రంగనాథుడా! ఏం బద్ధకాల్రా! ...యాజులూ! —సీతాపతిని త్వరగా లేపి తీసుకురా... చరచర మంగళవాద్యాలు వాయించాలి. ఇదిగో...నిన్న ...ఆడవాళ్ళంతా గబగబ తెమలండి నాన్నలు...... భద్రం ఏదీ?......

యాజులు—(బెంగగా గాభరాపడి) అన్నగారూ... సీతాపతిఎక్కడా కనిపించడం లేదు...భద్రంకూడా కన పడదు......

బ్రహ్మీ—(గొల్లతో ము) ఆఁ, గూడవోయ్... చల్ల గాలికి ఎక్కడో తిరిగొస్తుంటారు. లేపు—

యాజులు—లేరన్నగారూ. విడిదంతా గాలిం చేశాం. ఏమిటో అంతా ఇంద్రజాలంలా ఉంది.

సఖి—(చరచరా వచ్చి) ఇదిగో...మిన్నకన్ను... మీ పెట్టెమీద ఇదేదో ఉత్తరం లా ఉంది చూడండి...

బ్రహ్మీ—ఉత్తరమా......ఏమి టీచోద్యం! యాజులూ, కళ్ళజోడు దగ్గరలేదు, చదువు—

యాజులు—సాహసం. ఇది సాక్షాత్తూ సీతాపతి అక్షరాలే...

బ్రహ్మీ—ఏమిటోయ్...ఏముందో చదువు...

యాజులు—ఏదో...కొంపమునిగేటట్టుంది. "శ్రీ వేదమూర్తులైన బ్రహ్మశ్రీ... నాన్నగారికి—సీతాపతి వ్రాసే నమస్కారములు......"

బ్రహ్మీ—ఏ...డి...సి...నట్టే ఉందిలే... మర్యాద...ఊఁ, చిరంజీవి...

యాజులు—"విస్తరించి వ్రాయడం అనవసరం. ఇంతదాకా మీరు [illegible] కొట్టుకుంటు న్నారు. [illegible] భద్రా [illegible] తెలిసినాను. [illegible] కట్టిపెట్టడాని కంటా సిద్ధం చేశారు. పిల్లని పెళ్ళిచేసుకుని తూర్పుకో [illegible] సాంప్రదాయానికి [illegible] నిశ్చయి [illegible] పెట్టాము. [illegible] భద్రం [illegible] ఇంతా చెప్పి, చాటుగా పిల్లని చూపించాను. [illegible] తిరిగిపోయింది... మేమూ, భద్రం [illegible] వెళుతున్నాం. మీరు [illegible] ఉంటాం. పట్టుకో [illegible] శ్రీ [illegible] చేయకండి.

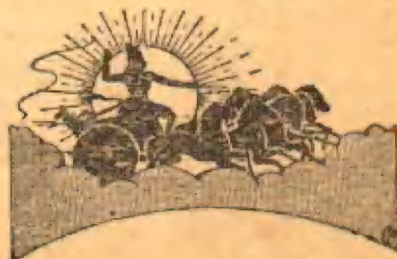
మీ ఆస్తిగాని, ఐశ్వర్యంగాని నా కక్కరలేదు. స్వేచ్ఛగా బతికేదలిచాను. సెలవు"

బ్రహ్మీ—(పెద్దగొంతుతో విసిరి) ఏమిటీ.... భద్రమా!...నాడే [illegible] ద్రోహం [illegible]...

భద్రం కాదురా...ఏమి [illegible] భ్రష్టులై పోయారు... [illegible] పదండి. ఎంతదూరం వెళ్తారో...చూస్తాను...దొర్కి ఒకపిస్తా...ఎవరికి ఏం [illegible]...

యాజులూ...ఇంకేంటి మీ...బట్లు కట్టించు.

యాజులు—ఎంతపని చేశారు! విశ్వాస ఘాతు కుడు...లేవండి. సామాను సర్దండి.

పర్వతాలమధ్య పలవరింతలు

శ్రీ రా. వేం. మ. గం. రామారావు

మిన్నుతో మన్నో, మన్నుతో మిన్నో,
నన్నుచూచే కాబోలు నవ్వులాడేయి
నవ్వులో నున్నాయి అగ్నిహోత్రాలు,
నాల్కలో నున్నాయి రక్తాల పీల్పులు
ఈ రక్తశృంగార, మీ క్రొత్త భాష,
కప్పి వెలిబుచ్చె ముసుకుడగ్గుల క్రక్కని
మోవ.

ఆ ఘోషలో నేను తాళలేకనుపోతె,
ఉదకమాండలపీఠి ఉరుము లురిమేయి.
చలిగాలి చీకక వణికి పోయాను
వడగాలి ధాకకు అదిరిపోయాను
నా జన్మ తీరని నవ్వుకొన్నాను.

నా నవ్వు కా నవ్వు కొక్కింత దూరమే;
శబ్దాల కొక్కింత స్వరభేదమున్ననూ,
శబ్దనాదాలలో నక్షత్రతాళాలలో
సంగీత రాగాన సాగిపోవచ్చు.

కాని నా నేర్పుకు అవిరెండు ఒకటి;
అర్థాలలోనున్న శతయోజనాల
దవులలో సామీప్య సంపర్క మెట్లు?
నేను నేనే, నాది నాదే;
—అహంభావంలో అనంతుడను నేను;—
విశ్వంతో నాకు వియ్యం సున్న.

ఐనా,
పొంగిపొంగి నేను పుంకరించిన సొంపు,
విశ్వమే నేనంచు విర్రవీగిన తూగు,
తలచికొన్నాను, పిలిచికొన్నాను.
తలపులే తిన్నేయి నాతలఁ;
పిలుపులే పిసికేయి నా మెడ.
కాలిపోయాను, నమసిపోయాను

విశ్వకల్యాణంపు విన్యాసములలోన
అణువైన కానట్టి నా ధ్వంస మొకలెక్క!
—నాపిలుపైన ఎవరైన వింటారో!

కానిండు, కానిండు—నా మాటకడ్డేది;
కైలాసమున్నది, బడబాగ్ని యున్నది;
పసిఫిక్కు ఉన్నది, విషవాయువున్నది;
రాజ్యాలున్నది, పిరమిడ్లు లున్నవి;
అమెరికా యున్నది, ఏటంబాంబుంది;
సంగీత మున్నది, సాహిత్య మున్నది;
గాంధిజీ యున్నాడు స్టాలినున్నాడు;
సూర్యుడున్నాడు చుక్కలున్నాయి;
—నిత్యకల్యాణం, పచ్చతోరణం!

1. దేవతా విగ్రహాలు, తదితర ప్రతిమలు 2 వన్నెవన్నెల నెమలి, కోడిపుంజులు

ఆంధ్రుల జానపదశిలా సౌందర్యానికి
మచ్చుతునకలైన కొన్ని కొండపల్లి బొమ్మలు

తాళారోహణము

గజారోహణము

ఇండోనీషియన్లు: వారి ఆచార వ్యవహారాలు

— డా. అల్ఫియన్ వై. హెల్మీ —

ఎవరీ ఇండోనీషియన్లు? ఏ దేశంవారు వీరు? ఆ దేశం ఎక్కడవున్నది? వీరి ఆచారవ్యవహారాలేమిటి? వీరి జీవిత క్రమమెట్టిది? ఆశయాలూ, అభిరుచులూ ఎలాంటివి?

—ఈమధ్య తరుచు వినిపిస్తూ, కంటబడుతూవున్న ఈ జనాంగాన్ని గురించి చాలామందికి ఈ ప్రశ్నలు ఉదయించడం సహజం. నిజంగా ఎంతోమందికి వీరిని గురించి అట్టే విషయాలు తెలియవన్నా తప్పులేదు. కాబట్టి నా యెరిగినవి మనవిచేస్తున్నాను.

ఇండోనీషియా అన్నది నైఋతి పసిఫిక్కులోని ఒకానొక ద్వీపసముదాయానికి పేరు. ఆ ద్వీపసముదాయం ఆక్రమించుకొనివున్న భూభాగం, జలభాగాలను చేర్చి చూస్తే అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రాలంత వైశాల్యం కలిగివుంటుంది. భూభాగమే ౭,౩౫౦,౦౦ చదరపు మైళ్లుంటుంది. అది భూమధ్యరేఖ మీద పడమరనుండి తూర్పుకు సుమారు ౪౬ డిగ్రీల అక్షాంశ మేరనూ, ఉత్తర దక్షిణాలుగా ౬ నుండి ౧౧ డిగ్రీల రేఖాంశ మేరనూ విస్తరించివుంటుంది. ౧౯౪౧ యుద్ధానికి పూర్వం అది డచ్చివారి ఏలుబడిలో వుండేది.

ఇండోనీషియా అన్న ఈ పేరు భారతదేశమని అర్థమిచ్చే 'ఇండోస్', ద్వీపమని అర్థమిచ్చే 'నేసిస్' అనే రెండు గ్రీకుపదాలనుంచి వచ్చింది. కాగా, దీని 'భారతీయద్వీపాలు' అన్నది ప్రతిపదార్థమని చెప్పినట్లయింది. ఈ సముదాయంలో సుమాత్రా, జావా, బోర్నియో (బ్రిటిష్ ప్రాంతాలు మినహాయించి), సెలిబీస్ అనే పెద్దద్వీపాలున్నూ, బాలీ, లంబోక్, సుంబావా, ఫ్లోరిస్ మొదలైన చిన్నద్వీపాలున్నూ, ఒక్కమాటలో చెప్పవలసివస్తే, మొలూకాలూ, న్యూగినీ పడమటిభాగాలతో సహితమైన "పెద్ద చిన్న సుండాద్వీపాలు" చేరివున్నాయి.

ఈ దేశంలో వారందరూ ఒకే కులగోత్రాలకు— ఇండోనీషియన్ (మలే) వంశానికి— చెందినవారైనా,

కొండలు, పర్వతాలు, అడవులు, నదులు, సరస్సులు, సముద్రాలు మొదలైన రకరకాల భౌతిక పరిస్థితుల సన్నివేశ కారణంగా అనేక వర్గాలుగానూ, తెగలుగానూ, శాఖలుగానూ విభక్తమైవున్నారు. ఇందు మూలాన ఏమయిందంటే, ఒకే కులగోత్రాలకు చెందిన కుటుంబాలు కూడా ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయా స్థానిక సంస్కృతి సంప్రదాయాలకు అనురూపంగా అనేక రంగుల తెగలుగా మారిపోవలసివచ్చింది. పరాయివారు ఈ దేశానికి వెళ్లి బోటులమీద పయనించి చూడడం పడినప్పుడు అక్కడి రకరకాల జనాలను చూసి వారు ఆశ్చర్యపోక మానరు. సుమత్రాలో మరీ ఉత్తరాన ఉన్నవారు భారతీయుల రూపును దగ్గరగానూ కాస్త నలుపు కలిగివుంటారు. దానికి కొద్దిగా దక్షిణాన ఉన్నవారు చామనచాయగా ఉండి మంగోలియన్ వర్గాలలోని మాదిరిలను ఇంచుమించుగా పోలివుంటారు. మరి సుమత్రాకు పడమటనున్న నియాస్ ద్వీపంలోని స్త్రీలను చూస్తేనే శ్వేతవర్ణంలో చైనా జపాను స్త్రీలలాగే పసిమిరంగు కలిగివుంటారు. సుమత్రా దక్షిణప్రాంత వాస్తవ్యులు నీగ్రోల తీరును పోలివుంటారు. చూస్తేనే ఇన్ని స్వరూపాలు ఇక్కడ కనిపిస్తున్నా, జాతిమొత్తానికి ప్రత్యేకమైన ఒక సామాన్యలక్షణమాత్రం అందరిలోనూ ఏకరీతిని ప్రతిఫలించి వుంటుంది.

పాశ్చాత్యుల్లా తెలిసే అర్థప్రకారంగా సంస్కృతి సంప్రదాయాలు కలిగినవారు కాకపోయినప్పటికీ ఇండొనీషియన్లలో అత్యధిక సంఖ్యాకులకు మానవీయ నాగరికతేమీ లోటులేదు. వారూ గొప్ప నాగరికతగలవారే. కాదనడానికి కొంతమాత్రమూ వీలులేదు. యూరోపులో మధ్యయుగాలనాటి పరమాంధకార శతాబ్దాల్లోకూడ వీరు తమది అని చెప్పుకోదగిన ప్రత్యేక కళాసంస్కృతులను శాశ్వతంగా నిర్మించుకుని ఉంచినారు. జావా, సుమత్రాలలోని ౮, ౯ శతాబ్దాలనాటి ప్రాచీన స్మారకాలను కొంచెం పరకాయించి చూడండి. అదే కాలంలో యూరోపులో నిర్మితమైన దేన్నయినా అవి తలదన్నేవిగా ఉంటాయి. జావానీయ కవిత కూడ పరిపుష్టమై ఉన్నతోన్నతం. అందులో శక్తి, ఆవేశమూ, సత్యమూ నాణ్యమూ, అందమూ చందమూ నిండి తొణికిసలాడుతూవుంటాయి. చెట్టులో పలచటి పొరను తొలిచి వెదుళ్ళలో కత్తిరించుకొని, ఒక్కొక్క పదరమూ ఒక్కొక్క పుటగా ఉండేటట్టు వాటిని పదరాలుగా మడిచి, వాటిపైన వాటుసిరాతో వ్రాసిపెట్టిన కాగితం వేరు వేరు తంపాల రచనలు—వివిధ విధాల ప్రాముఖ్యంగల రచనలు సుమత్రాలో అప్పటికే ఎంతో ప్రసిద్ధిచెందినవున్నవి. చెట్టు బెరడుమీదనేకాక వెదుళ్ళమీదా, వెదురుబద్దలమీదా కూడా వ్రాసే అలవాటు ఉన్నట్టు నిదర్శనాలు కనిపిస్తున్నవి. ఆ ప్రాచీన వ్రాతలుకూడ ఎంతో ముద్దుగా, స్పష్టంగా వ్రాయబడినవి. ఇండొనీషియన్లలో అంతటాను ముఖ్యంగా జావానీయులు, బటకులు, లంపోంగులలో (చివరి రెండూ సుమత్రాలో భాగాలు) చదువనూ వ్రాయనూ నేర్చినవారి సంఖ్యకూడా చిరకాలంనుండి ఎక్కువగానే ఉంటూవచ్చింది. బహుశా యూరోపులో అనేక దేశాల్లోకూడా అంతసంఖ్య ఉండేదికాదేమో అని సైతం అనిపిస్తున్నది.

సంగీతంలోనూ ఇండొనీషియన్లు ఎన్నడూ వెనకబడినవారుకారు. బాలి, జావానీయుల సంగీతం బహుళాభివృద్ధమయింది. వారి వాద్యగోష్ఠీవాదనాల గొప్పదనం సంగతి సరేసరి. అది ఏనాడో రూఢియైపోయిన విషయం. యుగయుగాల క్రిందటనే ఉన్నతమైనదైన ఈ ప్రాచీన జావా-బాలీ సంగీతం అసలు మూలసూత్రాల్లోనే పాశ్చాత్య సంగీతానికి అక్షరాలా విభిన్నమైన బాపతు. నేటివరకూ చూచినాకూడా అందులో పాశ్చాత్యప్రభావం ఈషణ్మాత్రమైనా తలసూపింది లేదు. తమ సంగీత వాద్యాలను సంస్కరిస్తున్నా అవసరార్థం పునర్నిర్మాణానికి తీసుకురావలసివచ్చినప్పుడు కూడా బాలీ గాయకులు స్వతంత్రమైన సొంత పద్ధతులనే అనుసరించేవారు. తాళ, స్వరమేళాల విషయంలో ఇండొనీషియన్లు చాలా పట్టుదలగలవారు. తోడిమానవులతో గాని, ప్రకృతితో గాని, పరమాత్మతో గాని సమైక్యభావం పాటించకపోవడమంటే అదొక మహాపాతకంగా పరిగణిస్తారు వారు. ఈ సమైక్యతాభావం ముస్లిం పండుగపర్వాల రూఢమైన రెండు గొప్ప సందర్భాల్లో బాగా వ్యక్తమవుతూవుంటుంది.

ఆ సందర్భాలేవంటారా?—రమధాన్ ఉపవాస మాసాంతిరమున్నూ, యాత్రాకాలంలోనున్నూ. (ఇండోనీషియన్లలో చాలామంది ఇస్లాం మతావలంబకులు) ఈ సందర్భాల్లో, పరస్పరాభినందనలు చెప్పుకొన్నతర్వాత, ఇండోనీషియన్లు ఏమరకుండా ఈ విన్నపం చేస్తూవుంటారు: "ఇదివరలో నేను నీ విషయంలో ఏదైనా తప్పుచేసిగాని, ఎంచిగాని ఉన్నట్టయితే నన్ను క్షమిస్తావని గట్టిగా నమ్ముతున్నాను". మిత్రులైనాసరే అమిత్రులైనాసరే ఎవరినైనా కాని క్షమార్పణ కోరడం మరచిపోవుట అన్నది ఇండోనీషియన్లు ఊహించుకోనే విషయాల్లో ముఖ్యమయింది. ఈ సామరస్య సహైక్యతాభావ కలిమివల్లనే, క్రైస్తవులు, బ్రాహ్మణులు, బౌద్ధులు మొదలైన ఇతర మతాలవారెందరో ఉన్నప్పటికీ, ఇండోనీషియాలో మత సంఘర్షణలన్నవి పేరుకైనా తలచూపలేదు. క్రౌర్యమూ, మొండితనమూ, దురభ్యాసాలూ—అనే ఇవి ఇండోనీషియన్లపాలికి పరమ హేయాలు.

ఇంతేకాదు, ఇండోనీషియన్లు కళాపిపాసువులు కూడా. అది వారి సహజప్రవృత్తి. మామూలు పల్లెకారులుకూడా సంగీత, వాస్తుశిల్పాల్లో ఏది మంచి అభిరుచో ఏది కాదో ఇట్టే పోల్చుకొనగలుగుతారు. ౯-వ శతాబ్దినాటికే ఇండోనీషియాలో ఎన్నో సుందర దేవాలయాలు వెలసివున్నవి. ౮ నుంచి ౧౫వ శతాబ్దం వరకూగల కాలం జావా సుమత్రాలపాలికి మహోత్తమమైన కళాయుగం. బాలీలో ఇప్పటికిన్నీ ఆ ప్రాచీన సంప్రదాయాలు సజీవంగా నిలిచివున్నవి. అక్కడి వారికి వస్తువిన్యాసంలో, అలంకార సంవిధానంలో వివేచనతో కూడిన సౌందర్యజ్ఞానం పుట్టుకతోనే అబ్బివుంటుంది. వారు ఏది తీర్చిదిద్దినా అందులో శక్తిత్వమూ, కళాశీలతా గోచరిస్తూవుంటుంది.

వ్యాయామక్రీడల విషయంలోనూ వారిది అందెవేసిన చెయ్యి. ఆటలంటే వారిపాలికి గొప్పకళ. ఆ ఆటల్లో ఎంత ప్రమాదం నిక్షిప్తమైఉంటే వాటికంతకంత ఎక్కువవిలువ. ఈ ఆటల్లో ఎక్కువ వ్యాప్తి గాంచింది గుఱ్ఱాలమీద జింకలవేట. ముష్టియుద్ధంకూడా వారికి మరొక అభిమానక్రీడ. వీటికితోడు ఇప్పుడిప్పుడు పాశ్చాత్య సంసర్గంవల్ల ఫుట్ బాల్, టెన్నిస్, బాస్కెట్ బాల్ మొదలైన పరదేశి ఆటలుకూడా విస్తారంగా వ్యాప్తి పొందుతున్నవి.

ఇండోనీషియన్ ఇండ్లు సాధారణంగా కొయ్యతో (అందులోనూ విశేషించి వెదురుకొయ్యతో) నిర్మింపబడినవి. జావాలో వీటిని వెదుళ్లతో నిర్మించుకొంటూవుంటారు. ఇవి శాశ్వతంగా ఉండవన్నమాత్రమే కాక చాలా సౌకర్యంగానూ వుంటాయి. వీరి గ్రామాలు వీలయినంతమట్టుకు సర్వసామాన్యంగా ఏ నదులతీరానో, ఏ కాలువగట్టులందో నిర్మింపబడడం మామూలయిపోయింది. స్నానపానాలకూ, రవాణా రాకపోకలకూ అనుకూలంగా ఉంటుందనేదే ఇందలి ఉద్దేశ్యం.

ఇండోనీషియను దేశంలో ఆచార వ్యవహార స్మృతి ప్రతిపాదితమైన ఒక గొప్ప సంప్రదాయం ఇక్కడ పేర్కొనక తీరదు. ధనవంతులూ, బలవంతులూ అయినవారు బీదలూ, దుర్బలులూ అయినవారికి విధిగా సహాయపడుతూ వుండవలెను. గ్రామపెద్దలు వారి విషయమై చాలా ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసుకొంటారు. బీదాబిక్కీవారిలో కలిగే తగవుతగాదాలను తీర్చడంలోనూ, వారికి కావలసిన సౌకర్యాలను వీలయినంతగా సమకూర్చడంలోనూ వారు మహాశ్రద్ధ వహిస్తారు.

సొంత ఆస్తులమీద అత్యాసక్తితో హక్కు చెలాయించడమనేది అక్కడలేదు. తూర్పుదీవుల్లోని చాలామంది జనంవలెనే, తమకు కలిగినదాన్ని తోడివారితోపాటు పరిసమానంగా పంచుకోవలెనన్న సమదృష్టి వారికి రూఢమైపోయింది. ఉదాహరణకు: ఒక పరిపాలంఖ్యాతుండు ఉన్నాడనుకోండి. పాసుకర్త్య ఖర్చు వెచ్చాలూ, శిస్తుశిస్తులూ భరించేవాడు తానొక్కడే అయినా పంటకటావుడి మట్టుకు సర్వసమానంగా అందరికీ హక్కుభుక్తాలిస్తాడు. అందరికీ భాగాలు పంచుతాడు.

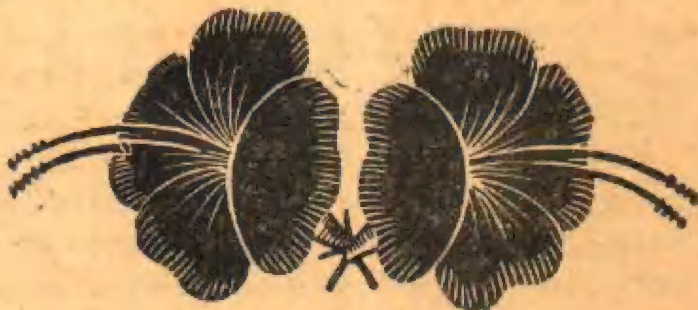
వరిసాగుకు సన్నాహాలు ప్రారంభించేముందరనే గ్రామస్థులంతా కలిసి, ఒకచోట సమావేశమై, వారిలో వారికి ఆ వ్యవసాయ విషయంలో ఉన్న అభిప్రాయ భేదాలను తీర్చుకోవడం ఈ ద్వీపాల్లో చాలాచోట్ల

ఆచారంగా వున్నది. ఇందువల్ల—నైగులకూ, భూభామంగులకూ ఉన్న విభేదాలు తీరిపోయి, ఏ తగాదాలూ లేకుండా తమవారి కార్యక్రమం సవ్యంగా జరుగుటకు వీలవుతున్నది.

ఊళ్లో ఎవరింట ఏమి జరిగినా అది సంఘంవారి నందరినీ ఆకర్షించి తీరిందన్నమాటే. గ్రామాంతరాల్లోని నిష్కల్మషహృదయులైన ప్రజలు సంఘంలోని ప్రతీవాని కష్టసుఖాలనూ మనస్ఫూర్తిగా గమనిస్తూ ఉంటారు. ఎవరింటనైనా ఒకరియింట వివాహం జరిగిందనుకోండి: సంఘమంతా ఆ ఉత్సవంలో పాల్గొన్నదన్నమాటే. సంఘంలోని ప్రతివ్యక్తీ ఆ ఉత్సవానికి సంబంధించిన సమస్త సాంప్రదాయిక కార్యకలాపాల్లోనూ ఐదునిమిషంలో త్రికరణశుద్ధిగా తోడ్పడి తీరవలసిందే. వధువు ఇంకొక ఊరిదయినట్టయితే సంఘంలోని ప్రతిఅమ్మడీ 'మా ఊరి కోడలు, మా ఊరికోడలు' అంటూ వెళ్లి ఆ కొత్తవధువుతో పరిచయం చేసుకొంటుంది. ఇలా పరిచయం చేసుకొని ఆమెతో మాటా పలుకూ ఆడడానికని సాయంకాలం వేళల్లో కొన్నిగంటలు ప్రత్యేకిస్తూ వుంటారు.

ఇండోనీషియనులు ఇంత నాగరికత కలవారైనా మరి—అయినా వారిలో చాలామంది మూఢవిశ్వాసపరులున్నారు. దక్షిణ సుమత్రాలో శుక్రవారంపూట ప్రయాణం చేయడం నిషిద్ధం. అంత అవసరమైన పనిదయినా తటస్థిస్తే శాంతిహోమాదికం చేసుకొనిగాని వెళ్లడానికి వీలులేదు. అలాగే మరికొన్ని ప్రాంతాల్లో శుభారంభాలకు మంగళవారం అంత మంగళప్రదం కాదు. ఇలాగే ఇంకా ఎన్నో విచిత్రనమ్మకాలు వారిలో పాదుకొని ఉన్నాయి.

ఇండోనీషియనులు మనలాగే బియ్యపన్నం తినే జాతికి చెందుతారు. వారు రెండుపూటలూ బియ్యపన్నమే తింటారు. కూరలుచేసుకొంటారు. కూరలతోపాటు చేపలూ, మాంసమూకూడా వ్యంజనాల్లో ఉపయోగిస్తూవుంటారు. పోపుసామగ్రి విస్తారంగా పండే దేశంవారు కాబట్టిన్నీ, తగ్గురకపు జీవితప్రమాణానికి చెందినవారు కాబట్టిన్నీ వారు తమ కూరాపులుసులను కారంగా చేసుకోవడానికి మమతపడుతూవుంటారు. అయితే కాయగూరలను వండుకొనేటప్పుడుమాత్రం వారు మిరపకాయలుగాని, మిరియాలుగాని లేకుండా వండుకోవడంకూడా కద్దు. ఇటువంటి కారంలేని కూరలను వారు 'సాయూరు' అంటారు.

ఆంధ్రుల జానపద శిల్పకళాప్రపంచం

౨. కొండపల్లి బొమ్మలు

*

— శ్రీ సుధాంశు కుమారరాయ్ —

మన దేశంలోని కళాకారులు భారతీయకళను వ్యక్తీకరించుటకు అవలంబిస్తూ వచ్చిన ప్రాతిపదిక పద్ధతులననుసరించి, అందులో నే నేమీ ప్రామాణికుడను కాకపోయినప్పటికీ, పనికట్టుకొని ఏదో నాకుతోచిన రీతిని నాకుతోచినది చెప్పబూనుకొన్నందుకు పాఠకులు నన్ను క్షమిస్తారని ఆశిస్తున్నాను. భారతీయ కళా ప్రపంచంలో నా ఓపికనంతమట్టుకు నే చేసిన పరిశోధనల సందర్భంలో నా అంతరాత్మకు తట్టిందేదో దాన్నే నేను వ్రాస్తున్నాను. జానపదకళాశిల్పాలను కరతలామలకంగా అర్థంచేసుకొని ఆకళింపుచేసుకొనుటకు నాకు తోడ్పడినంతకంటే పలురెట్లుగా అవి నా పాఠకులకు తోడ్పడతాయని నా ఆశ.

మానవజీవులు రెండుపద్ధతుల్లో రెండుభాగాలుగా ఆత్మవ్యక్తీకరణచేసుకుంటూ చరిస్తూవుంటాయి. (౧) అంతరంగంలోని "అభిప్రాయం" "ముఖసీమ"లో నే ద్యోతకమవుతూ వుంటుంది. ముఖకండరాల సహాయంతో వెలికివచ్చి ముఖసీమలో ఒక విచిత్రదృశ్యాన్ని సృష్టించేది "భావన" (అంతస్సులో నే ఆలోచించుట) అనే ఒకానొక ప్రవృత్తి. దాన్నే మనము "భావము" అనేపేర పిలుస్తాము. ఈ భావం మనస్సులోని ఆంతరిక సందేశాన్ని మనకు తెలియజెప్పేదిగావుంటుంది. దాన్ని శాంతము, కరుణము, బీభత్సము, హాస్యము మొదలైన తొమ్మిది రసాలుగా విభజించవచ్చు. చిరునవ్వుగాని, పెనునవ్వుగాని మానవశరీరంలోని మరి యే యితర అంగాలలోనూ వ్యక్తంకావడానికి వల్లపడుటలేదు. ఆ హక్కు ఒక్క ముఖసీమకే వున్నది. సాధారణంగా మనం ఇతరులు మాట్లాడగా వినేటప్పుడు ఆ మాట్లాడే వ్యక్తి ముఖంలోని కదలికల సహాయంతో వాని ఆ మాటలనూ, వాటి అసలు అంతరార్థాన్నీ ఉన్నదున్నట్టుగా అర్థంచేసుకోవలెననే ఉద్దేశ్యంతో మన కండ్లను నేరుగా ఆ వ్యక్తి ముఖంమీదకి కేంద్రీకరించి చూస్తూ వుంటాము. "మాటలు" అనేవి అసలు కళాకారుల దృష్టికిందికి రావేరావు. కాగా, లోపలిభావానికి సంపూర్ణంగా, స్పష్టంగా, నిర్ధారణగా నిర్దిష్టరూప మివ్వజాలిన భావమొక్కటే కళాకారులకు మిగిలిన సాధనోపాయం. (౨) ముఖం మినహాయించి మానవశరీరంలోని మిగిలిన అంగాలన్నీ శక్తియొక్క స్వరూపాన్ని మనకు వెల్లడిస్తూవుంటాయి. వస్తువులనూ, వస్తువులనూ గల వ్యాపారాల నిర్వహణకై ఉచిత శక్తిసంపత్తితో వాటిని ఎత్తడమూ, కదిలించడమూ జరుగుతూవుంటుంది. ఈ వ్యాపారాలకు శక్తి బదలాయింపులో, లేదా వలసతో ఆవశ్యకమైవుంటుంది. అదే భంగి, లేక భంగిమ.

భారత దేశంలో నాగరిక కవితాకారులవలెనే నాగరిక కళాకారులుకూడ ముఖ్యంగా నవరసకళ-భావకళనే భావిస్తూవచ్చినారు. కాని జానపదకళాకారులు మాత్రం జానపదప్రజలవలెనే తాము పుట్టి పెరిగిన ఆ ఒక్క సర్వసాధారణ భంగిమలనే అవగాహనచేసుకుని, శక్తియొక్క కలపలతో నిండిన "భంగి" విన్యాసం, శక్తి విన్యాసం మాత్రమే వెల్లడింపజాలిన పనినే ముఖ్యంగా నిర్వహిస్తూవచ్చినారు. మనదేశీయమైన నాగరికకళకు నిదర్శనమైనట్టి నటరాజ శివునియొక్క, ధ్యానిబుద్ధునియొక్క విగ్రహాలను ఉదాహరణకు తీసుకొని చూద్దాము. అలా చూచినప్పుడు వాటిలోని భంగి భావానుగుణంగా రూపొందివున్నట్టు మనము చూడ

గలుగుతాము. కాని, కొండపల్లి బొమ్మలతొలగాకు ఈ నిదర్శనాలు ఎదిరి స్రువాన్ని—"భంగి" విద్యను ప్రదర్శిస్తాయి. ముఖభావాలు కూర్చినై, అవి మనకు లోపలి అంతరంగాన్నేమీ చూపడంలేదు. లోపన్న రహస్యాలను చెప్పబూనడమూ లేదు. మరేమంటే, వలసపోయిన శిల్పానికు సంబంధించిన ఏవో కొన్ని ప్రత్యేకమైన అంతిమ స్వరూపాలను అవి మనకు చూపెట్టుతాయి. ఈ బొమ్మల్లో పక్షులు, పురుషులు, స్త్రీలు, చెట్లు మొదలైనవి శక్తి ఒక్కటి మాత్రమే ప్రసాదింపజాలిన "హుందాతనం"తో చిత్రింపబడివుంటటం చూడవచ్చు. తిరువాన్కూరు, మైసూరు రాష్ట్రాలలోని చందనపు బొమ్మల్లోనూ, దంతపు బొమ్మల్లోనూ వున్నట్టు ఈ బొమ్మల్లో శృంగార ప్రవృత్తి యేమీ మనకు కనబడదు. అతిరసమైన శృంగారాన్ని ప్రధానాంశంగా పరిగణించే "భావ" విద్యాప్రణాళి కానేకాదు కాబట్టి ఈ కొండపల్లి బొమ్మలు అసలు నిజమైన జానపదకళాఖండాలన్న విషయం గట్టిగా స్పష్టపడుతున్నది. మరి యిప్పుడు కళలో ఈ "హుందాతన" మన్నదేమిటో కొంచెం గమనిద్దాము. హుందాతన మనేది పరిస్థితివశ్యం కల్లనూ, విజయంవల్లనూ సాధింపబడే ఒక గుణవిశేషం. భారత జాతీయ సైనికుల సలాముల నందుకొంటూ, సైనిక దుస్తుల్లోవున్న సుభాషు చంద్రబోసు, కెప్టెన్ లక్ష్మిల ఫోటోలను మీలో చాలామంది చూచేవుంటారు. అవి భావచిహ్నాలు నేమీ ప్రదర్శించడంలేదు. ఒక విజయ భంగిమను, తత్కాలికమైన ఒక విభవాన్ని మాత్రమే వాటిలో మనం చూడగలుగుతాము. అలాగే మనుష్యులు, చెట్లు, పశువులు, పక్షులు మొదలైనవాటి జీవిత క్రమంలో ఇటువంటి విజయక్షణాలు సకృత్తుగా ఎప్పుడో కాని తటస్థపడేవికావు. కొండపల్లివారైన ఈ జానపదకళాకారులు బహు తెలివితేటలు కలవారు కాబట్టి ఆ అపురూప సన్నివేశాలను, కలిగిన అవకాశాన్ని కోలుపోకుండా, అప్పటికప్పుడు తమ బొమ్మల్లో పట్టి ఉంచగలిగినారు. ఇంతేకాదు. ఆ బొమ్మలు ఆ కళాకారులకుగల బలమైన పరిశీలనశక్తిని కూడా చూపజాలివున్నవి. కొండపల్లికళాకారులు కుతిరాట్లకు అస్పష్ట మివ్వకుండా ఉండగలందులకై గంభీరభావాలతో గుంభితమైన ముఖముద్రలను తప్పనిసరిగా కల్పించుకొంటూనే వచ్చినారు. పైగా, వారు మనుష్యుల విషయంలోనూ, జంతువుల విషయంలోనూ వివిధ విధాలయిన దేహభంగిమలను కల్పిస్తూవచ్చినారు. ఆ భంగిమలు శక్తివాహకములైన గొప్ప లక్షణాలతో ఒప్పుతూ వచ్చినవి. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ జానపద కళలో నాగరికకళాప్రతిబింబాలుకూడ వచ్చి పడడమున్నూ లేకపోలేదు. నిదర్శనం కావలిస్తే కొండపల్లి దశావతారాల బొమ్మలు చూడవచ్చు. ఈ బొమ్మల సంప్రదాయం ౧౦వ శతాబ్దంనాటి దక్షిణదేశపు కంచు ప్రతిమ లంత ప్రాచీనమనడంలో సంశయింపబనే లేదు. వాటిలో ౧౦వ శతాబ్దంనాటి అలంకారాల తీరులూ ముద్రలే సాక్షాత్తూ కనిపిస్తుంటాయి. సీతారాముల బొమ్మల్లోకూడ ఈ నాగరిక కళావాసనలు చిమ్ముతూవుంటాయి. సీతారాముల ఎడమభుజాలను ౧౦వ శతాబ్దంనాటి స్త్రీ పురుష ప్రతిమల శిల్పంతో పోల్చిచూస్తే ఈ సంగతి ఎవరికైనా గమనానికి రాక మానదు. ఇంతతోనే, అంటే ఇలా నాగరిక కళాప్రభావం కీటిమీద కనబడినంతమాత్రంచేతనే ఇవి నాగరిక కళాప్రణాళి అని చెప్పగూడదు. ఎందుకంటే, భారత దేశంలో జానపద కళాశిల్పాలు, సదా మాతృపాత్ర నిర్వహిస్తూవచ్చినవి. అది మరీమరీగా ఎన్నో కాలిక కళలను జన్మ ఇస్తూవచ్చింది. ఆ కాలిక కళలు కాలధర్మం చెందిపోయినప్పుడు జానపద కళ వాటిని, చనిపోయినవారి అస్థికలను భూమాత వహించినట్టుగా చేతుల్లోకి తీసుకొని, తల్లివలె తిరిగీ దాన్ని ఆ తిరువాతి నాగరిక కళారూప నిర్వహణకు బాధ్యతాలిని చేస్తూ వచ్చింది. కాగా, భారతీయ కళాచరిత్రలో ఈ కొండపల్లి అవతారాల బొమ్మలు విచిత్రమైన స్థానమేర్పరచుకొన్నాయి.

కొండపల్లి సీమలోని లెక్కవ బొమ్మల్లో కాలిక కళయొక్క ప్రభావమేమీ కనబడడంలేదు. వాటిని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు: ఒకటి పశుపక్షులు; రెండు స్త్రీ పురుషుల గ్రామజీవనం. ఈ బొమ్మలన్నీ బహు నిరాడంబరంగా, బహు నాజూకుగా తీర్చి దిద్దబడినవి. దక్షిణదేశ దేవాలయశిల్పాల్లో కనిపించే ఆడంబ

రాలు వీటిలో కానరావు. ప్రతిమా శిల్పశాస్త్రపు సూత్రాల అనుసరణ కొంతకూడా ఇది పోలేదు. కొండపల్లి బొమ్మలకు కొయ్యబొమ్మలను బెనా:స్, పీర్యూష్ (బెంగాలు)లలోని కొయ్యబొమ్మలతో సులాయాసంగా జతకట్టవచ్చు. వాటిలాగానే ఇంకా భారతదేశంలోని బొమ్మలూ బొమ్మసామగ్రికొలువు శిల్పసంప్రదాయాలను రూఢిగా రూపిస్తూవుంటాయి.

ఈ కొండపల్లి బొమ్మలలో నిక్షిప్తమైవున్న కర్ణాల్యకౌశలాన్ని నేనింకా ఇప్పటిప్పుడే జాగ్రత్తగా అధ్యయనం చేస్తున్నాను. అందుకల్ల ఇప్పుడెప్పుడే ఈ బొమ్మల్లోని కర్ణనిర్మాణ విశేషాలనుగురించి నా అభిప్రాయం కల్పించడం భావ్యంకాదు. కాని ఒక్క సంగతిమాత్రం నేను గట్టిగా చెప్పగలను. ఈ బొమ్మల్లో కొండపల్లి సాంప్రదాయిక కళాకారులు అనువర్తింపజేసివున్న కర్ణాల్యకరణం అద్భుతంగా వారి సొంతమే. ఎక్కడినుంచిగాని అరువు తెచ్చుకొన్నదికాదు. నాగరిక కళాప్రభావంకూడ వీటిమీద అంతగా కన్పించదు. అయితే, జానపద చిత్రాలలోని ఆంధ్ర సంప్రదాయాలతో దగ్గరి చుట్టరికం కలిగివున్నట్టు మాత్రం ఇది స్పష్టంగా తెలుపుతున్నది.

ఈవ్యాసం ముగించేముందర బెంగాలులో శ్రీ. శ్రీ. జి. యస్. దత్తుమహాశయునిచే ప్రారంభింపబడి దినదినాభివృద్ధిగా కొనసాగుతున్న జానపద శిల్పోద్ధరణ ఉద్యమ చరిత్రను సంగ్రహంగా ఏకరువు పెట్టి సెలవు తీసుకుంటాను. పైగా అది ఆంధ్రదేశంలో కూడా అటువంటి ఒక ఉద్యమం ఏ కళాభిమానుల ధర్మానవో బయలుదేరడానికి దోహదం కల్పించినా కల్పించవచ్చునని నాకొక ఆశ. లేకపోతే, ఆంధ్రదేశంలోని ఈ ప్రజాశిల్పకళ ఆలనపాలనలులేక అంతరించిపోదూ! అలా పోనివ్వాలసిందేనా! శిల్పకళ తీపితత్త్వంతో మన పిల్లలకు జీవితాలు కల్పించడం మన కర్తవ్యం కాదూ!

జానపద కళాశిల్పాలయొక్క, నాట్యనృత్యాల యొక్క విలువ శ్రీ. శ్రీ. జి. యస్. దత్తు, ఐ. సి. యస్. గారు మొట్టమొదటగా కనిపెట్టారు. ౧౯౨౯ జనవరిలో వారు ఇంగ్లాండు వెళ్ళినప్పుడు లండనులోని రాయల్ ఆల్బర్టు హాలులో జరిగిన అఖిల ఇంగ్లాండు జానపద నాట్యోత్సవాన్ని తిలకించే అవకాశం వారికి తలవనితలంపుగా కలిగింది. ఆ దేశంలోని సంస్కార పరాయణులలో గొప్పగొప్పవారంతా ఆ జీర్ణోద్ధరణ ఉద్యమంలో ఎలాఎలాగా ఉత్సాహంతో తోడ్పడుతూ వున్నా కూడా ఆ సందర్భంలో దత్తుగారు ఆకళింపుకో గలిగినారు. ఆనాడు వారు చూచిన ఆ జానపద నాట్యాలూ, చిన్న పదాలూ, పాటలూ ఆయనకు వెంటనే తనజన్మ గ్రామంలోని, ఆచుట్టుపట్టు గ్రామాలలోని ఆటపాటలను స్ఫూర్తికి తెచ్చినవి. అంతేకాదు. ఏఅంశంలో చూడబోయినా తనదేశపు ఆటపాటలు ఆ ఇంగ్లాండు ఆటపాటలకంటే ఎంతో గొప్పవిగా కూడా పొడగట్టినవి. అంతతో ఆయనలో ఒక ఆవేశం ఇంద్రజాలక్రియవలె పుట్టుకొనివచ్చినది. దానితో ఆయనకు అదివరకెన్నడూలేని ఆత్మాభిమానమూ, తన జాతీయ సంప్రదాయాల యెడలా, జాతీయ కళల యెడలా అపూర్వగౌరవమూ ఏర్పడినవి. ఆ ప్రదర్శనశాలలో కూర్చున్నవాడు కూర్చున్నట్టుగానే తన దేశానికి తిరిగి వెళ్ళిన మరుక్షణమే అటువంటి ఒక జీర్ణోద్ధారోద్యమం ఉపక్రమించి తీరవలెనని స్థిరసంకల్పం చేసుకొన్నాడు. సంకల్పశుద్ధి ఉన్నప్పుడు కార్యము సానుకూలమవుటలో అన్యథా ఎందుకు జరుగును? ఇప్పుడు కావచ్చును ఈ ఉద్యమం లేవదీయవలెనన్న పట్టుదలతో, ఆయన లండనునుంచి తిరిగి స్వదేశానికి వచ్చిన కొన్నాళ్ళకే ౧౯౨౯ నవంబరులో మైమెన్సింగు అనే ఊరిలో బెంగాలు జానపద నాట్యసంఘమని ఒక సంఘం నెలకొల్పినారు. అదే మరికొన్నాళ్ళకు— ౧౯౩౨లో బెంగాలు గ్రామీణ ఆస్తిక సంరక్షణ సంఘంగా (Rural Heritage Preservation Society)గా మారింది. దత్తుగారి పర్యవేక్షణక్రింద ఈ సంఘంవారు గ్రామగ్రామానికీ తిరిగి అక్కడ శిథిలావస్థలో ఉన్న ప్రతి జానపదకళనూ పరిశీలించి, పల్లెపదాలనూ, పల్లెటూరి కళాశిల్పాలనూ సేకరించుకొనిపోయి జీర్ణోద్ధారం చేస్తూవచ్చినారు. ఈ విషయంలో వారు చేసినది ఇంతా అంతా కాదు. ఇలాగ

ఎక్కడెక్కడనుంచో ప్రాచీన జానపద కళాఖండాలను కష్టపడి సేకరించుకొనివచ్చి, నలుగురికీ తన కృషి చూపవలెననీ, నలుగురికీ ఈ ప్రాచీనకళలో అభిరుచి కల్పించవలెననీ కలకత్తా నగరంలో ౧౯౩౨ సంవత్సరం మార్చిలో ఒక పెద్ద జానపద కళాప్రదర్శనంకూడా ఏర్పాటుచేసి, జయప్రదంగా నిర్వహించినాడు. ఇటువంటి ప్రదర్శనం భారతదేశంలో జరగడానికి ఇదే ప్రథమం. అదే సందర్భంలో ఈ కళలోని విశిష్టతనూ, విలువనూ దర్శకలోకానికి వెల్లడించుటకు అనేక యత్నాలు చేయబడినవి. అటుతర్వాత ౧౯౩౨ ఏప్రిల్‌లోనూ, ౧౯౩౩ సెప్టెంబరులోనూ దత్తుగారు కలకత్తా విశ్వకళాపరిషత్తులో జానపద కళలమీదా, జాతీయ సంస్కృతికి వాటికిగల సంబంధంమీదా చక్కని ఉపన్యాసాలిచ్చినారు. ఆ తర్వాత వ్రతాచారి ఉద్యమం (దీని స్థాపకుడు తానే) ద్వారా బెంగాలులోని అనేకమంది యువతీ యువకులను చేరదీసి వారికి ఈ జానపద కళాసంప్రదాయాలతో పరిచయం కల్పించి వారినికూడా ఈ ఉద్యమంలోకి లాగుకొనినాడు.

అటువంటి సేవాశీలిని దురదృష్టవశాత్తూ బెంగాలు రాష్ట్రం ౧౯౪౧ జూనులో కోలుపోవలసివచ్చింది. కాని, ఆయన ఉపక్రమించిన ఉద్యమం మాత్రం అమోఘంగా సాగుతూనే ఉన్నది.

ఈ మహనీయునిలాగానే అదే ఆదర్శంతో ఆంధ్రదేశంలోని కళాకారులూ, కళాభిమానులూ ముందుకువచ్చి, తమ దేశంలో కొనఊపిరితో నామమాత్రంగా నిలిచివున్న జానపద కళాశిల్పాలను అవి నామరూపరహితంగా మాసిపోకముందే జీర్ణోద్ధారంచేసి, జాతీయ వికాసంతో వాటి విలువను ఒక్క ఆంధ్రలోకానికేకాక యావద్భారతానికీ చాటే ప్రయత్నాలు ఎందుకుచేయరా అనీ, ఇకనైనా తప్పక చేస్తారనీ, తమజాతి ప్రాచీనప్రతిష్ఠను శాశ్వత బ్రహ్మకల్పంగా నిలుపగలరనీ నేను మరీమరీ ఆశిస్తున్నాను.

కాలగమనంపై

కలలో 'పాకిస్థాన్'

ఆ రాత్రి నేను నా పక్కదగ్గరకు వెళ్లి కూర్చునే సరికి గడియారము టంగు టంగుమని ౧౧ గంటలు కొట్టింది. ఆవులింతలు అల్లకల్లోలము చేయుట మొదలు పెట్టినవి. పగలంతా ఎక్కువ శ్రమపడుటవల్ల గాబోలు వెంటనే నిద్ర కన్నులమీద కలియబడుతూవుంది. అంతే.

భారత దేశాన్ని హిందూస్థాన్, పాకిస్థాన్ అనే రెండు భాగాలుగా విభజించారట. పంజాబు, బెంగాల్ మొదలగు రాష్ట్రాలలో రెండేసి మంత్రివర్గాలు స్థాపించారట. కేంద్రంలో రెండు మంత్రివర్గాలు ఏర్పడ్డాయి. జిన్నాగారు తన పంతుపట్టు నెరవేరిందనే సంకుచితమైనదృష్టితో వార్తాపత్రికలనిండా ప్రకటనలు చేశారు. తన ప్రయత్నం నెరవేరింది. ఇక తన ప్రజలు హాయిగా, సుఖంగా, స్వేచ్ఛావిహారులుగా, స్వతంత్ర వాయువులు పీలుస్తూ నిరాటంకంగా, నిరపాయంగా, నిర్విఘ్నంగా జీవిస్తారనే సంతోషాతిశయాలతో జిన్నాగారు తమ పాకిస్థాన్ రాష్ట్రాలలో వేదికలపై ఉపన్యాసాలు దంచుతున్నారు. ప్రజలు అఖండంగా సంతోషాతిశయాలతో పూలమాలలతో ఆయనను ముంచెత్తుతున్నారు. పాకిస్థానును గూర్చిన పట్టుదల, త్యాగం కొనియాడుతూ మౌలానా లంతా "జిన్నా సాహెబ్ జిందాబాద్" అంటూ కవిత్వాలు కదం త్రొక్కిస్తున్నారు. జిన్నా సాహెబుగారు వంగి వంగి సదుమును పాగడీసుకొంటూ 'ఈ స్వరాజ్యసృష్టికి నేనేగదా బ్రహ్మ' అని లోలోన వుటికి వూగిపోతున్నాడట.

నాలుగుమాసాలు గడచినవట. ఇంకేముంది? పాకిస్థాన్లో కలకలం బయలుదేరింది. అమాయికపేద ప్రజల "అన్నమో అల్లా" అను శోకధ్వనులు మిన్ను ముట్టాయి. కారణాలు పత్రికల్లో శరపరంపరగా గుప్పించి చేస్తున్నారు.

ధాన్యం హిందూస్థాన్లో అధికోత్పత్తి. నూనెగింజలు పాకిస్థానంలో లోటు. పంచదారకు హిందూస్థానిది పైచెయ్యి. ప్రత్తి హిందూస్థాన్లో ఎక్కువ. జనుము పాకిస్థాన్లో కొంచెము ఎక్కువ. ముడిఇనుము, మాంగనీసు హిందుస్థానంలో హెచ్చు. హిందువు లధికసంఖ్యాకంగా వున్న భాగంలోని ఆదాయం అర కోట్లరూపాయలు మినహాయిస్తే ౩౬ కోట్లుమాత్రం. హిందూస్థానపు ఆదాయం అర కోట్లు. పాకిస్థాన్లో నుంచి హిందూఖండపు ఆదాయం అర కోట్లు. జమ్లా ౧౭.౪ కోట్లు. పాకిస్థానపు ఆదాయం కృశించటమే కాకుండా ఎదుగు, బొదుగులేని ఆదాయం. భూమిశిస్తు లాంటిది. శాయిరీసుంకం ఆదాయపుపన్ను లాంటిది. వృద్ధికావలసిన వుత్పత్తి ఎక్కువగా లేదు. మహమ్మదీయులు అధికసంఖ్యగా ఉన్న పంజాబ్, కాశ్మీరం, బెలూచిస్థానం, సింధు, తూర్పుబెంగాలులలో ఖనిజ సంపద లేనే లేదు. వ్యవసాయాదాయం అభివృద్ధిచెందా లంటే హిందూస్థానంలో తయారైన వస్తువు లెన్నో దిగుమతి కావాలి. దేశప్రజలమీద మరియొక దేశప్రజలు, రాష్ట్రప్రజలమీద మరియొక రాష్ట్రప్రజలు ఆధారపడవలసిఉండుట తప్పదు. అందుచేత పాకిస్థాన్ప్రజలు ఆర్థికంగా, నైతికంగా, పారిశ్రామికంగా, ఆహారరీత్యా చాలా వెనుకబడి మలమల మాడుతున్నారు.

హిందూస్థాన్నుండి ఏ విధమైన సహాయమూ, సహకారమూ జిన్నాగారు కోరలేదట. పైపెచ్చు హిందువులు ఆరాధించే భానుని రెండుభాగాలుగా చేయమన్నాడట. లేకపోతే పాకిస్థాన్లో సూర్యుడు తిరగకుండా ఆకాశమునకు అడ్డంగా గోడకట్టేవిధం

రేమైనావుందా అని శాస్త్రపరిశోధకులతో చర్చిస్తున్నాడట.

కరువుకాటకంలో చాలామంది ప్రజలు మరణించారట. అన్నివిషయాల్లోనూ సహాయం పొందగలనని గంపెడాశతో ఉన్న జిన్నాకు టర్కీ, ఆఫ్ఘనిస్థాన్, ఇరాకులు సహాయంచేయుటకు నిరాకరించాయట.

హిందూస్థానమంతా పాకిస్థాన్ చేద్దామనే దురాశకు, అమానవచర్యకు ఇక స్వస్తి చెప్పాలట.

ఇప్పుడు పాకిస్థాన్ రాష్ట్రాలలో జిన్నాగారి సాహచర్యంచేసేవాడు ఒక్కడూ లేడు. ముస్లింలీగు నాయకులంతా ప్రజల ఆక్రోశాలు తీసుకోలేక జిన్నాగారి దగ్గరకు వచ్చి కష్టనిష్ఠూరాలు మొరపెట్టి గడ్డంపూపుకున్నారట. అంతతో ఆ ఘన చంద్రముఖ్య క్షీణించి మరిభరించలేక, బ్యాగులుకూడా జ్ఞప్తికి రాక "మహాత్మా మొర్రో" అంటూ తన పరివారంతో గాంధీతాత్కాలిక సంప్రదింపులకు బయలుదేరారట. నెహ్రూ ఆజాదులు గాంధీగారి ఆశ్రమానికి విచ్చేశారట. అందరూ రాత్రికి వచ్చారట. ప్రజాస్వామ్యపద్ధతులమీద భారతదేశమంతా ఎన్నికలు పెట్టుటకు అంగీకరిస్తూ తుదినిర్ణయానికి వచ్చారట.

ఎన్నికలు సక్రమంగా నడిచాయి. జవహర్ పండితుని స్వతంత్ర భారతదేశపు రిపబ్లిక్కుకు ప్రథమాధ్యక్షునిగా ఎన్నుకొన్నారట. నెహ్రూపండితుని పూలమాలలతో నింపి స్వతంత్రస్వర్ణరథంమీద పూరేగిస్తూంటే భారతదేశ భాగ్యవిధాత మహాత్మాగాంధీ సారథ్యం చేస్తున్నాడట.

ఎక్కడచూచినా కరతాళధ్వనులు, సంగీతాలు, జైజేలు, జిందాబాద్‌లు, జోహార్లు అనే శబ్దాలు విపరీతంగా చెవులు చిల్లులుపడేటట్లు మారుమ్రోగుతున్నాయి. ఆ ఆనందంలో నేను పూలమాలలు తీసుకొని నెహ్రూ పండితునకు, గాంధీజీకి వేయడానికి బయలుదేరానట.

ఇంతలో ఒకపిల్లి మీదకు దుమికింది. నేను ఉల్లిపడి లేచి మంచంమీదనుండి క్రిందపడిపోతూ, అంతలోనే తమాయించుకొని, ఆ విధంగా జరిగితే చాలా బాగుండేదికాని, "జిన్నా తన మంకుపట్టు విడుస్తాడా?" అని అనుకుంటున్నా. ఇంతలో పనిమనిషి తలుపుకొట్టింది. తలుపు తెరిచి చూచేసరికి లో...కం...తె...ల్ల...వారెం...ది.

జ్ఞాన కృష్ణ.

శ్రీమతి బత్తుల కామాక్షమ్మగారికి సత్కారము

రాజమండ్రిలోని హైస్కూలు నాటకసంస్థాపకులు కారకురాలై, వారికి అయిన ఆంగ్లేయుని సంస్కృత కళాశాలకు అధ్యక్షపదవిని అనితరసాధారణముగా నిర్వహించినట్టియు, రాజమండ్రి ఆనరరీ బెంచి మేజిస్ట్రేటు, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంవారి సెనేటు, ఎకడమిక్ కౌన్సిళ్లలో సభ్యురాలు, రాజమండ్రి పురపాలక సంఘ ధర్మకర్త్రి రాలు ఇత్యాది గౌరవోద్యోగాలు కొన్ని సంవత్సరాల పాటు నిర్వహించినట్టియు, కేసరిగారి 'గృహలక్ష్మి' స్వర్ణకంకణ ప్రదానాన్ని, రాజమండ్రి మునిసిపాలిటీవారు ఒక సభకు జరిపిన ఊరేగింపుసభలో రజితపత్రాన్ని ఇంకా ఇలాంటి అనేక బహుమానాలను అందుకొన్నట్టియు ఉభయభాషాప్రవీణ శ్రీమతి బత్తుల కామాక్షమ్మగారికి గతనెల ౧౭-వ తేదీనాడు రాజమండ్రి పురవాసులు మహావైభవంగా షష్టిపూర్తి ఉత్సవం జరిపి, ఘనమైన నిధిని సమర్పించి గొప్పగా సత్కరించిరి. కామాక్షమ్మగారు గావించిన సంఘసేవను, ఆమె జీవిత విశేషాలను ఉగ్గడిస్తూ ఆమె శిష్యురాలు ఉభయభాషాప్రవీణ తోటకూర లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రచించిన ఒక రచనసంచి (భారతీయవైశ్య) కొన్ని భాగములు నీదిగువ ఉల్లేఖిస్తున్నాము:

"లోకంలో కొందరు పుట్టుకతోనే గొప్పవాళ్లుగా ఉంటారు. కొందరు పుట్టినతర్వాత స్వప్రయత్నంచేత గొప్పవాళ్లుగా తయారౌతారు. ఇందులో పుట్టుకతోనే గొప్పవాళ్లుగా ఉండేవారు మనకు అదృష్టప్రాయులే. కాని వారి జీవితచరిత్రలో మానవ ప్రయత్నానికి, ప్రబలమైన కృషికీ అట్టే ప్రాధాన్యం కనబడదు. వారు కారణజన్ములు. ఇక పుట్టినతర్వాత స్వప్రయత్నంచేత గొప్పతనాన్ని పొంది అదృష్టప్రాయు

శైవవారి చరిత్రలకలన మానవశ్యశ్రీ ప్రజ్ఞాపారమితం కావటకుండుం. మా పిన్ని కామాక్షమ్మగారు ఈ రెండవ శ్రేణికి చెందిన ధన్యజీవి. చిన్నతనంలో ఆమె అందరివలె సామాన్య బాలవితంతువు.

ఆమె ధనసంపన్నమై ఉన్నతస్థితికి చెందిన వాళ్లంవారి కుటుంబంలో ఏలోటూ లేని పరిస్థితులలో పెరిగింది. వివత్పటికి జ్ఞానమెరిగిన తర్వాత, తన అనాథ స్థితి నష్టం చేసుకొన్న తర్వాత, ఆమె ప్రతిక్షణమూ తన జీవిత సార్థక్యంకోసం తన పరిసరాలతో మానసికంగా ప్రబలమైన పోరాటం సల్పింది. "ఆ దేవుడా! నా జీవితం ఇలా నాలుగు గోడలమధ్యనా వ్యర్థం కావలసిందేనా! ఏ భాగ్యాన్ని సేవ దేశానికిగాని, అనవసరం ఒక సంఘానికైనా సేవ సేంచేయలేనా" అని ఆరాటపడేది. కొన్నాళ్ళ కెల్లాగైతేనేం ఈ తీవ్ర సంఘర్షణలోనుండి ఆమె నిశ్చితాభిప్రాయం సంఘసేవ అనేది తప్తకాంచనంలాగా నిలబడి నిర్మలరూపం దాల్చింది.

ఆ పరిస్థితిలో శ్రీ వాకం రామలింగయ్యగారు ఆమె అభిప్రాయాలకు దోహదమిచ్చి వైశ్య సేవా సదనం స్థాపిస్తానని అభయమిచ్చారు. అది మొదలు ఆమె సదనసంస్థాపన జరిగేవరకూ 'నిద్రపోలేదు. నీరు త్రాగలేదు.' ఏకో సంకల్పంతో ఆమె మద్రాసునుండి పడి పడివచ్చి, ఎన్ని తీవ్రప్రతిబంధకాలున్నా లెక్క చేయక అనుకొన్న మహిళారామ సదనము స్థాపించి తన ఉత్సాహం, పట్టుదల నెరవేర్చుకొన్నది.

ఐతే ఈ విషయంలో కామాక్షమ్మగారిని గురించి విశిష్టంగా చెప్పదగినది ఒకటివున్నది. ఆంధ్ర దేశములో సాధారణంగా వున్న బాలవితంతువులు అత్తిళ్లల్లో, పుట్టిళ్లల్లో సవ్యచాకిరీచేస్తూ ఆదేపరమార్థమని నమ్మి అన్నగార్లు, వదినగార్లు, అత్తగార్లు, మామగారు నానాబాధలు పెడ్తూ ఉన్నా నోరు కదపలేనిస్థితిలో వుంటారు. స్వతంత్రత వుండదు. ఒకవేళ వారికి ఏమైనా కొన్ని భావాలంటూ కలిగాయో, అవి అజ్ఞానతమసచ్ఛాయలలో ఈనతూనే వుంటాయి. అప్పట్లో ఏదో గురువులవద్దకు వెళ్లాలని, వాళ్ల పాదసేవలు చేస్తూ అని, మతం అని, పురాణాలు అని, హరికథలనీ, అక్కడకు వెళ్ళాలని ముచ్చటపడేవారే కాని, విద్యార్జనం వారికి లభ్యంకూడా వుండేదికాదు. అల్లాంటి ఆలోచనల దాకైనా పోయేవాళ్ళు కారు. ఒకవేళ ఎవరయినా సాహసించినా కుటుంబపెద్దలు వాళ్ళగొంతుక పిసికి పారేసేవారు.

ఐతే, శ్రీమతి కామాక్షమ్మగారి పరిస్థితి మాత్రము అలాంటిది కాదు. అప్పట్లో నే వాకంవారి కుటుంబము చాలా ధనసంపన్నమైనదే కాక చాలా విజ్ఞానవంతమైనదికూడా. కామాక్షమ్మగారు మద్రాసులో తన మేనమామగారయిన శ్రీ వాకం లక్ష్మీకాంతంగారి యింట్లో పెరిగారు. పైన వ్రాసిన బాధలు ఆమెకు లేవు. ఆమె అప్పుడప్పుడు రాజమండ్రి వచ్చి వుంటూకూడా ఉండేది. అప్పుడే శ్రీ మా నాయనగారు వాకం కృష్ణారావుగారు గౌతమీ గ్రంథాలయము కొత్తగా తెరచి, స్త్రీలకోసం ఇంటింటికి పుస్తకాలు పంపించి స్త్రీలలో విద్యావిజ్ఞానాలు ప్రచారం చేసేవారు. మా పిన్నికూడా ఈ ప్రచారానికి ఆకర్షితురాలయి పుస్తకాలమీద పుస్తకాలు తెప్పించి గౌతమీ గ్రంథాలయంలోని పుస్తకాలన్నీ తిరగవేసింది. ఆలోచనలలో నే ఆమె వీరేశలింగంగారి చరిత్ర చదవడం, సేవాబీజాలు మనస్సులో నాటుకోవడం జరిగాయి. ఇంతకీ చెప్పవచ్చేదేమంటే, సామాన్య సంసారాలలోవలె కామాక్షమ్మగారికి చిన్నతనంలో అందరు బాలవితంతువులకు వలె కష్టాలులేకపోయినా ఆమెలో సేవాశక్తి, స్వాతంత్ర్య ప్రగతిభావ రేఖలున్నాయే కాని, మామూలు కథా కాలక్షేపాలకు ఆమె మనస్సులో మొదటనుండి తావు యేర్పడలేదు. ఆమెలోని ఈ విశిష్టగుణమే, ఆంధ్రదేశంలో ప్రప్రథమ స్త్రీవిద్యా జాతీయసంస్థకు కారణభూతమయింది.

సదన సంస్థాపన జరిగింది. జరిగినతరువాత తన పని అయిపోయిందని ఆమె ఊరుకున్నారా? లేదు. అప్పుడు మళ్ళీ చదువు మొదలుపెట్టి ఉభయభాషా ప్రవీణ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణత పొందింది. అంతలో అప్పుడు మళ్లీ మొదలుపెట్టి కుట్టుపని నేర్చుకొన్నది. అప్పుడు మళ్లీ మొదలుపెట్టి హిందీచదివింది. ఇంగ్లీషు

చరించింది. ఏదయినా ఒక కార్యక్రమం ఉన్నది అంటే ఆమె దాన్ని చేపట్టి చివరిదాకా సాధిస్తేగాని నిద్ర పోయేది కాదు. అంతిమంలో అసలుగా తాను పరీక్షలో పెద్దలైన తన పిల్లలంతా ఆ పరీక్షకు చదవాలని ఆమె మార్గాలు వెదకాన్ని, ఆంగ్లేయులతో సంస్కృత కళాశాలలుగా మార్చేందుకు పట్టినపట్టు విడవకుండా సాధించింది.

నిరాడంబరత

పరే ఇట్లా సదన పరిపాలనలో ఆమె వెనుకా ముందూ చూసుకుంటూ ఆలోచిస్తూ, ఆధిపత్యం సాగించుకు పోతుంటే "కానాతమ్మగారంటే ఎలా వుంటుందో, పెద్ద ప్రిన్సిపాలట. ఆమె మనతో మాట్లాడుతుందో లేదో" అని చాలామంది దూరదూరాలనుంచి వచ్చేవారు. వారు వచ్చేటప్పుడు ఎంత సంకోచంతో వచ్చేవారో ఆమెతో మాట్లాడి వెళ్ళేటప్పుడు అంత సంతోషంతోను, సంతృప్తితోను వెళ్ళేవారు. దానికి కారణం ఆమె నిరాడంబరత. ఎంత అధికారులు వచ్చినా, ఎంత నిరుపేదలు వచ్చినా ఆమె సహజంగా తన సహజత్వంతో వారి నెదుర్కొని వాళ్ళ ఇంటిలో మనుష్యుల్లాగ వాళ్ళతో ఆప్యాయంగా మాట్లాడి వచ్చినవారి పనులుచేసి పంపేది.

ఇక తన సదనంలో ఉండే పిల్లలను ఆదరించటంలోను, అతిథి ఆదరణ విషయాల్లోను మా పిన్ని చెప్పే వింతకథని చెప్పాలి. తల్లికంటెకూడా ఎక్కువగా ఆమె పిల్లలను పోషించుకొంటుంది. కట్టె సోకులలో ఎన్ని వ్యాధులు సంచారము చేసినా పిల్లలకు ఏదయినా ఆపదవచ్చిందంటే చాలు ఆమె వాళ్ళ మంచం దగ్గరనుంచి కదలమన్నా కదలదు. దానితోడు ఆమెకు ఎక్కడెక్కడి మూలవైద్యాలో తెలుసు. ఆమెది అమృతహస్తం—ఏమో ఆ మందు మాడిస్తే చెప్పలేము కాని లేదా ఆమె వైద్యం చేసిందంటే ఎంత మొండి రోగమైనా తిరిగి తీరవలసిందే.

ఆమె చిన్న పిల్లలలో చిన్నపిల్ల. పెద్దలలో పెద్ద. పిల్లలందరితో ఆమె ఆటలు ఆడుతుంది. ఉత్సాహంతో పరవళ్లు తొక్కుతుంది. అయినా ఆమెలో ఒక గొప్ప గుణం ఉన్నది. ఏపిల్లల నెట్లా శిక్షణలో పెట్టాలో ఆ విద్య ఆమెకే తెలుసునన్నాలి. ప్రేమించినప్పుడు ప్రేమించి లాలించేది. అట్లాఅని అవినయాన్ని సహించేది కాదు. వెంటనే శిక్షించవలసివస్తే కఠినంగా శిక్షించ దానికి వెనుకాడేదికాదు. మళ్లీ ఉత్తరక్షణంలోనే ఆ పిల్లలనే పిలిచి — ప్రేమతో బుజ్జగించి వాళ్లు సంతోషంగా ఉండేటట్లు వాళ్ళచేత పనులు చేయించేది.

సదన పరిపాలనలో ఆమె అనుకోకుండా ఎన్నో ఆపదలను ఎదుర్కొనేది. మహామహా ఆర్థికసంపత్తి, సాధన సామగ్రి స్తోమత, బలసంపద కలవారికే ఒక్క గృహం నిర్వహించుకోవటమే చాలా కష్టసాధ్యమైన కార్యం కదా! అటువంటప్పుడు వందలమీద సంఖ్య ఉన్న ఆ పిల్లల సంస్థను పరిపాలించటం ఎంత కష్టమో చెప్పనక్కరలేదు.

ఆమెది ధీరమైన పట్టు. భగవంతునిపై నమ్మకంవలన ఆమె సంకల్పం సాఫల్యంలో ప్రకాశించి బంగారు పంట పండింది. ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా ఎదుర్కొని కాలానికైనా ఎదురీదటమే కాని వెనుక్కు అడుగు పెట్టడం ఆమె స్వభావంలో లేదు. కష్టాలు వచ్చిన కొలదీ ఆమె పనిలో రాటుదేలింది. కష్టాలు వచ్చిన కొలదీ ఆమెపట్టుదల ప్రబలమైనది. కష్టాలు వచ్చిన కొలదీ ఆమెకు ఓర్పు, ఉత్సాహమూ అతిశయించినవి.

కష్టాలు వచ్చినకొలదీ అభివృద్ధిమార్గంలో ఆమె చకచకా పైకి సాగిపోయి విజయం చేపట్టి ఆ సంతోషం పూర్తిగా అనుభవించింది.

కీర్తిసాధనపట్ల ఆమె అనవసరాధిక్యాలు పాటించలేదు. ఒక్కొక్కప్పుడు దాసీపని చెయ్యవలసివచ్చినా ఆమె జంకిపోలేదు. ఆంధ్ర యూనివర్సిటీ సెనేటు మెంబరుపదవి వచ్చినప్పుడు "ఆహా" అని పొంగిపోలేదు. రెండూ ఆమె సమానంగానే భావించి అనుభవించింది. సదనబాలికల సౌకర్యాలకోసం నేను సెనేటుకు, సిండికేటుకూ మెంబరుగా వెళ్తున్నానని త్రికరణశుద్ధిగా ఆమె భావించి అలాగే ఆ పదవిని నిర్వహించింది. అంతకంటే అతిశయం పడలేదు. అదే భావనతో సదనంలో పిల్లలకు పరిచర్య చేయడంలో ఆమె ఎన్నడూ నీచపడలేదు.

అట్టి మహానుభావురాలిని, సంఘసేవాధురీణను, పరోపకారశీలను, నిరాడంబర వ్యక్తిని, మృదుల స్వభావను, విజ్ఞానసంపన్నను సత్కరించి తెలుగుదేశం తన్ను తానే సన్మానించుకొన్నది.

విమర్శనము

౧. కవిప్రియ

౨. దీక్షితగర్హిత

3. పద్మావతీచరణచారణ చక్రవర్తి

౪. రత్నాకరము

మొదటి మూడూ పద్యనాటికలు; రత్నాకరము గీతికాసంవాదము. శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారి రచనలు సాహితీసమితి ప్రచురణలు.

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు అంటే ఇప్పటి తెలుగు చదువరులకు 'ఫలానా' అని పరిచయం చెయ్యక్కర లేదు.

శాస్త్రిగారి పేరు ఉచ్చరించగానే సాహితీసమితి, హృదయేశ్వరి, అన్ని విషయాలమీద ఆచార్యులలా మాట్లాడే ఆయన నేర్పు, బోలెడు కథలూ వరసగా జ్ఞాపకం వస్తాయి. నవ్యసాహిత్య ప్రసక్తిలో ఆయన్ని విడిచి మాట్లాడడం దుర్లభం.

వక్తగా, కవిగా, పండితులుగా ప్రసిద్ధులు. ఈయన ఖండకావ్యాలు, కథలు కన్న ఎక్కువ పద్య నాటికలు చాలా వ్రాశారు. లోకానికి ఈయన ఖండకావ్యాలమీదా, కథలమీదా మోజు అయితే — ఈయనకు తన పద్య నాటికలమీద ఎల్లలు మీరిన అభిమానం.

ఇదొక చిత్రమైన సన్నివేశం!

వేదములలోనూ, ఉపనిషత్తులలోనూ ఉన్న ఛందోబద్ధమైన వాక్యాలు (సంభాషణలు) తప్పిస్తే లౌకిక సంస్కృతసాహిత్యంలో నాటకమంతా పద్యాలతో నడిచే రచనలు కనబడవు.

సుప్రసిద్ధసంస్కృత నాటకరచయితలు భాస, కాళిదాస, భవభూతి, హర్షదేవాదుల నాటకాల్లో పద్యా లుంటాయి. అయితే అవి చమత్కారమూ, భావావేశమూ, రసపుష్టీ కలగవలసిన చోటమాత్రమే ఉండి తక్కిన సాధారణసంభాషణం అంతా సహజమైన వచనంలో సాగుతుంది.

ఇప్పటి సారస్వతసమాలోచనాపరులలో ఒక వైపు తీవ్రంగా ఉన్న వాదం ఏమంటే — నాటకంలో అసలు పద్యాలే పనికిరావు. నాటకగమనాన్నీ, సహజత్వాన్నీ ఈ పద్యాలు చంపుతున్నాయి. పద్యం రాగానే సంగీతం వస్తుంది. దానితో నాటకంలో ఉద్దేశించిన సన్నివేశసౌందర్యం, రసానుభూతీ, సంగీతం చాటున మాటుపడి, నాటకప్రయోజనం ధ్వంసమై పోతున్నది. కనుక వచననాటకాలు తప్ప ఇంకొకరకం ఈ కాలానికి పనికిరావు అని గర్జిస్తున్నారు.

రెండో వైపువారు కొందరు నాటకమంతా పద్యాలతోటే నిర్వహణంగా ఎందుకు వ్రాయకూడదు, సాహిత్యప్రక్రియలో ఇదొక కొత్తరీతి ఎందుకు కారాదు అని పట్టుబట్టి నాటకాలు పద్యాల్లోనే వ్రాస్తున్నారు.

రెండవ శ్రేణికి ప్రతినిధి శివశంకరశాస్త్రిగారు.

ఈయన సుమారు ౧౦ నాటికలు పద్యాల్లోనే వ్రాశారు. ఈయన్ను అనుసరించిన ఒకరిద్దరు రచయితలుకూడా ఉన్నారు. కాని, ఈ పద్యనాటికలకు రావలసినంత ప్రఖ్యాతి రావడంలేదు.

కారణం — నే నిట్లా అనుకుంటాను.

సారస్వతశాఖల్లో అన్నిటికంటె నాటకం ఎక్కువ జీవితసమీపవర్తి. కనుక దానిలో జీవితప్రతిఫలనరూపమైన సహజత్వాన్ని ప్రజలు మిక్కిలి పట్టింపుగా చూస్తారు. కవులు కూడా ఈ దృష్టితోనే శ్రవ్యకావ్యాల్లో ఉపయోగించని ప్రాకృతం పాత్రలు బట్టి నాటకాలలో వచ్చింది. సామాన్యసంభాషణకు పద్యాలు వాడకుండా చాలకాలం జాగ్రత్తపడి, భావావేశమును బట్టి పద్యము లుంచారు. ఒకవేళ అనావశ్యకములైన పద్యాలుంటే—నటులు వాటిని తీసివేసి ఇతివృత్తానికి చేరువగా తేవడానికి ప్రయత్నించడం కద్దు.

ఈ సందర్భంలో—

పద్యనాటిక రంగస్థలంమీద పెడితే—సూచనలు మాటలకుగూడా ప్రతిమాటకీ నిర్దేశపద్యాలు ప్రజలకు విశ్రుతంగా ఎబ్బెట్టుగా కనబడకతప్పదు. దానితో ప్రదర్శనం రక్తికట్టడం కష్టం.

అంతేకాకుండా ఛందోబద్ధమైన వాక్యసరణి సాధారణవచనంలా ప్రేక్షకులకు అవగాహన కాదు. ఈ కారణాలవల్ల పద్యనాటికలు ప్రజలకు దూరమైపోవడానికి చాలా వీలున్నది. కాబట్టి ఇవి పేరునకు నాటికలైనా శ్రవ్యకావ్యాలవలె స్తిమితంగా కూర్చుని చదువుకోడానికే ఎక్కువ ఉపయోగిస్తాయి.

'కవిప్రియ' నాటికలోని ప్రతిపాద్యవిషయం బిల్హణీయంలోని కథ. బిల్హణీయం అనే సంస్కృత కావ్యంలోని కథను శాస్త్రిగారు మార్చినారు. అసలు కథలో — కవిని రాజకుమారిగాని, రాజకుమారిని కవిగాని చూచే అవకాశం లేకుండా రాజు ఇద్దరికీ మధ్య తెరకట్టించి కొంతకాలం జరుపగా హఠాత్తుగా తెరకవతల నిజం తెలుసుకుని ఇద్దరూ ప్రేయసీప్రియులౌతారు, తర్వాత రాజుకు తెలియడం, దండనవిధి. కవిచిత్తశుద్ధి తెలిసి రాజు కవికి పుత్రిక నిచ్చి వివాహం చెయ్యడం జరుగుతుంది.

శాస్త్రిగారు యువకవికావ్యాంతం మార్చడంలో ఏమిగుణం చూచినారో గాని, దానివల్లనే ఎక్కువ నాటకత్వం పరిపుష్టమై ఉండునని నాతలంపు.

రాజపుత్రి ప్రేమ క్రమవికసితం కాక హఠాత్తుగా స్పష్టమైపోవడంవల్ల రసస్ఫూర్తి కొంత లోపపడ్డది. ముగ్ధయైన యామిని రెండవరంగంలో ప్రవర్తించిన విధం చూడగా కులపాలికాసహజమైన లజ్జాసంకోచాల మాధుర్యం వదలి, రాజకుమారీ, కవిగారూ కూడ తొందరపడినట్టు కనబడుతుంది. ఇక్కడ నాయికలోని ముగ్ధాత్వం చట్టున మరిచిపోవడం అసాధ్యం కాదేమో!

'కవిప్రియ'లోని కొందరు పాత్రలు చక్కని సంస్కృత వాక్యాలూ, శ్లోకాలూ మాట్లాడుతూంటారు!

"అలమలం కవివర ! ఆచార్య [illegible]"
"కిం కారణం కవిరేష విరక్తో ఽసి
భీతి ర్న కిం తవ"

కవియుక్తానూ, తక్కిన కొన్ని పాత్రలయుక్తానూ కేవలశ్లోకములలో ఉన్నవి.

మణిప్రవాళాల్లాగ తెలుగు కావ్యంలో ఈ సంస్కృతం కలగలుపు చెయ్యడంలోని ఔచిత్యం ఏమిటో తెలియదు. ఇది కేవలం తెలుగు వారికి అర్థంకాదు. సంస్కృత పండితులకు ఈ రకంచదివే కుతూహలం ఉండదు. ఇక సరిగ్గా శాస్త్రిగారివంటి సంస్కారులు కొందరుమాత్రం చదవడమే దీని ప్రయోజనమా! దీనివల్ల కావ్యప్రయోజనం కొంత సంకుచితం చేసినట్టయింది. ఆ వాక్యాలూ, శ్లోకాలూ తెలుగు చెయ్యడం కవి తొలగించుకోలేని బాధ్యత అయి ఉన్నది.

ఇందులో సాధారణంగా కావ్యాల్లో కనిపించని వింతమాట లున్నవి.

౧. కురువకో (కురియకో అనటకు).

౨. శకుంతంసనం (పాణినీయంలో విద్యాభ్యాసం).

౩. ఎల్లుట (ఎల్లుండి).

౪. పాండురపటవాసభారి (ఇవార్థంలో భారి సంస్కృతమా?)

౫. ఇత్యాదులు.

౬. 'దీక్షితసంహిత'లో తీసుకున్న కథ చక్కనిది. అప్పయ్య దీక్షితులవారి పుత్రిక మంగళాంబ తండ్రిగారి శిష్యుడు చంద్రమౌళిని ప్రేమించి హృదయమిచ్చి, తుదకు తండ్రిగారు, విరక్తుడైన తనకు వివాహం సమ్మతించకపోగా, లోలోపలి అనురాగవ్యథతో ఇద్దరూ బాధపడి తుదకు చేరువపడతారు.

కవిప్రియవలెనే ఇందులోకూడ మంగళాంబ చంద్రమౌళిని కలుసుకొన్నట్టు చూడగా ముగ్ధ ప్రేమ క్రమంగా రసస్థితికి చేరక తలవనితలంపుగా శృంగారంపై పెట్టుకు వచ్చడం అసహజమనిపిస్తున్నది. ఇందులోకూడా పాత్రలు ఉండుండి సంస్కృతం మాట్లాడ్డం ఉన్నది. ఇందులో వింతమాటలు—అనవ (రికంగుపు), బ్రాహ్మణం (బ్రాహ్మణ్యమని యర్థము), రోయాడించు (రోయాజించు) ఇత్యాదులు.

విమర్శనము

౧. కవిప్రియ

౨. దీక్షితదుహిత

3. పద్మావతీచరణచారణ చక్రవర్తి

౪. రత్నాకరము

మొదటి మూడూ పద్యనాటికలు; రత్నాకరము గీతికాసంవాదము. శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారి రచనలు సాహితీసమితి ప్రచురణలు.

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు అంటే ఇప్పటి తెలుగు చదువరులకు 'ఫలానా' అని పరిచయం చెయ్యనక్కరలేదు.

శాస్త్రిగారి పేరు ఉచ్చరించగానే సాహితీ సమితి, హృదయేశ్వరి, అన్నివిషయాలమీద ఆచార్యులులా మాట్లాడే ఆయన నేర్పు, బోలెడు కథలూ వరసగా జ్ఞాపకం వస్తాయి. నవ్యసాహిత్య ప్రసక్తిలో ఆయన్ని విడిచి మాట్లాడడం దుర్లభం.

వక్తగా, కవిగా, పండితులుగా ప్రసిద్ధులు. ఈయన ఖండకావ్యాలు, కథలు కన్న ఇటీవల పద్య నాటికలు చాలా వ్రాశారు. లోకానికి ఈయన ఖండ కావ్యాలమీదా, కథలమీదా మోజు అయితే— ఈయనకు తన పద్యనాటికలమీద [illegible] అభిమానం.

ఇదొక విచిత్రమైన సన్నివేశం!

వేదములలోనూ, ఉపనిషత్తులలోనూ ఉన్న ఛందోబద్ధమైన వాక్యములు (సంభాషణలు) తప్పిస్తే లౌకిక సంస్కృతసాహిత్యంలో నాటకమంతా పద్యాలతో నడిచే రచనలు కనబడవు.

సుప్రసిద్ధసంస్కృత నాటకరచయితలు భాస, కాళిదాస, భవభూతి, హర్షదేవాదుల నాటకాల్లో పద్యాలుంటాయి. అయితే అవి చమత్కారమూ, భావావేశమూ, రసస్ఫూర్తీ కలగవలసిన చోటమాత్రమే ఉండి తక్కిన సాధారణసంభాషణం అంతా సహజమైన వచనంలో సాగుతుంది.

ఇప్పటి సారస్వతసమాలోచనాపరులలో ఒక వైపు తీవ్రంగా ఉన్న వాదం ఏమంటే—నాటకంలో అసలు పద్యాలే పనికిరావు. నాటకగమనాన్నీ, సహజత్వాన్నీ ఈ పద్యాలు చంపుతున్నాయి. పద్యం రాగానే సంగీతం వస్తుంది. దానితో నాటకంలో ఉద్దేశించిన సన్నివేశసౌందర్యం, రసమాధురీ, సంగీతం చాటున మాటుపడి, నాటకప్రయోజనం ధ్వంసమై పోతున్నది. కనుక వచననాటకాలుతప్ప ఇంకోరకం ఈ కాలానికి పనికిరావు అని గర్జిస్తున్నారు.

రెండోవైపువారు కొందరు నాటకమంతా పద్యాలతోనే నిర్వహించగా ఎందుకు వ్రాయకూడదు, సారస్వతప్రక్రియలో ఇదొక క్రొత్తరకం ఎందుకు కారాదు అని పట్టుబట్టి నాటకాలు పద్యాల్లోనే వ్రాస్తున్నారు.

రెండవ శ్రేణికి ప్రతినిధి శివశంకరశాస్త్రిగారు.

ఈయన ఇంతవరకు ౧౦ నాటికలు పద్యాల్లోనే వ్రాశారు. ఈయన్ను అనుసరించిన ఒకరిద్దరు రచయితలుకూడా ఉన్నారు. కాని, ఈ పద్యనాటికలకు రావలసినంత ప్రఖ్యాతి రావటం లేదు.

కారణం — నే నిట్లా అనుకుంటాను.

పాశ్చాత్యదేశాల్లో అన్నిటికంటె నాటకం ఎక్కువ జీవితసమీపవర్తి. కనుక దానిలో జీవితప్రతిఫలనరూపమైన సహజత్వాన్ని ప్రజలు మిక్కిలి ఇష్టంగా చూస్తారు. మనం కూడా ఈ దృష్టితోనే శ్రవ్య కావ్యాల్లో ఉపయోగించని ప్రాకృతం పాత్రలనుబట్టి వాడవలసి వచ్చింది. సామాన్యసంభాషణకు పద్యాలు వాడకుండా చాలనాళ్ళు జాగ్రత్తపడి, భావావేశమును బట్టి పద్యము లుంచారు. ఒకవేళ అసాధారణమైన పద్యాలుంటే—వటువు వాటిని తీసివేసి ఆ కవితానికి చేరువగా లేనిదానికి ప్రయత్నించడం కద్దు.

ఈ సందర్భంలో—

పద్యనాటిక రంగస్థలంమీద పెడితే-పాత్రల మాటలకుగూడా మాటిమాటికీ సంస్కృతపద్యాలు ప్రజలకు వికృతంగా ఎబ్బెట్టుగా కనబడకతప్పదు. దానితో ప్రదర్శనం రక్తికట్టడం కష్టం.

అంతేకాకుండా ఛందోబద్ధమైన వాక్యసరణి సాధారణవచనంలా ప్రేక్షకులకు అవగాహన కాదు. ఈ కారణాలవల్ల పద్యనాటికలు ప్రజలకు దూరమైపోవడానికి చాలా వీలున్నది. కాబట్టి ఇవి కేవలం నాటికలైనా శ్రవ్యకావ్యాలుగా స్తిమితంగా కూర్చుని చదువుకోడానికే ఎక్కువ ఉపయోగిస్తాయి.

'కవిప్రియ' నాటికలోని ప్రతిపాద్యవిషయం బిల్హణకవీంద్రుని కథ. బిల్హణీయం అనే సంస్కృత కావ్యంలోని కథను శాస్త్రిగారు మార్చినారు. అసలు కథలో — కవిని రాజకుమారి గాని, రాజకుమారిని కవిగాని చూచే అవకాశం ఇవ్వకుండా రాజా ఇద్దరికీ మధ్య తెరకట్టించి కొంతకాలం జరుపగా హఠాత్తుగా తెర తొలగి నిజం తెలుసుకుని ఇద్దరూ ప్రేయసీప్రియులౌతారు, తర్వాత రాజుకు తెలియడం, దండనవిధి. కవిచిత్తశుద్ధి తెలిసి రాజా కవికి పుత్రిక నిచ్చి వివాహం చెయ్యడం జరుగుతుంది.

శాస్త్రిగారు యువతీకావ్యవృత్తాంతం మార్చడంలో ఏమి యోచించినారో గాని, దానివల్లనే ఎక్కువ నాటకత్వం పరిపుష్టమై ఉండునని నా తలంపు.

రాజపుత్రి ప్రేమ క్రమవికాసితం కాక హఠాత్తుగా స్వప్నమైపోవడంవల్ల రసస్ఫూర్తి కొంత లేతపడ్డది. ముగ్ధయైన యామిని రంగస్థలంలో ప్రవర్తించిన విధం చూడగా కులపాలికాసహజమైన లజ్జాసంకోచాల మాధుర్యం వదలి, రాజకుమారి, కవిగారూ కూడ తొందరపడినట్టు కనబడుతుంది. ఇక్కడ నాయికలోని ముగ్ధాత్వం చట్టున మరిచిపోవడం అసాంగత్యం కాదేమో!

'కవిప్రియ'లోని కొందరు పాత్రలు చక్కని సంస్కృత వాక్యాలూ, శ్లోకాలూ మాట్లాడుతూంటారు!

“అలమలం కలవరా! ఆచార్య! లేమా”
“కింకారణం కవివరేణ్య విరక్తితోఽసి
ప్రీతిర్న కిం తవ”

కవిముఖానన్నూ, తక్కిన కొన్ని పాత్రలముఖానన్నూ కేవలశ్లోకములే ఉన్నవి.

మణిప్రవాళశైలిగా తెలుగు కావ్యంలో ఈ సంస్కృతం కలగలుపు చెయ్యడంలోని ఔచిత్యం ఏమిటో తెలియదు. ఇది కేవలం తెలుగు జనులకు అర్థంకాదు. సంస్కృత పండితులకు ఈ రకంచదివే కుతూహలం ఉండదు. ఇక సరిగ్గా శాస్త్రిగారివంటి సంస్కృతజ్ఞులు కొందరుమాత్రం చదవడమే దీని ప్రయోజనమా? దీనివల్ల కావ్యప్రయోజనం కొంత సంకుచితం చేసినట్టయింది. ఆ వాక్యాలకూ, శ్లోకాలకూ తెలుగు చెయ్యడం కవి తొలగించుకోలేని బాధ్యత అయి ఉన్నది.

ఇందులో సాధారణంగా కావ్యాల్లో కనిపించని వింతమాట లున్నవి.

౧. కురుపతో (కురియతో అనటకు).

౨. శిశుఃసంవేశం (పాణినీయంలో విద్యాభ్యాసం).

౩. ఎల్లుట (ఎల్లుండి).

౪. పాండురపటవాసభారి (ఇనార్థంలో ధారి సంస్కృతమా?)

౫. ఇత్యాదులు.

౬. 'దీక్షితసంహిత'లో తీసుకున్న కథ చక్కనిది. అప్పయ్య దీక్షితులవారి పుత్రిక మంగళాంబ తండ్రిగారి శిష్యుడు చంద్రమౌళిని ప్రేమించి హృదయమిచ్చి, తుదకు తండ్రిగారు, వితంతువైన తనకు వివాహం సమ్మతించకపోగా, లోలోపలి అనురాగ వ్యథతో ఇద్దరూ బాధపడి తుదకు వేరుపడతారు.

కవిప్రియలోవలెనే ఇందులోకూడ మంగళాంబ చంద్రమౌళిని కలుసుకొన్న పట్టు చూడగా ముగ్ధ ప్రేమ క్రమంగా రసస్థితికి మారక తలవనితలంపుగా శృంగారంపై మెట్టుకు వెళ్లడం అసహజమనిపిస్తున్నది. ఇందులోకూడా పాత్రలు ఉండుండి సంస్కృతం మాటాడ్తూం ఉన్నవి. ఇందులో వింతమాటలు—అవవ (నిరంగుపు), ప్రాహ్ణం (ప్రాహ్ణమని యర్థము), రోచించు (రొచించు) ఇత్యాదులు.

'పద్మావతీ చరణచారణ చక్రవర్తి' గీతగోవింద కర్త జయదేవకవీంద్రుని పద్మావతీకథ.

గౌడలక్ష్మణసేన భూకాంతుడు జయదేవకవిని సగౌరవంగా సభకు రావించి విద్వాంసుల సముఖాన గీతగోవిందమును విని ఆనందించి సన్మానించి గజారోహణోత్సవం జరపడం, కవిభార్య పద్మావతి భర్త ప్రతిభకు, ప్రేమకు ముదితురాలై అంతఃపురపద్మావాలంకారాలతో అలంకరించుకొని నాట్యం చెయ్యడం ఇందలి ప్రధాన ఇతివృత్తం.

సంభాషణలూ, పాత్రపోషణా సాఫీగా నడిచాయి. కవి ప్రేమార్ద్రహృదయం, స్త్రీ గౌరవం బాగా చిత్రితములైనాయి. ఇదికూడా సంస్కృతకవిచరిత్ర ఐనా, ఇందులోని సంభాషణలకు గీర్వాణవాసన తగలలేదు. అయితే మురారికవి 'కష్టా వేసవ్యథా' అనే శ్లోకాన్ని శాస్త్రిగారు అక్షరాలా తెలిగించి అసంగతి సృష్టించకపోవడం మరపుచేతనే అనుకుంటాను.

ఇక—ఇందులో పైనాటికల్లో ఉన్నంతమాత్రమైనా నాటకీయసన్నివేశవిశేషం లేదు. కనుక నాటికాదృష్టితో మాత్రే ఇది పద్యసంభాషణ పరంపరగా కనిపిస్తుందిగాని ఘటనాచాతుర్యసుందర నాటకం అనిపించదు.

'రత్నాకరము' లో పాత్రలు పలుచనే ఉన్నందువల్లనూ, కదలిక తక్కువగా ఉన్నందువల్లనూ శాస్త్రిగారు దీనిని గీతికాసంవాద మనిఉంటారు.

భ్రమరిక అనే ఒక యువతి వివాహిత అయినా అత్తవారిల్లంటే అయిష్టపడి ఒకసారి తన బంధువులింట ఆకస్మికంగా చూచిన త్రిలోచను డనే ఒక యువకుణ్ణి ప్రేమిస్తుంది. తన ప్రేమకథ శాంత అనే చెలిమికత్తెతో ఈమె చెప్పినే ఉత్తరభాగంలో త్రిలోచనుడు ధూర్జటి అనే తన మిత్రునితో చెబుతాడు.

సంభాషణ సాఫీగా, శృంగారకథాసహజమైన ఈమన్మాధుర్యంతో చల్లగా సాగుతుంది. అంతకన్న దీనినిగురించి చెప్పవలసిన విశేషం లేదు.

తుదిమాట : శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు రెండు మూడు మంచి వచననాటికలు వ్రాశారు. 'కడి

సంహారం' 'స్త్రీ విరోధి' చదువదగ్గవి. ప్రదర్శనానికి గూడా 'ఫసందు'గా ఉంటాయి. ఆయన హృదయేశ్వరి, కొన్ని చిన్నకథలు తెలుగు పాఠకులు ఆదరంగా చదవకపోలేదు.

నిజం చెప్పవలసివస్తే శాస్త్రిగారి ఈ పద్యనాటికలు ఇప్పటితరానికి ఎదురీత అనకతప్పదు.

ఈ నాటికారచనలో గూడా శాస్త్రిగారికి మురారిధోరణి పట్టుబడిందిగాని భాసకాళిదాసమార్గం కాదు.

భాషలో, భావచిత్రణంలో శాస్త్రిగారి సంస్కృతపక్షపాతం ఈ నాటికల్లోంచి ఎంతయినా ఉదాహరించవచ్చు.

భాషలో, కల్పనలో జీవితాని కెంత దగ్గరగా ఒస్తే నాటకశిల్పంలో అంత విజయం.

భావశిల్పంలో, పదప్రౌఢిమలో ఎంత ఉన్నత శిఖర మెక్కితే కావ్యానికంత మెరుగు-కదా—

శాస్త్రిగారు లోకాన్ని చూచి తమ మార్గమేదో సరియైనదిగా నిర్ణయించుకోగలిగిన ప్రజ్ఞావంతులనే నా నమ్మకం.

'ఆనందవర్ధన'

చిత్రాంగద

నవరచనావళి (c/o జేకర్ పామిలీథి, మైలాపూరు, మద్రాసు) వారి తృతీయ ప్రచురణ. వెల రూ. ౧-౮-౦.

ఈ గ్రంథమాలిక వారు ఇంతకుముందు రెండు మంచి కథానికా సంపుటాలు ప్రచురించారు.

ఇప్పుడు నాటిక—

ఈ నాటికకు ఆకవి శ్రీ రవీంద్రనాథ ఠాకూరు.

ఆయన వంగమాతృకకు శ్రీ మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారి అనువాదం ఇది.

భారతంలోని చిత్రాంగద కథకు రమణీయమైన కావ్యరూప మిచ్చి, రవీంద్రకవి, ఈ నాటికను రచించినట్లు కనబడుతుంది.

దీనికి కవి నాటిక అని పేరుపెట్టినా దీనిలోని గంభీరమూ, సుందరమూ అయిన కవితా ధోరణి దీన్ని లోకానికి కావ్యంగానే చూపిస్తుంది.

ముందు పురుషభావపూరిత అయిన చిత్రాంగదలో, మన్మథవసంత సహాయంవల్ల క్రమంగా వికసించిన స్త్రీత్వ, లావణ్యసిరులు ఆమె హృదయంలో కాఠిన్యాన్ని తొలచి ప్రేమమాధుర్యాన్ని నింపడం, అర్జునుని ప్రేమించి, ఎదుటికి వచ్చిన అతన్ని గుర్తించక మాటలాడడం ఇందులోని ఘటనాచాతుర్యాలకు ఉదాహరణాలు.

సుపరిచితమైన రవికవి కవితా మాధుర్యాలను గురించి ఇప్పుడు ప్రసంగం ఎత్తుకోవడం అనవసరమైన అవసరం. అనువాదంగురించి ఒక మాట.

మనకు సరిగ్గా ఇంగ్లీషు 'బ్లాంక్ వెర్స్'నంటి, వచనానికి బాగా దగ్గరైన రచన లేదు. కనుక 'ఇంతకంటె లేదు' అనుకున్న గీతపద్యంగూడా సంభాషణకు చెరుకుగా ఉంది, సంగీతం ఎక్కువై అసహజంగా కనబడుతుంది.

శ్రీ విశ్వేశ్వరరావుగారు దీన్ని వచనంలోనే చక్కగా తెలిగిస్తే ఇంతకన్న ఆస్వాద్యం అగునేమో ఆలోచించదగ్గ విషయం.

ఈయన తెలుగులో చెయ్యితిరిగిన రచయిత కావడంవల్ల ఈయన అనువాదం విశిష్టం అవడాని కభ్యంతరం ఏమాత్రం లేదు. కాని ఈయన, మన పూర్వాంధ్రకవులు సంస్కృతానువాదాలలో అవలంబించిన స్వాతంత్ర్యం తీసుకుని ఠాకూరు భావాలను తేటతెలుగులో ప్రదర్శించిచూపితే కవిహృదయాన్ని ఇంకా ఎక్కువమంది సమీపించగల్గి ఉంటారు పాఠకులు—

ఈ అనువాదంలో యథాతథంగా ఉన్న బెంగాల్ సంస్కృతం, అతిశయోక్తి తగ్గించితే గ్రంథానికి ఇంకా శోభ కలిగించేదను. అయితే మొత్తంమీద-చదివి ఆస్వాదించదగిన నాటిక.

'ఆనందవర్ధన'

గ్రంథ స్వీకారము

భారత దేశము : ఆర్థిక వ్యవహారాలు

రచన: శ్రీ కాశీనాథుని పూర్ణమల్లికార్జునుడు గారు. ప్రచురణ: కళాపీఠం, బెజవాడ. వెల: రూపాయిన్నర.

శ్రీ ధన్వంతరి చరిత్రము

పద్యకావ్యము. రచన: శ్రీ కోటి సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు, వింజరం, యానాంపోస్టు, తూ. గో. జిల్లా. వెల: రూపాయిన్నర.

భారత స్త్రీ

మూడంకాల రూపకము. రచన: గుగ్గిరాల వెంకటకృష్ణమూర్తిగారు. ప్రచురణ: స్టాండర్డు ఏజన్సీస్. మద్రాసు. వెల: రూపాయి.

మహాదేవి అక్కగారి వచనములు

అనువాదకు: జి. టి. అక్కలయ్య దీక్షితులు గారు. ప్రచురణ: వీరశైవ సాహిత్య భాండారము, కేరాఫ్, చిక్కపేట, బెంగళూరు. వెల: ౧౨ అ.

కాంగ్రెసు వైద్యదళము : మలయా యాత్ర

రచన: చింతలపాటి శివరామశాస్త్రి గారు. ప్రచురణ: శ్రీ హరనాథమురళి, తెనాలి. వెల: రూపాయిన్నర.

బ్రహ్మచర్యము

అనువాదము: శ్రీ శుద్ధచైతన్యస్వామి. ప్రచురణ: జనోపకారిణీ స్టోర్సు, ప్రొద్దుటూరు.

స్వరాజ్య సాధనము

రచన: [illegible] అచ్యుత రామారావుగారు. ప్రచురణ: సరస్వతీ గ్రంథమండలి, కాకరపర్రు. వెల: రూపాయి.

కలరా

రచయిత: వేమవరపు వెంకటరమణ శర్మగారు, కపిలేశ్వరపురము, తూ. గో. జిల్లా. వెల: ౮ అ.

౧. గ్రంథాలయములు : రిజిస్ట్రేషను
౨. సభలు సమావేశములు

మొదటిది పొత్తూరి నాగభూషణం గారి రచన. రెండవది గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు గారిది. రెంటికిని ప్రకాశకులు: దేశికవితామండలి, బెజవాడ. వెలలు: ౬ అ.; రూపాయి పావలా.

రేడియో

రచన: యల్. క. విశ్వనాథం గారు, గుంటూరు. వెల: ౮ అ.

మంగళ ప్రభాతము

గాంధీగారి రచనకు వాకే సముద్రము నరసింగ రావు గారి (అనంతపురము) అనువాదము. వెల: ౧౦ అ.

౧. పద్మావతీచరణచారణచక్రవర్తి

(పద్యనాటిక. ద్వితీయముద్రణము. ౧౨ అ.)

౨. రత్నాకరము

(గీతికాసంవాదము. ౧౨ అ.)

3. దీక్షిత దుహిత

(పద్యనాటిక. రూపాయి పావలా.)

౪. కవిప్రియ

(కల్హణకథ. పద్యనాటిక. రూపాయిన్నర)

ఈ నాలుగున్ను సాహితీ సమితివారి ప్రచురణలు. శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి గారి రచనలు.

భారతాభ్యుదయము

శ్రీ విద్యారణ్య చరిత్రము. యక్షగానము. రచయిత: భీమవరపు సాంబశివశర్మగారు. ప్రకాశకులు: శ్రీరామా బుక్ డిపో, సికిందరాబాదు. ౮ అ.

కర్ణసుందరి

బిల్హణ నాటిక కాంధ్రానువాదము. అనువాదకులు: శిరోమణి కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, మాడిరాజు విశ్వనాథ రావుగార్లు. ప్రాప్తిస్థానము: విజయా బుక్ డిపో, వనపర్తి (నైజాము). ౧ రూ.

నలప్రవాసము

తొమ్మిది దృశ్యముల నాటకము. గ్రంథకర్త: మహోపాధ్యాయ ముదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారు. ప్రకాశకులు: సుందరరాం అండ్ సన్సు, తెనాలి. రూపాయిన్నర.

విద్యార్థిని

సాంఘిక నాటకం. గ్రంథకర్త: పసుమర్తి రాఘవరావుగారు. తారా పబ్లికేషన్సు, మద్రాసు ౮. ౧౨ అ.

ప్రజారాజ్యం

౧౮ రంగాల ఏకాంక నాటకం. రచయితలు: శాస్త్రి వెంకటవరదయ్య, ధూళిపాళ వెంకటసుబ్రహ్మణ్యము గార్లు, చిలకలూరిపేట, గుంటూరుజిల్లా. ౧౦ అ.

సామ్రాజ్యము

లూయీఫిషర్ ఆంగ్లరచనకు అనువాదం. అనువాదకులు: పండితారాధ్యుల నాగేశ్వరరావు గారు. పెరంబూరు (మద్రాసు) సంస్కృతి గ్రంథ మండలి ప్రచురణ. ౧ రూ.

నేటి సమస్యలు

గాంధీ మహాత్ముని రచనకు తత్త్వానందస్వామి అనువాదము. శ్రీ దుర్గా మార్కెట్ బుక్ డిపో, బెజవాడ. రూపాయిన్నర.

సప్త మహావ్రతములు

గాంధీ మహాత్ముని రచనకు బులుసు సూర్య ప్రకాశశాస్త్రిగారి అనువాదము. సుందరరాం అండ్ సన్సు, తెనాలి. ౬ అ.

ఆరోగ్య ప్రభాకరము

శ్రీ రాఘవేంద్రస్వామి (శ్రీ యోగాశ్రమం, వసూరేపల్లె) రచన, తెనాలి సుందరరాం అండ్ సన్సు ప్రచురణ. ౯ పైసల తపాలాబిళ్ళలు పంపిన మాత్రాన ఆశ్రమములకు, గ్రంథాలయాలకు, భజన మందిరాలకు, ఇత్యాది సంస్థలకు ఉచితం.

జాతీయ దసరా గీతములు

శాస్త్రి వెంకటవరదయ్య, ధూళిపాళ వెంకటసుబ్రహ్మణ్యము గార్ల రచన. తెనాలి విశ్వజ్ఞ మండలి ప్రచురణ. ౨ అ.

ప్రత్యేక సంచికలు

బరంపురం నుంచి 'వెలుగు' ఉగాది కిరణాన్ని, మద్రాసునుంచి 'ఢంకా' సంవత్సరాది సంచిక, 'సూర్యప్రభ' సంచికలను కూడా సాదరంగా స్వీకరించినాము. ప్రత్యేక వ్యాసాలతోనూ, చిత్రాలతోనూ ఇవి వాటి వాటి ఆదర్శానుగుణంగా చక్కగా తయారై ముచ్చటగా ఉన్నాయి.

Printed and Published by S. Sambhu Prasad, at the Andhra Patrika Press, No, 7, Thambu Chetty St., G. T., Madras. Editor—S. Sambhu Prasad.